

ISTORIA INDUSTRIILOR LA ROMÎNI

DE

N. IORGA

PUBLICATĂ PENTRU „SOCIETATEA
NAȚIONALĂ DE CREDIT INDUSTRIAL“.

Mășterii de la Hurez.

BUCUREȘTI

❖ 1927 ❖

ISTORIA INDUSTRIILOR LA ROMÎNI

DE

N. IORGA

PUBLICATĂ PENTRU „SOCIETATEA
NAȚIONALĂ DE CREDIT INDUSTRIAL“.

Meșterii de la Hurez.

BUCUREȘTI

❖ 1927 ❖

Cuprinsul analitic al cărții

Definiția istorică a cuvintelor „măiestrie”, „meserie”, și „meșteșug”, „meșter”, „maestru”, „maistor”, „maistru”, 1.

CAP. I.

Industria casnică. 3,

Îmbrăcămintea omului : Cămăși, 3. Cingători, briie, 4. Nădragi, 4. Zăbrance, 4. Cioareci, călțuni, ștrimfi, scarpi, 5. Sucmane, sârici, etc., 5. „Hainele albe ruminești”, 6. Veșminte preoțești, 6. Lăvicere, 6. Velințe, păretare, scoarțe, 6. Cerșafuri, prostiri, lepedee, chindee, 7. Perne, 8. Plapome și pături, 8. Năfrâmi, 8. Materialele: cînepa, 10. Inul, 12. Varietăți de tort și de pinză, 11. Țerancele lucrătoare, 12. Țigancele din casă, 13. Torcari, torcători, inari, 15. Femei romince și Țigance cu plată, 15.

CAP. II.

Meșterii satelor. 16.

Săteanul, casa și uneltele lui, 16. Lucrul lui pentru vinzare, 17. Morarii, 18. Piuarii, dirstarii, 19. Călțunarii, opincarii, străițarii, 19. Olarii, 20. Butnarii și alți lucrători ai uneltelor de lemn, 21. Lăcrarii, 22. Scăfarii, 23. Strungarii, 23. Bliidarii, 23. Lucrul jugului și al plugului, 23. Rotarii, 24. Lingurarii, 24. Sitarii, 24. Rogojinarii, 25. Arhitecții țerani 25. Căramidaarii, 26. Vărarii, 26. Șindilarii, 26. Lemnarii, buștenarii, dîrvarii, 27. Varietățile lucrului de lemn țerănesc, 27. Herăstrăierii, 27. Cîrjarii, crucerii, 28. Cărbunarii. tăciunarii, 28. Folarii, 29. Ulierii, 29. Fluierarii, 29. Dohotarii, 29.

CAP. III.

Industriile de oraș, înaintea concurenței străine, . . . 33.

Caracterul nenațional al originii orașelor noastre, 30. Meșterii străini ai începuturilor, 31. Numele românești ale meșteriilor, 31. Libertatea individuală a meșterilor, 32. Primele bresle libere, 32. Pitarii moldoveni și Alexandru-Vodă Lăpușneanu, 32. Pitărițele lui, 33. Brutarii: cocarii, jîmblarii, 33. Țigani la fabricarea pîinii, 33. Uneltele brutăriei, 33. Plăcintarii, 34. Cofetarii, 34. Răchierii și brăharii, 34. Cele d'întăiu berării, săsești, 34. Pieptănarii, 34. Pinzarii și postăvarii, 35. Fabricație de zăblaie și importul de boboaie, 36. Materia hainelor de lux în vremea veche și croitorii străini, 36. Fabricație de steaguri în Ardeal, 36. Croitorii de țară, 37. „Cusători” și cusătorese, 37. Caracterul meșterilor de haine: Țigani, clienți episcopali, 37. Cei d'întăiu croitori pomeniți în documente, 38. Croitorițele, 39. Croitorii ardeleni, 39. Croitorii de sate, 39. Cingători și briie de import, 40. Băibărăcarii, 40. Zăbunarii, 40. Șalvaragiii, 40. Cumpărare de călfuni pentru sate, 41. Blănarii cei mai vechi, 41. Mai noi, 41, nota 7. Felurile de haine blănite, 42. Pălării și șlicuri, șlicarii, 43. Potcapicerii, 44. Tabacii, tăbăcarii, pielarii, 44. Cojocarii cei mai vechi, 44. Curălarii, 45. Ceprăzarii, 46. Tălpălarii, 46. Șelarii sau săhăidăcarii, 46. Lucrul traistelor, păturilor, chingilor, 47. Cizmarii, 47. Numele mai târzii de: cavafi, papugii, conduragii, pantofari, 48. Rarii cizmari țigani; cei de altă origine, 48. Bulgarul din vremea lui Mircea-Vodă Ciobanul, 48. Ciubotarii și ulița lor la Iași, 48. Plăpumarii, 49. Lucrul de fier și Țiganii, 49. Varietățile de lucrul fierăriei, 49. Uneltele fierarului țigan, 51. Vechiul nume de „faur”, 51. Lăcătușii, 51. Potcovarii, 52. Cuțitarii, 52. Căldărarii, 52. Lucrul lor, 53. „Hierul alb”, 53. Tinichigiii, 53. Clopotele și clopotarii, 53. Argintarii sau cuiungiii, 54. Zlătarii și aurarii, 55. Importul obiectelor de metal din Apus, 55. Bănăria și bănarii, 55. Carătașii, 56. Cocii, leagăne, carăte și cară, „cămări”, leftice și lefticari, sâanii, 57. Arcarii, 58. Cordarii sau săbierii, 58. Fabricanții de sulițe, 58. De zăle,

paveze, platoșe, 59. Băltăgarii, 59. Coifănarii, 59. Săli-
trarii, 59. Prăvarii, 59. Butnarii și puntașii, 59. Dogarii,
59. Făclierii, 59. Luminăraia lui Vodă-Brîncoveanu, 59.
Năvodarii, 60. Funarii, 60. Dubăsarii, 60. Lemnarii, 60.
Plata lor, 61. Fierăstrăul lui Alexandru-Vodă Lăpușneanu,
61. Teslarii și contractele lor, 61. Timplarii munteni, 60.
Măsarii ardeleni, 61. Șindilarii, 62. Meșterii de zidărie
ai vechilor Domni moldoveni, 62. Zidarii lui Petru Ra-
reș, 62. Ai lui Alexandru Lăpușneanu, 64. Meșterii lui
Vasile Lupu și ai lui Șerban Cantacuzino, 65. Ai lui
Brîncoveanu, 65-6. Baia acestuia, 66. Zidari de mănăstiri,
66. Zidari la boieri, 66. Săpătorii-sculptori, 67. Materialele, 67.
Zugravii vechilor Domni (Despot, Petru Șchiopul, apoi Cal-
imachii, Brîncoveanu), 67. Cei de la Biserica Domnească din
Argeș, 68. Cei d'întăiu pictori, 68. Alexandru Lăpușneanu
și pictorii venețieni, 68. Pictorii lui Vasile Lupu, 69. Bursie-
rii lui Brîncoveanu și ai lui Constantin Mavrocordat la Ve-
neția, 69. Liotard la noi, 69. Cițiva zugravi moldoveni, 69-70.
Zugravi munteni și ardeleni, 70. Familii de zugravi, 70-1.
Zugravi călugări și preoți, 71-2. Zugravul domnesc în Mol-
dova, 71. Zugravi boieri, 71. Zugravi în casă, 72. Contracte
de zugravi, 72. Învățătura zugravilor, 72. Școala de la Rim-
nicul-Vîlcii, 73. Tratatetele de pictură, 73. Colorile și procura-
rea lor, 73. Săpunarii, 73-4. Ceasornice din Ardeal, 74. Cea-
sornicarii așezați în Moldova, 74.

CAP. IV.

Vechiul meșteșug și modele străine. . . . 75.

Influențele străine asupra industriilor românești, 75. Îm-
brăcămintea, 76. Mobilarea, 77. Noile stofe turcești, 77-9.
Abaua, 79. Bogasia, ghermesutul, hatai, 79. Alte stofe, 80.
Șaluri, 80. Briie orientale, 80. „Mese”, năfrâmi, peșchire, 81.
Perdeie, 81. Așternuturi, 81. Noile haine: tătarka, șarvanaua,
ciacșirii, șalvarii, etc., 82-3. Stofele apusene, 83. Din Vene-
ția, Florența, Neapole, 83. Din Anglia, („anglie”), 84. Din O-
landa, 84. Din Polonia, 84. Din Germania: varietăți, 84. Din

Viena, 85. Stamba și „tratidanul”, 85. Din Rusia, 85. Croitorii de țară în această epocă, 86. Lucrul lor, 86. Prețurile croitorilor, 86. Croitorii proprietari, 87. Lipsa străinilor croitori, 87. Basmagii și basmalele, 87. Batistele, 87. Mănușarii, 88. Mătăsarii, 88. Cizmarii noi și vechi, 88. Situația lor de avere, 89. Ciubotele lui Vodă și ale beizadelelor, 89. Tirlicii și încălțăminte turcească, 89. Încălțăminte ardeleană, 89-90. „Ciubotele nemțești” în Moldova, 90. Scoarțe vechi și covoare nouă din Orient, 90. Șlicarii, 90-1. Mindirigiii, 91. Carătașii, 91 și urm. Căruțele orientale, harabalele, 91. Carătele apusene: butcile, 91-2. De Viena și Anglia, 92-3. Căleștile, 93. Trăsuri rusești, 93. Droștile, briștile, 93. Săniile, 93. Căruțele jidovești, 93. Contract de caleașcă, 93. Un carătaș consul (staroste), 93. Hamuri, friie, ceaprazuri, bice, 94. Șelarii și noile șele, 94. Săhăidăcarii, 95. Bucătarii sau maghirii, 95. Borșărițele, 95. Cofetarii, 95-6. Căldărarii, 96. Spoitorii, 96. Potcovarii, 96. Lăcătușii, 96. Lucrul de metal turcesc, sfeșnice, lighene, etc., 96 și urm. Import din Leipzig și Viena, 97. Din Ardeal, 98-9. Obiecte de cristal, 98. Clopotarii, 99-100. Armurierii și armele, 100. Teslarii, 100-1. Timplarii, 100-1. Mobilele nouă, 101. Șindila, 101. Lemnăria pentru Turci, 102. Dubăsarii, 102. Șeicarii, 102-3. Ghimigiii, 102. Boiangiii, 103. Moda orientală a burghesiei, 104-5. Moda nouă orientală a boierilor, 105. Mobilarea turcească a odăilor, 105-6. Import de marfă austriacă, de Linz, de marfă de Leipzig, de Olanda, de Anglia, de marfă italiană, 106. Fabricația francesă: camelot, linot, cadrillé, etc., 106-8. Croitori evrei, 108. Mode ardeleni, 108-9. Batiste, umbrele, etc., 109. Șervete din Apus, 109. Plăpumarii noi, 109. Așternut de import, 109-10. Cărmidarii, 110. Tinichigiii, 110. Constructorii de vase, 110. Meșterii de sfoară și odgoane, 110-1. Funarii, 111. Podarii, 111-2. Suiulgiii și cișmegiii, 112-3. Ceasornicarii, 113-4. Legătorii de cărți, 115. Tipografii, 115-6. Turnătorii, 116. Litografii, 116.

CAP. V.

Bresle vechi și bresle noi 117.

Breasla mixtă din Roman, 117 și urm. Statutul ei, 118-20.

Țechiu: timarilor din Făgăraș, 120. „Șetlicul” breslașilor munteni, 121. Noile rufeturi și Alexandru-Vodă Ipsilanti, 121. Modelele bizantine, 121-2. Breslele muntene: a brutarilor, 122 și urm. Narturi și pedepse, 124-5. Noi măsuri după 1810, 125. Măsuri pentru brutari, 126. „Longea” lor, 126. Rufetul pitarilor la Iași, 126. Furmagii și franzelari în Moldova, 127. Breasla brăharilor, 127. A rachierilor, 127. Berarii, 127-8. Pastramagiii, 128. Oțetarii, 128. Bucătarii și breasla lor, 128. Abagerii, 128. Raporturile lor cu pînzarii, 129. Zăbunarii, 129-30. Croitorii de sate, 132. Croitorii moldoveni, 133. Șalvargiilor, 133. Blănarii, 133 și urm., Blănarii moldoveni, 135. Breasla lor în Botoșani, 136. Cearta cu Armenii bogasieri, 137. Breasla cojocarilor, 139 și urm. Breasla din Craiova, 142. Cojocarii prin tirguri, 143. În Moldova, 143. Șlicarii, 143-4. Căciularii, 144. Fesurile, șapcile și pălăriile, 144. Breasla tabacilor, 144 și urm. Școala lor olteană, 146. Timarii din Făgăraș, 146-7. Aiurea în Ardeal, 147. Ciorogarii, 147. Tăbăcarii din Moldova, 147. Breasla cizmarilor, cavafilor și papugiilor, 147 și urm. Varietăți de încălțăminte, 148. Bresle de provincie, 149. Cizmarii în Moldova și tălpălarii, 149-51. Trăistarii, 151. Olarii, 151-2. Străchinarii, 152. Șelarii, 152. Săpunarii, 152-3. Zlătarii și giuvaergii, 153-4. Fierarii și covacii, 155. Butarii și dogarii, 155. Dulgherii, strungarii și timplarii, 156 și urm. Starostele de binale, 157-8. Meimarbașa, 157-8. „Cumpania” meșterilor de clădire și „crucele” ei, 159. Zidarii sau pietrarii, 159. Zugravii, 160 și urm. În provincie, 161. Pictorii de portret, 161. Școala ardeleană, 161. Zugravi moldoveni, 161. Zugravii din București și cutremurul cel mare, 163.

CAP. VI.

Meșteri și fabrice 163.

Fabrica de sticlă a lui Matei Basarab, 163. Import din Ardeal, 163. Import de sticlă în Moldova, 164. Sticlarii la Bacău, 164. Fabrica din Hîrlău și cea din Dimbovița, 164. Simon Kohani și fabrica de sticlă și cristal, 164. „Moara de hîrtie” a lui Matei Basarab, 164. Fabrica de hîrtie a fraților

Lazaru, 164-5. Fabrica de la Turbați, 165. Fabrica de la „Cațichi”, 165. Teoria „manufacturilor” supt Fanarioți, 165-6. Fabrica de postav moldovenesc a lui Grigore Alexandru-Vodă Ghica, 166 și urm. Fabrica de postav muntenesc de la Pociovaliște, 167. Refacerea ei, 168. Fabrica de postav de la Bălteni, 168. Gaudy și fabrica de tors bumbac, 168. Cearta lui Arbut, directorul fabricii de postav, cu muncitorii săteni, 168-9. Compania austriacă pentru hîrtie și postav, 169. Găitănarii, 169. Trocarii din Brașov, 170. Fabrica de basmale, 170. Fabrica de șaluri și „ghermesuturi”, 170. Fabrica de testemeluri, 171. Fabrica de basmale turcești a lui Stănuță, 171 și urm. Altă fabrică de ghermesuturi, 172. Fabrica moldovenească de potaș, 172. Velnițe și poverne, 173. Rachierii și fabricile lor, 173-4. Berării în Moldova, 174-6. În Muntenia, 176. Fabrica de rachiu, oțet și rom a lui Krebs, 176. Săuarii și instalațiile lor, 176. Fabrici de luminări, 177 și urm. Făclierii moldoveni și breasla din Botoșani, 179. Moara de păsă, 179. Morile de arpăcaș, 179-80. Fabrica de fidea, 180. Moara de oloiu, 180. Fabrica de macaroane, 180. Plan de o fabrică de zahăr din sfeclă, 180. Fabrica de bumbac tors, 180. Fabrica de chihlimbar, 181. Moară cu aburi, 180, nota 3. Fabricile de tabac din Moldova, și Muntenia, 181. Fabrica de cărămidă 181. Fabrica de poleit, 181. Fabricile de porțelan, 182.

CAP. VII.

Crisa. 183.

Concurenții străini. Orientalii, 183. Apusenii, 183-4. Meșterul zidar Rathner, 184-5. Alți zidari nemți, 185. Freywald arhitectul la Iași, 185-6. Pictorul venețian al lui Alexandru Ipsilanti și alți pictori din Apus până la Chladec, 186. Evreii concurenți, 186 nota 8 și 187 și urm. Evrei moldoveni în bresle, 187-8. Evreii și meșteșugurile, 187-8. Agonia blănarilor romîni din Botoșani, 188-9. Ieșirea din bresle, 189. Elementul moral și religios al breslelor, 189-90. Inițiativa breslelor și stările de presiune oficia`ă ale vremii noastre, 192.

Documente inedite.

Izvod de lucruri (și cărți) depuse la Sfânta Vineri din Iași (15 Iunie 1722), 195-6. Izvod de lucrurile aflate la negustorul Mihăilă de la Sfântul Sava din Iași (3 Septembrie 1740), 197-9. „Rămășișurile” Ilincăi Slăninoaia la mănăstirea Dancul din Iași (27 Septembrie 1776), 199. Intărirea de Constantin-Vodă Moruzi a privilegiilor negustorilor blănari din Iași (26 Octombrie 1778), 200. Despărțirea nevastei unui zăbunar din București, fugit la Brăila, 201. Prețuirea caselor Păunei Știrbei, 201-5. Despărțire a unui luminărar din București (18 Noiembrie 1779), 205. Impăcare cu nevasta a unui ișlicar din București (19 Septembrie 1780), 205. Despărțire a unui croitor din București (28 Noiembrie 1779), 205. Privilegiul făclierilor din Botoșani (16 Mart 1794), 205-7. Cumpărarea de domnița Ruxanda Hangerli a fabricii de fidea (Iulie 1798), 208-9. Un Evreu din Iași face o vânzare unui blănar (15 Noiembrie 1803), 209. Un Evreu, la București, iea în stăpânire, pentru o datorie, prăvălia unui blănar (20 Maiu 1819), 210-1. Acte privitoare la deosebiți meșteri din București (1813-5), 210-11. Ordin domnesc pentru un blănar din Galați (10 Noiembrie 1815), 212. „Matcă de numele compăniilor muntene” (Septembrie 1820), 212. Privilegiul lui Grigore-Vodă Ghica pentru blănarii munteni, 212. Proces al unui șalvaragiu din București, tovarăș la găitanărie cu niște Bulgari (10 Februar 1823). Procesul mănăstirii Văcărești cu chiriașii ei, meșteri (Decembrie 1823), 213. Procesul unei jupănese cu un bumbăcar din București (1824), 213. Privilegiul pentru o fabrică de șters petele (20 Septembrie 1826). Privilegiul fabricii de tabac a lui Dimătrie Carastat, la Iași (Mart 1827), 214-6. Privilegiu pentru arhitectul Freywald (10 August 1827), 216. Plîngerea unei Evreice din București contra unui boiangiu (29 Iulie 1830), 216. Soco-teala unei prăvălii bucureștene cu brîne, dimii, etc. (23 April 1838), 270. Poliția din Iași cercetează plîngerea blănarilor din Iași (5 Iulie 1847), 217.

Am cunoscut pe vremuri **măiestria**, vechiu cuvînt de origine latină pe care l-am mărgenit apoi la păsările **măiestre** din basme, dar și la „măestriile” cu care „se vinează peștele”, omul cu pricepere la lucruri supțiri fiind, pe la 1700, „măestrit” ¹.

Cuvîntul de **meserie** ca și acel de **meșteșug** vin de aiurea decît din principalul izvor al limbii noastre. Ele sînt împrumuturi de la neamuri care n’au ajutat esențial la alcătuirea graiului românesc. O constatare lingvistică, pe care nu trebuie să o întindem în alt domeniu decît al său, căci, cum se va arăta îndată, priceperea și obișnuința prefacerii materiilor prime în fabricate ori a unor fabricate în altele, de o valoare superioară, n’au trebuit culese din altă parte decît din comoara îndătinată a însuși neamului nostru.

Terminul cel mai obișnuit, cel mai vechiu și acela a cărui întrebuințare a trecut de mult și în alte domenii, represintă și: dibăcie, șiretenie chiar, e „meșteșug”. L-am luat de la Unguri, și în ce privește finala, ca și „prieteșug”, „beteșug” și altele. „Meșterul”, împrumutat de Ungurii înșii de la Germani (Meister), cari se îndreptaseră după latinescul „magister”, aparține aceluiași bătrîn strat al vocabulariului nostru.

În ce privește pe **meșterii** romîni, numirea aceasta a ajuns să însemne mai ales pe lucrătorii cu minile, și dintre

¹ Vezi Iorga, *Negoțul și meșteșugurile în trecutul românesc*, București, 1906, pp. 155-8 (și în *Istoria Romînilor în chipuri și icoane*, Craiova, 1921, pp. 262-3).

aceștia în special pe acei cari se îndeletnicesc cu zidăria, lemnăria și fierăria. Mai ales prin sate, acest înțeles se întâlnește adesea ori. Meșteri de aceștia întâmpinăm și în Moldova secolului al XVII-lea, ca „Toader meșterul den Câmpuri”¹, în Oltenia în tot veacul următor ca și, după 1800², în Țara-Românească³ și în tot Ardealul⁴. Am găsit chiar odată și o „meșteroaie” după care-și ia numele fiul⁵. Bucovina stăpînită de Austrieci are îndată după anexare și „maestri”, ca Luca din Cîmpulung la 1784⁶. Forma „maistor” e mai obișnuită, și e în de obște usitată aceia de „maistru”.

În ce privește „meseria” și „meseriașul” care i se consacră, cea mai veche mențiune pe care am întâlnit-o e din 1730, dincoace de Carpați, și forma de **mesereă**, **mesereale** pare să arate o proveniență turcească. Actul moldovenesc de care e vorba, și care introduce și cuvîntul paralel de „meștersug”, se rostește astfel: „la toate breslile den meserealile tuturor, a tot felul de meștersug”⁷.

¹ *Revista Istorică*, II, p. 161.

² Mihai meșterul, Iorga, *Studii și documente*, XIV, p. 31. no. XXIX; Cîrstea meșterul, aiurea.

³ *Inscripții din bisericile României*, I, p. 371, no. 913; Stoica Teodorescu, *Telega*, p. 188.

⁴ Meșteri de la Beclean; *Studii și documente*, XII, p. 215, no. 9.

⁵ Stoica Teodorescu, *o. c.*, p. 155.

⁶ Stefanelli, *Documente cîmpulungene*, p. 146.

⁷ *Studii și documente*, VI, p. 430.

CAP. I.

Industria casnică.

Cea d'întăiu industrie, de o imemorială vechime, de o întindere imensă și de o valoare de originalitate cu totul deosebită, formînd cu dreptate un motiv de mîndrie pentru poporul nostru așa de bine înzestrat, e aceia pe care o reprezintă priceputa și stăruitoarea muncă din cuprinsul însuși al casei.

Să începem prin a-i aminti categoriile, care se păstrează până astăzi, de și nu pretutindeni cu aceiași puritate și, iarăși, nu în aceleași condiții în stratele de sus.

Ea privește mai ales **îmbrăcămintea omului și îmbrăcămintea casei.**

Întăiu **cămășile**, atît cele **voinicești**, ale bărbaților o varietate, mai împodobită, e aceia care se dă, în zestre, mirelui— cît și cele femeiești. Se lucrează în vremea de odinioară, ca și astăzi, din pînză de in sau cînepă, sau din borangic, simplu sau cu mărgеле, cu fir sau „sîrmă” și cu fluturi ¹. În căsuțele de sat ca și la curțile boierești se făceau asemenea ii, care puteau fi astfel, ca într'o socoteală din 1740, „cu sîrmă”, „cu fir” sau „cu mătăsă” ². Une ori

¹ Hasdeu, *Arhiva istorică*, I, 40, no. 44; *Studii și documente*, VII, p. 223, no. 64; p. 356 1812 ; VIII, p. 3, no. 3 1778 ; XVI, p. 310, no. 40 1714 . „Cămeși cu fir, leșești, 1735 6 Moldova , *ibid.*, VII, p. 194. „Cămeși sîrma” și „cu fir leșești , *ibid.* La 1678, în Moldova, și , cămeși de feredeu”; *ibid.*, p. 179.

² *Ibid.*, VII, p. 213 1696 ; XI, p. 266, no. 7. „Cu mătăsuri”, *ibid.*, XIX, p. 59 (1803).

au „gulere de fir”, ca în secolul al XVI-lea muntean¹. Mîne-cile apar și deosebit² ca și altițele cu sîrmă³ și fluturi⁴. Pentru călugări se țese din lînă⁵. „Cîngătorile” de mătasă și apoi de bumbac, deosebite de simplele **brîie** sau **brînețe**⁶, **brînișoare**⁷, pot fi „de purtat”, dar și de mătasă⁸ și unele chiar foarte înpodobite, ca „briul roșu mare cu șarpi di fir” pe care-l pomeneste un act moldovenesc din 1745⁹. O catrință a unei „mangopițe”, unei bucătărese de la o mănăstire din Moldova, se înseamnă la 1743¹⁰, și în bagajul lăsat de o călugăriță ardeleancă din Sad, lângă Sibiu, în același secol, află o „cătrînță” de lînă¹¹, alături de „surțuri”, pe cînd în vechea Muntenie, se poartă fota¹².

Tot în casă se lucrau „nădragii”, groși și „suțiri”, de cari se vorbește în Argeșul secolului al XVIII-lea¹³, ca și, în Ardeal, izmenele, dintre care unele, boierești și de bună samă femeiești, erau de borangic¹³ ori chiar cu „flori mari de fir”¹⁵.

Capul se acoperia, până la introducerea modelor turcești,

¹ *Arhiva Istorică*, I, p. 40, no. 44.

² *Ibid.*, p. 63, no. 71.

³ *Ibid.*

⁴ *Ibid.* Moldova, c. 1690.

⁵ „Cămeașe de lînă calugariască”, în Sad Ardeal, *Studii și doc.*, XII, pp. 63-4, no. 115.

⁶ *Ibid.*, XXIII, p. 315 1811.

⁷ *Ibid.*, VIII, p. 3, no. 3.

⁸ 1760, Bran, *ibid.*, X, p. 224.

⁹ *Uricariul*, XI, p. 225.

¹⁰ *Buletinul Comisiei Istorice*, I, p. 234.

¹¹ *Studii și doc.*, XII, pp. 63-4, no. 115 Fote de Ienicală, de import, în revista *Ion Neculce*, II.

¹² *Arhiva istorică*, I, p. 63, no. 71 „fotă roșie”).

¹³ *Studii și documente*, XIV, p. 285, no. 15. Acolo și o „zăr-cuță”.

¹⁴ Cf. *ibid.*, XII, pp. 227-8, no. 4 1811 și *Uricariul*, XI, p. 249 Moldova, 1780.

¹⁵ V. A. Urechică, *Istoria Romîn'lor*, VI, pp. 432-3 1793. V. și *Studii și doc.*, VIII, p. 3, no. 3.

la sfârșitul secolului al XVII-lea și chiar după aceea pentru femeile măritate, cu **zăbranice**. Ele erau obiectul unei îngrijiri speciale, fiind de o neobișnuită fineță. Unele purtau pe un fond negru fluturi, altele erau „cusute cu beteală”¹. **Fachiolul** grațios al Ardelencelor era făcut tot în casă². Găsesc odată și o „cîrpă pentru grumazi”³. Din mina acelorasi țesătoare ieșiau **cioarecii**⁴, **călțunii** (se zice odată „călțuni de haine”), cari se puteau tăia și în abă⁵. Ei vor fi înlocuiți, mai ales în Ardeal, unde apar întâiu, prin **ștrimfii** (**Strümpfe**), de fabricație nemțească⁶. „**Scarpil de fir**”, încălțăminte luxoasă, dar ușoară, puteau fi dați în lucru tot femeilor de supt acoperemintul boieresc⁷, pe cînd cum vom vedea, opinca țerănească intră în domeniul unei fabricații satești anumite.

Pentru îmbrăcămintea țerănească vrednicele femei de pe vremuri, care n’au dispărut fără să lase urmașe cu aceiași îndeminare și sirguință, lucrau **sucmane**, albe, negre⁸, **sarici**⁹, **chepenege**¹⁰ și **ipingele**, **pieptare**¹¹, **sucne**, **straie** și **zăbune**, **mintii**, **propoialnice** (călugărești), **țundre**¹², **glugi**¹³,

¹ *Ibid.*, VII, p. 356 (1812; Iorga, *Doc. din valea Teleajenului*, p. 87, no. 2 (c. 1750).

² „Fachiol negru”; *Studii și doc.*, XII, pp. 67-8, no. 120 Ardeal, 1754. „Fachiul negru, lat”; *ibid.*, p. 59, no. 110 (Sibiiu, 1750).

³ *Ibid.*, XII, p. 174, no. 376 (Ardeal, 1817).

⁴ „Păreche de cioareci muerești”; *ibid.*, pp. 63-4, no. 115 (Sad).

⁵ *Ibid.*, XIV, p. 258, no. 21 (Oltenia, c. 1700); V, p. 260, n. 155 (1814).

⁶ „Păreche ștrimfi de iarnă”; *ibid.*, p. 59, no. 110 Sibiiu, 1750).

⁷ Iorga, *Documente Callimachi*, II, p. 141 (1813-4).

⁸ *Studii și doc.*, VII, p. 234 (Moldova, 1784: „30 coți sucmani negre”). Cf. *Arh. istorică*, I, p. 71.

⁹ *Studii și doc.*, VII, p. 223, no. 64 Moldova, 1765); XII, p. 68, no. 120 (Ardeal, 1754).

¹⁰ *Fain și ordiner*, se spune la o epocă de fabricație orășenească, în 1817; *ibid.*, p. 174, no. 376.

¹¹ *Ibid.*, XIV, p. 276, no. 45 (Oltenia, c. 1730).

¹² *Studii și doc.*, XII, pp. 63-4, no. 115 Sad).

¹³ Prețul lor la București în 1818, *Revista Istorică*, VI, p. 206.

de sigur și **străițe**, precum și tot felul de **desagi** și **țoluri**¹, saci pentru transport sau alt us².

Acestea toate alcătuiau „hainele albe rumînești”, de care se deosebia îmbrăcămîntea tirgoveților atît de esențial încît, la 1817, Vodă Caragea, vrînd să pedepsească pe un supus al său din principatul muntean, hotăra astfel: „Să-l rumîniți întăiu, îmbrăcîndu-l în haine albe rumînești”, pentru ca apoi „să-l dee pînă tirg, bătîndu-l ca pre un vinovat ca să strige arătîndu-și vina pentru care i se face această osîndă”³.

Aș crede chiar că din cămările boierești, unde lucrau „meșterele” de care va fi vorba îndată, ieșiau și vechile veșminte erhieresti: **rucavițe**, **stihare**, **pogonatece**, **epitrafire**, **patrahire** sau „**patraile**” (și de ibrișim, mai tîrziu), **orare**, **sifte**, **procovețe**, sau „**procoave**”, **faloane** (și de „urșinic”), **aiere** (și de „serasir”), sau „**plăștanițe**”, poale la icoane⁴.

Pentru casă același personal gospodăresc fabrică **lăvicere** sau **lăicere**, „de lînă, proaste”, sau „**vristate**”⁵.

Dar mai ales, pe lîngă **cergi** și **velințe**⁶, **păretarele**⁷ și **scoarțele** (se zice și **scoarțuri**⁸). „Scoarțele românești”, după vechi modele geometrice, de origine preistorică, în Moldova, în Basarabia, în părțile prahovene, ori după cele persane,

¹ *Ibid.*, VII, p. 234, Moldova, 1784): „1 țol de lînă nou, necusut”.

² „Saci care pui pe culme”, se zice într’un document; *ibid.*, XIII, p. 4, no. 4 (Ardeal, sec. XVII).

³ *Arhiva societății științifice și literare din Iași*, II, p. 573.

⁴ *Studii și doc.*, XII, p. 129; XIII, p. 198, no. 696; XV, p. 312; XXIII, p. 23, no. 10; Iorga, *Doc. Aman*, pp. 93-5; *Rev. ist.*, II, p. 156.

⁵ *Ibid.*, VII, pp. 233, 234 (Moldova, 1784).

⁶ „Cergă mare cu lați mici”; „velință albastră, turcească”, *ibid.*, p. 213, no. 26 Moldova, 1636). „6 cergi de poclăzi la un cal boieresc”; *Revista Istorică*, IV, p. 83. V. și *Arh. ist.*, I, pp. 63, 71 Moldova, 1690).

⁷ La Hurezi, în 1738, lîngă „păritare de postav”, „păritare de lînă” (și „cergi mari de lînă”), *Studii și doc.*, XIV, p. 57.

⁸ *Rev. ist.*, VII, p. 148 (an. 1840). V. și *Studii și doc.*, XIV, p. 43. D-na Hilohi, din Galați, a apucat acum vre-o treizeci de ani Evrei de la Hirău cari se ziceau *scoarțari*, fiindcă din lîna ce li se da făceau scoarțe după modele țerânești.

cu flori, păsări, animale, chipuri omenești, până la portrete, în Oltenia ¹, — „bune”, „alese”, „mari” și până la zece coți, prețuite în Moldova, la 1777, cu cîte 40 de lei ², „vărgate”, „în doază foi” ³ —, sînt arătate une ori, ca și lăicerele, părețarele, cergile, ca fiind „cu ozoară” ⁴, alte ori se spunea că sînt „la femei în casă”, poate de așternut pe jos, dar se întrebuițează mai ales pe paturi, cînd se zice „scoarțe de pat” ⁵. Tărzii numai li se va face o oarecare concurență în casele mari, fără însă a le putea înlocui, de „scoarțele” de Țarigrad și de Breslau și de covoarele importate, de „chilimuri” ⁶.

O neconținută muncă, în vederea căsniciilor viitoare, a căror comoară era expusă până sus în bagdadii pe lavîțele din jurul cămărilor, „caselor” țerănești, o cereau pînțeturile de pat.

Cearșafurile muntene (numele e turcesc ⁷), **prostirile** moldovenești (de la **prosterno** ?), **lepedeele** ardelene (după ungurește), sau **chindeale**, jucau un rol în această exhibiție permanentă de artă casnică. Un „așternut” putea să fie „cu fir și cu peteală” în gospodăriile mari, cînd atunci cuprindea „2 rînduri de așternut de purtat”, cu două plapome și o saltea ⁸. Cearșafurile-prostiri erau de obicei din „pînză de casă” ⁹, „de tort”, „groase, sau supțiri”, „alese” cîte odată, dar mai tîrziu și din „batistă” ¹⁰, ori „cu mătase” ¹¹,

¹ V. Iorga, *L'art populaire en Roumanie*, Paris 1923. Cf. *Studii și doc.*, XIV, p. 191, no. 9 (Oltenia, 1753); VII, p. 72, no. 88 (Moldova, 1823: „scoarți moldovenească”).

² *Ibid.*, p. 153, no. 5; XIV, p. 180; Iorga, *Doc. din Valea Teleajenului*, pp. 23, 50, no. 45.

³ *Studii și doc.*, VII, p. 355 (an. 1812).

⁴ *Ibid.*, pp. 191, 195 (Moldova, 1730-6).

⁵ *Ibid.*, XI, p. 103, no. 34; p. 266, no. 7.

⁶ Vezi mai departe.

⁷ Se zice în Moldova, alături de „prostiri”, și „cerciavuri”; *Studii și doc.*, VII, p. 223, no. 64 (Moldova, 1765).

⁸ *Ibid.*, VII, pp. 232-3 (Moldova, 1784).

⁹ *Ibid.*, XXIII, p. 317, no. 15 (Moldova, 1811).

¹⁰ *Ibid.*, XI, p. 266, no. 7 (1740); XII, p. 146, no. 298 (Ardeal, 1803); Iorga, *Valea Teleajenului*, p. 50, no. 45.

¹¹ *Arh. Istorică*, I, pp. 63, 71 (Moldova, c. 1690).

Se notează că sînt „cu chenare”¹, „cu rinduri cu fir”, „cu rășale”, „cu alesături”, „împlute cu fir”, „cusute cu fir”, „cusute cu flori”, „cusute” și „umplute cu mătăasă”, „vărs-tări”². Unele sînt de „odghial” sau plapomă, altele de „sal-tea”³.

Pernele — dintre care cele de părete⁴ sînt mai mult o parte din mobilă—, umplute cu paie ori cu lînă, pot fi „de urșinic cu fir” ori avea „rășale cu fir” ori se zic „umplute cu frînghie”⁵. Alte perini sînt cele „de rădvan”, care pot fi acoperite cu urșinic⁶.

Plapoma însăși, în Ardeal „poplomul”⁷, în locul căreia ajungeau odată mai ușoare pături, fu mai târziu îmbră-cată de obicei cu aclaz⁸.

Măhrămile (numele îl aflăm în grecește pe la 1570: μαχ-ρμαδες), năfrămile (nume derivat din cele d’întăiu), peșchirele (vine din turcește), lucrate de multe ori foarte fin — și atunci li se zice, cu terminul turcesc: gevrèle⁹, — sînt și de in, dar, la casele boierești mai ales, bogat împodobite:

¹ V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, VI, p. 433 (1793); se adaugă un „cerșaf moschicesc”.

² *Studii și doc.*, VII, p. 195 Moldova, 1735-6 ; p. 356 an. 1812).

³ *Ibid.*, p. 195 Moldova, 1735-6 ; p. 223, no. 64 Moldova, 1765 . V. și „polcuțele de așternut, cusute pă scris”, la Ho-moriciu, 1807, Iorga, *Valea Teleajenului*, p. 23.

⁴ *Studii și doc.*, XXI, p. 428 (1828). Și „pilote de pinză, um-plute cu fulgi”; *ibid.*, XIX, p. 58 București, 1803).

⁵ *Ibid.*, VII, p. 195 (Moldova, 1735-6); XI, pp. 266-7 (an. 1740 . In Muntenia, la 1793, aflu „2 calafurii de pernă cu bag-sin nărmzate” (V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, VI, p. 436).

⁶ *Uricariul*, XI, p. 225 Moldova, 1745 ; *Buletinul Comisiei Istoriei*, IV, p. 69.

⁷ *Studii și doc.*, XI, pp. 227-8, no. 4 (Hațeg, 1811).

⁸ *Ibid.*, XII, p. 91 Făgăraș, 1775); p. 146, no. 298 (Ar-deal, 1803 ; XIV, p. 276, no. 45 c. 1730 ; V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, VI, p. 433 Cf. *Studii și doc.*, XXIII, p. 343 Gorj : „pătură de coperit”. V. *ibid.*, VII, p. 179 Moldova, 1678 ; „o-ghial de șahmarand agravanii cu marginile de atlas florentin”).

⁹ „Gevrèle, al doilea, mici, cu flori în colțuri”; *ibid.*, VII, p. 356,

„cusute pe scris”, „umplute cu fir”, „pe scrisoare cu fir, sirmă” și „cu mătăși”, „cu beteală”, sau și numai de mătăsa¹.

Unele sînt făcute anume pentru o nuntă și se dau nașului², altele se atîrnă în cuiu și împodobesc oglinda pe care o încunjură (un cas în Moldova în 1779)³, sau, la biserică, o icoană. Se zice „năfrămi denainte” — adesea făcute, în secolul al XVIII-lea, la Țarigrad — cele care, cum se vede în frescele din biserici și în unele portrete pe pînză, se anină în brîu⁴, pentru care li se și zice: „măhrămi de brîu”⁵. Sînt „basmalele cusute cu fir” din altă epocă⁶. O altă categorie e a „măhrărilor de mîni”, zise și „meneșterguri”⁷, sau simple „ștergare”⁸. Pentru obraz sînt „minișterguri” speciale, „pișchirile de obraz”, care se mai zice apoi și prosoape⁹. Tălmaciul cel mare al Porții la jumătatea veacului al XVIII-lea, bun Moldovean de modă veche, cu toată schimbarea numelui său de Calmășul în Callimachi, trimete de la Constantinopol fratelui său Dumitrașcu „năfrămi de obrazuri” lucrate în casa lui însuși¹⁰. Se deo-

¹ *Ibid.*, XI, p. 266, no. 7 an. 1720 ; VII, p. 195 Moldova, 1735-6 ; XIII, p. 160, no. 552 Rodna ; *Buletinul Comisiei Istorice*, IV, p. 36, no. 33.

² *Studii și doc.*, X, p. 224 Bran, 1760 ; XIV, p. 258, no. 23 Oltenia, 1700).

³ *Ibid.*, VII, p. 232, no. 162 (1784); XI, p. 104, no. 24; Stoica Teodorescu, *Telega*, p. 218.

⁴ *Studii și doc.*, VII, p. 195 Moldova, 1735-6 ; *Buletinul Comisiei Istorice*, IV, p. 69.

⁵ *Arh. ist.*, I, pp. 63, 71. Cf. *Studii și doc.*, VII, pp. 178-9 (Moldova, 1678 ; p. 224 (Bran, 1760).

⁶ *Studii și doc.*, VII, p. 233, no. 103 (Moldova, 1784).

⁷ *Ibid.*, VII, 44-5, no. 57 (1815 ; pp. 178-9 (Moldova, 1678).

⁸ „4 ștergare de borangic bune și două mai proaste”; Stoica Teodorescu, *Telega*, pp. 196-7 (an. 1818 ; *Studii și doc.*, VII, p. 192 (Moldova, 1730 : „minișterguri de mîna cu fir”, „cu mătăsa”, „alesă cu fir”.

⁹ *Ibid.*, p. 195 (Moldova, 1735-6); p. 223, no. 64 Moldova, 1765 ; *Buletinul Comisiei Istorice*, IV, p. 69; Stoica Teodorescu, *Valea Teleajenului*, p. 87, no. 2 (c. 1750).

¹⁰ *Studii și doc.*, XXI, p. 242.

sebesc de toate aceste pînzeturi „năfrămile de ibric”, care apar odată, la 1784¹. Sînt și, deosebit, la aceeași dată, „prosoape de ras”². Pentru baie se întrebuițează „peste-menuri” albe ori albastre³. Tulpanele, și „cu flori de fir”⁴, sînt tot de fabricație casnică. Între „pînzuri”⁵, „pînzături de masă”⁶, avem întâiu cea ce numim acum: „față de masă”, și era atunci „masă” fără nicio altă determinație⁷. Putea fi de cînepă, apoi și de bumbac, de borangic, cu flori⁸. „Făcută în casă”, „vărgată” ori ba, ea se chiamă totuși, în Moldova, une ori, „masă leșească”⁹. „Mesele de Țarigrad” apar însă la sfîrșitul secolului, gata făcute¹⁰. Șervetele¹¹, de obicei cu dămă în foile de zestre, sînt de calitate mai simplă, albe, „vărgate, de fuiori”, ori „cu ață albă”¹², la cei mai bogați, „cu borangic”, „împlute cu hir”, „cu mătăsă”, „turcești”¹³.

Materialul întrebuițat se pregătea în casă, și atîtea însemnări, foi de zestre, catastihuri de moșteniri, îl înșiră,

¹ *Ibid.*, VII, p. 232, no. 102.

² *Ibid.*, p. 234.

³ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, VI, p. 433 an. 1793.

⁴ *Ibid.*, p. 433.

⁵ Terminul în Moldova la 1811, și 1818, *Studii și doc.*, XVI, p. 92, no. 19; XXIII, p. 315.

⁶ *Studii și doc.*, XII, p. 91 (Făgăraș, 1775).

⁷ Dar și pomesealnic, în Făgăraș, c. 1800; *Studii și doc.*, XII, pp. 214-5, no. 5.

⁸ Stoica Teodorescu, *Telega*, p. 274. Acolo și o „zăbadă de borangic”.

⁹ *Studii și doc.*, VII, p. 191 Moldova, 1730 ; XI, p. 266, no. 7 (1740).

¹⁰ *Ibid.*, VII, pp. 194-5 (1735-6).

¹¹ „Salvetumuri” în inventariul vicarului Țopa din Hațeg, 1811, *ibid.*, XII, pp. 227-8, no. 4.

¹² *Ibid.*, VII, pp. 191 Moldova, 1730 , 199 1735-6); XII, p. 207, no. 49 (Făgăraș, 1817).

¹³ *Ibid.*, VII, pp. 44 5, no. 57 an. 1815 , 179 (Moldova, 1678 , 194-5 Moldova, 1735-6 ; XI, p. 266, no. 7 1740). V. *ibid.*, XXIII, p. 317, no. 6: „36 șărvite în 5 iți; 12 șărvite în doi iți”. Cf., *ibid.*, XXI, p. 201 Moldova, 1824): „opt prosoapi în cinci ițe”.

în cantități mari. Se pregătește din timp cînepa necesară. Condica de cheltuieli a lui Vodă-Brîncoveanu cuprinde această însemnare, unică: „150 tal. s'au dat pentru sămînța de cînepă care s'au dat să se seamene de asfă primăvară”¹. „Oca de cînepă trasă” figurează în socotelile mănăstirii Hurezi². Se notează „chite de cînipă rărițată”³, „chite de in” puse în „săcriu”⁴. Apoi în Muntenia coșii de „pînză borungiuc” sau „cu mărgini de borangic”⁵, „stanurile” de pînză în Moldova secolului al XVII-lea⁶, calepele de fuior și pînză de fuior, în valuri, mosoarele cu tort⁷, „legăturile de tort”, în Oltenia, pe la 1800⁸, „jirebiile de tort, de călți”⁹ și „coturi de pînză de cîlți”, „nălbită și „nenălbită”¹⁰. Ardealul socoate pînză pe „chischineie” și „ștucurèle”, „pe „dărăburi” și „chindene”¹¹. Este osebite între pînză groasă¹² pînză de in cu de cînepă”¹³.

Anumite inventare din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea începător, dau pînză „cu margini”, „pînză melez”, „pînză în ciubuce” și „vrăstată”, pînză de șervete și mineșterguri, pînză în patru ițe, pînză „de birnefe”¹⁴.

Peste un secol se importă din Brașov „un znoș de in përiat gata”¹⁵. „Jurăbii de tort supțire de in” și „jurăbii de fuior” se adună¹⁶, cu „spate de pînză nouă”, cu „ocă în mi-

¹ Aricescu, *Revista Arhivelor Statului*, I, p. 243.

² *Studii și doc.*, XIV, p. 57.

³ *Ibid.*, XXI, p. 428 a. 1828.

⁴ *Ibid.*, VII, p. 234 (Moldova, 1784).

⁵ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, VI, pp. 432-3 Muntenia 1793).

⁶ *Arh. ist.*, I, pp. 63, 71.

⁷ Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei*, p. 217 (după 1821).

⁸ *Studii și doc.*, XII, pp. 214-5, no. 5.

⁹ V. și „jurebii” în Oltenia, c. 1760, *ibid.*, XIV, p. 309, no. 48.

¹⁰ *Ibid.*, XIX, p. 58 București, 1803).

¹¹ *Ibid.*, XII, pp. 63-4, no. 115.

¹² *Ibid.*, pp. 63-4, no. 115 (Sad).

¹³ *Ibid.*, XXIII, p. 324, no. 12 Moldova, 1827.

¹⁴ *Ibid.*, VII, p. 233, no. 163: lăsamîntul lui Grigoraș Cos tachi, tatăl Mitropolitului Veniamin.

¹⁵ *Ibid.*, XIX, p. 58 București, 1803).

¹⁶ *Ibid.*, VII, p. 356 (an. 1812).

lițat” și nemelițat, cu guri pînză fuior dă cînîpă pentru coț”¹. Se notează „chite de cînepă rărițată”², „chite de in” puse în săcrin”³. Dragomanul Ioan Callimachi cere de acasă, la 1740, „pîndză lipoverască (lipovenească) de trebuință roabelor, de primăvară”⁴. Iar, în „materie de lînă”, se cumpără „mițele”⁵. se aduc „jurebii de lînă răsucită pentru scoarță” și „ocă tort jurebii dă călți dă groasă”⁶.

Cine lucra aceste „pînzuri” și aceste fabricații de lînă de cea mai veche modă?

Lăsînd la o parte pe cei d’întăiu meseriași rurali și orășenești, vedem într’o scutire de vamă pentru cei ce intră cu marfă la Roman și postavul, pînza țeranilor încă din 1466, pe vremea lui Ștefan-cel-Mare⁷. Țerance lucrează nu numai pentru casa lor, dar, cînd boierul vrea „bucăți de pînză lucrate la țară”, și, pentru acest stăpîn sau numai vecin mai puternic al lor⁸. Niște socoteli de moșie din Moldova între 1825 și 1827 au însemnări ca acestea: „Am dat Capmoloaei de țăsut niște saci boierești... Pe patru, coți sucman pentru purcariu... Unii fimei pentru țăsutu unii pînzi din poronca cucoani... Unii fimei ce au țăsut un țol boieresc... De țăsut 74 coți pînză de călți”⁹. La 1802 un Bucureștean face această socoteală cu „Nastasia spălătoarea cămășilor” pentru „pânza ce au țesut, supțire și groasă : urzitul 10 parale, țeava 5 parale, învălitul 5 parale, dăpănatul 5 parale, și țesutul deosebi, după tocmeală, făcându-să peste tot taleri 7 și parale 14. I-am

¹ *Ibid.*, p. 355, no. 1812

² *Ibid.*, XXI, p. 428 a. 1828

³ *Ibid.*, VII, p. 234 Moldova, 1784.

⁴ *Ibid.*, XXI, p. 242.

⁵ „Șasă groși de mița alba”; Stefanelli, *Doc. cîmpulungene*, p. 113 an. 1688).

⁶ *Studii și doc.*, VII, p. 355, no. 6 (an. 1812 . Cf. p. 233, no. 103, alte pînze.

⁷ Melhisedec, *Cronica Romanului*, I, p. 127; I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan-cel-Mare*, I, p. 95.

⁸ Iorga, *Correspondența lui Dimitrie Aman*, p. 112 (an. 1828).

⁹ *Revista istorică*, IV, pp. 83, 86.

dat taleri 2 și parale 14, și am rămas să-i dau la împlierea anului taleri 15 ¹.” A spăla cămăși și a le țese erau deci pe acel timp îndeletniciri care puteau să meargă împreună.

Ici și colo se văd sătence împlinindu-și sarcina de a îmbrăca țara prin osteneala minilor lor: „M’am dus cu furca într’o seară”, spune o femeie din Făgăraș, la 1803, „la numita Bucură” ². Într’un proces contra unei țerance din aceleași părți ardelenice: „Ia, tocma ca o eșită din minte doară, chiară au tăiat pînza, fiind țesută numai jumătate, și au scos spata și ițele din hire și le-au lăsat în casă” ³. „Fomeaia birăului, anume Ana”, arată un martur, „au eșit cu furca din casa ei într’o Duminecă, fiind în slujba liturghii, au tors în casa popii”; care o face „strigoae și fermecătoare” ⁴. O alta declară, cam tot pe atunci: „s’au cusut două cămăși de bumbac și două la copii” ⁵. „I-am cusut cămașa și l-am cărpit”, spune cu năcaz o a cincea ⁶.

Grigoraș Costachi, tatăl Mitropolitului Veniamin și soțul unei Cantacuzine din Țara-Românească, împărția, în veacul al XVIII-lea, lucrul la Țigancele din casă. Această lume de roabe, așa de multe și adesea așa de îndemănatece, cu atîta simț pentru covoare și strălucire, și-a avut partea în marea industrie casnică înfloritoare prin casele boierilor, stăpîna fetele conducînd o activitate neîntreruptă și participînd la dînsa. Vechile „ergasterii” ale sclavilor antici se continuau în „țigăniile” boierimii noastre până la jumătatea veacului al XIX-lea, cînd s’a proclamat liberarea robilor” ⁷. Încă de la jumătatea veacului al XVII-lea Doamna Elina a lui

¹ Iorga, *Manuscriptele mănăstirii Cernica, aflătoare azi la Academia Romîna* din „Biserica Ortodoxă”, București, 1902, p. 27, no. 231.

² *Studii și doc.*, XII, p. 195.

³ *Ibid.*, pp. 212 3, no. 68 an. 1827).

⁴ *Ibid.*, XIII, p. 260, no. 120 Sîmbata-de jos .

⁵ *Ibid.*, XII, p. 208, no. 53.

⁶ *Ibid.*, p. 183 an. 1778 . Un Andrei Zvirlefus, în Antonovici, o. c., IV, p. 180.

⁷ V. și *Buletinul Comisiei Istorice a României*, I, p. 253 an 1743, Moldova): „Au dat de făcut sucmanii la chîi”.

Matei Basarab scrie „judecesei” de la Brașov, „Catrina”, pentru a cere „izvoadele de peteare”, de nevoie pentru împletitoarea de curînd cumpărată a Măriei Sale: „Aici am cumpărat Domnia Mea o roabă, și iaste împletitoare. Numai nu avem aici izvoade de peteare, ci să faci dumneata bine să ne dai ceva izvoade de peteare, și mai mari și mai mici, și de călți și de tot fealiul ¹”. Tot așa și Ioan Callimachi, în casa căruia se găseau perini frumos cusute cu fir, care împiedecau de a dormi pe un oaspete apusean cu pielea așa de simțitoare ca de Tott², cerea să i se trimeată din Moldova originii sale fete, care să se poată deprinde la meșteșugul casnic de țesut și cusut: „două copile sărace ca de zeci, doisprezece ai de vîrstă, însă să fie curățele; de nu s’or pute aflu sărace [=orfane], fie și cu mame. Și aici le ținem prea bine și îmbrăcate și podobite, apoi le și mărităm... Copilele Țigance să nu fie, ci Moldovence, au corcite ³”. Și, cu privire la această făgăduială de mărituş, glumețul terziman al Porții spune în altă scrisoare către fratele său de la Stăncestii Botoșanilor: „Poftim pe dumneaei cumnata să-i afle un voinic cam cu ochii deșchiși, să-i dă câte odată și peste ochi, că-i can șăguia copila, și cu acia sută de lei să o căsătoriți cu viracul ⁴”. Țigancă de care vorbește ceva mai tîrziu, în 1764-5, un boier moldovean avea preț deosebit ca torcătoare

¹ *Studii și doc.*, X, pp. 110-1, no. 3 (an. 1649).

² *Mémoires sur les Turcs et les Tartares*, ed. 1785, I, pp. 75-6: La couverture et les oreillers effaçoient en magnificence la richesse du sofa dont cet appartement était décoré... Quinze matelas de colon, piqués, d'environ trois pouces d'épaisseur, posés l'un sur l'autre, formoient une base très molle que recouvroit un drap de toile des Indes cousu sur le dernier matelas. Une couverture de satin vert, chargé d'une broderie d'or trait, relevée en bosse, était également réunie au drap de dessus, dont les bords retroussés étaient faux filés tour-à-tour. Deux grands oreillers de satin cramoisi couverts d'une pareille broderie, où l'on avoit prodigué les laines et la canetille, s'appuyoient sur deux coussins du sofa rapprochés pour servir de dossier, et étoient destinés à soutenir les têtes.

³ *Studii și doc.*, XXI, pp. 239, 240, no. 2.

⁴ *Ibid.*, p. 243, no. 15.

de bumbac erau, și **torcari săteni, torcători**, lângă **inari**, formind bresle la Putna pe la jumătatea secolului¹—: „Iar pentru giumătate de suflet ce s'ar mai veni în parte dumisale, aciastă parte s'au dat pentru meșterșug[ul] Catrinii Țigancii, fiind învățată a toarce bumbac cu roata și, luînd-o Postelnicul Jora, rămîne Jicnicerul Sandul păgubaș de la meșterșug[ul] Țigancii. Și pentru aceia să rămăe acia giumătate de copil în parte Jicnicerului Sandului”². O hotărîre domnească mai târzie stabilia, de alminteri, că „Țiganul ce va fi cu meșteșug să se socotiască diosăbit prețul lui”, ceia ce invocau, și nu fără succes, și Țiganii cari n'aveau alt meșteșug decît acela de vizitei³.

Mai târziu numai, anume fabrici, cît de modeste, luară Țigancelor, fetelor crescute în casă chemarea de a face cu degetele lor atîtea lucruri frumoase. La 1813, cînd li se fea abusiv o taxă de cinci taleri, femeii erau întrebuițate însă la „dulapurile ce lucrează borangic” pe lângă „acei lucrători ai borangicului” cari se cred nedreptățiți de aceeașă măsură fiscală. La 1819, făcînd dreptate zișilor nemulțămîți, Vodă pomenește, cu „roatele de borangic”, pe „femeile care lucrează cu dulapuri hazneă de borangic”⁴. Pe atunci lîna munteană trecea de altfel hotarul muntelui, și la Brașov chiar sau în satele vecine ea se prefăcea în cergi și în „deosebite veșminte românești”⁵. Ceia ce nu împiedeca însă sporul caselor pline de roabe ca și de fete luate pentru creștere, învățatură și la sfîrșit un cinstit măritiș, cu o zestre potrivită din partea familiei care aproape le adoptase.

¹ *Ibid.*, VI, pp. 365-6, no. 1152. *Nălbitori de pînze, țerani*, la 1801, V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, XI, p. 94. *Sucmănari* la 1779 în Moldova, *Studii și doc.*, XXIII, p. 23.

² *Ibid.*, XVI, p. 333, no. 102.

³ *Ibid.*, p. 343, no. 131 (Moldova, 1804).

⁴ V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, XII, pp. 397 8, nola.

⁵ „Stragula et diversa vestimenta valachica tam Coronae quam in adjacentibus regionibus in simili quantitate et taliter effabrice atae lanae rursus in ditiones turcicas referuntur”; *Studii și doc.*, XII, p. 177, no. 332 (an. 1820).

CAP. II.

Meşterii Satelor.

Săteanul nostru ştie să îndeplinească o mare parte din rosturile care în societăţile unde funcţiile sînt mai bine împărţite, dar unde, adesea, şi îndemnarea omului e ceva mai slabă, cad în sama unor profesionişti ce n'au altă chemare.

El îşi clădeşte casa, săpîndu-i temelia, cînd o crede de cuviinţă, sau sprijinind pe patru pietre mari ori grupe de pietre tăpile de lemn care vor susţinea celelalte elemente ale fragilei construcţii, pentru ca apoi între parii înfipti la cele patru colţuri şi legaţi între dîşii prin alţii transversali să întrefese mlădiţele de răchită şi să isprăvească această arhitectură uşoară, dar destul de trainică, prin aruncarea între vergi a vălătucilor de lut şi prin aşternerea muruiei de suprafaţă, prin întinderea albului acoperiş de var. Din mărăcini, din pari şi scînduri el fabrică împrejmuirea curţii sale. Cu ciocanul în mînă el trebăluieşte, în lunile pe care le lasă slobode munca ogorului, la carul care-l poartă la câmp ori îl duce de-a lungul drumurilor prăfoase ori pline de noroiu. Unelele şi le face singur de cele mai multe ori, şi, oricum, poate să le dreagă, dacă nu e vorba de metalurgie, din vechiu rezervată Țiganului, precum al femeii e tot ce se cuprinde în cercul mai îngust al casei.

Totuşi, măcar pe alocuri, oameni mîi dibaci, mai iscuşiţi au ajuns, de la un timp încoace, de cînd banul a pornit să umble şi timpul n'a mai fost așa de ieftin, să lu-

creze, nu numai pentru dinşii, dar pentru comunitatea rurală întreagă. Meşterul sătesc apare astfel.

Mai rămânea un pas de făcut, şi măcar în secolul al XVIII-lea el şi fusese. Anume să se ducă la oraş, pentru clienţi, mai numeroşi şi ceva mai greu de satisfăcut, produsele acestor modeste îndeletniciri. Pe piaţă, o parte măcar din ţerani nu mai aduc deci numai laptele şi untul vacii, brânza şi urda oilor, pieile animalelor moarte, lemnele culese în pădurea deschisă, lina turmelor sau şi carnea porcului tăiat de serbători.

În sfîrşit acelaşi ţeran se ridică la capacitatea de tehnică şi la putinţa de împodobire artistică, arătîndu-se gata să înalţe şi altfel de ziduri decît căsulia lui, ba chiar să închine lui Dumnezeu şi sfinţilor bisericuţa căreia a izbutit să-i croiască linia cea mai potrivită cu mediul şi scopul şi să-i desăvîrşească structura, care, une ori, nu mai e de lemn înjghebat mai lesne, ci de solidă piatră şi de cărămidă coaptă în cuptoarele lui.

O răpede ochire — materialul, şi prin natura lui, neîngăduind alta — va arăta în cît de multe specialităţi se pricepeau sătenii noştri, pentru ca pe alături să se presinte în general care erau condiţiile acestui mai modest meşter al nostru.

Ţerani lucrînd tot pentru ţerani sînt cei a căror producţie e în legătură cu acele nevoi ale satului pe care nu le poate satisface fiecare în marginile casei, curţii şi priceperii sale. Ei sînt furnisorii tovarăşilor lor de locuinţă şi de ocupaţie principală. Plata li se face la început de bună samă prin schimb, într'o societate care pînă foarte tîrziu păstra obiceiul de a considera moneda ca o unitate abstractă, fictivă, cea reală fiind obiectele, „buciuuite”, după valoarea pe care ar avea-o în bani. Ceia ce nu împiedecă însă că industriaşii cari au în vedere mai ales mediul rural pot să-şi ducă la tîrg pentru desfacere o parte din rodul ostenelelor lor, ba chiar ca ţeranii să cumpere de la alţi ţerani numai la prilejul de întîlnire al tîrgului ceaia

ce, în măsură și mai mare, și din cauza ușurinții comunicațiilor, se face, cu toată decăderea iarmaroacelor, bilciurilor, nedeilor, și până în ziua de astăzi.

Săteanul e îndreptat către conlocuitorul lui „specializat” supt anumite raporturi, dintre care ca întâiu trebuie să fie considerat acela al hranei.

Aici apare morarul. Încă de la 1247, cînd regele unguresc Béla dăruiește Cavalerilor Ospitalieri o parte din pămîntul de „dincolo de munți”, al Romînilor trăind într-o Țară-Românească de libertate deplină sau numai relativă, în județe și voievodate, așteptînd Domnia, se pomenesc morile, existente sau de construit, făcîndu-se o excepție pentru situația de drept a celor care se găsesc în țara lui Litovoiu din părțile Jiului, care acestea se păstrează pentru Coroană¹. Aceste mori de apă, înlocuind vechile rîșniți, de origine romană, se întîlniau pretutindeni pe pămîntul românesc. Atîția oameni de la țară își ieau numele de la ocupația de morari sau murari, a lor ori a înaintașilor lor: Morariu, Morărașu.

Nevoia de pietre a morilor a adus și deschiderea de cariere pentru aceasta, ca la Deleni lângă Hîrlău. La începutul veacului al XIX-lea pietre de moară din Moldova se și exportau la Turci; socotelile domnești din 1812 notează în adevăr: „100 părechi chetre de moară” de la Hîrlău trimise Pașei din Silistra².

Morile de cai par a fi cu totul recente: la 1793 două din ele lucrau în București, „la capul podului”³.

Cum morarul avea rosturile lui la ape, nu e de mirare că el putea să se ocupe și de bătutul sumanelor în piue.

¹ „Exceptis etiam molendinis omnibus infra terminos prae nominatorum terrarum ubicumque factis vel faciendis, praeterquam in terra Lytvoi”; Zimmermann-Werner, *Urkundenbuch der Deutschen in Siebenbürgen*, I, Sibiu, 1892, pp. 73-4.

² Iorga, *Documente economice și financiare*, extras din „Economia Națională” p. 131.

³ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, V, p. 305.

Astfel găesc la 1799 pe Prahova, în satul Breaza, un mozar care vinde o „dirstă cu o roată”¹. Satul Piua Petrei (sau Pietrei), în Ialomiţa, satul Dirstelor de lângă Braşov îşi trag numele de la această ocupaţie.

Cu **piuarii** ajungem în al doilea domeniu de necesităţi ale ţeranului în afară de propria lui muncă de „politehnician” practic. Roata de piuă, care se moşteneşte, se vinde, se împarte, figurează într’un testament oltean de la 1728². Se pare că lucrătorul la piuă e zis „chiotor”, ca acel Toader „chiotoriul”, Țigan, de care dau într’un act moldovenesc din 1782³. În Ardeal piuua, am spus-o, e dirsta, cu dirstarii ei. Lângă Braşov acel mare şi frumos sat li păstrează numele. Dar şi în oraş se găseau astfel de meseriaşi ca acela cu porecla grea de reprodus, care funcţiona pe la 1700 în suburbia Şcheilor⁴. De altfel şi dincoace de munţi se întîlnesc alături, ca în Oltenia, numele piuei şi al dirstei⁵.

Pentru încălţăminte se puteau găsi **călţunărese**⁶. Iar pentru pregătirea pieii de opinci se cerea un meşter anume, **opincarul**. Il cunoaşte şi Ardealul românesc⁷, şi el răsbate şi în mahalalele oraşelor trăind în mare parte ţărăneşte: astfel la 1753 în Bucureşti Chiţa „din mahalaoa Scaunelor” (de măcelărie) se judecă înaintea lui Vodă cu „tovarăşii de opincărie” ai răposatului ei soţ, Nicolae Opincarul, cari sînt nişte Armeni de pripas, Ştefan şi Vartan⁸.

De alţi meşteri n’are nevoie Românul ca să se îmbrace. Numai în Banat, la Timişoara, în „mahalaoa rumînească” —şi pretutindeni consider, în general, mahalaua împreună cu satul — se întîlnesc nu numai **străiţari**, dar o întreagă corporaţie, zisă, supt influenţa Turcilor odată stăpîni, nu

¹ *Studii şi doc.*, XXI, p. 83, no. 5. V. şi adausele.

² *Ibid.*, XI, p. 263, no. 6.

³ *Ibid.*, XVI, p. 338, no. 119.

⁴ *Ibid.*, X, pp. 324-5.

⁵ *Ibid.*, XIV, p. 55, no. 49.

⁶ Stoica Teodorescu, *Telega*, p. 218.

⁷ *Studii şi doc.*, XIII, p. 273, no. 597 (Sas Sebeş, 1819).

⁸ *Revista istorică*, II, p. 92.

supt aceia a Romînilor din Principate, cari au împrumutat termenul turcesc: „rufetul străitarilor”¹.

Pentru gospodăria sa, țeranul trebuie să recurgă, în al treilea rînd, la anumite categorii de producători speciali. Și olarii sînt aceia de la cari, cu sau fără amestecul „nurilor în blide”, el recurge mai des, oricît de atent s’ar așeza această marfă fragilă, avînd adesea o străveche valoare de artă, pe blidarele din lăuntru sau în prepeleacul de afară, din curte².

Moldova-și avea olarii, vestiți, din Baia. Cele mai frumoase străchini moldovenești le-am găsit în turnul bisericii din Doljești Ținutului vecin al Romanului: dacă pămîntul de la Baia era privit ca fiind cel mai bun din țară³, nicăiri ca în aceste vase romașcane nu e, pe lîngă frumuseța simplă și așa de armonioasă a liniilor elegant aruncate, atîta pricepere de tehnică în lucrul smaltului cu variații verzi și rose de cea mai mare delicatețe. Aceiași olari au putut fi întrebuințați și pentru făcut cahlele care căptușiau încăperile din cetatea Sucevei. De la ei vin și discurile prinse la întîlnirea arcurilor din bisericile lui Ștefan-cel-Mare sau tivind, cu briul lor multicolor, cu seria lor de figuri enigmatice sau heraldice⁴, linia streșinilor. În principatul muntean, Curtea-de-Argeș păstrează încă o mahală de olari țerani cari au lucrat necontenit, după aceleași tradiții, din veac în veac, și căroră li se datoresc de sigur și acele fragmente de olărie așa de variate în desemn care s’au găsit în pămîntul vechii Curți domnești⁵. Și mai târziu din asemenea mîni au ieșit probabil plăcile de porțelan, care, descoperite în Ardeal, au împodobiri ca acelea din vremea lui Ștefan sau

¹ *Studii și doc.*, XIII, p. 197, no. 692 an. 1833).

² Olari de sate, *ibid.*, XIV, p. 124, no. 121 Oltenia.

³ V. mai departe, la zidari.

⁴ Vezi-le mai ales la G. Balș, *Bisericile din Moldova*, București, 1926.

⁵ V. *Biserica domnească din Curtea-de-Argeș*, București, 1923.

poartă stema cu vulturul bicefal al Cantacuzinilor ¹. Episcopii-le şi aveau olarii ².

În ce priveşte însă cerinţele ţerăneşti, mult mai modeste, îi aflăm pe olari prin toate satele Moldovei, Munteniei, Olteniei, Ardealului³. Un sat întreg, Potigraful, de lângă Crivina, la ciţiva paşi de Bucureşti, se ocupă, afară de plugărie, îndeletnicirea de căpetenie, cu această meserie, şi anume aşa încît fiecare meşter îşi alege şi transmite urmaşilor săi o anume speţă de lucru. Din mîinile olarilor iea săteanul: oale, ulcioare, străchini—găsim şi cîte un străchinari⁴—, borcane, zise în Oltenia şi „borochine” (de unde borchinos)⁵, sfeşnice de lut, ibrice de lut⁶, ba chiar şi lulele⁷, gavanoase şi clondire⁸. Vedem cîte odată pe olari, ca pe cei ce vin la Bucureşti în 1775, aducînd „cară cu vase de lemn, de pămînt zîmălţuite, de pămînt nezmălţuite”, care plătesc o vamă⁹.

Împreună cu vasele de pămînt se întrebuiţau şi cele de lemn, cum s'a văzut şi mai sus. Vasele de lut şi cele de lemn se află împreună în privilegiul citat al lui Ştefan-cel-Mare. Buşi **butnarii**, butarii¹⁰, de sat, mai ales în re-

¹ *Revista istorică*, VI, p. 120.

² Cei doi de la Huşi, Melhisedec, *Cron. Huşului*, II, p. 54.

³ *Studii şi doc.*, XIII, p. 90, no. 246 Dobra, 1815 ; p. 109, no. 328 (1790, Gura Sadului; preot), p. 254, no. 91 1765 ; XIV, p. 129 Oltenia, c. 1790 ; XXI, p. 118 (1798 ; *Buletinul Comisiei Istorice*, III, p. 104, no. 63 jud. Argeş, 1804 ; *Correspondenţa lui Aman*, p. 135, no. 297 Oltenia, 1831 . V. şi *Doc. Academiei Române*, 144, XIII 1776, Suceava ; ms. 640, p. 16 1791, Bucureşti).

⁴ *Studii şi doc.*, XIV, p. 262, no. 25 Oltenia, 1703 .

⁵ *Correspondenţa lui Aman*, p. 195, no. 91 (c. 1820); p. 127, no. 285 Oltenia, 1830): „borcan de pămînt”.

⁶ *Documente economice şi financiare*, p. 38 (an. 1764 .

⁷ *Documentele Callimachi*, II, p. 124 1763 4 : „liulile ciarchiş”.

⁸ *Studii şi doc.*, XXIII, p. 325, no. 13 (Moldova, c. 1817); XIX, p. 59 Bucureşti, 1803 . Se întîlnesc şi formele: *crontir*, *scrontir*.

⁹ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, I, p. 100.

¹⁰ Butar sîrb la Banoviţa Oltenia , 1812; Iorga, *Doc. Tudor*, p. 30, no. 37.

giunile de vii, dogarii nu lipsesc¹, lucrînd și doagele, cercurile² și ducînd, ca acei de la Rîmnicul-Sărat, în 1779, la tîrg, și până la Rîmna, la Odobești, buți, dar și vase, scînduri și doage³, lopeți, albi, copăi, hîrdaie, cofe,— deci și cofari⁴, scoabe⁵, burie și buriase⁶, vedre și vedrițe⁷, buți de pîne, poloboace, putini și putinële, coveți—deci și covățari⁸—, covățele, ciubere⁹, cauce, hîrdae¹⁰, căzi¹¹, ciuturi, apoi „dimirlii de măsurat pîne”¹², lacre de unde lăcrari¹³ —, căpistere, găleți, curători, la vii¹⁴, ba chiar sfeșnice¹⁵, tăiere, sau tiere¹⁶, troace¹⁷, trocuțe, fireaze, ploști¹⁸, berbenițe¹⁹, scafe²⁰, erau cumpărate de la meșteri anume și în sate.

¹ *Studii și doc.*, V, p. 506, no. 87; XII, pp. 216-7, I (Făgăraș, c. 1830; *Revista istorică*, IV, p. 84 Moldova, 1826-7. Bătrînul Butnariu la Focșani, *Studii și doc.*, V, p. 234 și urm. Și satul Butari, Oltenia; *ibid.*, XIV, p. 103, no. 106 (c. 1780).

² *Revista istorică*, IV, p. 83 (Moldova, 1823).

³ V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, I, p. 280. „Dogi de cară, dogi de ciubăr”, *Studii și doc.*, VII, p. 262, no. 198.

⁴ Ion Cofer vinde vie la Odobești; *ibid.*, p. 69, no. 81 (an 1816. Matei Cofar, 1790; Stoica Teodorescu, *Telega*, pp. 42, 185.

⁵ *Corespondența lui Aman*, p. 191, no. 80.

⁶ *Documente Tudor*, p. 164, no. 190.

⁷ „Vedriță de tisa”; *Corespondența lui Aman*, p. 195, no. 91 c. 1820; de leiu, *ibid.*, p. 127, no. 285.

⁸ *Studii și doc.*, XI, p. 97, no. 132 (Deleni, 1673).

⁹ *Studii și doc.*, XXIII, p. 327 (Moldova, c. 1827).

¹⁰ „Cauce dă dăvarniță”; *Corespondența lui Aman*, p. 127, no. 255 (Craiova, 1830).

¹¹ *Studii și doc.*, XXI, p. 427 (an. 1828).

¹² *Ibid.*

¹³ *Ibid.*, XIV, p. 124 (Oltenia, 1785).

¹⁴ *An. Ac. Rom.*, XXXIV, p. 57.

¹⁵ „Sfeșnic vechiu de lemn”, Ștefulescu, *Polovraci*, p. 32.

¹⁶ „Tier mic de copil”, *Studii și doc.*, p. 146, no. 298 (Ardeal, 1803. V. și p. 227, no. 4 (Hațeg, 1881): și blide.

¹⁷ „Troacă de săponit”, *ibid.*, p. 146, no. 298 (Ardeal, 1803. V. și XII, p. 146, no. 298 (Ardeal, 1803).

¹⁸ „O ploscă cu cureale”, dar și „o ploscă de pămînt”, *ibid.* XII, pp. 227-8, no. 4 (Hațeg, 1811. Un ploscar, V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, IV, pp. 173-4, nota.

¹⁹ *Ibid.*, XIV, pp. 57-8 (Hurezi, 1738, p. 99.

²⁰ *Doc. economice și financiare*, p. 38 (an. 1764).

Sînt anume **scăfari**, cari fac şi blidele de lemn, întrebuinţate în gospodăriile ţerăneşti. Un cas din Moldova, prin 1680, în care e vorba de „Iftimie Scăfariul”, care, „fiind bejănar, au rămas acolo în Poeni cu şidere, câţva ani, şi lucra la strug”— de aici **strugarii** din oraşe — „şi s’au numit aceli Poeni pe numele lui de le zic: Poenile **Blidarilor**”¹. Blidarii se moştenesc, cu poiana lor de lucru cu tot. „Apostol Blidarul, feciorul lui Eftimi Blidariul”— cel de mai sus vinde la 1694 poiana de lingă Socola, în fiinţa a altor doi blidari².

Jugul pentru boi şi-l poate face omul singur³. Dar se pare că trebuie mai mult decît îndemănarea oricui pentru a face plugul şi accesoriiile lui, mai toate de lemn, cum era în cutare sat moldovenesc, încă din 1834: „pluguri de lemn cu bărdiile şi oticii lor i cu 80 guri de ham şi toate halaturile lor”, plus „cinci boroni de fier şi altele de lemn”⁴. Definiţia carului de ţară românesc o dă un document muntean din 1791, care vorbeşte de un „car nou şi mare, cu roate, de treaba cîmpeanului, cu dricul strîmb, însă fără de fier”, pe cînd „carul sîrbesc mare” e „cu dricul drept”, dar tot „fără de her”⁵. Carăle mocăneşti cu osiile şi dricurile legate cu fier represintă o inovaţie⁶. Din Austria vecină luaseră Oltenii pe la 1738 carul de la care se putea lua fierul⁷.

¹ *Studii şi doc.*, VI, p. 62, no. 28.

² *Ibid.*, p. 59, no. 16; p. 62, no. 28. V. şi satul Blidari, în părţile Trotuşului.

³ Într’un catastif: „5 giuguri”; *ibid.*, XXI, p. 428 (an. 1828).

⁴ *Ibid.*, p. 441.

⁵ Şi o „căruţă nouă fără de fier”; V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, IV, p. 319, nota.

⁶ *Studii şi doc.*, XXI, p. 426 an. 1828. V. şi p. 427 (an. 1828 : „chilne de car mocănesc”; *Doc. Callimachi*, II, p. 122.

⁷ „Cara de boi, le-au luat fierul ce au fost la iale, iar de cai ferecat”; *ibid.*, XIV, p. 57 mănăstirea Hurezi).

Roțile în noul sistem apusean sînt „ferecate” „cu șine de fier”, pe cînd cele vechi erau „sadă” ¹. Unele și altele erau făcute de **rotari** de sate, din cari găsim cîte unul ², mai ales în Moldova. De fapt ei lucrau carul întreg, cum se vede din pomenirea la 1652 a lui „Pătrașco rotariul din Braniște”, care iea moșia lui pentru „niște cocii și cară” ³.

De la Țigani, numai de la ei, se luau **lingurile**. **Lingurarii** erau în parte „gospod”, ai Domniei: un act moldovenesc din 1799 îi arată plătind 3 lei și 4 parale la Cămara Doamnei în momentul cînd îi scrie la această categorie; apoi dau patru dăjdii pe an și la Sfîntul Gheorghe un leu de nume, **banii masalalelor**, cu răsura, 10 parale de leu ⁴. Ei se alegeau dintre lăieși ⁵. În Ardeal la meșteri liberi se lucrează pentru gospodării mai complicate „cîrpitori” și „sucitori” ⁶.

Pentru bucătăria săteanului trebuie o **sită** „deasă” sau „mistreață” ⁷; ea e datorită unor **sitari** de sate de cari găsim încă din veacul al XVII-lea ⁸. Vasele de metal, de aramă, adecă, pe care se întîmplă să le aibă, trec prin minile spoitorilor țigani, cari se întilnesc însă mai ales

¹ *Ibid.*, XXI, p. 426 an. 1828.

² *Ibid.*, VI, p. 45, no. 109 la cîsla; XI, p. 57 (an. 1738). V. *ibid.*, VII, p. 116, no. 53 an. 1776: „eu, Ivan rotar ot Forăști, sînt om ca de 80 ani și traesc în Forăști”.

³ *Ibid.*, VI, p. 61, no. 25.

⁴ *Studii și doc.*, XI, p. 95, no. 223. Țigani lingurari domnești, *ibid.*, XVI, p. 197; *Doc. Callimachi*, I, p. 425, no. 18 (an. 1759; Melhisedec, *Cronica Hușului*, II, p. 141 (an. 1793).

⁵ „Lăieșii ce se numesc și lingurari”; V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, IV, p. 508. Alți lingurari, *Studii și doc.*, XI, p. 200, no. 10 an. 1792 „Linguri de lemn cu testea”, 1791, Muntenia, V. A. Urechia, o. c., IV, p. 320 nota.

⁶ *Studii și doc.*, XII, p. 146, no. 297 Ardeal, an. 1803).

⁷ *Studii și doc.*, XXIII, p. 337 Moldova, c. 1830); *Corespondența lui Aman*, p. 171, no. 25 an. 1808).

⁸ Antonovici, *Doc. bîrlădene*, II, pp. 152-3, no. 168; cf. și p. 175. V. și *Studii și doc.*, V, p. 506, no. 87 (Sima Sitarul, rudă cu un dogar, an. 1785).

la oraşe ¹. Pentru a acoperi lutul de jos se cere lucrul rogojinarului ².

Am spus cită pricepere dovedeşte ţeranul la durarea din aşa de puţin a casei lui. Nu numai preoţi sînt „purtători de grijă şi chivernisitori la facere besearicii pâr s'au isprăvit” ³, „casă încă mi-am făcut”, spune pe la 1760, popa Ion de la Ighiu, „şi eu încă mult am lucrat la ia” ⁴, — ori meşteri fără carte ⁵, ci şi simpli plugari ⁶.

Pătru meşterul, Drăgoiu meşterul şi calfa lui, Lupul, sînt astfel, la 1684, ctitorii frumoasei biserici de lemn de la Socoteni (Dolj) ⁷. La 1680, în Cîmpulungul Moldovei, „Ifrim zet Ciurlei” îşi spune „meşter de biserică” ⁸. Administraţia fanariotă va vorbi cu despreţ, la sfîrşitul veacului al XVIII-lea, de această „zidărie” ţerănească: „Din prostime”, spune o ordonanţă din 1715, în Muntenia, „şi din cei fugari după afară, care se ascund aici, casele ei şi le fac de gard, fără de meşteri, şi lipesc cu pămînt şi cu şovar învelesc... nu-şi fac nemestiile cu meşteri” ⁹. Cu citva timp înainte însă, pe la 1740, la Iaşi, trebuiau numai „300 cară de spini” „pentru să să isprăvească grădina gospod de supt curte” ¹⁰.

Casa ţerănească, întru cit ea nu iese astfel întreagă, cum am spus înainte, din truda pricepută, din instinctul teh-

¹ Vezi mai departe.

² „Rogojini de a doua şi a treia mîna”; V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, IV, p. 329, nota Muntenia, 1791.

³ *Studii şi doc.*, XVI, p. 325, no. 928 an 1785.

⁴ *Ibid.*, p. 242, no. 22.

⁵ La Perjani Ardeal, „Lazăr bătrînul nostru şi meşter besearici” (*ibid.*, XIII, p. 143, no. 478).

⁶ V. ridicarea unei crame la Odobeşti: „Cramă de birne du rată; hruba supt cramă; gîrliciu de caramida, iară pe pim niţă, lasa de pus papuşoi, şopron de făcut rachiu”; *Revista Istorică*, V, p. 231.

⁷ A. Vincenz, în *Arhivele Olteniei*, V, pp. 184-5.

⁸ Stefanelli, *Doc. cîmpulungene*, p. 13.

⁹ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, V, p. 290.

¹⁰ *Studii şi doc.*, VI, p. 378, no. 1274.

nic și simțul de frumusețe al unui singur om, ar avea nevoie de cărămidă, dar până foarte târziu cărămidarii lucrează numai pentru orașe. Vărarii cari se întilnesc ici și colo, mai a'les în vremi mai nouă, stăteau însă la îndemina celor ce clădiau sau și numai a gospodinilor obișnuite a-și întineri astfel în fiecare an mica locuință¹. Țerani se îndatoriau la 1710 să dea lui Mihai Cantacuzino Spătarul 60.000 de ocă de var, cîte douăzeci de bani suta de ocă². Fraatele lui Vasile Lupu, Hatmanul Gavril, se plîngea însă la 1638 că „nu putem afla aicea în țară la noi meșteri să poată lucra var de piatră³”. Acoperișul poate fi numai de șovar, de stuh, une ori foarte frumos așezat în snopi, pe culme și la muchi, cum se obișnuia de altfel în secolul trecut în jurul Venetiei, unele exemplare rămînînd încă și până acum lîngă coperișurile de țiglă solidă. Dar, cînd casa e mai cuprinsă, șindila formează ca un țuguu de zale cenușii de-asupra ușorilor părăi. Țeranii cari știu pregăti șindila din stejar ca și din brad⁴, cari „fac șindilă”⁵ și știu s'o așeze, lucrează mai mult pentru biserici și pentru boieri⁶. Șindilarii se invoiesc la boieri, în condiții pe care le fixează cu de-amănuntul cutare invoială din veacul al XIX-lea, bogată în nume și precisări tehnice, de pe valea Teleajenului⁷.

Venim acum la țeranii meșteșugari cari au în vedere o clientelă alta decît a clasei lor, cari produc mai mult pentru o mai răsplătitoare plată depărtată.

Cei d'intîiu sunt numeroșii lemnari, buștenari, dîrvari, cari, în unele Ținuturi ca Vrancea, au o practică seculară⁸.

¹ *Ibid.*, XXIII, p. 335 Moldova, 1836); *An. Ac. Rom.*, XXVII, p. 147 București, 1836.

² Academia Romînă, *Creșterea colecțiilor*, an. 1910, pp. 145-6.

³ Hurmuzaki, XV, la aceasta dată.

⁴ Hurezi, 1738; *Studii și doc.*, XIV, p. 57.

⁵ *Ibid.*, V, p. 157, no. 104 (Oltenia, 1745).

⁶ V. mai departe.

⁷ Iorga, *Valea Teleajenului*, p. 81, no. 114 (an. 1865).

⁸ V. *Arhiva* din Iași, VII, p. 260, nota 3. Material de lemnărie la Munteni în 1792, V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, IV, p. 330 și urm., nota.

Cu barda, care e şi o armă, de temut, aceşti zdraveni munteni din ţara pădurilor dau lemnului formele cele mai simple ca şi cele mai alese, pentru nevoia străinătăţii în-săşi, de ale cărei cereri, în lumea turcească, va fi vorba în alt capitol, pentru o epocă de mai mare dezvoltare şi diferenţiere.

Socoteli din secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea menţionează: butuci, pari, despicaţi şi obli, şarampoi, drugi, bulamaci, tumurugi, dulapi, blăni de nuc, de brad, de paltin, de teiu, cu specială întrebuinţare la acoperişuri, birne, grinzi, amnari, căpriori, laţi şi lăteţi, de arin, de teiu, „coşaci, adecă stinchii de uluc”, tălpi, tălpoaie de uluci, podine pentru tavan, podele, costoroave, praguri, grindei. şi „lemne, de patru roţi”, de „o roată”, ursoaice, „sticeri de brad”, matracuri, vîrfuri, gălătuşi, „furci de fintină” „furci oable”¹. Din acest material se fac, în sat chiar, „fuşcei de coşer”², corlăţi, etc. Lucrul la „fierăstrău”, la „herăşău”, dă scînduri: „de podeală” sau duşumele, lă-turoaie, pardafuri, „tinichele”; „herăstrăerii” întrebuin-ţează la cutare „hirăstrău” grecesc de pe Valea Telea-jenului, acum a trei şferturi de veac: „pînză de herăstrău, roate, cujbe, lanţuri, pene, adică cîrlige, roata de apă cu cercuri, boldul”³. Moldova pregătia Turcilor, pentru a face transportul pe Bistriţa până la Galaţi, încă din vea-cul al XVIII-lea măcar, catarge, cîrme de ulm, trencheturi, sirice mari şi mici, tahtalicuri, cift-dulapi, grinzi sau uşori⁴. În legătură cu aceste ocupaţii ale cherestelei se înseamnă bărdaşi şi toporaşi, cari duc marfa, legată cu funii, în „eli-

¹ *Studii şi doc.*, VI, p. 214, no. 61; XII, p. 228, no. 4 (Ila-teg, 1811); XXI, pp. 416-7 (c. 1821); XXII, p. 26 (Moldova, 1775), p. 45 c. 1820), p. 305, no. 38; *Doc. Tudor, passim*; *Co-respundenţa lui Aman*, p. 193, no. 87; p. 127, no. 285 (an. 1830); *Doc. economice şi financiare*, p. 129 (an. 1822); V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, IV, pp. 318-9, nota.

² *Revista istorică*, IV, p. 84 (Moldova, 1823); V. A. U-rechiă, *Ist. Rom.*, VII, p. 547.

³ Iorga, *Doc. Văii Teleajenului*, p. 80, no. 110; pp. 81-2 no. 115 (an. 1866-77).

⁴ *Studii şi doc.*, XXIII, p. 11 (Moldova, 1775).

turi", și până la „Sulina boaz", până la golful Sulinei¹. Plutașii de la Roznov treceau încă la 1853, din schela Pie-
trei la Galați șase „poduri herestaie"².

Între meșterii cari pregătesc din lemn obiecte de între-
buințare țerănească adaug pe cîrjari³. **Cruceri**⁴ lucrează
la frumoasele cruci împodobite care se înșiră la drumul
mare, și cu privire la unul dintre ei, din vremea lui Cuza-
Vodă, legenda sătească spune cu cită delicată discreție, ne-
tulburat de oameni și nici măcar de glasul păsărilor, se
străduia el la măiestrele lui săpături de cea mai veche
datină românească⁵. Unul din Vilcea, pe la 1800, a lăsat
lucruri minunate.

În poienile ascunse, în bahne, **cărbunarii**, **tăciunarii**, pre-
gătesc, mai mult pentru orașe, mangelul⁶. Din scoarța
teiului se fac funii, de **funari**, care se vînd cu testeaua,
de „țieu topit sau netopit"⁷. Lîngă ape, riuri și mai
ales multe leheștee și iazuri, dese în Moldova, împletesc
năvoade (se zice și: „a năvozi"), mreje, **năvodari** și **mre-
jeri**⁸, pe cînd alții gătesc peștele sărat. Iar în așezările

¹ *Doc. economice și financiare*, p. 63 an. 1792).

² Academia Română, *Creșterea colecțiilor*, an. 1910, p. 190.

³ *Studii și doc.*, XXIII, p. 376 an. 1834. Cf. „cîrjob" în
traducerea lui Herodot, pe care am publicat-o la Vălenii de-
Munte, p. 116.

⁴ „Necolai Crucer ot Mehedinți, protopop", la 1815; Iorga,
Doc. Văii Teleajenului, p. 39, no. 34.

⁵ V. *Universul*, din 21 Iunie 1926, după un articol al ar-
hiectului Zagoriț, în *Convorbiri Literare*, an. 1914.

⁶ „Protopop Pătru Carbunar", *Studii și doc.*, XIII, p. 263,
no. 139 Ardeal, 1760); *Revista Istorică*, IV, p. 84 (Moldova,
1823 : „Bahna Cărbunariului". Taciunari, Stoica Teodorescu,
Telega, p. 202 an. 1826).

⁷ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, IV, p. 320, nota; p. 335, nota
Muntenia, 1792).

⁸ *Arhiva Istorică*, I, p. 95, no. 128 Bărcan Măjearul la
Piatra Neamului, în 1665; Antonovici, *Doc. birlădene*, I,
p. 359 (soția lui Iani Năvodariul, 1853). V. și Herodot, pp.
25, 53, 321-2. Botițe de păstrăvi, 1814, Oltenia, *Doc. Tudor*,
p. 54, no. 54.

din jurul ocnelor ciocănarilor şi măglaşii sînt muncitorii prin cari se taie şi se scoate sarea ¹. Folarii pregătesc foalele în care se vinde brînză ². În sfîrşit prin poiene înflorite ale codrului ulieri cioplesc uleiele lor, din care se va culege miere şi ceară ³. Odată am găsit şi un fluierar, la Banoviţa olteană ⁴.

În Ținuturile de păcură ⁵, dohotarii aveau şi ei ocupaţia lor specială ⁶, care prevestia aşa de puţin o măreaţă şi îmbogăţitoare industrie.

¹ Pentru Ocna Moldovei, *Analele Academiei Romîne*, XXXVII, p. 245 şi urm., Pentru Telega, Stoica Teodorescu, *Telega, passim*. Invoirea ciocănaşilor cu schilerii, *ibid.*, p. 223

² „Brînză iaste în foale de caine”; *An. Ac. Rom., lit.*, XXVIII, p. 212 an. 1796).

³ Un spişelnic pentru ulee în *An. Ac. Rom.*, XXXIV, pp. 57 8 V. şi *ibid.*, XXVII, p. 147 Bucureşti, 1836).

⁴ *Doc. Tudor*, p. 30, no. 37 (an. 1812).

⁵ V. *Studii şi doc.*, VII, p. 288, no. 9 an. 1608 ; p. 292, n-le 27-9, 293, no. 32; p. 298, n-le 56-7; p. 306, no. 65.

⁶ „Gheorghe Dohotariul din sat din Măndreşti”, *Studii şi doc.*, XI, p. 60, no. 62 an. 1750 ; „Dohotariţa”, *Revista Istorică*, IV, p. 83 (an. 1823).

CAP. III.

Industriile de oraş înaintea concurenţei străine.

Nu e nicio îndoială astăzi că oraşele noastre nu sînt întemeiate de Romîni. Unele din ele, ca Baia, Siretiul, Suceava, în Moldova, iar în Țara-Românească Cîmpulungul, Țirgovîştea, vin de la o aşezare străină, de Germani din Galiția, de Sași sau de Armeni; altele, ca Romanul sau cetatea lui Romașcu (Roman-Vodă I-lu; de unde: Romașcani), Hotinul, Chilia, Cetatea-Albă, Iașul chiar, la Munteni Argeșul și chiar Bucureștii, au la origine o cetate zidită de Domnie, în jurul căreia s'au strîns meseriașii ca și negustorii. Cele mai multe aşezări urbane din principatul muntean sînt tirguri: adecă, între mai multe sate, la locul întîlnirii lor, și-au ridicat negustori de aşezare vremelnică șatrele, corturile lor, prefăcute de la o bucată de vreme, odată cu puțința unui câștig de toate zilele, în case cu largi palanuri de lemn în față, cu tărăbi, care se puteau ridica spre streșină, închizînd astfel prăvălia, sau, lăsate în jos, întinse orizontal, oferiau meșterului puțința de a se așeza acolo turcește și de a lucra, după străvechiul obicei oriental, de față cu clientul sau trecătorul.

Coloniștii străini, aduși de Domnie sau veniți de la sine, une ori chiar înainte de consolidarea ei, aparțineau unei civilizații, aceia a Europei Centrale, care continuă pe a vieții romane de odinioară. Aici plugarul, meșterul, negustorul reprezentau îndeletniciri deosebite pe care de obicei tatăl le transmitea fiului, rudei de sînge ori ginerelui, odinioară ucenic, calfă în același atelier. Sistemul acesta de osebire

din cealaltă populaţie a meşteşugarului, legat adesea ereditar de meseria lui, s'a introdus încă din cele d'întăiu timpuri, prin descălecătorii în domeniul acesta, şi la noi.

Între cei d'întăiu orăşeni din amîndouă ţerile cea mai mare parte erau fără îndoială meşteri. Ei lucrau pentru colonia din care făceau parte, une ori şi pentru Domnie, nici-odată pentru export, în spre ţeri de o mai veche şi mai solidă muncă industrială. Nu li se arată însă, în listele de marturi, alipite la zapisele municipale, profesia pe care o exercita fiecare. Astfel, în cutare act de la 6 Mart 1655, al oraşului Bacău, cine ar putea spune ce anume făceau străinii de nume, de religie şi rasă cari vin după Boldur Gheorghe şoltuzul şi Ionaşco pîrgarul mare: Northbat (Rothbart) Mi-bro (Imre, Emeric), Ivin, Tiler Martin, Marco staroste ot Sohodol (din Valea Seacă), Vasile nepotul lui Bindoc din Răcăciuni, Ţinpur, Oanăş ¹?

Vor fi primit de la început ucenici romîni, deveniţi calfe şi apoi meşteri? E îndoielnic. De la o vreme, vechea clasă orăşenească, pe care n'o creşteau imigraţii ulterioare, a trebuit să se continue prin localnici.

Dar aceştia cunoşteau şi fără această învăţătură esenţa meşteşugului lor. Căci puţine meserii sînt numite cu termeni străini, de împrumut. Lemnarul, tîmplarul, care lucrează pentru timpiele minunat înflorite ale bisericilor, fierarul, curelarul, căldărarul poartă nume de bătrînă origine latină, dacă nu e astfel şi numele de cojocar, impunîndu-se în locul celui unguresc, de sôcs, sociu sau sucîu, de unde satele cu numele de Soci. Pentru croitor, la care rădăcina e slavă, se zice şi cravăţ—, sufixul românesc s'a adăus în-lăturîndu-se forma slavonă, dulgherul singur păstrînd aspectul străin, pentru „măsarul” ardelean (din germ. Tischler) semasiologia fiind însăşi străină.

Ceia ce caracterizează epoca întăia, care se întinde asupra secolului al XVI-lea şi asupra celui următor mai ales

¹ Ghibănescu, *Surete şi izvoade*, IV, p. 291.

e libertatea individuală a meșterilor. Ei se pot lega după un obicei slav din părțile rutenești ale Poloniei, adus odată cu așezările, în secolul al XIV-lea, de la Suceava și Siretiu, în „bresle” (bratstvo; slav: frăție), ai căror membri se vor zice mai târziu numai, și nu în chip curent: „breslași”, vechiul și frumosul termen fiind totdeauna: „frați”. Își vor putea alege biserica de hram, ziua solemnă la ospăț, și vor petrece cinstit, în condiții de amănunte pe care le vom vedea în secolul al XVIII-lea, când capătă ultima formă și cea definitivă; au toată voia să-și aleagă bătrînul cel mare, stărostele, și ceilalți „bătrîni” (cuvîntul românesc s’a păstrat deci, ca la organizarea satelor și a municipalităților), și să i se supuie supt pedeapsă de toiège pe spinare și de amendă din pungă; ei cer firește binecuvîntarea de la Biserică, iar de la Domnie asigurarea monopolului. Dar constrîngerea, intrarea, de bună voie sau ba, într’o corporație închisă, judecata la Domn, care el și boierii lui pot face și desface, toate aceste străvechi obișnuințe romano-bizantine, trecute la Turcii otomani, sînt încă străine de viața meșteșugarilor noștri și mai ales a celor din Moldova, cari până la sfîrșit vor rezista la tiraniile inovației orientale, stăpînă, după 1774 asupra activității industriale din Țara-Românească. Sistemul e, în această epocă, atît de întinsă și corespunzînd cu o mai mare bogăție, cel patriarhal românesc și occidental german.

Încep cu industria orășenească a alimentării. Odată, în 1559, Alexandru Lăpușneanu se rugase în Ardeal, la Sași, să i se primească două femei spre a se deprinde a face pîne de lux, ca aceia din care, ca și din turta dulce (torta mellita) ¹, se făcea de orășenii țerii vecine daruri Voevo-zilor ². Aceasta e cea d’întăiu dovadă de ucenicie a noastră

¹ V. de ex. Hurmuzaki, XI, p. 792. Un Pitar Petru la el în 1558, *ibid.*, p. 797. Un Pitar al lui Vodă cere făină, în 1559, *ibid.*, pp. 800, 801.

² Venit Pythayr, familiaris Alexandri Wayvode, adducens duas mulieres que pinsere simlas addiscere debebant; Hurmuzaki, XI, p. 801.

în acest domeniu la Saşi, deprinşi cu o hrană mai puţin imbielsugată poate, dar mai îngrijită. În 1564 Domnul ceruse doi brutari în Ardeal, dar iată că descopere pe una din cele două femei „de al cărei meşteşug e acum mulţămît ¹”. Domnia a păstrat datina de a ţinea o pitărită a Curţii, şi astfel găsim mai târziu pe „Nazarina pităriţa cea domnească de jitniţă ²”.

De la Vodă se vor fi învăţat apoi şi boierii. Cuvîntul **brutar** (de la Brod, germ. pîne; se zicea şi cocar³) arată cît de mare a fost înrîurirea de peste munţi în fabricarea unui produs mai ales. Dar, foarte mult timp, până în pragul chiar al timpurilor noastre, pînea, jimbla, luată după **Semmel**, **simila**, a cetăţenilor ardeleni, ca şi cea mai obișnuită, nu s'a cumpărat de la prăvălie, cum se făcea cu covrigii, poate mai de mult, ci fiecare-şi cocea pînea în casă la dînsul. „Pînea de casă” era de tradiţie şi în copilăria mea: în Moldova, această pîne, mai puţin amestecată cu drojdii, mai puţin „aerată” şi mai puţin acră decît aceia a pîtarilor evrei, era de o calitate cu totul superioară. Orice casă de ţară avea cuptorul înalt necesar pentru fabricaţia de pîne. Episcopiile, mănăstirile îşi ţinură de acum jimblarii⁴. Țigani şi Țigance erau întrebuiţaţi la aceasta, şi, încă la 1825, „Țigani chitari” apar în Moldova⁵. La ţară boierul avea monopolul pîtăriei ca şi al măcelăriei, circumei şi băcăniei⁶.

Catastiful unui pîtar din Moldova, cam din această din

¹ *Ibid.*, XV, p. 604, no. MCXXVII: „cuius arte hoc tempore contenti sumus”.

² Revista *Ion Neculce*, I, p. 261.

³ Bucur Cocariu; *Studii şi doc.*, XIII, p. 40, no. 44 (Am-laş).

⁴ Episcopia de Argeş, la 1810; *An. Ac. Rom., lit.*, XXVIII, p. 220.

⁵ *Studii şi doc.*, XXI, p. 287; Erbiceanu, *Mitr. Moldovei*, p. 441 (an. 1828).

⁶ Cas din 1817, în Muntenia: a-şi face zahană, băcănie, cărciumă, brutărie, măcelărie”; Iorga, *Doc. Văii Teleajenului*, pp. 95-6, no. 15.

urmă vreme, poate lămuri, terminii fiind românești sau slavoni, asupra aparatului unui cuptor de pâine, în vremile de la început. Găsim: covata, „cîmpina de trei miini”, „gripca de pâine, sitele, 2 poslovaci, 1 capac de gura cup-torului, o masă de plăcinte, lăiți, 2 culmi de pus panecoadi, 1 sătă di cernut făină” ¹.

Plăcintarii erau foarte vechi, și aveau la Iași staroste în 1744, pe Coste ².

Cofetarii continuă tradiția fabricanților de „confetti”, „confectiones”, din coloniile orientale ale Genevei. Ii găsim în secolul al XVIII-lea în Iași (Savin, 1722-3), în București (Gheorghe, 1774) ³.

Rachierii ⁴, brăharii ⁵ vor fi pomeniți mai târziu.

De mult, Sașii aveau berărie la Baia și poate și aiurea. La 1567 Alexandru Lăpușneanu voia să facă o fabrică pentru el, „pro gustu nostri ipsius”, cu doi meșteri din Bistrița ⁶.

Pentru pregătirea lînii lucrau pieptănarii. Șe pomenesc „pieptenii de postăvari”, cu părechile, și în Ardeal ⁷. Une ori erau Țigani ⁸. Stăteau și în sate, căci la 1632, în Pis-

¹ *Ibid.*, VII, pp. 147-8, no. 106 (c. 1820-30). V. și „cheltuiala ce merge pă zi la un cuptor pentru lucru a trei chile grâu, leat 805”, în Bianu, *Catalogul mss. românești*, I, p. 127.— Mavrodin brutar din Focșani, 1790; un Milea tot acolo la 1792 (Arhiva Statului din București, Sf. Ioan din Focșani, 6, 10, 35, 42; comunicație a d-lui Iuliu Tuducescu).

² Academia Română, *Creșterea colecțiilor*, an. 1909, I, pp. 43, 70, 81.

³ *Ibid.*, an. 1908, II, p. 167; Arh. Statului, Radu-Vodă, C. 6 comunicație a d-lui Iuliu Tuducescu). Paraschiva în 1823, la București (Condica Agiei, 1824-5, fol. 1; comunicația aceleiași).

⁴ În București, 1774, Constantin, (Arh. Statului, Radu-Vodă, C., 6; comunicația d-lui Iuliu Tuducescu); Zisu, 1790 (*ibid.*, CXXI, *idem*).

⁵ Dumitru, la Iași, 1697 (Academia Română, *Creșterea colecțiilor*, 1912, p. 118).

⁶ Hurmuzaki, XV, p. 623, no. MCLXIII.

⁷ *Studii și doc.*, XII, no. 91 (an. 1740).

⁸ Foiletonul „Zimbrului”, 1855, p. 260.

cani, „la besecareă”, Petrea Cheptănariul din Hănăseani, face danie o parte de moșie ¹.

Pinzarii, cari lucrează la pînză de țară sau la pînză „trepezeanească”, modă de Trapezunt ², culeși, une ori, și dintre fiii de țerani ³, alte ori dintre Țigani ⁴ pîslari ⁵, găteau material pentru croitori. Tot așa **postăvarii** „cu războiu” ⁶ din „vigurile” cărora se făceau habacie și alte haine obișnuite ⁷.

În secolul al XVIII-lea se vor cuprinde multe mențiuni de postăvari: proprietari de case în București, ca Manu din 1699, intitulat „jupîn” ⁸, negustori, ca Mihai din același oraș, la 1714 ⁹ gata să treacă la acel meșteșug, ca Hristea din 1762, apoi șalvaragiu ¹⁰; la Focșani i se zice, în 1908, „chir Petre” unui postăvar ¹¹: niște frați postăvari din Roman își fac la 1777 dugheni pe locul dat de episcop ¹².

Dar postavul „șai” și de altă speță se aducea, și în schimb pentru lînă, din Brașov, unde par a fi fost și postăvari ro-

¹ Bianu, *Documente românești*, p. 201, no. 218.

² *Studii și doc.*, VI, p. 544 Moldova, c. 1740).

³ „Un copil de Rumân pînzari”; *ibid.*, XI, p. 263, no. 6 (Craiova, 1728).

⁴ Țigan pînzar din Moldova fugit la Munteni, 1714, Antonovici, *Doc. Bîrlădene*, III, p. 331.

⁵ *Doc. Tudor*, p. 30, no. 37 (an 1812 ; *Studii și doc.*, VII, p. 125, no. 17 (Botoșani, 1766): „Florea Păslarul”; *ibid.*, VI, p. 44, no. 109 (Moldova, 1748-9).

⁶ *ibid.*, p. 44, no. 108 (1748-9), Postav pe lăviți; *Documente Callimachi*, II, p. 124 an. 1763-4). Ioan al Postăvăriței în Ploești, 1775; *Buletinul Comisiei Istorice*, IV, p. 108.

⁷ *Studii și doc.*, V. p. 99, no. 36 Iași, 1706).

⁸ Arh. Statului, Mitropolia București, 220/39 netrebn'ce, 6, 7 (comunicația d-lui Iuliu Tuducescu).

⁹ *ibid.*, Episcopia Argeș, 69 bis, 34.

¹⁰ *ibid.*, *Condica domnească* 27, caiet VII, fol. 6 v-o.

¹¹ *ibid.*, Sf. Ioan din Focșani, 6, 10, 85.

¹² Bibl. Ac. Rom., 181, LXIII.— Soichița la București, 1763; Arh. Statului, *Condica de copii*, 1819, p. 360. Hristea tot la 1763; Bibl. Ac. Rom., ms. 907, fol. 59. Vasile din Roman, 1776; *ibid.*, 178, LXIII. Gheorghe, tot acolo; *ibid.*, 177, LXIII. Altul în Roman 1776; *ibid.*, 179, LXIII. Marin la Focșani în 1786; Arh. Statului, Sf. Ioan din Focșani, 6, 10, 21. Drăgoiu din Bu-

mini ¹. Zăblaiele groase pentru saci, ca aceia în cari se pun posmagii pentru Turci, sînt și ele făcute în țară ². Dar boboaiiele vin tot de la Brașov, ca și unele cămăși gata ³ și sucmane ⁴.

Hainele luxoase ale Voevozilor munteni, cum se văd în mormîntul domnesc de la Curtea-de-Argeș, cu dulame de mătasă purtînd în țesătură florile de crin, acelea, încă mai bogate, ale Domnilor înfloritoarei Moldove din epoca lui Alexandru-cel-Bun și mai ales a lui Ștefan-cel-Mare și a urmașilor lui, n'au fost cumpărate întregi, „gata”, de le negustorii răsăriteni de bogasie și camocat, de mătasă, a-claz și brocart, ori de la Sașii, Germanii din Polonia, Armenii galițieni cari adunau marfa de stofe a Silesiei și Boemiei, a Germaniei, a Flandrei. Une ori, cum se întîmplă odată în Domnia, mai strălucitoare de cum se crede, a lui Alexandru Lăpușneanu, se cere pentru a potrivi stofa scump plătită un croitor de la Brașov, și orașul trimite pe Celestin, care nu va fi rămas în țara străină ⁵. Steagurile se fac pe atunci tot în atelierele săsești ⁶.

Moldova ca și Țara-Românească trebuie să-și fi avut însă, întăiu dintre străini, dar și dintre localnici, meșteri de haine așezați. Din Galiția, cum am spus, li venia numele de cravăți ⁷.

curești, Bibl. Ac. Rom., ms. 637, fol. 109. Nițul tot acolo, în 1805; Arh. Statului, *Condica domnească*, 51, fol. 247. Unele, comunicații ale d-lui Iuliu Tuducescu.— O mătăsăreasă, Sorica, în 1786, Bibl. Ac. Rom., 23, LXVIII (*idem*).— Un pîslar, în Moldova, 1766, Academia Română, *Creșterea colecțiilor*, an. 1915, p. 167. V. mai sus.

¹ *Studii și doc.*, V, p. 362 catastiful brîncovenesc; X, p. 47, no. 1 an. 1649. Postăvari și *ibid.*, p. 346, no. 1 Brașov, 1696, „Stoica postăvariul”.

² Aricescu, o. c., pp. 122, 416 („un cărucean cu zablău, cu ștreanguri”; catastiful brîncovenesc.

³ *Studii și doc.*, X, p. 56, no. 1.

⁴ Hurmuzaki, XV, p. 609, no. MCXXXVIII.

⁵ „Curialis sartor”; *ibid.*, XI, p. 796.

⁶ Hurmuzaki, XI, p. 794 an. 1556).

⁷ V. și Dulea crav în Iași sec. al XVII-lea; revista *Ion Neculce*, I, p. 101.

Cei cari se ocupau cu cusutul¹ s'au putut chema însă, până a nu se impune numele de **croitori**: „cusători”. Femininul „**cusătoreasă**” s'a păstrat până astăzi, iar odată se zicea „cusătoare”: „Paraschiva cusătoreea” figurează la 1747 într'un zăpis ieşean lângă Vasile croitorul².

Pentru croirea de „hăineturi”³, deci, se putea întrebuiţa, ca şi pentru coacerea pâinii, trei feluri de meseriaşi: Țigani, oameni de casă, patroni de prăvălii.

Pentru o epocă mult mai târzie întâlnim câte un Țigan croitor⁴, dar așa trebuie să fi fost din capul locului prin casele boierești, cu lume multă de îmbrăcat, la stăpîni, la slugi și la robi. Cîte un Român e însurat cu o Țigancă, scoasă prin urmare din robie, care Țigancă-i va fi adus și priceperea la cusut. Astfel la 1642 în Moldova „Filip croitorul și cu femeia sa, Țigancă, den trăg den Iași”, oameni cu casă a lor pe care ajung a o vinde⁵. Peste aproape două veacuri aceiași e legătura de căsnicie a lui „Nicolae croitorul” oltean⁶.

Lucrul de croitorie acasă apare și în legătură cu centrele bisericești: astfel croitorul episcopiei de Huși în 1623⁷. Înțilnim și chemarea de croitorese pe la boieri: consulul rusesc Kirico urmă în 1810 la București acest obicei⁸.

După nume nu s'ar putea hotări naționalitatea, ci numai religia creștină, răsăriteană, a celor d'întăiu croitori cari apar în documente.

Nu cunosc vre-un cas înainte de 1600. Între 1608 și 1617

¹ „Inblănitul, cusutul, văpsitul, deosebit”; *Revista Istorică*, VI, p. 206 București, 1818).

² *Revista Ion Neculce*, II, p. 274.

³ Așa zice Catinca Bibescu, în Oltenia ei, la 1838; *Studii și doc.*, XIV, p. 179.

⁴ *Ibid.*, XXI, p. 287 (Moldova 1825).

⁵ *Ibid.*, V, p. 83, no. 28.

⁶ *Ibid.*, XI, p. 234 (an. 1813).

⁷ Melhisedec, *Cron. Hușului*, II, p. 54.

⁸ *Studii și doc.*, VIII, p. 98, no. 13.

hainele boierilor moldoveni erau cusute însă, în Iași chiar, de croitorul Luca ¹.

Puțin după aceea, doi croitori bucureșteni, Ienachi și Dumitru, figurează ca marturi la capătul unui zapis ². Dacă Luca și Ienachi ar putea să fie Greci, veniți din Constantinopolul celor mai mari splendori răsăritene, după care se va îndemna bogata Domnie „împărătească”, bizantină a lui Lupu, care și-a zis, ca dătătorul de legi de pe Bosfor, Vasile, Iașco, croitorul ieșean din 1636, arată a fi Rutean, venit din Polonia ³.

Dar Voico croitorul, al cărui nepot era, la 1640, în Țara-Românească, grămaticul Șteful ⁴, Șerban, croitorul muntean de la 1642 ⁵, Mihăilă, croitorul din Pitești, cam la aceeași dată ⁶, sunt de sigur Romîni, ca și Vasile Tegle, „cravățul” din Iași (1648-9) ⁷. Între 1673 și 1680, Gheorghe croitorul piteștean corespunde croitorilor Constantin și Cîrstea din Roman ⁸. La 1694 în Focșani figurează ca martur Ion

¹ *Ibid.*, XI, p. 276, no. 22.

² Bianu, *Documente*, p. 172, no. 188 an. 1630).

³ *Arhiva din Iași*, I, p. 106 (an. 1636). Fata unui potcovar vinde în 1648, la Iași, un loc unui croitor; Academia Română, *Creșterea colecțiilor*, an. 1911, p. 113. La 1664, croitorul Teodor, acolo; *ibid.*, p. 238. 1714, croitor cu case în Iași, *ibid.*, an. 1908, p. 77. Constantin croitorul, în 1730, tot acolo; *ibid.*, an. 1911, p. 135. I se zice Șchiopul; *ibid.*, an. 1912, p. 102. Apoi alți croitori, în ordinea cronologică: Petre la Focșani (Arh. Statului, Sf. Ioan din Focșani, 6, 10, 115); Gavril la Iași în 1786 Academia Română, *Creșterea colecțiilor*, an. 1908, p. 92), Gri-gore la Focșani, în același an Arh. Statului, loc cit., 15, 11, 7), Cîrstea la Iași în 1798 Bibl. Ac. Rom., 50, V), Iene la Focșani în 1799 (Arh. Statului, loc. cit., 6, 10, 59), Ilie din București, probabil (*ibid.*, Cond. dep. 8, 3, 62 Vo; comunicații ale d-lui Iuliu Tuducescu); unul care vinde la 1828 casa-i în Iași unui plăcintar (Academia Română, *Creșterea colecțiilor*, an. 1911, p. 232).

⁴ *Studii și doc.*, V, pp. 481-2, no. 13. Vinde un „loc de prăvălie”.

⁵ *Ibid.*, pp. 298-9, no. 24.

⁶ Ghibănescu, *Surete și izvoade*, VI, p. 210.

⁷ *Buletinul Comisiei Istorice*, IV, p. 167, no. 10.

⁸ *Studii și doc.*, V, p. 486; XVI, p. 100, nota.

croitorul ¹. Mai târziu Botoşanii vor avea pe croitorul Zaharia ². Pe atunci Iaşul are o croitoriţă, pe Măria sau Marica ³, precum la începutul veacului celui nou găsim la Odobeşti o bătrână care croieşte pentru nevestele vierilor de acolo: „moaşa Măria croitoriţa” ⁴. „Maria Costăndoaia croitoriţa” din Iaşi la 1730 pare a fi exercitat ea însăşi acest meşteşug ⁵, ca şi „Maria croitoriţa” ieşeană din 1786 ⁶. Se „făcea”, probabil tot de o croitoriţă, o rochie de dimie roşie unei Oltence la 1713 ⁷.

Croitori români se întâlnesc şi în Ardeal, unde în suburbiile cetăţilor săseşti Români joacă un rol tot mai activ şi mai ridicat. O icoană din biserica Sfântului Nicolae în Şcheii Braşovului, ale cărei temelii sînt din vremea lui Neagoe Basarab, e dăruită, pe la 1650, de „Ioan fiul lui Dumitru croitorul” ⁸. Şi vedem la 1697 pe beizadeaua Gheorghe Cantacuzino, fiul lui Şerban-Vodă, stăruind pe lângă judele Braşovului pentru „un croitor al nostru”, căruia i se fac neajunsuri ⁹. La Braşov funcţiona un „ţehiu al croitorilor şi al cojocarilor”, de care vorbeşte, într-o scrisoare, Vodă Brîncoveanu ¹⁰, dar e vorba, probabil, de meşteri saşi.

Şi obiceiul de a-şi comanda hainele la meşteri se întinde şi prin sate. Croitori de aceştia ţerani îi întâlnim adesea după anul 1700, în Oltenia— la Govora, la Hurezi,— în părţile Odobeştilor — la Păţeşti,— lângă Argeş—la Flă-

¹ *Ibid.*, p. 95, no. 86.

² *Ibid.*, VI, p. 264, no. 436.

³ *Ion Neculce*, II, p. 139; Ghibănescu, *Surete şi izvoade*, VIII, p. 126.

⁴ *Studii şi doc.*, VII, p. 62, no. 21.

⁵ *Bibl. Ac. Rom.*, 225, LXXXIX (comunicaţie a d-lui Iuliu Tuduţescu).

⁶ *Academia Română, Creşterea colecţiilor*, 1900, p. 196. Comunicaţie a d-lui Iuliu Tuduţescu).

⁷ *Studii şi doc.*, VII, p. 8, II, 1.

⁸ *Ibid.*, XIII, p. 65, no. 140.

⁹ *Ibid.*, X, p. 278.

¹⁰ *Ibid.*, p. 99, no. 7.

minzești,— în regiunea Sucevei— la Rotompănești,— în regiunea Vasluiului— la Solești, etc.¹.

Deocamdată se lucrează cu vechile stofe după moda îndătinată. Stofe și mode se vor schimba însă peste puțin, și originea chiar a croitorilor va fi înrîurită de aceasta.

Cingătorile, briiele se comandă supt Lăpușneanu în Ardeal; odată se aduc 4.000, poate și pentru oaste², de tăietură tătarească.

Pentru un anume fel de stofe, roșii³, lucrează **băibărăcarii**. „Simion Armanul băibărăcarul, ficiorul Cărstei zlătariul”, e la Iași în 1662⁴. În curînd se va face la Iași o breaslă⁵, și ulița lor va fi „Băibărăcăria”⁶.

Zăbunarii, fabricanții de zăbune (grec ζιποῦνι, jupon), de cari se va vorbi mai mult pe urmă, aveau în București la 1763 o „uliță” a lor⁷. Se spunea pe atunci: „în Zăbunari, pe ulița cea mare”⁸. La 1788 unul din ei, Tudorașco, era căpitan, în ranguri⁹.

Un singur **șalvaragiu**: la București, în 1803¹⁰.

¹ *Ibid.*, V, p. 94, no. 82; VII, p. 15, no. 48; XIV, p. 34, no. 29; p. 39; p. 47, no. 39; p. 56, no. 50; p. 187, no. 1, p. 201, no. 8; pp. 255-6, no. 18; p. 268, no. 35; *An. Ac. Rom.*, XXXVI, p. 7, no. 12; *Buletinul Comisiei Istorice*, IV, pp. 209-10, no. 21. O moșie Croitorul în Ialomița, Academia Română, *Creșterea colecțiilor*, an. 1911, p. 141.

² Hurmuzaki, XV, p. 436, no. DCCCCXX (an. 1553).

³ Miron Costin, la Șăineanu, *Influența orientală*, supt acest nume.

⁴ *Studii și doc.*, XI, p. 92, no. 200.

⁵ *Ibid.*, XVI, p. 379 (an. 1721).

⁶ *Ibid.*, XXVI, p. 24 an. 1775. Un baibarăcar la Chișinău în 1798; *ibid.*, XXI, p. 117.

⁷ *Bibl. Ac. Rom.*, ms. 907, fol. 59 comunicație a d-lui Iuliu Tuducescu).

⁸ Academia Română, *Creșterea colecțiilor*, an. 1909, p. 48.

⁹ *Ibid.*, an. 1910, pp. 48, 49.

¹⁰ *Arh. Statului, Condica domnească*, 52, fol. 347 Vo. (comunicație a d-lui Iuliu Tuducescu).

Călţunii încep a se cumpăra la oraş pentru sătence ¹.

O situaţie cu totul superioară o ocupau meşterii şi negustorii de lux ai acelei vremi cari erau **blănarii**. Nu vorbesc de modeştii „blănari birşani”, cu pieile lor de oaie, cum e unul din Troţuş, pe la 1740 ², ci de aceia cari erau furnisorii Curţii, atît de „îmblănite”, şi ai caselor boiereşti care urmau un exemplu aşa de înalt, dat, de alminterea, şi de Ungaria şi Polonia. Încă de pe la 1590, apare un „Ştefan Blănariul ot Căineni” ³. La 1621 Lazăr blănarul Păhărnicelel e în Blidăreni, lingă Căiuţi ⁴. La 1662 Andonie Blănariul din Iaşi „ţinea o nepoati de sor a Iorgăi Postelnicul”, ruda lui Vasile Lupu, Maria, şi avea satele aceleia ⁵. Un străin pare a fi contemporanul său Drosea (Drosos), fost staroste al breslei, formată la această dată ⁶. „Mihăilăchie Blănariul”, al treilea din acest deceniu, era însuşi „fiorul măscăriciului” domnesc ⁷. Mama lui Ion Blănariul

¹ *Studii şi doc.*, VII, p. 8, II, 1, V. *ibid.*, p. 203: „călţuni de bumbac cu flori”.

² *Ibid.*, VI, p. 312, no. 704.

³ Ghibănescu, *Surete şi izvoade*, VIII, p. 112.

⁴ Bibl. Ac. Rom., 77, XXI.

⁵ *Studii şi doc.*, V, p. 37, no. 174.

⁶ *Arhiva istorică*, I, p. 136, no. 198; p. 182, no. 273.

⁷ *Ibid.*—Şi în *doc.*, 121-122, LXXVII, ale Ac. Rom. (an. 1673. Vasile Blănarul din Iaşi, la 1691; *ibid.*, 168, LXX. Apostol, tot acolo, la 1708; Academia Română, *Creşterea colecţiilor*, an. 1911, p. 134. Toader în 1711; Bibl. Ac. Rom., 38, LXIV. Statie în 1715, *ibid.*, 146, LXVIII. Ştefan, ginerele lui Căpăţină, în 1719; *ibid.*, 36, LXIV. Chiriţă în 1727; Academia Română, *Creşterea colecţiilor*, an. 1909, p. 192. Toader din Roman, 1732, *ibid.*, 185, LXXXVIII, 188, LXV, Vasile din 1744; Bibl. Ac. Rom., 153, LIX. Ienachj, în 1753; Academia Română, *Creşterea colecţiilor*, an. 1907, p. 202. Dumitrachi, din Moldova, Bibl. Ac. Rom., 61, V. Panait, de acolo, în 1759, *ibid.*, 136, LXXXVI. Pavel din Iaşi, în 1760, *ibid.*, 112, XIII. Ioniţă, în 1761; *ibid.*, 59, LXXIV. Constantin, în 1763, *ibid.*, 246, CLXXXIX. Mihalachi Grecul şi Dumitru, în 1763, *ibid.*, 246, LXXXIX. Dobre şi Panait „Tarapaian” în 1764, *ibid.*, 259, IV. Toader în 1765; *ibid.*, 88, C. Gligore Solomon în 1773; *ibid.*, 64, LX, Vasile Rugină în 1774, *ibid.*, 52, LX. Nicolae în 1777; *ibid.*, 252, XXXIV. Nistor în 1778, *ibid.*, 193-4, LXV. Nicolae ot Căliman, în Moldova, la 1783; *ibid.*, 251, XXXIV. Chir Tănase blănarul în Galaţi, 1784;

din 1737, ginere al lui Cîrstea Blănariul, tot din Iași, era nepoata unui vătaf ¹. Blănarii jucau un rol prin județe, ca Apostol din Roman (1678), Simion de acolo ², Ștefan din Cotnari ³.

Se blăniau tîmbare, conteșe, ghiordii, cațaveice, malotele, cu „soroace de samur” sau de „sobol”, de cacom, cu „pacèle de samur” ⁴, cu „zagarale” și „alimii” de ace-

ibid., 82, LXXXVIII. Ioniță Tulea, în Iași, 1785-7; *ibid.*, 37, XCVII, 52, XCVII. Jupînul Dima, acolo, în 1787; *ibid.*, 44, XCVII. Badiul, la Focșani, în 1790; Arh. Statului, Sf. Ioan din Focșani, 6, 10, 31 (comunicație a d-lui Iuliu Tuducescu). Ioniță și Toader căpitanul, moșieri, la Iași, 1790, Bibl. Ac. Rom., 155, IX. Istrati, mort la această dată, Academia Romînă, *Creșterea colecțiilor*, an. 1908, p. 92. Pavel, la Focșani, 1792; Arh. Statului, Sf. Ioan din Focșani, 6, 10, 46 (de la d. Tuducescu). Nicola Penciu și Simion Dumitru, în Iași, 1792, Academia Romînă, *Creșterea colecțiilor*, an. 1911, p. 144. Dumitru, acolo, în 1794, Bibl. Ac. Rom., 103, XCVI. Gheorghe în 1795, *ibid.*, 216, LVI, Nicolae Racoviță, 1798, *ibid.*, 54, L. Vasile din Botoșani, în 1802, Academia Romînă, *Creșterea colecțiilor*, an. 1909, p. 199. Toma în 1803, Bibl. Ac. Rom., 278, X. Ioniță, la Roman, în 1804, *ibid.*, 183, LXIII. Dumitru, la București, în 1804, (Arh. Statului, *Condica domnească*, 50, 77; de la d. Tuducescu), Marin, la Focșani, în 1805 (*ibid.*, Sf. Ioan din Focșani, 6, 10, 72, *idem*). Manole, la București, în 1806 (*ibid.*, *Condica domnească*, 53, 307; *idem*). Tatul, la Bîrlad, în 1811; Academia Romînă, *Creșterea colecțiilor*, an. 1905, p. 108. Antonie Mihail, la Iași, în 1816, *ibid.*, an. 1911, p. 150. Ioniță, acolo, în 1818-23, *ibid.*, an. 1909, I, p. 46; Bibl. Ac. Rom., 126, XXV, 132, XXV, 134, XXV, 136, XXV, 137, XXV. Hriste Ioan, în 1820; Academia Romînă, *Creșterea colecțiilor*, an. 1907, p. 228. Teodor, la Focșani, în 1823, Arh. Statului, Sf. Ioan din Focșani, 6, 10, 119 (de la d. Tuducescu). Ioan, porușnic, la Ocna, în 1824, Bibl. Ac. Rom., 163, XXV, 222, XXV. Zamfir la Iași, Academia Romînă, *Creșterea colecțiilor*, an. 1909, I, 44 (Bibl. Ac. Rom., 181, CXV), V. și *ibid.*, 60, LXXIV, și 64, XXVI.

¹ *Studii și doc.*, V, pp. 55-6, no. 253. Pare a fi Lăpușneanul din doc. 225, LXXXIX, al Ac. Rom. Familiei de blănari la Iași, revista *Ion Neculce*, I, pp. 89-90.

² Bibl. Ac. Rom., 68, LVI, 71, LVI (1742-3).

³ *Studii și doc.*, VI, p. 90, no. 74; Ghibănescu, *Surete și izvoade*, VIII, p. 19, no. 20.

⁴ *Doc. economice și financiare*, p. 166; *Studii și doc.*, V, p. 156, no. 104.

iaşi speţă ¹, cu „sîngiape”², cu scumpa „vulpe de Mosc”³, cu pintece de sîngeap ⁴, ba chiar cu lup ⁵, ori cu pintece de cîne” ⁶ şi alte „misăzi”.

Socotelile Braşovului menţionează pălăriile de stofă sau de blană trimise de negustorii de acolo Domnilor noştri la unele prilejuri solemne ⁷. După 1600 însă şlicurile, căroră li se zice mai târziu: işlicuri, sînt fabricate de işlicari aşezaţi în ţară, cari întrebuintează acelaşi material ca şi aceşti blănari, fără a se bucura de aceeaşi trecere, ajungînd la aceeaşi bogăţie ⁸. Ei puneau pe calipurile ⁹ sau calupurile lor cuşme ţurăneşti ¹⁰, cuşme leşeşti cu funduri de postav şi de plisă, cuşme mocăneşti ¹¹, şi şlice boiereşti şi domneşti cu jder şi sobol ¹², cu samur ¹³. Acestea din urmă erau deosebit de luxoase: unul are „şapte flori dă mărgăritar, cu căsuşale dă aur, cu robinuri şi cu zămăragduri” ¹⁴, gugiumanele erau tot în sama lor ¹⁵. Pe lângă şlicari, se întîmpină, în secolul al XVIII-lea, şi o „şlicăriţă” din Iaşi, Maria, care e soră de cojocar ¹⁶. Pentru pomenile

¹ *Ibid.*, VI, p. 260, no. 416; XI, p. 281, no. 39.

² *Ibid.*, VII, p. 8, II, 1.

³ *Ibid.*, V, p. 370 (catastiful brincovenesc).

⁴ Antonovici, *Doc. bîrlădene*, II, p. 92.

⁵ *Studii şi doc.*, V, p. 260.

⁶ *Doc. Callimachi*, II, p. 111.

⁷ Hurmuzaki, XI, *passim*.

⁸ Sandu işlicar în Iaşi, 1798; Academia Romînă, *Creşterea colecţiilor*, an. 1908, p. 97.

⁹ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, IV, pp. 404-5.

¹⁰ *Studii şi doc.*, XXI (Moldova, 1829). V. miţurcă, miţuşcă, în Herodotul românesc, p. 533.

¹¹ Antonovici, *l. c.* diată din 1800 a lui Constandin Şlicariul din Bîrlad).

¹² V. *Studii şi doc.*, VI, p. 213; no. 16 Moldova, 1696): „şlic naramgiu cu sobol”, şi altul „cu jder”. V. şi *ibid.*, VII, p. 201 (Moldova, 1735-6): „şlic cu sobol”.

¹³ *Ibid.*, XIV, p. 247 (Oltenia, 1693): „işlic cu samur”.

¹⁴ *Ibid.*, XI, p. 266, no. 7 (an. 1740).

¹⁵ *Documentele Callimachi*, II, p. 124 (an. 1763-4).

¹⁶ *Revista Ion Neculce*, I, pp. 50-1.

„mișeilor” se aduceau din Brașov cumănace, al căror us a fost apoi restrîns la călugări¹. Am găsit și un **potcapi-ceriu**, negustor².

Tabacii, tăbăcarii sau pielarii sînt de înfățișat lingă co-jocari. Pomenirea lor e rară înaintea epocii de privilegii fanariote; am notat un singur tăbăcar moldovean, la Focșani, până la 1700³. Săftianurile și iufturile⁴, pregătite de dînșii, trebuiau să întîmpine concurența Orientului, de o mare vechime și de o fineță inegalabilă.

Cojocarii apar ca o breaslă deosebită de a blănarilor⁵. Unii sînt simpli negustori⁶, alții își lucrează singuri marfa pe care o vînd. Se împart în cojocari „pîrv”, sau de clasa întăiu, „cojocari de cojoace proaste”, și „cîrpaci”⁷, aceștia din urmă fiind pentru țerani și săteni și satisfăcînd și „obiceiul orășanilor dă la oraș dă dau pre anu cojoace la vezetii și la comișai”⁸. Cel mai vechiu cojocar cuprins în documente poartă numele unguresc de Suci (Söcs), și, anume e șoltuzul de Troțuș Suci Mihai, din 1590-1⁹. Episcopiile, ca acea de Huși, la 1623, își aveau cojocarii lor¹⁰, ca și

¹ *Studii și doc.*, X, p. 56, no. 1.

² Academia Romînă, *Creșterea colecțiilor*, an. 1909, p. 210 an. 1823).

³ „Strătulat tăbăcar”; *Studii și doc.*, V, p. 95, no. 86. Contracte pentru piei pe la 1720 în Ardeal, *ibid.*, XIII, pp. 23-4, no. 34; pp. 25-6, no. 25-6, no. 38. Pielari în București (sec. al XVIII-lea, *Inscripții*, I, p. 353, no. 906. In Iași: 1740, Academia Romînă, *Creșterea colecțiilor*, an. 1911, p. 243; 1816; Bibl. Ac. Rom., 201, XVIII.

⁴ Revista *Ion Neculce*, II (și pentru săftianuri de Diarbegr).

⁵ *Studii și doc.*, XVI, p. 379 Moldova, 1721).

⁶ V. *ibid.*, V, p. 347 (catastiful brîncovenesc; alături cu mătăsarii. V. și *ibid.*, XIII, p. 3, no. 4 prețuri de cojoace, cațaveice, plus o „cretință”, o ie și măhrămi).

⁷ *Ibid.*, VI, p. 44, no. 109 cisle 1748-9).

⁸ *Ibid.*, V, p. 362.

⁹ *Ibid.*, VI, p. 263, no. 429. V. și Dumitrașco Suci, biv Vel Agă, ispravnic de Putna, *ibid.*, p. 263, no. 433.

¹⁰ Melhisedec, *Cronica Hușului*, II, p. 54.

Domnia, care pe vremea lui Brîncoveanu lua „cojoace de ris” de la dinşii, pentru Sultanul însuşi ¹. Nu e de mirare că la 1662 era în Bucureşti un cojocar fiu de Persan: „Cirstea cojocariul, feciorul lui Dumitru Căzălbaşul”². Îi găsim până după 1700 în oraşe — un Petriman cojocarul de Tîrgovişte pe la 1640³ —, dar şi prin tirguşoare şi sate⁴.

Două bresle moldoveneşti, de o îndeletnicire în legătură cu acestea înfloresc, în veacul al XVII-lea, şi din cauza războaielor ce încă se poartă şi a unui comerţ care în curînd va fi distrus de năvala importului din Apus. La 1623, episcopia de Huşi îşi avea curălarul⁵, precum pe la 1700 Deadiul curălarul era pe lingă Vlădica de Niceia, retras la mănăstirea Burdujeni⁶. Pe la 1680, Iaşul adăpostia o breaslă întreagă, cu starostele ei, Nicolae⁷. Se ştie că ei aveau aici o biserică a lor⁸, care trăieşte încă.

¹ Aricescu, o. c., p. 516.

² Academia Romînă, *Creşterea colecţiilor*, an. 1914, p. 73.

³ Ghibănescu, *Surete şi izvoade*, VI, p. 210. Cf. Iorga, *Inscripţii*, I, p. 322, no. 785 (an. 1732).

⁴ Zota cojocarul din Filipeşti, c. 1700; *Studii şi doc.*, X, p. 211, no. 16. Un sat Cojocarii din Vaslui, Ghibănescu, o. c., VIII, p. 301 şi aiurea. Dan la Bucureşti în 1784. Arh. Statului, Stavropoleos, 13, 16. Unul la Hirlau, c. 1800; Academia Romînă *Creşterea colecţiilor*, an. 1908, p. 100. Hristea în Bucureşti, 1803; Arh. Statului, *Condica domnească*, 52, fol. 347 v-o. 51. Atanase, Manole, *ibid.*, 50, fol. 166, Vo. de la d. Tuducescu. La Tîrgul-Frumos, Academia Romînă, *Creşterea colecţiilor*, an. 1909, I, p. 45.

⁵ Melhisedec, *Cronica Huşului*, II, p. 54.

⁶ „Care au fostu la Vlădica la Nichee”; *Studii şi doc.*, X, p. 55, no. 46.

⁷ *An. Ac. Rom.*, XXXV, p. 346. Alţi curelari ceva mai vechi, se întîlnesc la 1661. Radul „Curăraru” la 1718 în Oltenia (*Studii şi doc.*, XIV, pp. 293-4, no. 12. La 1730 „Vlase starostia de curărari” în Iaşi.

⁸ *Ibid.*, XV, pp. 177-8. V. şi *ibid.*, XXII, p. 23 an. 1775); *Doc. economice şi financiare*, p. 220 an. 1764. Gheorghe curălarul, la Focşani, Arh. Statului, Sf. Ioan din Focşani, 6, 10, 72 comunicaţie a d-lui Iuliu Tuducescu).

La Botoșani lucrau curălari în secolul al XVIII-lea ¹, și-i întâlnim pe alocurea și prin sate ².

Ei fac, pe lângă curele țintuite sau țintate ³, și bice, hamuri, „cu alămuri”, „cu presin”, cu paftale și cu moțuri ⁴, guri de hamuri, friie, ceprăzării—de unde li se zice și ceprăzari ⁵, asociați și cu făcătorii de nasturi ⁶—, zgărzi ⁷, șleauri, opritori de la hamuri ⁸, căpețele.

Tălpălarii, și ei cu biserică la Iași ⁹, aveau înainte de 1682 ca starosie pe „Pătrachie”, care vinde, în ființa urmașului său în dregătorie, Gligorașco, un loc lângă casa starostelui de mișei, adecă de calici, în „mahalaua tălpălăriasci” ¹⁰.

Șelarii sau săhăidăcarii își au tot atunci cea mai bogată clientelă de boieri războinici, mai ales în Moldova.

Încă din 1631 la Tirgoviște, cu o populație străină, ungurească și săsească, rămasă catolică până târziu, un „Lemberi șelar” lucra pentru Domnie și boieri ¹¹. În 1779 la Botoșani Iacob Șalariul vindea o casă lui Ioniță Ciobotariul, ginerele lui Iordachi Săhăidăcariul ¹². La sfârșitul secolului,

¹ *Studii și doc.*, XVII, p. 127, no. 25 (an. 1777).

² *Ibid.*, XIV, p. 101 Oltenia).

³ *Ibid.*, X, p. 224 Bran, 1760).

⁴ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, IV, p. 403 1790, Muntenia); *Studii și doc.*, XI, p. 267, no. 8; *Doc. economice și financiare*, p. 43 (an. 1764).

⁵ *Studii și doc.*, VI, p. 45, no. 109 an. 1748-9).

⁶ *Năsturari* apar pe la 1700; *ibid.*, V, p. 74, no. 3.

⁷ *Doc. Callimachi*, II, pp. 129-30 (an. 1763-4).

⁸ *Corespondența lui Aman*, p. 194, no. 91.

⁹ *Ibid.*, XV, p. 183, și urm. Privilegii pentru dinsa, V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, VII, pp. 266-7.

¹⁰ *Studii și doc.*, V, p. 92, no. 72. V. și Mane Tălpălarul, c. 1740, *ibid.*, VI, p. 253, no. 383; Simion sin Tălpălar la Botoșani, *ibid.*, VII, p. 23, no. 8. Ștefan Tălpălar la Iași, în 1789, Academia Română, *Creșterea colecțiilor*, an. 1905, p. 116. V. și *ibid.*, an. 1911, p. 247.

¹¹ *Arhiva istorică*, I, p. 22, no. 34.

¹² Academia Română, *Creșterea colecțiilor*, an. 1908, p. 89.

Oltenia avea șelari și prin sate ¹. De la început, moda a fost cea turcească: șelele cu poclăzi ², „cusute cu fir cu toate halaturile”, pe lingă „raftul greu cu presă cu pohi” ³, șelele cu „grana și cu frâu” ⁴, „cu sîrmă, cu rafturi turcești grele” ⁵. În deosebi, era strălucit, la nunțile boierești, harnașamentul calului de mire, cu raftul lui de argint; în Moldova-de-sus, el costa, la 1777, 150 de lei ⁶. Săhăidăcarii adăugiau la lucrul de piele cusăturile cu fir de aur ⁷. Moldova avea în secolul al XVIII-lea atît de buni meșteri în această ramură, încît îi trimetea și Hanului ⁸, așa precum în vremea mai veche Ardealul săsesc iniția țăerile noastre în cunoașterea unor ramuri mai grele de meserii.

Anume meșteri, lucrau „traistele, păturile, chingile” pentru caii lui Vodă ⁹.

Nu cunosc niciun cas în care încălțăminte să fi fosti adusă pentru Domn și pentru boieri de peste munți, ori în care Sașii să fi trimes la Curțile noastre pe vre unul din excelenții lor cizmari. Numele cel mai vechiu al meșteșugului e acela pe care i-l dau Moldovenii și care e luat de la Italianii veacului al XV-lea, întăii furnisori de încălțăminte: „ciubotari”; „cizmari” e după ungurește, și în Ardeal se zice chiar, și cu sufix unguresc: „cizmași” ¹⁰. Numele de

¹ *Studii și doc.*, XIV, p. 240: „Cârstea Șelariul” (an. 1684). Șelărițe, *ibid.*, XII, p. 146, no. 298 Ardeal, 1803).

² *Ibid.*, VII, p. 213, no. 26.

³ *Ibid.*, p. 196 (Moldova, 1735-6).

⁴ *Arhiva Istorică*, I, p. 139, no. 120 Muntenia, 1620).

⁵ *Studii și doc.*, VII, p. 179 (Moldova, 1678).

⁶ *Ibid.*, p. 152, no. 5.

⁷ V. Herodotul românesc, p. 382 Cf. *Studii și doc.*, VI, p. 45, no. 109 (Moldova, 1748-9).

⁸ „Săhăidăcar ce merge la Hanul”; *Documentele Callimachi*, II, p. 119 (an. 1763-4).

⁹ Aricescu, l. c., p. 443.

¹⁰ *Studii și doc.*, XII, p. 214, no. 2 Făgăraș, 1781). Intre ciubotari și cizmari era o deosebire, arătată prin alcătuirea de bresle separate în Moldova, la 1721, *ibid.*, XVI, p. 379.

„scarpi” pare a fi și el vechiu, și se recunoaște aceeași origine italiană, care nu poate fi atribuită altei epoci¹. Alte nume, turcești, „cavafi”, „papugii”, „conduragii”, vor veni mai târziu, ca și numele occidental de „pantofari”.

Cizmăria țigănească n-o întâlnim decât în vre-un cas isolat²; rasa n’avea gust pentru așa ceva. Încălțăminte nu se făcea în casă. Până și pentru slugi, Mocanii luați în serviciu de Vodă-Brîncoveanu³, „magopița”, bucătăreasa, unei mănăstiri din Moldova⁴, se comandau afară ciubotele și cizmele. Frumoasele cizme de modă ungurească și polonă, papucii turcești fără călcăiu, de piele galbenă, se lucrau afară, de meșteri liberi. În Țara-Românească îi găsim și prin județe: un Zlate, cu nume „sîrbesc”, de sigur, din mahalaua Sîrbilor, la Tirgoviște, un Andrei cizmariul la Pitești⁵.

Un Bulgar care venia de peste Dunăre la Bucureștii lui Mircea Ciobanul ca să isprăvească apoi ca Sfîntul Nicolae cel nou al Balcanilor, spune în notele despre viața sa că a adus în Capitala munteană, unde hainele bogate împodobiau o strălucită Curte, plină și de atîția Greci în jurul Doamnei Chiajna, luxoasa fiică a lui Petru Rareș, cunoștința acestui meșteșug nou⁶.

La Iași era o întreagă „uliță ciubotărească”⁷ în secolul

¹ V. „scarpe de tot soiul”; *Revista Istorică*, VII, p. 148 (an. 1840). Scarpii puteau fi însă de stofă: astfel „scarpi de dimie” din Moldova, la 1824 (*Studii și doc.*, XXI, p. 203).

² La 1781 în Moldova Mihalachi ciobotariul Țiganul, *ibid.*, XVI, p. 378, no. 118.

³ „S’au dat la 20 de mocani pentru ipingele și pentru cizme”, Aricescu, *l. c.*, p. 104.

⁴ „Pe un băibărac și o păreche cibote magopiții”, *Buletinul Comisiei Istorice*, I, p. 251 (an. 1743).

⁵ *Arhiva Istorică*, I, p. 8; Ghibănescu, *Surete și izvoade*, VI, p. 210.

⁶ Comunicație a d-lui Șt. Cipbanu la Academia Romînă, Maiu 1926.

⁷ *Uricariul*, VII, p. 10 (an. 1666); *Studii și doc.*, VI, p. 158, no. 14 (a. 1672); XXIII, p. 24 (a. 1775); VII, p. 86, no. 44 (an. 1823). La Roman „ulița lui Borșu sau ciubotărească”, (Melhisedec, *Cronica Romanului*, II, p. 49). La Birlad, „ulița

al XVII-lea, care e, mai târziu, numită: Uliţa Cizmăriei, sau simplu: Cizmăria ¹. Meşterii, afară de Armeni ca Iacov de lângă Curăları în 1735 ², sînt strinşi cu atelierele lor lângă puternica zidire de la începutul acestui veac care era mănăstirea lui Vodă-Barnovschi. Unii erau, ca şi Zlate, străini, Sirbi (= Bulgari), meşteşugurile bizantine fiind mai bine păstrate în viaţa, rămasă încă orăşenească, a Balcanilor. Astfel acel „Dumitraşco Caba, feciorul lui Stoian Sirbul”, care, cu ginerele său, un străin botezat, fost Turc sau Armean, Costandin Botezatul, şi cu fiica, Măria, vinde un loc, aşezat într'un colţ de meşteşugari, căci, de o parte, stă Apostol Blănarul şi, de alta, un Dumitraşco Băbăverdea, probabil cu asemenea ocupaţii. Cumpărătorul e un zlătar, Constantin, iar marturi Sava şi Ienachi zlătarii, precum şi Mihai Ungurul, croitor, deci încă un străin. Tovărăşie de viaţă care-şi află corespondentul în principatul vecin, unde, la 1727, nişte vin e cumpărat de „Iancul cizmariul ot Brâncoveni”, moşia lui Constantin-Vodă, şi „Costandin croitorul” din acelaşi sat ³.

Plapoma, obialul „cu flori de hir”, încep a se face la meşteri anume, după datina grecească, şi la 1630, în Bucureşti erau acuma doi plăpumari, Dima şi Crăste ⁴.

După meseriile îmbrăcăminţii şi încălţăminţii, ale metalurgiei, începură a înflori în veacul al XVII-lea pentru ca în al XVIII-lea concurenţa comerţului apusean, favorizat prin tratate şi ajutat în Principate de intermediari scutiţi de dăjdi şi ocrotiţi de consuli, să le oprească în dezvoltarea lor.

Lucrul ţigănesc, mai ales, continuă a da tot felul de unelte de casă din fier, de fierotii ⁵, din schiă şi din aramă

cizmăriei, între Tanasă Ciobotaru şi între Anton Ciobotaru” (Antonovici, *Doc. Bîrlădene*, II, p. 121, no. 36).

¹ Ghibănescu, *Surete şi izvoade*, V. p. 331.

² Bibl. Ac. Rom., 226, LXXXIX.

³ *Studii şi doc.*, XIV, pp. 273-4, no. 42.

⁴ Bianu, *Documente*, p. 172, no. 188. Cf. *Buletinul Comisiei Istorice*, IV, p. 69 (Moldova, 1734).

⁵ *Correspondenţa lui Aman*, p. 133, no. 294 (Craiova, 1831).

ori alamă: cazane, ceaune, chei, cuie, „piroae” sau „piroane”¹, bârzi, topoare, linguri de dulcefi, sahanе, tigăi, tipsii, căldări și căldărușe (și pentru rufe)², gratii, grătare, săhane, poduști de fier³, cufițe, cufițoaie⁴, cufițașe, pirostii, frigări și rișnițe de cafea, felinare de trăsuri, lighene („și lighinuri”), săfertășe („safertiasuri”), sfeșnice, tiaruri, blide de cositor și de tumbac⁵, piulițe și piluge (pisăloage) sau „măiugi de hier de pisat sare, de cinci litre de her”⁶, „pente”, balamale, obezi, zăbale⁷, „her și oțele de moară”⁸, „cuetori, brânci și alte legături de her la case”⁹, lacăte lanțuri de car, „sfredele de roate”¹⁰, „tămiiernițe de aramă”¹¹, scări de șea¹², „cîrcei de fier”, „șini de fier pentru roate”, „cercuri de fier de buți”, „bleauri de fier”, „scări de raft”¹³, „cinzeci”, pîlnii, calofire¹⁴, maiuri de fier, vătrae, „coși de hier”, „lanțuri de cal”¹⁵, sape, fiară de plug¹⁶ — un „plug cu fiare și cu douăzeci și patru de boi” se

¹ *Ibid.*, p. 127, no. 285 (Oltenia, 1830).

² *Studii și doc.*, VII, p. 356 (an. 1812 ; XIV, p. 267, no. 32 (1710-20: tipsii de aramă).

³ *Ibid.*, XXI, p. 417 (an. 1828).

⁴ *Ibid.*, VII, p. 262, no. 198 (Moldova, 1827).

⁵ *Ibid.*, p. 234 (Moldova, 1784).

⁶ *Ibid.*, XIV, p. 309, no. 48 (Oltenia, c. 1760). V. și „piulița de tuciu, cu pisălogul ei”, *An. Ac. Rom.*, XXXIV, p. 89 (Buzău, 1831).

⁷ *Ibid.*, XXVIII, p. 209 (Ardeal, an. 1795).

⁸ *Buletinul Comisiei Istorice*, I, p. 239 (Moldova, 1743).

⁹ *Studii și doc.*, XIV, p. 57 (mănăstirea Hurezi, 1738); *Doc. Tudor*, p. 148: „broște de la ușile casălor de sus”.

¹⁰ *Ibid.*, XIV, p. 57 (*ibid.*).

¹¹ *Ibid.*, XII, p. 146, no. 198 (Ardeal, 1803).

¹² Și „o zăbală olăchească”; *ibid.*, XXI, p. 373 (Moldova, 1829).

¹³ *Ibid.*, p. 428 (Moldova, an. 1828).

¹⁴ *Doc. Tudor*, p. 343, no. 481 (an. 1830).

¹⁵ *Studii și doc.*, XIV, p. 276, no. 45 (Oltenia, c. 1730).

¹⁶ *Ibid.*, p. 57 (mănăstirea Hurezi); VII, p. 213, no. 26 (Moldova, 1696: „păreachi de hiară de plug”); p. 356 („păreachi heară dă cai”).

întilnește în Țara-Românească încă de la 1557 ¹ —, „dimerlii de măsurat pâine” ², „herestrae” ³, blide și talgere de plumb ⁴.

Lucrează Țigani robi, și avem tocmeala, din 1622, a fiului lui Vreameș, care, vinzându-se unui negustor din Tîrgoviște, „ca Țigan de moșie și de strămoșie”, drept un cal și 600 de bani, ca să scape de Turcul ce-i „cade asupra”, mai cere: „hier, 20 oca drept 300 de bani de mi-am făcut ciocane și o păreachie de foi drept un galben” ⁵. Numele cel vechiu e acela de faur ⁶ (de unde „a făuri”), apoi cel de fierar, „herar” ⁷, de „meșter de fier” ⁸. Se deosebesc însă **lăcătușii**, răspîndiți și prin țirgușoare, prin sate chiar ⁹ și

¹ *Arhiva Istorică*, I, p. 40, no. 44.

² *Studii și doc.*, XXI, p. 427 an. 1828).

³ *Ibid.*, XIV, p. 57 (și „lanț de hănteu”).

⁴ *Uricariul*, XI, p. 120 Moldova, 1745). — Mai vezi *Studii și doc.*, VII, p. 262, no. 198 Moldova, 1827); XIV, p. 48, no. 40 (Oltenia, c. 1730); XXIII, p. 337, Moldova, 1830: frigare de cafea); *Analele Academiei Romîne*, XXXIV, p. 57; XXXV, p. 80 (an. 1821); *Documentele Tudor*, p. 148; *Correspondența lui Aman*, p. 57, no. 138; p. 98; p. 194, no. 91; *Arh. ist.*, I, p. 64, no. 71 (Moldova, c. 1690); *Buletinul Comisiei Istorice*, IV, p. 72 (Moldova, 1734); Herodotul românesc, p. 12 („grătar de fier”); *Uricariul*, XI, p. 219 (Moldova, 1711: „căldări mari de rachiu”); *Doc. economice și financiare*, p. 149 (an. 1825-6): „gratiile de fier ce din poruncă s’au făcut și s’au trimis la Iași”, p. 129 (an. 1822: „obezi și altele la temniță”).

⁵ *Arh. istorică*, I, p. 128, no. 187.

⁶ Necolai Faor (sec. al XVIII-lea), *Buletinul Comisiei Istorice*, IV, p. 40: „Țigan faur de fier”, *ibid.*, p. 68 (Moldova, 1734).

⁷ Herari, Melhisedec, *Cronica Hușului*, I, p. 305 (an. 1768), p. 387 (an. 1795); *Documente financiare și economice*, p. 40 (an. 1764).

⁸ „La 2 Țigani, meșteri de fier ce s’au trimis la Măria Sa Hanu”; *Documente Callimachi*, II, p. 119 (an. 1763-4); *Studii și doc.*, XVI, p. 224 Galați, sec. al XVII-lea: „Dima beraru”).

⁹ *Studii și doc.*, VI, p. 45, no. 109 (Moldova, 1748-9; XIV, p. 97, no. 105 (mănăstirea Hurezi, 1780; p. 123 Oltenia, 1785), p. 128 (Oltenia, c. 1790: ereditari); Iorga, *Inscripții*, I, p. 320, no. 378 (an. 1795); *Doc. Văii Teleajenului*, pp. 36-7, no. 31 (an. 1814).

potcovarii (se vorbește și de cîte o „potcovăriță”) ¹, între cari cel domnesc în Moldova, la 1733 ². Un preot din Ardeal, notar și patron, „paronuș” al bisericii din Lu-dișor, poartă, la 1786, numele de Iacov Lăcătușul ³.

Odată la 1700, lucrează la Munteni „Hanăș lăcătușul de acii de la Brașov” ⁴. Cușitari anume se află numai acolo ⁵. Une ori li se dădea meșterilor materialul de către client. Astfel în socotelile lui Vodă Brîncoveanu figurează această în-semnare: „2 cară cu procoane... la fierul ce s’au blehuit și s’au cercuit carăta și s’au potcovit boii și s’au făcut barde, cușitoaie, topoară” ⁶.

Căldărarii aveau un rol aparte. Puteau fi Țigani, ca sim-plii meșteri fierari, ei cari lucrau cu aramă. Încă din 1612 găsim la Țirgoviște pe căldărarii robi Cracea și Stan ⁷. Ia-șul avea la 1709 pe un Burcă Țiganul căldărar ⁸. Dar ca-pitala Moldovei număra înainte și după 1700 o sumă de căldărari liberi, Romîni de bună samă ⁹, cari-și aveau prăvă-liile ¹⁰, pe aiurea; alții posedau proprietăți și vindeau vin din

¹ *Studii și doc.*, VII, p. 298, no. 52 Iași, 1704: „Ion Viar-deș potcovariul”; XV, p. 241, no. 693 Vălenii-de-Munte, c. 1828: „Voica potcovărița”).

² Postolachi, Academia Romîna, *Creșterea colecțiilor*, an. 1908, p. 79.

³ *Ibid.*, XIII, p. 126, no. 406; p. 127, no. 409; *Arh. istorică*, I, p. 64, no. 71. (Moldova, c. 1690): „tocuri de talgire”.

⁴ *Studii și doc.*, X, p. 38, no. 7.

⁵ *Ibid.*, pp. 236-7, no. 260. De acolo se trimet, de către boierul expatriat Nicolae Ruset, în Moldova „prăjitori de cafea”; *ibid.*, V, pp. 56-7.

⁶ Aricescu, *l. c.*, p. 400.

⁷ *Arhiva Istorică*, I, p. 128, no. 187.

⁸ Melhisedec, *Cron. Hușului*, I, pp. 257-8.

⁹ *An. Ac. Rom.*, XXXV, p. 346 Iași, 1682; *Studii și doc.*, VII, p. 324 Iași, 1701; V. p. 74, no. 3 (Iași, sec. al XVIII-lea); revista *Ion Neculce*, II, p. 287 (Iași, 1713. V. și Nicolae Sima căldărarul, în 1807, *Bibl. Ac. Rom.*, 60, V.

¹⁰ *Ibid.*, VI, p. 267 (Iași, c. 1740): „căldărarii cu dugheană de lucrul căldărării”.

viile lor ¹. Catastiful brîncovenesc arată că supt vătaful de căldărari erau la tirguri: căldărari domnești, boierești, călugărești, alții ca seimeni, cazaci, talpoși, străini, „cu mărfa căldărărească”, toți dînd dajde pe „samsană și car” și datorînd a drege vasele Curții ². Mănăstirile întrebuineau căldărari tocmiți cu contract, cari primiau arama cu patru parale ocaua și fierul și erau plătiți cuu mertic, legume și vin, primind o arvună și plata de 14 parale ocaua. Ei fabricau linguri, fier de țevi, foarfeci, fundulețe, „țîție”, ciocane, clești, „carmacuri”, „maxildare”, „cotale”, „șorăpuri” (șuruburi), „cauce cu coadă”, „nicovale” „côpii”, „tipare de aramă” și „alte măruntaie” ³.

În acest timp se aduce de aiurea numai acel „hier alb” de care vorbește documentul lui Ștefan-cel-Mare citat mai sus ⁴. Cu el se lucrează în 1707 la Mitropolia Bălgradului ⁵, și în 1656 Moldovenii îl aduceau din Ardeal pentru o mănăstire domnească ⁶. Cel d'întăiu **tinichigiu** ce cunosc e Stan din București, la 1669 ⁷. Tot de importăție par a fi obiectele de „aciuae”, de „cioaie” ⁸.

Cele mai vechi clopote, ca la Cozia ⁹, sînt turnate în Ardeal; secolul al XVII-lea le aduce din Danzig-Gdansk, Danța noastră ¹⁰. Odată, într'un tîrziu, clopotul pentru mănăstirea Sf. Pavel de la Athos, neputîndu-se face la Sibiiu, e comandat la Viena ¹¹. Clopotari de țară nu arată să fi

¹ *Ibid.*, V, p. 490, no. 41, c: 1700: „Ivan căldărarul” muntean; X, pp. 40-1, no. 9 Brașov, c. 1700).

² *Ibid.*, V, p. 357.

³ *Studii și doc.*, IX (an. 1757).

⁴ V. mai sus. În traducerea lui I. Bogdan e numai: „fier”.

⁵ *Studii și doc.*, XIII, p. 96, no. 268.

⁶ „Hier albu care este de triaba mănăstirii a Mării Sale lui Vodă”; *Studii și doc.*, X, p. 31 (Ocna).

⁷ Academia Romînă, *Creșterea colecțiilor*, an. 1914, p. 73.

⁸ Revista *Ion Neculce*, II; *Studii și doc.*, XIV, p. 57 (mănăstirea Hurezi, 1738).

⁹ Inscripția la Hasdeu, *Istoria crit.că.*

¹⁰ Iorga, *Inscripții*, I, *passim*.

¹¹ *An. Ac. Rom., lit.*, XXIX, p. 13.

foșt până foarte târziu după această epocă, dar se putea aduce temporar un meșter din alte părți. Astfel pare că e vorba de fabricarea la noi a unui clopoț brîncovenesc în această mențiune din socotelile Domnului pe atît de pios, pe cît de bogat: „360 taleri s'au dat la Neamful clopotarul pentru un clopoț ce s'au făcut la beserica domnească de la Tîrgoviște”¹.

Nicio breaslă decît a blănarilor nu stătea alături ca bogăție și însemnătate cu a **argintarilor**, cărora pe urmă li s'a zis cu un nume turcesc: „cuiungii”.

Urmînd exemplul înaintașilor sași din Ardeal, ca Luca argintarul, chemat de Lăpușneanu², ei „ferecau” cu argînt și aur. Putea fi „ferecată” o Evanghelie, o cruce, dar și o sabie, ca în Țara-Românească la 1557³. Doi ani mai târziu, pentru îmbrăcarea cu argînt a unor moaște se face această socoteală în Moldova: „92 aspri argînt: 50 lemnul crucii, 50 pietrele, mîrgăritarele, 9 ughi aurul de poleit, 32 zloți facerea lucrului”; iscălește meșterul care e popa Nichifor, probabil un călugăr, un ieromonah⁴. La biserica din Brusturi, boierul Șarpe dă următoarele odoare: sfeșnic de 16 măsuri argînt, păhar de argînt, patrahir cu fir, icoane și mîrgăritare, pe lingă veșmintele de urșinic cu aur⁵. Se lucrează de ei „sponce de argînt”⁶, nasturi de mîrgăritare cu cășute de aur⁷, „căpetare cu sîr-

¹ Aricescu, I. c., p. 661.

² Hurmuzaki, XI, p. 804, Un vas de argînt din Brașov pentru acest Domn, *ibid.*, p. 800.

³ *Arhiva Istorică*, I, p. 40, no. 44. Cf. *Studii și doc.*, XV, p. 129, no. 356, și Herodotul românesc, pp. 43, 237.

⁴ *An. Ac. Rom.*, XXXIV, p. 464.

⁵ Ghibănescu, *Surete și izvoade*, I, p. 260. Pentru averea în juvaieri a lui Petru Șchiopul v. Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*, I; Hurmuzaki, XI și comunicația mea despre foaia de zestre, din 1587, a Mariei, fiica lui Petru-Vodă, în *An. Ac. Rom.*, an. 1926.

⁶ *Arhiva Istorică*, I, p. 63, no. 71.

⁷ *Studii și doc.*, XIV, p. 243, no. 8 (Oltenia, 1691).

mă şi cu mărgăritar şi cu 6 poctale de aur şi 12 diaman-turi în poctale şi 5 rubinuri cu cuiburi între poctale”¹.

Romîni de obicei — am găsit un singur Țigan „zlătar” în Moldova anului 1744², dar acela pare să fie un „aurar”, culegător de aur în riuri—, ei făceau Domniei şi boierilor tot felul de lucruri de artă din metalul scump care era încredinţat îndemănării şi gustului lor. Calul făgăduit de Matei Basarab „craifului” ardelean Gheorghe Rákoczy I-iu, are „scărele de argint şi abăioară de sîrmă”³. Pentru a doua jumătate a veacului avem nume de zlatari ieşeni: Chira din 1669⁴, Calodin de pe acelaşi timp⁵, Cristea, care în 1662 avea un fiu la alt meşteşug, acela al băibărăcarilor⁶. Bogatul Vasăiu zlatarul din Tîrgovişte vinde la 1680 patru prăvălii boierului Apostol Catargiu⁷. Dar încă înainte de sfîrşitul veacului importul din Ardeal scade veniturile acestor iscusiţi meşteri, răpede ajunşi la bogăţie: la 1678 se purtau „brăţări de Dansca” şi se întrebuiţau la bucătăriile celor mari „piuliţe de Braşău poleite pe dinăuntru”⁸.

În legătură cu zlatăria era şi **bănăria**⁹. Istrate-Vodă Dabija, în dorinţa şi nevoia lui de a plăti ostaşii colaboraţiei militare, oricît de modeste, cerute de Turci, puse ca la Suceava să i se bată monedă falsă suedesă, **şalăii** (după

¹ *Buletinul Comisiei Istorice*, II, p. 211 Moldova, 1711).

² *Ibid.*, IV, pp. 80-1, no. 35.

³ *Studii şi doc.*, IV, p. 27.

⁴ *Arhiva istorică*, I, p. 136, no. 198.

⁵ *Studii şi doc.*, VII, p. 103, no. 5. E în ceartă cu un negustor, şi în act e martor şi un „schimbătoriu” de bani, un zaraş.

⁶ *Ibid.*, XI, p. 92, no. 200. Cf. şi revista *Ion Neculce*, I, p. 99 (Iaşi, 1726). Şi un sat în Putna, Zlatari, *Studii şi doc.*, VI, p. 262, no. 126.

⁷ Ghibănescu, *Surete şi izvoade*, IX, p. 233.

⁸ *Studii şi doc.*, VII, p. 175.

⁹ Ion Banariul biv Vel Căpitan în 1737, Academia Română, *Creşterea colecţiilor*, an. 1907, p. 220.

schillingi)¹, precum și unii bani purtând numele și chipul său. Însă bănarul-șef fu Ienachi zlătarul, fiul lui Gheorghe zlătarul, cu care Vodă avu apoi un proces, cerându-i o despăgubire de o mie de lei, așa încît Ienachi trebui să-și puie chezași nu mai puțin de treizeci de negustori și boierinași². Un alt document, din 1676, arată „cum au fost pus Dabița-Vodă pre Ghine ispravnic la bănărie³”. Doi ani mai târziu, un „Iorga zăt Bănari” pare să arăte legătura de familie cu unul din cei de mai sus⁴.

O meserie care, în acest timp de lux, trebuia să culeagă multe comenzi era a **caretașilor** (numele e mai nou⁵). Cel mai vechiu nume de vehicul e acela de: car; în Țara-Românească la 1557 el avea cinci telegari⁶. Pe atunci carăle se cereau de Domni în Ardeal, ca supt fiii lui Rareș și supt Lăpușneanu⁷.

Meșterii întrebuițau une ori și Țigani. Astfel, la 1719 unul fiu al zlătarului Bărgău e arătat ca „Țigan domnescu, trebuitoriu Curții domnești, carili luciază la bolduri de rădvanuri domnești”— rădvanul era marea trăsură de pa-

¹ V. studiul d-lui C. Moisil asupra acestor bănari. Și la Rodna, posesiune moldovenească, în Ardeal, se băteau bani falși, supt Ilie, fiul lui Petru Rareș; Hurmuzaki, XV, p. 483, no. DCCCXC VII.

² *Studii și doc.*, III, p. 20.

³ Antonovici, *Doc. birlădene*, III, p. 258.

⁴ *Studii și doc.*, VII, p. 185.

⁵ V. și *Documentele Callimachi*, II, p. 124 (an. 1763-4). „Caretașul gospod”, către 1760 (plata 5 lei pe lună, în Moldova); *Studii și doc.*, XXII, p. 133. V. și V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, XIII, p. 360, nota (an. 1822). Rotari și fierari, *ibid.*, p. 569, no. MLIII.

⁶ *Arhiva Istorică*, I, p. 40, no. 44.

⁷ Hurmuzaki, XV, p. 489, no. DCCCCVIII. Cf., *ibid.*, XI, pp. 801, 802. Roate de fier de acolo, *ibid.*, p. 794. Cărată cu bogasie pentru Alexandru-Vodă, *ibid.*, p. 793. Cu postav de Lund, *ibid.*, XV, p. 496, no. DCCCCIX, Cf. pp. 527-8, DCCCCLXVII, no. DCCCCLXV. Pentru Petru Șchiopul, *ibid.*, p. 601, no. MCXX.

radă cu şase cai, ca şi „cuhnea”¹ — „şi la cocii — acelaşi lucru ca şi „cuhnea”; avem şi „cocieri gospod”, cu vătaful lor². — „ce să fac pentru treaba Mărilor Sale Hanilor şi altor Agi şi spoeste hiările”³. Cociile erau „spanzurate în curăle”⁴. Dacă mai vechiu decât orice trăsură era leagănul tras de telegari⁵, Vodă mai avea pe la 1700 „carăte domneşti”, „cară domneşt”⁶, asemenea cu acelea care pe la 1580 duceau tributul la Constantinopol⁷. Din Ardeal li se trimeteau hintee⁸. Odată se vorbeşte de o „camără cu 6 telegari bătută cu bulgariu de Mosc”⁹. Erau şi leftice, făcute de lefticari¹⁰. Săni, şi anume de os, le întrebuiţa, spune Ureche, în Iaşul de pe la 1580, Iancu-Vodă Sasul¹¹. Pe vremea lui Vasile Lupu însă carătele se ivesc, aduse din Polonia, unde, la Liov, Domnul trimete pentru acest scop pe Marele Comis şi pe Ioan Robuleţco, şoltuzul de Cernăuţi¹². Brîncoveanu-şi avea carătaşul la Braşov, şi Şerban

¹ *Buletinul Comisiei Istorice*, IV, p. 68 an. 1734). V. mai târziu „rădvan cu cafasuri ferecate şi spanzural în curale”; *Doc. economice şi financiare*, p. 37 an. 1764. „Rădvan, 6 telegari şi kuhni bătută cu pulgariu cu 6 cai telegari”; *Studii şi doc.*, VII, p. 192 Moldova, 1730.

² „Ioan vâtaful de cocieri gospod”; *Studii şi doc.*, VI, p. 61, no. 23 an. 1719. Cf. „Mihăilă, vatăf de cărăuşi”, Ghibanescu, *Surete şi izvoade*, III, p. 63.

³ *Studii şi doc.*, XI, p. 94, no. 219

⁴ *Doc. Callimachi*, II, p. 111 an. 1763-4).

⁵ „Leagăn cu telegari”; *Studii şi doc.*, V, p. 298, no. 23 (Muntenia, 1642).

⁶ „Cinci carăte domneşti”; *ibid.*, VI, p. 313, no. 707.

⁷ Hurmuzaki, XI: călătoria lui Bongars.

⁸ *Studii şi doc.*, XII, p. 98, no. 186 Ardeal, 1778); „2 hăntee cumpărate cu florinţi 360”; *Studii şi doc.*, XIV, p. 57 (mă-năstirea Hurezi, 1738). Pocliturile se făceau deosebit, de poclitari; *Revista Istorică*, X, p. 121 an. 1778).

⁹ *Studii şi doc.*, VII, p. 196 (Moldova, 1735-6).

¹⁰ „Leftică cu hamurii bulgarin, 250 lei”; *Studii şi doc.*, VII, p. 152, no. 5 Dorohoiu, 1773); *ibid.*, p. 223, no. 69 Moldova, 1773). Iacob lefticariul d'n Botoşani, *ibid.*, VII, p. 127, no. 25; p. 130, no. 38 an. 1777, 1783).

¹¹ Cronica lui Ureche.

¹² *Studii şi doc.*, V, p. 120, no. 13.

Greceanu se servia de o „căruță nemțească”¹, dar în aceiași vreme în țară se făceau cocii pentru Turci².

Cîteva meșteșuguri mai mărunte înainte de a trece la acelea, așa de importante, care sînt legate de zidărie.

Din cele pentru războiu, care vor dispărea odată cu ființa unei oștiri de luptă în țerile noastre, Ștefan, fiul lui Alexandru-cel-Bun, chema la dînsul din Brașov, în 1435-47, pe Hanea Arcașul³. În Moldova o breaslă era ocupată ca fabricarea „arcelor încuibate” și „încordate”⁴: arcaril. Odată Ardealul furnisa arce lui Lăpușneanu⁵. Ei aveau în Iași o întregă stradă; se zicea la 1701: „pe Podul Vechiu, în arcari”⁶. Săbiile, simple și „ferecate”⁷, erau făcute de cordari sau săbieri, ca aceia cari făceau săbii „ferecate” în Suceava la 1655⁸. La 1519 Ștefan-cel-Tinăr dădea satul Cordăreni, care venia de la „fiuca lui Andreica cordar”⁹. Între săbieri erau și Țigani, ca Ghiorghiuș săbierul de pe la 1700¹⁰. Dar cu vremea săbii străine, orientale, pătrunseră: la 1780 găsim o „sabie bună căzălbășească”, adecă persană¹¹.

Sulițele, pîrlite în vîrf, — se zice și „lance de suliță”¹ —

¹ *Ibid.*, X, pp. 84 5, 86 7, n-le 3-4 (an. 1708).

² „La Vel Pitar de au făcut cucia Vizirului și alte patru cucii”; Aricescu, *l. c.*, p. 15.

³ Bogdan, *Relațiile Brașovului cu Moldova*, p. 16.

⁴ Herodotul românesc, pp. 143, 383.

⁵ Hurmuzaki, XI, p. 800.

⁶ Revista *Ion Neculce*, III, p. 91; *Studii și doc.*, VII, p. 105, no. 11.

⁷ V. și „fărcușul săbiei”, în Herodotul românesc, p. 172.

⁸ Academia Romîna, *Creșterea colecțiilor*, an. 1906, p. 99.

⁹ *Arhiva Istorică*, I, p. 86.

¹⁰ *Studii și doc.*, XVI, p. 318, no. 58 an. 1724); V. și *ibid.*, VI, p. 45, no. 109 (an. 1748-9).

¹¹ *Ibid.*, VII, p. 233, no. 103.

¹² Herodotul românesc, p. 18. V. descrierea în *Acte și fragmente*, I, partea II, în 1663, a unei oști românești înarmate cu asemenea suliți. „Sulițe arse la vîrf” în Herodotul românesc, p. 384.

zalele, pavezele sau paveţele, plătoşele ¹, erau datorite Țiganilor armurieri. Trebuie să fi fost și un fabricant de buzdugane, de măciuci și „măciucițe” ². Iar bălăgarli lucrau baltagele ³. Pentru coifuri, erau coifănari ⁴. Găsim în 1655 un fecior de selitrar, care pregătea sălitra, și mult mai târziu un prăvar, pregătind praful de pușcă ⁵.

Pentru negoșul vinului se crease încă din secolul al XVI-lea o întreagă industrie. Doamna Marghita, a lui Simion-Vodă Movilă, scutia la începutul celui al XVII-lea pe șase butnari și doi puntași din Piatra Neamțului de orice angării și de birul talerului ⁶. La Nicorești, în 1693, butnarii aveau un chehaie ⁷. Tot așa va fi fost și la Odobești, poate și la Cotnari. O socoteală de cisle deosebește pe „butnariul ce faci buți noi sau burii” și pe simplul „butnariu legătoriu” ⁸. N'avem despre dogarii munteni decât știri din secolul al XVIII-lea.

Moldova are făclieri pe la 1680 pe Ursul ⁹, Alexandru, Ursașan ¹⁰, la Iași, pe Pălade la Focșani, pe Andrei din Bălteni ¹¹. La București, Brîncoveanu întreține luminăria lui, cu

¹ Herodotul românesc, pp. 51, 137, 260, 309, 382, 388.

² *Ibid.*, p. 81.

³ Ieremia Străchinuță Băltagarul, revista *Ion Neculce*, IV, p. 17.

⁴ Baciul Coifănar în Muntenia la 1672, *Studii și doc.*, X, pp. 338-9.

⁵ Lițu Prăvari; *ibid.*, XII, p. 200, no. 36 (Făgăraș, 1809).

⁶ *Arhiva Istorică*, I, p. 70, no. 82.

⁷ *Studii și doc.*, V, p. 224, no. 55.

⁸ *Ibid.*, VI, p. 45, no. 109 Moldova, 1748-9). Vasile vătăf de butnari, la Iași, 1706, Academia Română, *Creșterea colecțiilor*, an. 1912, p. 153.

⁹ *An. Ac. Rom.*, XXXV, pp. 345-6. V. și revista *Ion Neculce*, II, p. 287.

¹⁰ *Studii și doc.*, VII, p. 60, no. 10 an. 1693). La 1809 Necula făclier din Iași, Academia Română, *Creșterea colecțiilor*, an. 1911, p. 254.

¹¹ *Studii și doc.*, XI, p. 53, no. 28 (1681).

lumînărari cari o ieau în arendă și pot fi despăgubiți pentru ce au dat mai mult, ca Hagi Vasile, Mihul, Sterie ¹.

Năvodarii de țară aveau concurenți, în Ardeal, pe vremea lui Lăpușneanu ². Un funar apare la 1723 în Botoșani ³. Pentru trecerea apelor cu dubasul erau dubăsarii, de la cari numele unui tîrg pe Nistru ⁴.

Lemnarii aveau un rol întins, dar modest, „Broșcașii” și „bărdașii” sînt înscriși deosebit la cislă ⁵. „Ei fac sicrie sau secie (și pentru scrisori ⁶), sicrinuri ⁷, săcrieșe, lăzi (și zugrăvite), scutulci, în care intră clondire în toc de piele, altele „legate cu fer” ⁸, etc. Une ori, bogați, ei pot vinde vii, ca Arsănie lemnarul din Iași, la 1742 ⁹. „Mesele de pin case și cu scaunele lor” apar pe acest timp, lîngă paturi, lavițe, dulapuri ¹⁰. Sînt și „lemnari meșteri la Curte” în Țara-Românească pe vremea lui Constantin Brîncoveanu ¹¹.

¹ Aricescu, I. c., pp. 86, 217, 321, 432. La 1831 încă Vilcea lumînărarul din Buzău, Academia Romînă, *Creșterea colecțiilor*, an. 1912, p. 233.

² Hurmuzaki, XI, pp. 795, 796 (an. 1556).

³ *Studii și doc.*, VII, p. 121, XII, 1.

⁴ Academia Romînă, *Creșterea colecțiilor*, an. 1908, p. 82.

⁵ *Studii și doc.*, VI, p. 45, no. 109.

⁶ *Ibid.*, XVI, p. 192, no. 37 (Moldova, 1653).

⁷ Cf. *Correspondența lui Amon*, p. 195, no. 92; *Doc. Tudor*, p. 148; *Studii și doc.*, VII, p. 192 (Moldova, 1730); p. 196 (1735-6). Dar „sipet mare de Lipsca, turcesc”, *ibid.*

⁸ *Studii și doc.*, III, pp. 27-8, no. 2 (1708).

⁹ *Ibid.*, V, p. 239, no. 97.

¹⁰ *Ibid.*, XIV, p. 57 (mănăstirea Hurezi, 1738).

¹¹ *Ibid.*, V, p. 372 Dulgheri: 1774, Paraschiva; Bibl. Ac. Rom., 109, XCI. Oprea, 1784; Arh. Statului, *Condica domnească*, 86, 215. 1792 Enciu; *ibid.*, Sf. Ioan din Focșani, 6, 10, 45. 1794 Șerban, *ibid.*, *Condica domnească*, 85, 215. 1808 Neacșul; *ibid.*, pp. 54, 159. 1811 Radul, *ibid.*, *Condica departamentului*, 8, 3, fol. 62 v-o. 1815, Dumitru; *ibid.*, *Condica domnească*, 84, 46. 1838, Ilie, care e și bărbier; *ibid.*, *Condica de vînzări*, an. 1839. 78 comunicații ale d-lui Iuliu Tuducescu).

Astfel teslarul devenia un fel de arhitect unit cu un antreprenor.

În Țara-Românească „meșterii de lemn” aveau plăți ca acelea ce se arată în 1673 la zidirea schitului Fedeleșcioiu: „unuia lei 5 pol, altuia lei 6 și iar la altul ughi 5, iar la altul lei 3”¹.

Alexandru Lăpușneanu, negustor îndrăzneț înnoitor în industrie, chemase doi oameni din Săcele ca să-i facă un fierăstrău în țară: „erectum molam serrariam”². Vodă avea în Moldova „teslari gospod”³. Teslăria, lemnăria de clădire, pare a fi fost în secolul al XVII-lea o datorie gratuită; de aceea se văd scutindu-se orașenii din Huși la 1645-50⁴.

Ce putea face un teslar se vede din contractul încheiat la 1755 între Clément Laydet, superiorul bisericii catolice din Iași, și Manolachi teslarul, care se îndatorește a face cu totul niște dugheni, specificând pardosele, ferești, paturi, lavițe și „hiară”, prispa pe dinainte dughenilor de piatră⁵, „poditul hudiței porții”, poarta din dos, „ieșitorile”.

În Țara-Românească se zicea timpliar celui care poate face timple meșter scobite și înflorite, uși sculptate, ca „Ioan timpliarul” de la Vălenii-de-Munte⁶. În Ardeal terminul e „măsar”: Manu Apostolu, agentul de afaceri al lui Vodă-Brîncoveanu, are discuții la 1709 cu „jupâneasa Ana mășărița” din Brașov⁷.

¹ *Studii și doc.*, V, p. 485.

² Hurmuzaki, XI, p. 806, an. 1559.

³ *Doc. Callimachi*, II, p. 127.

⁴ Melhisedec, *Crîonica Hușului*, I, p. 69.

⁵ *Literatură și artă română*, IV, pp. 689-90; Iorga, *Scrisori și zapise de meseriași*, la această dală. La 1781 Nicolae teslarul gospod în Iași, Academia Română, *Creșterea colecțiilor*, an. 1907, p. 223. Toader, fiul lui Mihai Rotarul, tot acolo în 1789; Bibl. Ac. Rom., 101, CVI. Nicolae calfa de teslari, Ieșean, în 1800, *ibid.*, 185, XVI. Ivan Sirbul, tot acolo, în 1815-6, *ibid.*, 169-70, XVI.

⁶ *Studii și doc.*, XV, p. 232, no. 668 an 1742-3).

⁷ *Ibid.*, X, p. 261, no. 12. La 1764 o danie a lui Gheorghe Măsarul către schitul Văleni; Arh. Statului, *Cotroceni*, 55, 84 (comunicație a d-lui Iuliu Tuducescu).

Șindilarii sînt parte fabricanți de șindilă, parte acoperitori de clădiri. Pe la 1742, Baia poate da odată 30.000, altă dată 60.000 pentru mănăstiri¹. La 1698, în Țara-Românească se spune că, „la Berca streășănele mănăstirii și foișorul denaintea mănăstirii au rămas tot neșăndilite”².

Pentru cele d'întăiu construcții de cărămidă, care nu încep în Moldova decît cu Alexandru-cel-Bun, pe cînd în Țara-Românească biserica din Argeș dată acum de o jumătate de veac, stăpînitorii romîni au trebuit să se adreseze străini'or obișnuiți de veacuri cu acest lucru. Nu știm și probabil nu vom ști niciodată numele constructorului zidirii domnești muntene, care va fi fost un Grec, cunoscător al sistemului de arhitectură din Macedonia și Salonic. Mi s'a spus cîndva de I. Bogdan că Alexandru-Vodă a recurs la meșteri poloni și fără aceasta nu s'ar înțelege zidirea pur gotică de la Baia. Ștefan-cel-Mare a chemat peniru săparea pietre'or înflorite de pe mormintele de la Rădăuți ale înaintașilor săi pe acel Ceh, „mistr Ian”, al cărui nume e săpat cu discreție, într'un colț de lespede. Fără îndoială că meșteri poloni au fost chemați de dînsul și că prin ei a venit toată partea de gotism din zidurile lui, frumoase și trainice, la care Armeni din Caffa, știind milenarele tradiții ale Orientului, au putut adăugi legătura cu totul specială a turnului central și chiar arcadele lombarde, aduse de Genovesi în această margine de Crimee.

La Munteni, Basarab-cel-Tînăr face să-i aducă meșteri arde'eni pentru „mănăstirea de cărămidă și piatră” ce înalță³. Știrile precise, care lipsesc pentru secolul al XV-lea, afară de numele zidarului Ioan din Liov și a Greco-Genovesului

¹ *Studii și doc.*, VI, p. 214, n-le 50-1.

² *Ibid.*, X, p. 164, no. 18 Șindilire de schit la Hurezi, 1726, *ibid.*, XIV, p. 33, no. 29.

³ I. Bogdan, *Documente pr'vitoare la relațiile Terii-Românești cu Brașovul și Țara Ungurească*, II, București, 1905, p. 177, no. CXLVI.

Ioan Privana de la Chilia¹, venit, cred, din Caffa polietnică, le avem pentru arhitecţii de peste munţi ai lui Petru Rareş, care n'a făcut decît să urmeze un mult mai vechiu obicei. La Cetatea Neamţului el voiă să aducă din 1529 încă zidari bistriţeni. Un Adrian meşterul e pomenit în 1536. La 1543 Vodă se adresează personal „credinciosului meşter” care-i trebuie pentru lucrul la cetatea Sorocăi². Şi la 1545 el scrie unuia tot la Bistriţa pentru o biserică asemenea cu cea din Suceava, puind chezaşi pe Vlădicii lui³. Un lung proces ni arată că Ioan Meşterul a fost adus de el de undeva, devenind „omul lui”⁴, şi luîndu-şi case, locuri, la Suceava şi aiurea⁵, pentru o clădire bisericească din Suceava, plătindu-i-se în total 1.500 de zloţi tătăreşti sau 18.000 de aspri. După năvălirea turcească, Ioan, care greşise construcţia, îndată dărîmată, dar înlocuită de Vodă cu o alta „din temelie”, se retrăsese la Bistriţa. Întorcîndu-se Petru Vodă, el încercă zădarnic să readucă pe fostul său servitor artistic pentru zidirile bisericeşti nouă pe care le plănuia, la Roman şi aiurea. Se simţea nevoia lui pentru că zidarii saşi, adunaţi de Vodă, nu ştiau zidi după datina ţerii⁶. Meşterul refuză, pretextînd că Petru vrea să afle de la el unde sînt comorile îngropate ale boierilor tăiaţi pentru trădarea din 1538. Cum Domnul, care striga că „ce are el cu moartea lui”⁷, că frumoasă biserică ar face el cu singe nevinovat, îl scotea dator, făcîndu-i proces, bietul om, speriat, fugi la Sibiiu, numai să nu dea ochii cu stăpînul teribil de odinioară. Oferise şi o curăţire prin jurămint, pe care acesta n'o primi. Un Luca, un Gheorghe, un Andrei

¹ V. Lăpedatu, în *Buletinul Comisiunii Istorice a Romîniei*, IV, p. 23 şi urm.

² Hurmuzaki, XV, p. 432, no. DCCCXVII.

³ *Ibid.*, p. 440, no. DCCXCIV.

⁴ *Ibid.*, p. 447, no. DCCCXXXIII; p. 453, no. DCCCXLI.

⁵ *Ibid.*, pp. 454-5, no. DCCCXLV.

⁶ *Vestrates non noverant iuxta consuetudinem nostram edificare, ibid.*, p. 448, no. DCCCXXXV.

⁷ *Quid nobis cum sua morte— auferat Deus; ibid.*, p. 448, no. DCCCXXXV.

se unirà deci cu Adrian, o mai veche cunoștință, pentru spornicul lucru domnesc, urmat de Vodă Ilie, dar cel d'întăiu nu fu mulțămît cu hrana și băutura ce-i dădea învățatul Vlădică Macarie de Roman, la a cărui biserică lucra, și fugi. În zadar Domnul oferi ca hrana și vinul meșterului, cît îi va cere inima, să fie în sama unui boier ca ispravnic ¹; omului îi era destul.

Alexandru Lăpușeanu, cătind a-și întrece predecesorii prin proporțiile și împodobirea mănăstirii sale Slatina, recurse la aceiași ajutători tehnici și artistici. Cărămidarii înșiși veniau tot de acolo ². Cea d'întăiu scrisoare a lui către Sașii cei mai de aproape, din Bistrița, poartă data de 1560, și lucrul se și vede a fi fost început prin cumpărătura de cîlți cari se puneau în tencuială. Fintinarii sași, de cari se simte nevoia odată, aveau să lucreze, fără îndoială, nu numai „colacele de piatră”, despre care se vorbește și aiurea la altă epocă ³. Din părțile Hațegului către Banat se cere marmură pentru pietrele de mormint din ctitoria sa. Pentru întăia oară Alexandru-Vodă împrumută, în țara unde până atunci se făcea acoperișul cu șindilă sau, în casurile celui mai mare lux, cu plumb și aramă, datina munteană de întrebuițare a pămîntului ars. În locul olanelor lui Basarab ⁴, el cere însă țiglă ca în Ardeal. Cînd Petru Șchiopul se apucă de lucru la mănăstirea sa Galata, din nou, la 1577, se întrebuițară Sași: Vodă, constatînd că în țară nu sunt meșteri de așa ceva ⁵, vrea nu mai puțin de cinsprezece până la șaisprezece meșteri cu căpetenia lor numită de judele și jurații Bistriței, „căci voim ca nimeni să nu li poruncească în țara noastră” ⁶.

¹ *Ibid.*, pp. 465 6, no. DCCCLXV.

² *Ibid.*, XI, p. 795 (an. 1556).

³ V. mai sus.

⁴ *Ibid.*, XV, p. 557, no. XXXXVI: „etliche Brunnengraber und Fontanenmacher” recunoaștem pe fintinarii noștri).

⁵ Ad quam constructionem in regione nostra magistros ad satisfactionem habere non possumus; *ibid.*, p. 669.

⁶ Quia volumus ut nemo imperet eis in regione nostra; *ibid.*, — Subiectul a fost tratat, pe basa actelor ce am dat în Hur-

La 1564, întors în Domnie, şi cu meşteri răsăriteni ¹, Alexandru-Vodă poftesc de la Bistriţa meşteri pentru baia domnească din Iaşi, oferind „doi bani peste p'ată” ² Meşterul cel mare, „magister magnus, primarius”, îl avea el de'nainte ³.

În veacul al XVII-lea se poate ca, odată, Vasile Lupu, urmînd obiceiul din vremea Lăpuşeanului, să ceară pentru clădirile sale un meşter ardelean în sare a învăţa pe ai lui. Dar lucrul de zidărie se razimă de acum înainte de aceşti zidari indigeni cari sînt pentru Moldova: pietrar, ceea ce la Munteni înseamnă exclusiv lucrători în piatră ⁴. Numai cînd Şerban-Vodă Cantacuzino lucrează la palatul său din Cură-Ceşmă, lîngă Constantinopol, el întrebuiţează oameni, materiale, mode şi numiri de acolo. Cetim într-o chitanţă grecească, păstrată din fericire; „5.450 de aspri 25 dulapuri şi 7 iucuri de rahturi (ῥαχτια), dulapul cu 170 aspri”. Urmează socotelile pentru odaia cea mare, a doua, cea către Arnău-chioiu, cea mică de de-asupra străzii, odaia cea mare a Doamnei şi a doua odaie a ei, acelea ale fetelor şi copiilor din casă, zidul grădinii celei mari şi al grădinii domneşti, pardoseala în jos, cu pietrele ei; lucrătorii ieau odată o mie de aspri ⁵.

La Bucureşti, Brîncoveanu, urmaşul lui Şerban, lucrează cu „zidarii Domniei” ⁶. În socotelile acestei măreţe stăpîniri găsim: „s'au dat plata petrarilor ce au lucrat petrele la Curtea domnească de la Tîrgovişte şi la zidari şi la că-

muzaki, XV, pp. 317, 325, 371, 432 şi urm., 513-21, 556, şi urm., 600, 610, 669, no. MCXXXIX (v. şi pămîntul „pro caramidibus faciendis in oppido nostra Bania”, de d. Al. Lăpedatu, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, IV, p. 23 şi urm., 83 şi urm.

¹ Lăpedatu, *l. c.*,

² Hurmuzaki, XV, p. 592, no. MCXVI.

³ *Ibid.*, p. 600, no. MCXVIII.

⁴ V. şi Herodotul românesc, p. 125.

⁵ Hurmuzaki, XIV, p. 261.

⁶ *Studii şi doc.*, V, p. 372.

rămidari”¹. Ori: „123 taleri s’au dat la meșterii ce au lucrat la casele domnești de la viile de la Pitești și la cărămidă și la șindrîlă, la cuie, la fier și la alte măruntaie, afar den ce au dat și de la Cămară, tal. 65”². Pentru lucrări de specialitate se făcea însă tot recurs la meșterii orientali, ca Alexandru Lăpușneanu cînd își clădia baia lui domnească din Iași, admirată de cancelariul Ioan Zamoyiski. Aceleași socoteli înseamnă, la alt loc: „600 tal. s’au dat, s’au plătit marmurile ce s’au adus de la Țarigrad de treaba băii, și plata la trei Armeanii meșteri, ce au venit de la Țarigrad de au lucrat la baie”, iar, îndată după aceasta, fiind vorba numai de lucrul obișnuit: „S’au dat Cornescului pîrcălabul” — un boier din acest neam, sculptor, și-a lăsat însemnarea numelui pe piatra bisericii episcopale din Argeș, refăcută,— „de au plătit meșterilor și argaților carii au lucrat la casele domnești, și nu li s’au fost plătit”³.

Alți „pietrari”, cu vîtaful lor, sînt tocmiți, la mănăstirile ce se înalță acum mai ales în Țara-Românească. La Fedeleșcioiu s’au păstrat socotelile: „Datu-s’au 1 la Stoica meșterul de zid, lei 10. Datu-s’au lui Marin zidarul, întăiu lei 14 pol. Datu-s’au logofătului Dragomir cîndu s’au lăsat de zidit și s’au socotit cu zidarii, datu-li-s’au ughi 19”. Sau: „Viind pietrari la București, li s’au dat ughi 5, deosebit dintr’altă tocmeală”⁴. La 1698 dăm de un „Gheorghe meșterul carele au fost tocmît să lucrează la mănăstirea dumnealui Stolnicului Mihalcea [Cîndescul] la Bercă” (jud. Buzău)⁵. Zidarul cel mare de la Hurez, Manea, e înfățișat pe zidul măreței clădiri cu unealta meșteșugului în mină.

Boierii munteni, imitatori zeloși ai lumii apusene, precum Vodă însuși imita, în măsura sa, pe mărețul Ludovic al XIV-lea, tocmesc astfel de meșteri la cari adaugă,

¹ Aricescu, I. c., p. 231.

² *Ibid.*, p. 335.

³ *Ibid.*, pp. 38-9.

⁴ *Studii și doc.*, V, p. 485 (an. 1673).

⁵ *Ibid.*, X, pp. 164-5, no. 18 (an. 1698).

pentru lucruri noi sau mai gingaşe, şi cite un străin. Astfel Matei Filănescu, scriind la Braşov, pomeneşte pe „acel lăne zidar” care nu e deci Sas¹. Dar Toma Cantacuzino cere din acel oraş „neşte zădări, trebuindu-mi să-mi spoiască nişte case ce mi-am făcut la Bucureşti”, şi anume pentru lucrări de stuc, de bună samă în genul acelor ramuri, flori, păuni, lămpi atârinate pe care le vedem la casele din Mogoşoaia, din Filipeştii-de-tîrg, de la Fundenii-Doamnei: „un ştiucatur ce au fost aici de au lucrat”².

Cred că „săpător”, titlu înţilnit o singură dată, şi foarte târziu — „săpătorul” Alexe din Birlad³, — a avut odinioară o mai largă răspîndire, cu sensul de sculptor.

În ce priveşte materialul ni s'a păstrat o învoială de cărămidari din 1722: meşterii se îndatoresc a da unui preot 6.000 de bucăţi cu 90 de bani una⁴.

Meşterii de zugrăvie lucrau încă din veacul al XV-lea la împodobirea lăcaşurilor sfinte, şi, adăugim, şi a caselor domneşti şi boiereşti, căci Despot puse pictori necunoscuţi să-i înfăţişeze în Curţile de la Suceava biruinţa lui de de la Verbia, Petru-Vodă Munteanul trimese aceluiaşi, ca unui logodnic, portretul surorii sale, şi în zestrea Mariei, fiica lui Petru Şchiopul, sînt şi chipuri domneşti⁵; pe zidurile de la Mogoşoaia Brîncoveanu-şi înfăţişa periculosul drum la A-

¹ *Ibid.*, p. 142 (an. 1712).

² *Ibid.*, p. 113, no. 7 an 1709; *Literatură şi artă romină*, IV, p. 687.

³ Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, pp. 774-5 (an. 1822).

⁴ *Studii şi doc.*, XIV, p. 191, I, 1. — Zidari la 1780, în Iaşi, Luca; Academia Romină, *Creşterea colecţiilor*, an. 1905, p. 117. 1785, Diicul, în Bucureşti; Arh. Statului, Stavropoleos, 13, 16 Contract pentru biserica din Oniceni cu calfe din Bucureşti; Academia Romină, *Creşterea colecţiilor*, an. 1909, I, p. 46. 1804, zidari bucureşteni, Arh. Statului, Radu Vodă, CXXI, 2. 1806, Muşat, din Bucureşti; *ibid.*, 3-4. 1806 Neagu, CXXI, 4. 1815. Leon-tie, *ibid.*, Condica domnească, 84, p. 46.

⁵ Iorga, şi Balş, *L'art roumain ancien* şi foaia de zestre a Mariei, I. c.

drianopol, și chioșcul Callimachilor de la Iași era acoperit cu osteneala a doi zugravi¹. Apoi și la facerea de icoane².

În Țara-Românească, doi mari pictori religioși, un Grec și un Slav, au așternut în Biserica Domnească de la Argeș o măreață serie de chipuri și scene care va face din această biserică una din ținutele cele mai cunoscute ale perlerinagiilor de artă.

Vladislav Iagello, regele de curînd creștinat al Poloniei, iși adusese zugravi ruso-greci pentru capela sa din Wavelul Cracoviei³. Moldova avea pictori încă de la 1445, ca un Ștefan⁴, une ori Greci, ca acel Gheorghe din Trikkala care e înmormîntat în biserica domnească din Hirău⁵. Alexandru Lăpușneanu trimetea la Veneția ca să-i vie meșteri de picturi de aco'lo pentru frumoasa-i ctitorie de la Slatina⁶. Dar până în cea d'întăiu jumătate a secolului al XVII-lea numărul zugravilor pomeniți în documente e foarte restrîns, de și o întinsă și frumoasă operă picturală acopere atîtea lăcașuri din amîndouă țerile. Pe cît e de lung șirul uricarilor, pisarilor, „caligrafilor”⁷, acela al „tahigrafilor”, lucrînd pentru manuscrite în mănăstiri, pe atîta de anonim se presintă opera acestor harnici și cuvioși artiști. În Ardeal vedem, odată, pe Măierani recomandînd

¹ *Doc. Callimachi*, II, p. 118 (1763-4).

² Cele mai vechi la Ambras, lingă Innsbruck și într'o mănăstire din Cefalonia, la Biblioteca Balthányi din Alba-Iulia (v. Draghiceanu, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, April, Iunie 1926, la cronică (cf. foaia de zestre, citată, a Domniței Maria).

³ V. și *Revista Istorică*, VI, p. 192.

⁴ *Uricariul*, XI, p. 58.

⁵ Iorga, *Inscripții*, I.

⁶ După un document publicat de C. Esarcu în *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*, Iorga, *Istoria comerțului*, I, ed. a 2-a.

⁷ Patrașco caligraf, „dascal domnesc”; *Arhiva din Iași*, I, p. 500; *Revista Istorică*, X, p. 233. Cf. lista din *Documents paléographiques moldaves* a lui I. Bogdan, prefață de N. Iorga, V. și *Arh. istorică*, I, p. 146, no. 202 an. 1680).

Saşilor pe zugravul sătean de la biserica lor ¹. Se ştie ceva numai despre condiţiile în care, la o vreme de scădere a vechiului meşteşug, Vasile Lupu, împrietenit cu Petru Movilă, Mitropolitul Chievului, şi-a adus de la acesta meşteri, cari au lăsat ucenici de ţară ².

Brîncoveanu va avea meşteri formaţi în Veneţia ³, şi doisprezece tineri boieri învăţau pe la 1740 în acest oraş probabil şi zugrăvia ⁴, pe vremea cînd un Liotard zugrăvia pe Constantin Mavrocordat la Iaşi, şi pe el însuşi cu barbă, supt işlic de boier.

De-odată, după 1670, putem pătrunde în oarecare intimitate a acestor zugravi ai vechiului regim moldovean. Iată Mihai zugravul din 1678 ⁵, Ştefan zugravul din 1682, care face o cumpărătură, în Iaşi, de la Alexandra zugrăviţa ⁶. Alexandra, „Alicandra cè bătrână zugrăviţă”, e „fămeia zugravului lui Neculai celui bătrîn den Iaşi” şi casa pe care o vinde în 1685 e lîngă a Anuţei lui Ştefan zugravul menţionat mai sus ⁷. Pe atunci iscăleşte, tot în capitala Moldovei, greceşte, un zugrav Constantin. Dacă, la 1692, un Dîmo ia numai titlul de „zugrav”, tovarăşul lui, din aceeaşi Mo'dovă, ţine să fie „istoriograf” ⁸.

Moldova mai are de-a lungul unui întreg veac mulţi zugravi de la cari nu s'a păstrat numele. Escepţiile sînt rare: Mihai de la 1698 în Focşani ¹⁰, Ion din 1738 ¹¹, Grigore, Ioan

¹ Hurmuzaki, XII, p. 1175.

² Ei au lucrat la Trei Ierarhi şi la Golia.

³ Del Chiaro, *Rivoluzioni della Valachia*, ed. Vălenii-de-Munte 1914, tabla.

⁴ Banul Mihai Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, cap. Raducanu Cantacuzino; reprodus şi în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, an. 1926, articolul Valenii de-Munte.

⁵ *Studii şi doc.*, VII, p. 184.

⁶ *An. Ac. Rom.*, XXXV, pp. 345-6, reprodusă în Iorga, *Scrisori de meşteri*.

⁷ *Ibid.*, p. 346, reprodus *ibid.*

⁸ Ghibănescu, *Surete şi izvoade*, VI, p. 123, no. 117.

⁹ *Studii şi doc.*, XI, p. 281, no. 38.

¹⁰ *Studii şi doc.*, VII, p. 323, no. 33 V. şi *Rev. Istorică*, X, p. 253 (an. 1700).

¹¹ Ghibănescu, *Surete şi izvoade*, XIII, pp. 44, 81.

de supt Callimachi ¹, Balomir din Iași ². Mai puțini sînt dați cu numele la Munteni. Rusul Tihan (Tihon) fiul lui Ivan (1703), David, care face drum la Brașov, Mincul de la 1800 ³; la 1698 în Tîrgoviște lucrau zugravii Constantin, Ioan și Stan ⁴; la Craiova Simon Oprovinci e destul de cunoscut, în 1771, ca să fie chemat a împodobi biserica ardeleană din Poiana Sibiului ⁵, precum alt Craiovean, Simon, își înseamnă numele în satul vecin, Apoldul-de-jos ⁶, apoi: Nicolae zugravul din Pitești, care se află în 1776, cu Ioan din Deva, ța Gura Sadului ⁷, iar cu mult înainte de dinșii —dacă trecem cu vederea pe zugravul cu inscripție slavonă de la Sîngiorgiul-Streiu al Inidoarei⁸—, Caian Constantin și Stan cari zugrăvesc biserica din Inidoara însăși, la 1684 ⁹. Școa'la din Rășinari și din Săliște, care a durat până în zilele noastre, vine de la astfel de împrumutați¹⁰. Tot așa Poplaca, Veștemul, Caransebeșul intră în acest curent de artă ¹¹, care se transmite până la Geoagiu, la Petrid, la Turda ¹², prin meșteri ambulanți, și până la acel însemnat pictor abrudean de care va fi vorba în alt capitol.

Zugravii formează, ca și alți meșteri, familii în care arta se întinde de la unul la altul sau trece ca moștenire. Astfel la 1759 întîlnim pe un călugăr Teofil, care e fiul lui

¹ *Studii și doc.*, XV, p. 194, no. 545 an 1766-7); *Revista Istorică*, X, p. 160.

² *Ibid.*, VII, p. 236.

³ *Studii și doc.*, XV, p. 132, n-le 79, 80; XVI, p. 351; *Revista Istorică*, X, p. 233.

⁴ *Studii și doc.*, XV, p. 369, no. 1070.

⁵ *Ibid.*, XIII, p. 147, no. 499.

⁶ *Ibid.*, p. 38, no. 6 (an. 1772).

⁷ *Ibid.*, p. 109, no. 317.

⁸ Articolul meu în *An. Ac. Rom.* pe 1926.

⁹ *Studii și doc.*, XIII, p. 118, n-le 362-3.

¹⁰ Zugravi la Crețesti (Dolj), *ibid.*, XV, p. 84, no. 223 (an. 1772).

¹¹ *Ibid.*, XIII, p. 201, n-le 709, 710.

¹² *Ibid.*, p. 76, no. 184 (an. 1787); p. 104, no. 313 (an. 1771); p. 144, no. 480; p. 195, no. 684 (an. 1760); p. 196, no. 689 (an. 1742).

Gheorghe zugravul, iar frații lui Gheorghe, Matei și Dima, sînt și ei zugravi. De și au moșie la Focșani, de unde fac negoț, cu sare și altele, trecînd la Munteni, unde se mărită din nou văduva lui Gheorghe, ei sînt priviți ca „oameni streini”¹. Pe „Tofil zugravul monah ot Putna” îl găsim în același an judecîndu-se cu Catrina zugrăvoaia și cu Ion zugravul².

Domnia își are de la o bucată de vreme în Moldova meșterul ei, „zugravul cel domnesc”. Un Ștefan poartă acest titlu la 1730³. Cîte un zugrav se poate ridica și în ranguri de boierie, cum e cazul la 1739 cu Sulgerul Costea zugravul⁴.

Dar se observă că de la un timp acești artiști cari cu degete adesea înfiorate de taina celor înfățișate încondeiază chipul Mîntuitorului, al Maicii Domnului, al sfinților și sfințelor, mucenicilor și mucenițelor, poartă titluri bisericești, ca acel călugăr din Putna harnicului fost Mitropolit Iacov, Tofan. Pe la 1700 avem un călugăr zugrav⁵. Zugravul Vasile din 1742, care luase asupra-și să facă „o catapetiazmă la mănăstire la Niamțu”, e frate cu diaconul David⁶. La 1731 popa Ursul din Iași e zugrav⁷, ca și un preot Ion de pe la 1760⁸. Apoi, la Rîmnicul-Vilcii în 1748 popa Gheorghe și diaconul Badea⁹, la București, în mahalaua Sîrbilor la 1775, popa Toma¹⁰; pe același timp la Breaza, pe Prahova, diaconul Manole (lîngă zugravii laici Manole și Răducan)¹¹,

¹ Revista *Ion Neculce*, I, pp. 308-9.

² *Documentele Callimachi*, I, pp. 425-6, no. 21.

³ *Studii și doc.*, V, p. 104, no. 116; *Revista Istorică*, X, p. 238.

⁴ *Uricariul*, XVII, p. 200; *Studii și doc.*, XVII, p. 200 și urm.

⁵ *Ibid.*, IV, p. 85, nota 1.

⁶ Revista *Ion Neculce*, III, p. 81. Nepoatele lui David diaconul, 1760; *ibid.*, p. 85.

⁷ *Ibid.*, pp. 82-3.

⁸ *Ibid.*, p. 80.

⁹ *Studii și doc.*, XV, p. 321, no. 912.

¹⁰ *Inscripții*, I, p. 345, no. 877.

¹¹ *Revista Istorică*, X, pp. 63-4.

în 1794, la Vețtem, popa Ioan Grigorievici¹. La 1765 Teofil monahul fiul lui Dima zugravul, venit, cu frații, din Iannina, lasă averea unei nepoate². Cutare, ca Stan zugravul din Tordaș, la 1782, e fiu de preot³. Cutare altul se mîndrește cu dascălia lui ca „dascălul Grigorie zugravul Ranitie” din Sărăcineștii Vilcii⁴. Din ce în ce mai mare e apoi numărul zugravilor de sat, al „chiparilor” cum li se zice la Săliște⁵, statornici sau rătăcitori, cari înlocuiesc pe oamenii de bresle din orașe⁶.

Unii lucrează „în casă” la cineva⁷; alții fac contracte—și cu biserici străine, ca a catolicilor din Iași, unde Ștefan zugravul face în 1793 „tabernaculul”, „scaunul de de-asupra” și un înger, asigurându-și, ca Ioan și Gheorghe, cei cari lucrează la Bălcești pentru Dumitrachi Clucerul, hrană, dar și vin și rachiu „pentru osteneala stări în picioare”⁸.

Ca mijloc de a învăța era slugăria și învățătura la un meșter. Avem învoiala, de pe la 1770, între zugravul Constantin și fiul lui Radu, copil de casă, care va sta un an și jumătate, plătind 30 de taleri pe an; în acest cas nu se ajunsese la niciun capăt, mama copilului cerindu-l îndărăt, iar

¹ *Studii și doc.*, XIII, p. 201, no. 708.

² Academia Română, *Creșterea colecțiilor*, an. 1911, p. 140.—Un portret, de vre-un zugrav indigen, al episcopului Filaret de Rîmnic e dat *ibid.*, an. 1910, I.

³ *Ibid.*, p. 194, no. 693.

⁴ *Ibid.*, p. 155, no. 531. Popa Bunea la București în 1813, *Inscripții*, I, p. 330, no. 816.

⁵ *Studii și doc.*, XIII, p. 40, no. 41; p. 128, no. 414.

⁶ *Ibid.*, p. 38, no. 36 Poiana Sibiului; p. 73, no. 169 Calborn; p. 90, no. 242 Săliște; p. 101, no. 298 (Gelmar; pp. 122-3, nle 378, 386, Letca; p. 166, no. 571 Săliște; p. 198, no. 696; p. 210, no. 752 (Zirnești); p. 246, no. 706 Suceava; Academia Română, *Creșterea colecțiilor*, an. 1908, IV, p. 279, (Vasile Porucicul, la Chișinău).—V. și lista ce am dat în Iorga și Balș, *L'art roumain ancien*.

⁷ „Când am fost la dascălul Samoil în casă”, spune Aron zugravul din Șoimuș pe la 1778 (*Studii și doc.*, XIII, p. 188, no. 646).

⁸ *Literatură și artă română*, VI, p. 691; reprodus în *Scrisori de meșteri*.

⁹ *Ibid.*, pp. 690-1.

Vodă hotărînd că „nu se găseşte cu cale om slobod a se ţine ca un rob, fără de voie”¹.

Ioan zugraful se gîndise încă de la 1785 să facă o şcoală la Rîmnicul-Vilcii, „de a învăţa copiii la meşteşugul acesta”, — cea d’întăiu „Şcoală de Bele Arte”².

Pentru lucru, ei se îndreptau după vechea „Erminie”, tradusă din greceşte în româneşte, de mult ce o cereau necărturarii³. Tratatetele de pictură greceşti nu lipsiau. Şi se pare că în adevăr la 1775 un Nicolae Zalomit ar fi scris în Ţara-Românească o operă, originală sau compilată, asupra subiectului⁴.

Alexandru Lăpuşneanu trimetea în Polonia după colori pentru zugravii săi⁵. Mai târziu se tîrguia materialul în oraşele ardelenene. Se cumpărau: feteale, sau tefeale, de aur, făioară albă de Veneţia cu ocaua, hărtioare de „cărmil” roşu cu duzina sau „tuţunul”, lazur albastru şi verde, indibi (indigo), chinovar pisat şi nepisat, chilermeniu, ohră, (ocre) supţire, coloare de piatră („culur piiatră”), arsenic, „minău” (miniu), „vernelacu” (verniz laque), şi, bine înţeles, penele, adecă, în graiul timpului, cu testeaua, „condeae, mai supţiri şi alte mai de mijloc şi alte mai mari”, care în ţară se făceau, iar în Ardeal „se găsiu făcute gata”⁶.

Săpunari sau soponari (Moldova) se găsesc încă din veacul al XVII-lea: la Iaşi, la Vaslui (Iosif săpunariul)⁷. Ca-

¹ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, I, p. 94, nota 3.

² *Ibid.*, V, p. 416, nota 1.

³ *Literatură şi artă romîna, l. c.*

⁴ Litica, *Catalogul manuscriptelor greceşti ale Academiei Romîne*, pp. 523-4 an. 1795).

⁵ Hurmuzaki, XV, p. 606, no. MCXXXI.

⁶ *An. Ac. Rom., lit.*, XXVIII, p. 229. V. şi *ibid.*, pp. 217, 220; XXIX, p. 15 an. 1797, 1800.

⁷ *Studii şi doc.*, V, p. 76, no. XIX; revista *Ion Neculce*, II, p. 286. Un „soponar” ieşean la 1763, Academia Romîna, *Creşterea colecţiilor*, an. 1914, p. 137.

tastiful brincovenesc pomenește la Munteni pe „Dobre Tătarul i brat ego Stoica Săpunariul” ¹.

În veacul al XVI-lea ceasornicele se cereau și se reparau în Ardeal ²; într'un cas, la 1554, Alexandru Lăpușneanu trimete din Moldova argint pentru a i se face un ceasornic la Brașov ³.

Se credea că întâiul ceasornicar e Gaspard Caillé din Iași, „Gașpar Caliè ceasornicarul Franțuzul”, sau „Gașpar Calè Franțuz”, de la 1670-6 ⁴, care-și cumpără casele de la un boier în 1671 ⁵. Avem însă pe Petre ceasornicarul încă din Februar 1649 în același oraș ⁶. Ceasornicele din acest timp erau, bine înțeles, numai „ceasornice de sin”, și sarcina ceasornicarului stătea numai în a le drege ⁷.

¹ *Studii și doc.*, V, p. 362.

² Cf. Hurmuzaki, XI, pp. 787,790; XV, p. 491, no. DCCCCXIII (an. 1553).

³ *Ibid.*, XI, p. 790.

⁴ *Studii și doc.*, V, p. 89, no. 60; p. 90, no. 63.

⁵ Erbiceanu, *Mitr. Moldovei*, pp. 2-3.

⁶ Ghibănescu, *Surete și izvoade*, III, p. 139.

⁷ „Ceasornic de sin, să să driagă”; *Studii și doc.*, V, p. 155 (an. 1814).

CAP. IV.

Vechiul meșteșug și modele străine.

Am urmărit până în secolul trecut pe zugravi fiindcă meșteșugul lor a fost scutit de orice influență străină hotărâtoare, menținându-se în vechea direcție tradițională. Străinătatea a lucrat însă puternic prin relațiile tot mai strinse cu viața, mult timp mai izolată, a țărilor noastre, asupra celorlalte ramuri de meserii. Materialul a devenit altul, sosind gata făcut din țeri unde lucrau alte ateliere decât cele ale căsuței țărănești, și ale Curții boierului, cu ceata de robi la îndemână pentru orice. Și, odată cu acest material, a venit alt obicei de a-l întrebuința, alt gust pentru a-l împodobi.

Perioade se pot fixa în aceste mari schimbări, care au transformat esențial vechile noastre meșteșuguri, înainte de a se ajunge la o prefacere tot așa de adâncă în condițiile înseși de organizare a meșteșugarilor.

Este, întâiu, mai ales în Țara-Românească ¹, o puternică undă orientală, care izgonește sau îneacă tot ceia ce până atunci, prin Ardealul ale cărui cetăți și-au pierdut autonomia și cu dinsa energia, inițiativa, puterea de înrîurire, sau prin Polonia, intrată în faza luptelor interne și împărțirilor, ni venise din Occident. Nu atita lumea turcească, al cărei caracter simplu, patriarcal se păstrează din veac în veac,

¹ Dar în Moldova și tuiulgi, cari fac tuiuri pentru Domn după obiceiul turcesc; *Studii și doc.*, XV, pp. 295-6, no. 852 (Tîrgul-Frumos, c. 1820).

aduce această revoluție în moda clasei de sus, singura interesantă supt acest raport, ci Constantinopolul, marea cetate contopind în ea atâtea curențe și resumînd atîtea dezvoltări istorice. Luxul fantastic, făcut pentru a viață care a ajuns indolentă până la trîndăvie, risipa de splendidă decadență a Capitalei pentru care muncesc toate provinciile, aceasta îndeamnă pe Romîni bogați de pe la 1680 înainte la un alt fel de viață, copiat după acela, atît de impunător și plin de iresistibile ispite, al Bizanțului otoman. Moldova e în stare, prin situația ei geografică și prin amintirile ei, să reziste mai bine, dar principatul Cantacuzinilor și al Brîncoveanului, mai pregătit pentru Domnia fanariotă, care desăvîrșește revoluția, se supunea acestor noi cerinți ale timpului până la cînchirea pe divanurile din jurul odăilor cu plafoane și stucaturi turcești, până la mobilarea cu mese rotunde sau poligonale, încrustate cu sidef, până la prînzurile a căror etichetă cere mînele goale fluturînd pe veșmintul larg, până la capul ras cu codița atîrnînd la ceafă ca la musulmani ¹.

Dar e mai ales o altă îmbrăcăminte. Tratatetele încheiate cu Austriacii de la 1718 înainte, deschizînd Dunărea ca și pasurile muntelui, aduc însă, peste vre-o cincizeci de ani, supt ocrotirea consulatelor, **un aflux de obiecte, de unelte felurite**, și el face ca în orice domeniu omul, deprins cu fabricația casnică sau cu produsul vechilor bresle-frății libere, să deie de fabricatul venit de peste graniță și purtînd pecetea unei civilizații moderne, de mult despărțită de datîțele speciale ale inventivului și variatului ev mediu. Pretutindeni lucrul de duzină apare astfel în locul celui de producție spontanee, cu mult mai interesant în felurimea lui.

Moda francesă, aceiași în toată Europa cultivată, va cîștiga apoi o biruință definitivă și durabilă asupra fabricatului, avînd încă un caracter local și național, din celelalte monarhii ale Apusului. Acuma nu mai e vorba numai de

¹ V. introducerea la Iorga, *Documente privitoare la Constantin Brîncoveanu*.

stofă și de croială, de pieptănătură, de usanțele în odăile de primire devenite niște saloane ca la Paris, la Viena, la Petersburg, dacă nu și la Pera, decăzută, și la Fanarul, rob. Intr'un nor de pudră și într'o dulce musică de *épinette*, în fluturarea farbaralelor, panglicuțelor și dantelelor, în scinteierea galoanelor vine și o nouă mobilare a casei, cu tot ceia ce poate aduce după sine. Bizantinisați în forma otomană pe la 1680-1720, „nemțiți” pentru câteva decenii după începutul guvernării Fanarioșilor, întreruptă prin de-sele și destul de îndelungatele ocupații imperiale, austriece și rusești, boierii români se francisează în momentul cînd vîntul parisian bate pe toate granițele, chiar și pe aceia de Miazăzi, căci Turcii ei însiși, supt mai mult decît un raport, au primit, fie și cu oarecare hesitare și stîngăcie, moda cea nouă.

Încă de la 1557 în principatul muntean se purtau „caf-tane de „maia”, de „mîncăș” și de „lonir”, alături de du-lămi de postav¹. Babachi terzi dintr'un act bucureștean de la 1571-2 pare să însemne: croitorul Babachi². Adamasca neagră la o ghiurdeă sau ghiordie făcea parte din îm-brăcămintea unui boier de pe la 1650³, pe cînd „dulama bagrenișă, de felandrăș”, de postav „flandrisch”, de Flan-dra, nu ieșise încă din us⁴. La 1620, în Muntenia se poartă însă „dulămi cabanițe cu guler vulpe de atmișcele roșii”⁵. Pacèlele de sobol, ris, jder împodobesc dulămi de atlas și de tabin, pe lungă contășuri⁶. La 1678 o femeie de zestre

¹ *Revista Istorică*, I, p. 60, no. 1.

² *Arhiva Istorică*, I, p. 40, no. 44.

³ *Studii și doc.*, V, p. 120, no. 12.

⁴ *Ibid.*, p. 13, no. 1. Vezi și *ibid.*, V, p. 14, no. 60 an. 1619; Aricescu, *l. c.*, p. 347.

⁵ *Arhiva istorică*, I, p. 139, no. 200.

⁶ *Studii și doc.*, VII, p. 176. Haine de sarasir, *ibid.*, V, p. 298, no. 23. Și celelalte casuri sînt din întâia jumătate a secolului al XVII-lea, afara de ultimul, din 1678. Cf. și *Arhiva istorică*, I, p. 62, no. 69 an. 1687. Chindeș contăș de atlas albastru, moda ungurească, 1693, *Studii și doc.*, XIV, p. 247.

presintă aceste varietăți de stofă: „sucnă șahmarand, alb, verde, agraban, de tabin agraban cu fir, de atlas alage cu fir de hată cu flori de fir, de adamască turugi, timbare de telen galbăn, de șahmarand și cu izme de mărgăritare¹”. „Timbar verde de postav turcesc” se pomeneste la 1696²; se fac sucne și de hataia³, contăse mahut⁴, timbare de lastră⁵, „belacoase de catifea cu galoane de hir, petială”⁶, „belacoase cu fir” grele, embirboz” și „cu petială di galioane de fir”⁷, „mîneci de tulpă cu colțurile de fir cu fluturi de argint poleit”⁸, „timbare cu zagarale” de soboli⁹, „tivilichii”¹⁰, „ghiordii de coftirie”, până și în Ardeal (1670), rochii de „beldireă”¹¹, „rochii de beal-ceamenie”, căptușeli cu „idal cacum”¹², rochii de „șamalgă” (de alagea de Șam, Siria)¹³, cîte un „habaciu” cu blane negre¹⁴, „tătarce blănite cu sangeap”¹⁵, haine de savaiă¹⁶, „atlazuri cu flori de fir cu șatranghe”, „roichii de atlas cu flori de fir în șatranghe, cu antereul lor”, „giubele de ghermesut”¹⁷, „genedane de teletin”¹⁸, „dulămi cu an-

¹ *Ibid.*, VII, p. 177.

² *Ibid.*, p. 213, no. 26.

³ *Ibid.*, p. 191.

⁴ *Ibid.*, X, p. 423 an. 1734 Cf. *Buletinul Comisiei Istorice*, IV, p. 68 Moldova, 1734).

⁵ *Ibid.*, VII Moldova, 1735-6): și „timbare șahmarand ghiurghiului”.

⁶ *Ibid.*, p. 191. In general, *ibid.*, p. 190 și urm.

⁷ *Ibid.*, p. 194.

⁸ *Ibid.*, V, p. 318, no. 90 an. 1730).

⁹ *Ibid.*, VII, p. 194 Moldova, 1735-6).

¹⁰ *Ibid.*, V, p. 156, no. 104 an. 1745).

¹¹ *Arhiva din Iași*, X, p. 259 Muntenia, c. 1750.

¹² *Studii și doc.*, XI, p. 266, no. 7.

¹³ *Ibid.*, X, p. 340, no. 21 Brașov, 1764).

¹⁴ *Ibid.*, XVI, p. 376 Moldova). Unui mîrzac i se dă pe la 1690 un „contoș cu pacea de jder, cu zagarale de samur, cu ciaprage de fir” catastiful brincovenesc; *ibid.*, V, p. 371

¹⁵ *Doc. Văii Teleajenului*, p. 87, no. 2 (c. 1750).

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ *Studii și doc.*, XI, pp 267-8 an. 1772).

¹⁸ *Ibid.*, VI, p. 234 Moldova, 1784).

tereu stambolsalisă alb” (șal de Stambul), „bineșe șal căpușite cu maltin”, „conțeșe blănite cu nafē”, „saiēle și cu antereu lor de citārie, de varā”, „giare turungii”¹, benișuri de enghiurșal (șal de Angora) negru, blănite cu „singiap alb”².

Din Constantinopol, terzimanul Ioan Callimachi trimete „o deghermiā de iaminia”, „un pambliu cu fir” nepoatelor sale de frate ³. La nunta lui Dimitrie Cantemir cu domnița Casandra Cantacuzino, Brîncoveanu trimete cu Vel Aga „2 lastruri, taleri 100, i la 2 hataiale cu flori de fir t. 60 și la 2 sigideale t. 20 și la o pacea samur..., t. 80” ⁴. Din șal se fac giubele, caftane (de șal „evri”), straie, de lastră ⁵, dulghet ⁶.

Abaua pătrunde tot mai mult, ajungînd până la fabricația populară ⁷. O breaslă anume vinde bogasie, de veche întrebuințare ⁸, apoi „giubele de zuf”, de hatai, de ghermesut, care

¹ Și „o ghiordē de norcă”; *ibid.*, VII, p. 256, no. 170 Moldova, 1795).

² *Ibid.*, p. 233, no. 103 Moldova, 1784 Cf. și *ibid.*, V, p. 499, no. 79; VIII, p. 153, no. 5 an. 1777). V. și Academia Romînă, *Creșterea colecțiilor*, an. 1909, p. 215.

³ *Studii și doc.*, XXI, pp. 242, 243, no. 5.

⁴ Aricescu, *l. c.*, p. 490. Total 410 taleri. Se dă solului și postav șai și postav *feld* de Ardeal).

⁵ *Doc. financiare și economice*, p. 167 (an. 1777); *Studii și doc.*, VII, p. 153, no. 5; p. 225, no. 69 (Moldova, 1773: „strae de șal, cusute cunaturile cu carsac”; „strae de lastră”; *ibid.*, p. 223, no. 64 (Moldova, 1765).

⁶ Dulghet roșu în coți; V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, IV, p. 406 Muntenia 1790).

⁷ Pe la 1660, neaflindu-se bumbac ieften la Brașov, se cumpără abā; *Studii și doc.*, X, pp. 52-3, no. 1. „Statii abāgeriul” la Iași, *ibid.*, VI, p. 84, no. 44 (c. 1663). Abageri în Moldova, *ibid.*, VII, p. 184. Abagiu la Ploești: Dima; *ibid.*, V, p. 499, no. 79.

⁸ Bogasie trimeasă pe la 1660 din Polonia la Brașov; *ibid.*, X, p. 53, no. 1. „Bogasieri prāv, carii nu sânt la briasla negușitorilor”, *ibid.*, VII, p. 44, no. 109 an. 1748-9). Ulija Bogasierilor la Birlad, 1815, Antonovici, *Doc. bîrlădene*, II, p. 127.

poate fi „exarică” și „octaricon”¹, cu profilurile de zavadea veche și înlăuntru sandrace”², rochii de „maltin, cu „nafè” și jder, și de „stamboloșală”³, de „citarea de Hindie” (India)⁴, de unde, ca și din Constantinopol, vin ghermesuturiile⁵, malotèle tot de „maltuh”, anterie „lahori” (de Lahora)⁶.

Aceasta înseamnă însă o neconținută împuținare a lucrului de casă și de atelier pe care stofele răsăritene, frumoase și de o faimă de atâtea ori seculară, le puneau în umbră, căutînd să le înlăture. Găsim „fote de tulpă” în catastiful brîncovenesc⁷, din acel tulpă care se vindea cu cotul în Țara-Românească de pe la 1620⁸. Chingile sînt prinse în paftale de Țarigrad⁹. Cămășile sînt de „melez”¹⁰. Se preferă brice „mocadin” ca la Craiova în 1713¹¹. Găsim „briie de Țarigrad”, plătite 30 de lei în 1735-6 (Moldova), briie „cu stele”¹², briie cumpărate de-a dreptul la Țarigrad¹³. Steagurile, „praporele” se fac, în veacul al XVIII-lea, la Moldoveni, din „sandal” albastru, ibrișim, cu „topuz și „funtă”, din „sandal galbăn și albastru”¹⁴. Aceiași modă se observă la „hârșalele de postav”¹⁵. Lingă rochiile obișnuite se înseamnă „degremele de saric cu flori albe”, „de-

¹ *Documentele Callimachi*, II, p. 118.

² V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, IV, p. 403 an. 1790).

³ *Studii și doc.*, VI, p. 109, no. 173 (c. 1796).

⁴ Melhisedec, *Cron. Romanului*, II, p. 129.

⁵ *Documente Callimachi*, II, p. 120 (an. 1763-4).

⁶ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, VI, p. 432 an. 1793).

⁷ *Studii și doc.*, V, p. 362.

⁸ *Arhiva Istorică*, I, p. 139, no. 200.

⁹ *Studii și doc.*, V, p. 156, no. 100.

¹⁰ *Ibid.*, VII, p. 134, no. 48 Botoșani, 1794).

¹¹ *Ibid.*, p. 8, II, 1.

¹² *Ibid.*, p. 191. Și „colan” cu paftale de argint.

¹³ *Ibid.*, Prețul e de 30 de lei.

¹⁴ *Dcc. financiare și economice*, p. 72 (an. 1792. Se pomeneste și sulița, canafurile, coada de suliță, „bogasiul alb pentru sămne”.

¹⁵ „Cusute cu cămașa de postav roș”; *Studii și doc.*, VII, p. 233, no. 103 Moldova, 1784).

gremele tulpă pentru saric" (sînt opt feluri de „sarice”) ¹. „Proboadele de Ismail, cap de mătase” împodobesc la București în 1752 capetele ². „Mesele”, fețele de masă, se mai zic: leșești, dar alături apar cele de Țarigrad în Moldova de pe la 1735-6 ³. Avem tot pe atunci „năfrămi de Țarigrad, cîte 30 lei, de celi lungi”, odată cu „năfrămi rățăli cusute cu fir în capăt”, de veche datină ori cu „aelas cu fir” „cu sîrmă”; „năfrămi de tulpan” sau tulpă, și „cusute cu mătase” se caută „Peșchirele de taftă cu fir și cu petială, de pus împregiurul mesei”, se întîlnesc cu cele „de Țarigrad” în aceeași Moldovă de pe la jumătatea veacului ⁶.

Încep a se întrebuința perdelele, în locul cărora trebuiau să fie odată năfrămile, maramele de ferești ⁷, „perdele de canavați cu rînduri” ⁸. La așternut, saltelele se fac din adămască sau dămască ⁹ și din „atlas cu flori de mătasă”. Sînt poloage „de taftă alageă, cu sandal căptușite” ¹⁰, „de hatae veche cu flori de hir i cu beleugi de argint” ¹¹. Perinele se confecționează acum din cutnie de Țarigrad, din sangulie cu flori; făcute din tiriplic—ca și șervetele—, sunt umplute cu mătasă ¹². Plapoma, oghialul sau „obialul” e de taftă albastră ¹³, de belacoasă verde cu flori. Cearșafu-

¹ V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, VI, pp. 432-3 (an. 1793).

² *Ibid.*, II, p. 481.

³ *Studii și doc.*, VII, pp. 194-5.

⁴ *Ibid.*, p. 192.

⁵ *Uricariul*, XI, p. 125 (Moldova, 1745; Iorga, *Doc. Văii Teleaenului*, p. 87, no. 2 (c. 1750).

⁶ *Studii și doc.*, VII, p. 223, no. 64 (an. 1765); XIV, p. 174, no. 735 (Ardeal).

⁷ Perdea în Moldova la 1784; *ibid.*, VII, p. 232, no. 102.

⁸ *Ibid.*, p. 223, no. 64 (Moldova, 1765).

⁹ V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, VI, p. 433; *An. Ac. Rom.*, XXXVI, p. 934; *Studii și doc.*, XI, p. 267 Muntenia, 1792).

¹⁰ *Ibid.*, VII, p. 191 Moldova, 1734.

¹¹ *Buletinul Comisiei Istorice*, IV, p. 69 Moldova, 1734).

¹² *Studii și doc.*, XI, p. 267, no. 8 Muntenia, 1772; *Revista Istorica*, II, p. 30 Oltenia, c. 1760; V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, VI, p. 433 (an. 1793).

¹³ *Studii și doc.*, VII, p. 234 (Moldova, 1784).

rile terminul, cum am spus, e turcesc— pot fi de pînză, dar „cusute cu tiriplic și împlute cu fir”, ca la Constanti-nopol, de și, împreună cu ele, în Țara-Românească de la sfîrșitul veacului al XVIII-lea se menționează elemente din vechea garderobă românească: „fețe de pînză leșască cu or-bote”, „rețele de pernă de pînză leșască”, „șervete de pînză leșască”, „peșchire” cuvîntul vine din acest Orient acum normativ „de pînză de țară”¹.

Croitorii „priv”, de prima clasă, cei de a doua și sim-plii „cîrpaci”², lucrează acumă piese de îmbrăcăminte ale căror nume ciudate li arată originea.

De pe la 1750 mai ales fabricația apuseană se adauge la asaltul dat lucrului de mină al satelor și orașelor noas-tre.

Am spus că forme, „fasoane” nouă de veșmînt se in-troduc în această epocă, și se vor menținea. La 1726 lingă nădragii de postav aflăm „sarachiu” de aceeași materie³. Tătarca apare ca haină obișnuită⁴. La 1777 se împărțiau, de Curtea moldovenească, anteree albe ceaușilor⁵. De pe același timp e apariția iamurlucului⁶. Șarvanale, haine de noapte, cu „ceprage” sînt încă din 1619⁷. Fustanlicul agaba-baniu e de prin 1780⁸. Satîrilor domnești li se dau la Iași, în 1777, „10 topuri cotnie galbănă pentru unsprezece șal-

¹ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, IV, p. 403 (an. 1790).

² *Studii și doc.*, VI, p. 44, no. 109 (cislă din Moldova, 1748-9).

³ *Ibid.*, XIV, p. 33, no. 29 an. 1726).

⁴ Tătarca de postav, blănită cu spinare de răs”; *ibid.*, VII, p. 356 an. 1812).

⁵ *Doc. financiare și economice*, p. 166 (an. 1377 . „Anterei catănești” la trei carătași, *Doc. Callimachi*, II an. 1763-4 . „Antereu de maniță”, 1796; *An. Ac. Rom., lit.* XXVIII, p. 212.

⁶ „Iamurluc de postav vînat cu bașlic”; *Studii și doc.*, VII, p. 234 Moldova, 1784).

⁷ *Studii și doc.*, V, p. 13. V. și Șăineanu, *o. c.*, II.

⁸ Melhisedec, *Cron. Romanului*, II, p. 129.

vari”¹. La 1796 un școlar scrie: „Să-mi trimiți postav ca să-mi fac nădragi, iar nu nădragi strănși, ci cu șalvari ori poturi”. Se poartă „ciacșiri”, de „ilbichir roș”, și altfel². Întîlnim „ciacșirlăcuri enghiureșali”³, postav roșu dat pentru ciacșirlicuri⁴, „dunlucuri”, „stofă somichi”⁵.

„Stofa”, „ștova” apuseană e pomenită numai la 1772-1790⁶. Dar încă de mult se aducea „canavăț” (canavazzo) din Italia, „cheneafaș”⁸, pentru tot felul de costume⁹. Tot spre negoțul italian din secolul al XVIII-lea ne trimete mențiunea „rochiei lastre cu naturale” din 1735-6¹⁰. Din Veneția se aducea pe vremea lui Vodă-Brincoveanu un anume fel de adămască: „adămasca vinet că”¹¹. Măhrama de Veneția, întrebuițată în Ardeal, e tot de pe atunci¹², ca și „sandulul de Veneția”¹³, „șărveturile de Veneția cu horgote”¹⁴. Atlasul „fiorintin”, figurînd lîngă „postaje ecstră”, e din 1764, Moldova¹⁵. Odată cu „tabacheri de purfulan” vine „zăbranic de Niapoli”¹⁶. Postavul ardelean, șai, felandreș, poate

¹ *Doc. financiare și economice*, p. 166. Nădragi în Ardeal, c. 1770; *Studii și doc.*, XII, p. 85, no. 157 (c. 1770).

² *An. Ac. Rom., lit.*, XXVIII, p. 216 nota 2.

³ *Ibid.*, p. 212; *Studii și doc.*, VII, p. 256, no. 170 (Moldova, 1795).

⁴ *Doc. economice și financiare*, p. 85 (an. 1805-6).

⁵ *Ibid.*, p. 166 (an. 1777).

⁶ *Documentele Callimachi*, II, p. 125.

⁷ „Giubea de samur cu rochii de ștovă”; *Studii și doc.*, VI, p. 109, no. 173.

⁸ *Ibid.*, XII, p. 81, no. 144 Ardeal, 1766.

⁹ „Dulamă de canavăț înhlănită”; *ibid.*, V, p. 822, no. 103 (Muntenia, 1745).

¹⁰ *Ibid.*, VII, p. 194 Moldova).

¹¹ *Ibid.*, p. 213, no. 26 (an. 1696).

¹² *Ibid.*, XII, p. 45 an. 1747. *Ibid.*, p. 46, no. 90, în Ardeal, la 1740, „bogaciu” boccassino, care poate fi din același izvor.

¹³ *Arhiva din Iași*, X, p. 257 an. 1755. „Zăvasă dă sandal dă Veneția”; *Studii și doc.*, XI, p. 266, no. 7 (an. 1740).

¹⁴ *Ibid.*, XIV, p. 44, no. 35 (Oltenia).

¹⁵ *Doc. economice și financiare*, p. 44.

¹⁶ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, VI, p. 491 și urm. (an. 1794)

și breceș, nu ieșise din us¹. Anglia va da încă de pe la 1740 stofa care-i poartă numele, „anglia”². Din anglie se fac mintii, sucne cu șurț, „cu chipce și ipigèle și brăul ei de argint”³. Avem „perine și macaturî englizăști”⁴. „Basmalele di olandă”, ca și cele de „ibri”, înlocuiesc năframele pe la 1770⁵. Postavul poate fi și de Olanda⁶. Se poartă „capoturi”⁷.

Din Polonia aducea la 1774 Tănase negustorul din Boțoșani marfa sa⁸.

Dar țerile germane, acum bogate în manufactură, trimit mai mult decât orice alți exportatori în Orient. Firește că Ardealul e plin de marfa lor, variată, ieftină și nu totdeauna urită, cum m'am putut convinge văzînd probele de stofe trimise lui Hagi Constantin Pop, marele negustor român din Sibiiu, și astăzi aflătoare, după multe peripecii, în Museul Camerei de comerț din București. La 1747, un catalog de lucruri cuprinde cele ce urmează : „tupoltăc” (de unde moldovenescul: tobultoc), „finet”, „fachiol alb”, „rochie cu hir cusută”, „ștuc postav vasmelirt”, (weiss-meliert) „anglie”, „ștuc golon lat”, și o „șlofimț” (Schlafmütze, bonetă de noapte)⁹. La noi apare postavul din care se fac „capoate”¹⁰, cartonul care servește și la saltele¹¹. Fără a părăsi aclazul și „periplocat”, „atlăjăl”¹² — se iea „rips

¹ „Dulamă de șai neblanită”; *Studii și doc.*, XIV, p. 307, no. 43 (c. 1750).

² „Mantie de anglie”; *ibid.*, XIII, p. 243, no. 30; *Studii și doc.*, XII, p. 216 (Ardeal, 1747).

³ *Studii și doc.*, XII, p. 188, no. 9 Făgăraș, 1787.

⁴ *Documentele Callimachi*, II, p. 111 (an 1763-4).

⁵ *Ibid.*, VII, p. 153, no. 5 Moldova, 1777).

⁶ V. A. Urechiiă, *Ist. Rom.*, VI, p. 491 și urm. an. 1791.

⁷ *Ibid.*, pp. 259-60 Moldova, 1801).

⁸ Academia Romînă, *Creșterea colecțiilor*, an. 1907, p. 203.

⁹ *Studii și doc.*, XII, p. 216. Dar și o dulamă verde la Bran, în 1782; *ibid.*, X, p. 224.

¹⁰ V. A. Urechiiă, *Ist. Rom.*, IV, p. 903.

¹¹ *Revista Istorică*, II, p. 30.

¹² „Atlăjăl în șatrangă”, V. A. Urechiiă, *Ist. Rom.*, IV, p. 406.

vărgat”, pentru rochii în Oltenia pe la 1760 ¹, flanelă ², zofă de cea neagră, țesută în patru ițe” la Viena ³. Cămașa poate fi un „forhemet” (*Vorhemd*) ⁴. Din Beciu vine chepeneagul pentru Ardeleni ⁵. „Ciorapii nemțești de mătase” concurează la București „condurii de catifea cusuți”, când șalul cu patru ițe e luat din Viena, „fabrică de Beciu” ⁷, când umbrelele de sandal vin de prin Apus ⁸, ca și pieptenele de bagă, periile de Beciu ⁹. Vechea horbotă — sînt rochii cu horbotă și „rochii blondă” ¹⁰ —, e înlocuită cu spișuri ¹¹. „Floretul”, „fluda” apar la export, cu „cătărămi nemțăști” ¹². La 1790 se poartă în Muntenia la copii „căiță nemțească” ¹³. Într’un târziu se poate alege între rochia de bagzeă, cea de marinar, cea de „stambă” (origine italiană: *stampa*), „înghinească” și cea de „tratidan” (*drap des dames*) ¹⁴. „Pînza moschicească se luptă cu citul oriental pentru șervete, „mese”, plapome, cearșafuri ¹⁵.

¹ *Ibid.*

² *Doc. economice și financiare*, p. 45 (an. 1764).

³ *An. Ac. Rom., lit.*, XXIX, pp. 14-5 (an. 1797).

⁴ *Studii și doc.*, XII, p. 174, no. 376, Se cere în Ardeal de un ucenic de școală și „pănză de cămașă”; *An. Ac. Rom., lit.* XXVIII, p. 10, nota 2.

⁵ „Chepeniag de Beciu”; *Studii și doc.*, XII, p. 100, no. 187, p. 98, no. 184 ambele an. 1778 : „cărpă de mătase, bundă, chepeneag”; p. 94, no. 181 (*idem*): pe lingă „brîne săsești”, „chepeniag de Beciu vină”.
⁶ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, IV, p. 403 (an. 1790).

⁷ *An. Ac. Rom., lit.*, XXIX, p. 14 an. 1797).

⁸ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, IV, p. 403 (Muntenia, 1790).

⁹ *Ibid.*, p. 406.

¹⁰ *Studii și doc.*, XI, p. 93, n-le 18-9.

¹¹ „Căițe de spișuri” *ibid.*, XII, p. 146, no. 298 (Ardeal, 1803).

¹² V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, VI, p. 491 și urm.

¹³ *Ibid.*, IV, p. 403.

¹⁴ Stoica Teodorescu, *Telega*, p. 418.

¹⁵ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, IV, p. 405; *Documentele Callimachi*, II, p. 124 (an. 1763-4); *Doc. economice și financiare*, p. 45 an. 1764. Numai „babei din casă” i se dau „benișe de postav sait vinăt, giubele tătărești de șal negre-verzi, blănite cu sîngiap”; *Studii și doc.*, VII, p. 234 (Moldova, 1784).

Croitorii de țară lucrau și în noile împrejurări. Ii vedem, la începutul veacului al XVIII-lea, făcînd și țerancelor rochii de alagea, călțuni negri, etc. ¹. Ii aflăm pretutindeni, de la Rimnicul-Vîlcii ² la Vălenii-de-Munte ³, și la Botoșani ⁴, și la Iași ⁵. Întîlnim pe croitorul Ienache și soția Sora închiși la Brașov în calitatea lor de chizeși la 1723 ⁶. Ei nu lipsesc nici din sate ⁷, unde în curînd numărul lor se va înmulți foarte mult.

Lucrul acestor meșteri se vedește în cutare socoteală moldovenească de la 1772: „**Am făcut** o giubê de stofă vinată ca mura, tij una cu cacom. **Am cumpărat** o rochie de stofă galbănă cu fir: O rochie cu fir atlas roșu **am prefăcut** și antereu nou am cheltuit. **Am făcut** o rochie asteri” ⁸. Co-seau bucățile de stofă și adăugiau buzunarele, care se chemau „sinuri” ⁹. Avem și unele socoteli care arată prețurile. Dacă nu pentru Ardeal, unde cutare croitor face caf-tane la îngropări ¹⁰, în socotelile domnești ale Moldovei care, la 1763-4 ¹¹, presintă aceste comenzi pentru steaguri : „Un stiaș ce s’au făcut la beșlii... 60 lei pe atlas pentru 4 stiașuri, la dunalmă ¹²... 85 coți, un rup sandal... la 10 stiașuri... Croitoriului de lucru... Găitanuri cu cănașuri ce s’au făcut la stiașuri”.

Ca și în secolul al XVII-lea, croitorii au casele lor pro-

¹ *Ibid.*, p. 9, no. 1 Oltenia, an. 1713).

² Stoica croitorul, 1723; *Rev. istorică*, VIII, p. 153.

³ *Studii și doc.*, XV, p. 243, no. 695 (an. 1814).

⁴ Pântelii și Chira croitori. V. și Zaharia croitor; *ibid.*, VII, p. 123, no. 10. Tănăsie „crau”, 1766; *ibid.*, p. 125, no. 17 Ioniță Munteanul, *ibid.*, XXI, p. 472, no. 2 (c. 1830).

⁵ *Revista Ion Neculce*, II, p. 290.

⁶ *Studii și doc.*, X, p. 328, no. 9.

⁷ In Dolj, *ibid.*, XV, p. 84; XIV, p. 91, no. 97 (c. 1770).

⁸ *Ibid.*, XXIII, tabla.

⁹ Herodot, p. 350.

¹⁰ *Studii și doc.*, XII, p. 83, no. 156 c. 1770).

¹¹ *Doc. economice și financiare*, pp. 39, 45; *Documentele Cal. limachi*, II, p. 124.

¹² Iluminație.

prii ori cu bezmen, și ni s'au păstrat actele de cumpărătură. La Iași, în 1754, „Anița croitoria” declară că ține ca bezmenară o casă de la biserica Sf. Nicolae ¹. Ceva mai târziu, „Antohi croitorul”, „Antohi crav”, cumpără o locuință în Muntenimea-de-sus ². Un meșter de sat, la Telega, Milea, e judecat pentru că „a tăiat patru pruni și cereși altoiți” în livada unei femei, vecina lui ³. Li se dă o cinste deosebită: La 1751 Ioan croitorul din Iași, proprietar de vie, e dintre ostașii beșlii ai Curții ⁴. Croitorului din Vălenii-de-Munte la 1814 i se acordă titlul de „chir State” ⁵. Vedem pe un Mihai croitorul dându-și copilul la dascălul românesc din Cernavoda, Ioan, ca să învețe carte ⁶.

Străini nu se întâlnesc niciodată, până la Moldova de la începutul secolului al XIX-lea. Doar între Chiproviceni bulgari pe cari pe la 1720-30 Austria îi colonisă în Oltenia sînt și croitori ⁷. Întîlnim basmagii la o epocă foarte târzie ⁸, dar basmalele se aduceau de peste graniță. „Basmaua nemțească”, „batista” ⁹, cîștigă tot mai mult teren. E „tipărită”: „basmă picată în tipar” ¹⁰. De la Sibiu se comandă „basmale de cele ce portă domnele la piept” ¹¹. Dumitrana Știrbei vrea „basmă de ôrbotă albă de gît” ¹². Trebui ca Fanarioții, dușmani ai luxului, pe care caută să-l împiedece prin adevărate edicte somptuare, să opreas-

¹ *Studii și doc.*, V, p. 107, no. 134.

² *Documentele Callimachi*, II, p. 162, no. 5.

³ Stoica Teodorescu, *Telega*, pp. 198-9 (an. 1821).

⁴ Bîanu, *Catalogul mss. românești*, I, p. 52.

⁵ *Studii și doc.*, XV, no. 695. Are și o calfă.

⁶ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, II, pp. 163-4. V. capitoul precedent.

⁷ *Sartores, pelliones, tonsores*; *Studii și doc.*, V, pp. 139-9, no. 75.

⁸ *An. Ac. Rom.*, XXVII, p. 147 București, 1836).

⁹ *Studii și doc.*, VII, p. 17, no. 10 c. 1816 ; p. 356 (an. 1812).

¹⁰ *Ibid.*, X, p. 224 Bran, 1760.

¹¹ *Ibid.*, VIII, p. 8, no. 36 an. 1783.

¹² *Ibid.*, p. 11, no. 5, (an. 1785).

că formal „flude și linez sadedică i în cusături și basmale”¹.

Mănușile se mai confecționează în casă, de mănușari. O socoteală domnească din Moldova, la 1776, spune explicit: „pentru o mănușe ce s’au făcut”². Sint însă în mare parte articole de import: „mănuși de lână”, „mănuși cusute cu aur”³, „mănuși flanel”⁴.

Mătăsarii noștri se păstrează în această vreme: „diaconul Marin Mătăsariul” de la Iași⁵, Sandu mătăsarul de acolo⁶. Apoi alții: la Putna⁷, în Ploiești⁸, în Oltenia și aiurea⁹. Ei fac și frine, hățuri de mătăsă¹⁰. Alături se așează mătăsarii greci, pe cari-i aflăm de pe la 1740¹¹. Schimbări aduse de moda cea nouă europeană nu se observă însă.

Cizmăria se menține în mare parte și ea după vechea dătină. Se lucrează cizme — și „cizme galbene”¹² —, specificându-se, în Ardeal „cizmele muieresti”¹³, ciubote, cu „turiace” și fără¹⁴, conduri, papuci¹⁵. Socotelile Domniei moldovenești din 1777 ne lămuresc asupra varietăților: „ciobote negri la 12 fustași de vartă”, „ciobote roșii la fustași

¹ V. A. Urechiiă, *Ist. Rom.*, V, pp. 306-7 an. 1794).

² *Doc. economice și financiare*, p. 56.

³ *Studii și doc.*, XII, pp. 6-8, no. 120 Ardeal, 1784).

⁴ *An. Ac. Rom., lit.*, XXIX, p. 13 (an. 1790).

⁵ *Studii și doc.*, XIV, p. 47, no. 39 Oltenia, c. 1730).

⁶ *Ibid.*, XVI, p. 116 nota. V. și revista *Ion Neculce*, II, p. 29 (an. 1755).

⁷ *Studii și doc.*, VII, p. 345, no. 24 („Costandin sǎnu Mătăsaru”).

⁸ *Buletinul Comisiei Istorice*, IV, p. 109.

⁹ *Studii și doc.*, XIV, p. 100 (an. 1780). V. și Stan Mătăsaru în 1785, *ibid.*, V, p. 506, no. 88.

¹⁰ *Ibid.*, XII, p. 174, no. 376 (Ardeal, 1817).

¹¹ *Ibid.*, VI, pp. 319-20, no. 375.

¹² *Ibid.*, X, p. 225, no. 5. Cf. *ibid.*, VII, p. 9, no. 1 (an. 1713).

¹³ *Ibid.*, XII, p. 63 (Sad, an. 1752).

¹⁴ „Ciubote nu prǎ lungi în turiace”; *ibid.*, XI, p. 56, no. 49 Moldova, 1724).

¹⁵ Papuci negri; *ibid.*, VII, p. 9, no. 1 (Oltenia, 1713).

de spre Doamna, la mehteri creștini, la trîmbișii Curții, la vătavii grajdului", „ciobote galbene la 14 cîhodari", conduri și iedecuri la spălătorese ¹.

Cizmari, ciubotari se întîlnesc pretutindeni în număr mare², și la țară ³. La Birlad ei au la 1735 un staroste ⁴. Proprietari de case, ca și croitorii, îi vedem, făcînd vînzări și cumpărări ⁵. Ca și aceia, ei pot ajunge și la oarecare boierii: pe Ia 1740 trăiau în Iași Ion cibotar Ușeriul" și „Gavrîl cibotar, Șetrărel" ⁶. Avem și pentru această breaslă o urmă de tarif: în Moldova la 1743 se înseamnă această plată: „1 leu am dat pe o păreche cibote lui Păladi monah" ⁷.

Moda turcească a răsbătut și în acest domeniu. Socotelile domnești pomenite mai sus arată că Vodă și familia lui, oameni născuți adesea, trăiți mult timp la Țarigrad urmează a se încălța ca acolo. De aceia se notează: „ciboti i conduri i papuci cu mestii i tirlici ce s'au dat Mării Sali Vodă, Mării Sale Doamnei și Mării Sale beizadelelor și Măriilor Sale Domnițelor" ⁸. Cizmele și papucii de Țarigrad apar în scrisori muntene de la sfîrșitul veacului ⁹. Tirlicii, „papuci cu tirlicuri", ajung destul de răpede a fi de o întrebuițare generală ¹⁰.

Ardealul românesc firește s'a mutat de mult ca gust la

¹ *Documente economice și financiare*, pp. 54, 166 an. 1757-7.

² *Studii și doc.*, XI, p. 57 Suceava, 1735 ; VII, p. 125, no. 15 Botoșani, 1765); p. 67, no. 59 Odobești, 1792 ; XXI, p. 118 Orhei, 1798 ; *Bul. Comisiei Istorice*, IV, p. 107 (Plocești, 1775); VI, p. 23, no. 8 Botoșani, 1742 V. capitolul precedent.

³ *Studii și doc.*, XIV, p. 98 Oltenia, 1780 ; XXI, p. 263, no. 9 (Putna, Crucea-de-sus : „Stratulat, ficiorul ciubotariului și Ion Ciubotariul, Radul C ubotar, Grigoraș Strătulat, ciubotar").

⁴ Antonovici, *Doc. bîrlădene*, II, p. 24, no. 16.

⁵ *Documentele Callimachi*, II, p. 161, no. 4 an. 1763 : casă vîndută de un ciubotar unui circumar, în Muntenimea-de-sus

⁶ *Studii și doc.*, VI, p. 253, no. 383.

⁷ *Buletinul Comisiei Istorice*, I, p. 269.

⁸ *Doc. economice și financiare*, p. 166 (an. 1777).

⁹ *An. Ac. Rom.*, XXIX, p. 227.

¹⁰ *Studii și doc.*, XIV, p. 311, no. 52 (Oltenia, c. 1780); V A. Urechiă, *Ist. Rom.*, III, p. 488 (Galați, 1785).

cele apusene. În 1754 socoteli de acolo cuprind ce urmează: „șuh glat, strîmfi vineș, ainrah, pată albă, chindraș (*Kinderschuh*) glot”¹. Dar și în Moldova din 1777, importăția din Occident se înfățișează pe neașteptate: „cioboti negri nemjăști la 4 cărătași”².

Scoarțele vechi românești, „moldovenești”³, se păstrează, ca și cergele, dar covorul oriental se introduce în acest moment, încă din 1678 e vorba de șase, de opt „covoară hagimiș”, adică de Persia⁴. „Scoarțele turcești”, „chilimurile”⁵, cite „o mahlă cu covoră și cu scoarțe”, ba chiar cu „perdeale de Țarigrad” se întîmpină tot atuncea⁶. Se zice une ori: „covoare seasidea”⁷. Socotelile lui Vodă-Brîncoveanu chiar au această mențiune cu privire la covoarele de import: „S’au dat la Vel Cămăraș pentru covoarele și perdealele caselor ot Tirgoviște, ce au cumpărat de la Țarigrad”⁸. Avem și prețuri: două covoare se vînd la 1777 în Moldova cu 30 și 80 de lei⁹. Încep să se cumpere însă, la Moldoveni, chilimurile de Breslau¹⁰.

Doar șlicarii își fac și mai departe, rostul la căciuli, de „hîrșie neagră” sau altfel¹¹. Avem și tariful lor pentru Moldova: Odată: „2 lei de lucru pentru o gugiumană”. Altă

¹ *Studii și doc.*, XII, p. 67, no. 120 an. 1754.

² *Doc. economice și financiare*, p. 166.

³ *Studii și doc.*, VII, p. 72, no. 88 an. 1823).

⁴ *Ibid.*, VII, pp. 176, 1179. Alte „covoare agimești” (c. 1740), *ibid.*, VI, p. 544.

⁵ *Correspondența lui Aman*, p. 235. „Chilim de Țara Turcească, vîrgat”, *Revista Istorică*, II, p. 39 (c. 1700).

⁶ *Studii și doc.*, VII, p. 191 Moldova, 1730). V. și *ibid.*, pp. 232-3 (Moldova, 1784).

⁷ *Ibid.*, XI, p. 266, no. 7; VII, p. 191 Moldova, 1735-6), p. 195 (*idem*).

⁸ Aricescu, l. c., p. 87, V. și *Studii și doc.*, XIV, p. 43 (Oltenia, 1726; VII, pp. 322-3, no. 102 Moldova, 1784); V, p. 318, no. 90.

⁹ *Ibid.*, VII, p. 153, no. 5.

¹⁰ *Revista Ion Neculce*, II.

¹¹ *Studii și doc.*, X, p. 224 Bran, 1760). V. mai sus, pp. 43-4.

dată: „4 lei postav saita albu i taftă leșască pentru căpușala șlicului gospodu”. Ori: „1 leu, 105 bani de postav saita albu pentru ișlic gospodu, 1 leu de lucru acestui ișlic, 3 lei, 45 bani pe sandal, pentru acoperemântu ișlicelor ¹”.

Mindirigiii coase din bumbac așternuturi, puind înuntru și păr de capră ².

În activitatea și rostul **carătașilor** se petrec mari schimbări în cursul acestei epoci de tranziție. Vechiul car de transport ³, vechea căruță, acum cu roatele „încălțate”, „cercuite” ⁴, iese din mina meșterilor de tradiție, ca și „carăta cu telegari”, „rădvantul” din veacul al XVII-lea ⁵. Dar acum se adoptă harabalele ⁶, cu postav, căruțele tătarești ale Crîmlenilor ⁷, căruțele de Giurgiu, „giurgiuvenești”, „ghiurghiuvanice”, și la vechile rădvane se adaogă „căfasuri” ca la vehiculele care transportă haremurile ⁸.

„Căruța nemțească” se introduce ⁹. Butcele-și fac apari-

¹ *Documentele Callimachi*, II, p. 124 an 1762-4. Cf. Antofanovici, o. c., II, pp. 119-20, 126-7; revista *Ion Neculce*, III, p. 73.

² *Studii și doc.*, XXI, p. 199 Moldova, 1824; 428 an. 1828; 467 Botoșani, 1814; Revista *Ion Neculce*, II, p. 290 Iași. 1766).

³ Car cu blanarie, căvafie, citarii; *Doc. economice și financiare*, p. 110 an. 1812).

⁴ *Studii și doc.*, XXIII, p. 337 Moldova, c. 1830). „Chelne de car”, *ibid.*, XXI, p. 119, no. 5 după 1821. O descriere de caruță, la 1812: „una dă cai, legată, 2 roate și 3 ochiuri dă lamoc și crucile și țoliturile dă her”, *ibid.*, VII, p. 356 an. 1812; „Căruță cu opt cercuri de her”; *ibid.*, XIV, p. 309, no. 48 (Oltenia, către 1760).

⁵ *Ibid.*, VII, p. 233, no. 103 Moldova, 1784); p. 234.

⁶ *Ibid.*, XXI, p. 427 (an. 1828).

⁷ Revista *Ion Neculce*, II.

⁸ „Căruți giurgiuvenești ferecate, rădvant cu căfasuri ferecate și spânzurate în curèle”; *Doc. economice și financiare*, p. 37 an. 1764). „Car ghiurghiuvanic”, *ibid.*, p. 78 (an. 1805-6).

⁹ Se cere din Sibiiu una la 1822; *Studii și doc.*, VII, p. 65, no. 420 (Oltenia).

ția ¹, probabil întâiu pe calea polonă, cum pare să indice numele. Sînt „butce cu șase telegari” peste care „curărarul” pune „un teletu (teletin) nou și postav”². Ele sînt astfel „înfășurate”. Pot fi și „butce turcești” de acest fel ³. Ce se întrebuița pentru transport în vremea butcelor, pe la 1760, reiese din aceste socoteli moldovenești: „Butca cia mică ce s’au făcut Mării Sali beizadè Alixandru... Ce s’au cheltuit cu meremetul la carăta fetelor... Bogasii, ață, la broaști i bunghi... 2 rădvani... Pentru zugrăvitul unuia..., pentru ferecat altul... Meremetul un’i leftici a Mării Sali beizadè Alexandru”⁴.

De pe la 1780 lucrul caretașilor de țară e tot mai mult îngustat de năvala importului din Apus. Se comandă căratele în Ardeal mai ales de boieri olteni⁵, dar și de Vlădica Iosif din Argeș, care avea atîtea legături peste munți ⁶. El cere acolo și vehicule de purtat, „căruțe de patru cai pentru trebuința drumului, însă încheiate ca o ladă (cu coviltiriu cu piele)”⁷, „car bun, legat cu fier”⁸, pe lângă butca de postav negru pentru călătorii personale ⁹.

Dar de la un timp ceia ce se dorește e marfa nouă occidentală, ce se numia pe atunci „naimodul”. Pentru boierul oltean Otetelișanu, se cere o butcă englesă sau „de Beciu”, „frumoasă, japănă, ușurică, și — mai eftioară”, avînd pe ea și „corone”¹⁰. Contelui Constantin Dudescu, vestit pentru drumurile lui, cu „frați de cruce” francesi, pănă

¹ „1 butcă vechi ce să meremetisăști acum di cătră un tocmit herari”, *ibid.*, XXI, p. 414 după 1821).

² *Ibid.*, XIV, p. 157, no. 162 (an. 1798 ; XII, p. 144, no. 295 an. 1802. Ordin către un „faur” din Sibiiu ca să dreagă butcă și roțile; *ibid.* „Butcă cu bobou” în Moldova, la 1784; *ibid.*, VII, p. 234.

³ *Ibid.*, XII, p. 174, no. 376 Ardeal, 1817).

⁴ *Documentele Callimachi*, II, p. 126.

⁵ *Studii și doc.*, VIII, p. 5, no. 18.

⁶ *An. Ac. Rom., lit.*, XXVIII, p. 198 an. 1784.

⁷ *Studii și doc.*, VIII, p. 225.

⁸ *Ibid.*, p. 217 an. 1798).

⁹ *Ibid.*, p. 212 an. 1796.

¹⁰ *Ibid.*, p. 9, no. 47; p. 10, no. 50 (an. 1784).

la Paris, îi trebuie o adevărată *carozza* occidentală ¹. Tudor Vladimirescu însuși face din Viena, pentru amicul său Glogoveanu, socoteala prețului unei „calești de frunte”: „mai jos de 1.800 de florinți nu să poate lua” ². Poate supt influența rusească, într'un moment cînd și prin sate se strecoară cite „un Muscal ca să facă cară de lună” (sic) ³, se încetățenește bricica, brișca, „ordinară” sau „pe răzoară” ⁴, brișca „acoperită și fericată” ⁵. O lungă ocupație rusească va impune „droșca”, și cu „patru telegari” ⁶, și birja (trăsura „cetățenească”) ⁷. Săniile, albe ori zugrăvite, se fac după nouă gusturi ⁸. Pentru nevoile ordinare se aleargă, încă de prin 1820, la „cărușele jădovești”, adevărate diligențe care merg de la Iași la Galați ⁹.

În marea îmbulzeală a modei, care necesitează și unele măsuri de apărare ¹⁰, mergînd pînă la amenințarea cu spinzurătoarea, vin și meșteri de înoire apuseană, cari lucrează la noi. Un răvaș de la 1832 are acest cuprins: „Am făcut o *caliașcă*” (franc. *calèche*) la Vais Neamțul de la Lipscani de vale, în Șelari, de modă. De-ți va plăcea fasonul întocma ca de modă, mă rog a număra taleri o mie două sute și a lua caleașca la dîmneata. Tocmeala mi-au fost: cafenie fața; cum zic: de modă, numai fără felinare” ¹¹. Consulul austriac la Birlad e pe acea vreme caretașul Andriko Manaki ¹².

¹ *Ibid.*, XII, p. 108, no. 211 an. 1785).

² *An. Ac. Rom.*, XXXVII, p. 137.

³ Stoica Teodorescu, *Telega*, p. 283.

⁴ Hurmuzaki, *Supl.*, I³, p. 152.

⁵ *Studii și doc.*, XXI, p. 290. Tot acolo „cărușă ferecată”, „cocii de un cal ferecată, rădvan..., sanii vechi” de două și patru persoane, „coș de sanii zugrăvit”.

⁶ *Correspondența lui Aman*, p. 155, no. 334 (după 1830).

⁷ *Doc. Tudor*, la an. 1849 (și vâtaf de birjari la Craiova).

⁸ *Correspondența lui Aman*, p. 194, no. 91; *Studii și doc.*, XXI, p. 477.

⁹ *Doc. economice și financiare*, p. 142 an. 1824.

¹⁰ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, V, p. 307.

¹¹ *An. Ac. Rom.*, XXXIV, p. 80.

¹² *Revista Istorică*, X, p. 159 an. 1837. V. și „sacă de cărat apă, cu cotiga ei”; *Studii și doc.*, XXI, p. 427 (an. 1828).

Hamurile trec de-adreptul la „naimod”¹, afară doar de friiele turcești². Încă la 1678 Moldovenii le cereau de la Liov³. Brîncoveanu la comandă la Brașov⁴. „Ceaprazuri de Sibiiu cu fluturi” se întîmpină mai târziu⁵. Din Brașov trimete pribeagul Nicolae Roset „hamuri nemțești” rudelor sale din Moldova⁶. Șleaurile ardelenesti sînt de usagiū comun⁷. La Chișinău, în 1763-4, se lucrează „bulgării”, un fel de piei⁸. Din Rusia se iea numai „harapnicul, biciu căzăcesc”⁹.

Șelarii se răspîndesc și la sate¹⁰. „Șeaua rumănească” nu se părăsește, dar alături apare „șeaua frincească”¹¹ „șeaua pozargic cu scările de alamă și cu ha[r]șă postav”¹². Descripția de la 1802 a unei șele de acest din urmă model e lămuritoare: „șă cu oblăncile îmbrăcate cu argint, însă și poliite... 1 harșă, cu cabarile de argint, iarăș poliite, 1 harșă cusută cu sirmă”¹³. Aceleiași mode-i aparține cutare „raht pe curële cu ciucuri, albastru”¹⁴.

¹ *Studii și doc.*, X, p. 224 Bran, 1760).

² V. hamuri rotași... cu căpețelele lor”, *Studii și doc.*, VII, p. 355 (Moldova, 1812).

³ *Ibid.*, p. 179.

⁴ *Ibid.*, X, pp. 88-9, no. 1.

⁵ *Ibid.*, VIII, p. 24, no. 116 an. 1792).

⁶ *Ibid.*, V, pp. 56-7. Cf. și *ibid.*, XXI, p. 428 (an. 1828).

⁷ *Studii și doc.*, VIII, p. 107, no. 3 Ardeal, 1754 ; XXI, p. 373 Moldova, 1829 . Pentru țesăli, perii, piepteni de cai; *ibid.*, XII, p. 110, no. 217 Ardeal, 1787).

⁸ *Documentele Callimachi*, II, p. 130.

⁹ *An. Ac. Rom.*, XXVIII, pp. 208-9.

¹⁰ Cf. *ibid.*, VI, p. 45, no. 109 1748-9); XII, p. 187, no. 8; *Revista Istorică*, IV, p. 84 1826-7, Moldova , Iorga, *Doc. Văii Teleajenului*, pp. 85-6, no. 1 an. 1741).

¹¹ *Studii și doc.*, XXI, p. 428 (an. 1828): „5 șeli vechi, strcati: 2 nemțaști și 3 moldovenești”.

¹² V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, IV, p. 404; *Studii și doc.*, VII, p. 356 an. 1812).

¹³ *Studii și doc.*, VII, p. 259, no. 185 Moldova .

¹⁴ *Ibid.*, p. 23, no. 108 Craiova, 1792).

În ce privește pe **săhăidăcari**, într'o vreme fără războaie odată numai aflăm, în socoteli domnești, la 1764, mențiunea „plății săhăidăcarilor, pentru așternuturile lor”¹.

Bucătăria veche românească, mai ales cea din Moldova, era influențată, de Apusul vecin². În Iași găsim o „**borșă-riță**” după datina polonă, la 1760. La Munteni numele de „socaciu” (1631), unguresc, arată originea noii îndeletniciri³. Cu datinele turcești se ivesc **maghirii**. Un bucătar din Iași e „tăușan”, din insulele Arhipelagului⁴. Meșteșugul se învâja prin încredințarea copiilor în sama unui meșter: „l-am dat într'un han ca să învețe bucătăria, și l-am dat încălțat, îmbrăcat”⁵. Se gătește acum la Curtea Moldovei altă listă de bucate. Dar și aceasta va fi înlocuită cu a „bucătarului frînc”, frances, din 1763-4⁶.

Cofetarii, cari, cum am spus, par a fi de foarte veche datină, de cînd Genovesii din Caffa și de aiurea primiau cu **confectiones**, cu **confetti**, se găsesc, deosebit, — am mai arătat-o — pe la 1700, în ambele țeri.

Răpede ciștigați de rețetele turcești, ei fac „baclavale, prăjituri i zaharică” (1764)⁸, „zaharică albe, roșii, galbene” (și în Ardealul de modă nouă)⁹. Cu prilejul unui „zăefet la

¹ *Doc. economice și financiare*, p. 45 (an. 1764).

² *Revista Ion Neculce*, I, p. 115. „Socacii, curechearii și grădinarii hătmănești”; Bianu, *Doc. românești*, II (1907), p. 189.

³ Herodot, pp. 229, 330.

⁴ Erbiceanu, *Mitropolia Moldovei*, p. 323 an. 1792. Îscălește grecește.

⁵ Iorga, *Inscripții*, I, pp. 345-6, no. 880.

⁶ *Doc. Calimachi*, II, p. 124. Acolo și „gărdinariul frîncu”, Dar „plăcinta cu sorți” se păstrează; *Doc. economice și financiare*, p. 164.

⁷ Pe lângă locurile arătate mai sus. *Revista Istorică*, V, p. 70; *Studii și doc.*, VI, p. 149, no. 35 Savu Cofătariul, Iași, 1709).

⁸ *Doc. economice și financiare*, p. 38.

⁹ *An. Ac. Rom.*, lit., XXVIII, p. 212 an. 1796); comandă la Sibiu.

chioscu domnesc” din Iași, în 1805-6, se găsesc „douăsprezece paneri zaharecale”¹.

Neschimbați, căldărarii, în parte numai Țigani, se întâlnesc adesea. Constantin căldărarul poate fi ctitor, în 1785, la Sf. Arhangheli din Craiova², un altul, la Chișinău, e hagiul³.

Spoitorii, „ce spoesc vasele de cuhnii”, apar, ca și în socotelile brîncovenești, și în Chișinău la 1798⁴.

Potcovarii sînt tot Țigani, dar și Turci, ca „Mustafă Turcul potcovariul și că fămeia Maghiula și feciorul lor Dimu”, cari au casă în Iași, ori ca Ali Potcovarul. Dar lăcătușii încep a fi Nemți în Moldova⁵.

În lucrul uneltelor de metal, Constantinopolul întăiu cîștigă teren în veacul al XVIII-lea. Se întrebuințează „linguri cu coadă, de Țeligrad”⁷. Pe lingă „sfeșnicile leșești” care mai sînt în us⁸, avem „sfeșnice mari de arămi de Țarigrad”⁹, cu mucările lor, tot de aramă¹⁰. Această aramă este, sau va a-

¹ *Doc. economice și financiare*, p. 78.

² *Studii și doc.*, XV, p. 67, no. 181. Țigani, *ibid.*, XXI, p. 172 (Moldova, 1794, 287 an. 1825, 413 d. 1821).

³ Ilagi Gheorghe Căldărarul, *ibid.*, p. 118 (an. 1798). Căldărar la Făgăraș, 1809, *ibid.*, XII, p. 200, no. 36 an. 1809); la Craiova, c. 1820, *Doc. Tudor*, pp. 112, 141; la Birlad, 1825. 1824, Antonovici, o. c., I, p. 42, no. 34; 104, no. 36; la Botoșani 1764 5, *Studii și doc.*, VII, pp. 124-5.

⁴ *Ibid.*, V, p. 362; XXI, p. 117.

⁵ Secolul al XVIII-lea; *ibid.*, V, p. 74, no. 3. Potcoave ce vin din Turcia la Munteni, 1792; V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, IV, p. 330, nota.

⁶ *Rev. Ist.*, IV, p. 84 (Moldova, 1823).

⁷ *Studii și doc.*, XII, p. 95, p. 181 an. 1778).

⁸ *Ibid.*, VI, p. 544 c. 1740).

⁹ *Ibid.*, VII, p. 192 și un „sîpet mari de Țarigrad”). V. și *ibid.*, p. 196 (Moldova, 1735-6).

¹⁰ *Buletinul Comisiei Istorice*, IV, p. 69 (Moldova, 1734) V. și „mucări cu tăblăluțal’ lor”, la 1821, în Moldova; *Studii și doc.*, VII, p. 262, no. 197.

junge a fi în curînd: alama galbenă, cu ale cării fabricate se mîndria Orientul cu mult înaintea frumoaselor obiecte pe care le dă Danemarca ¹. Într'o listă din Moldova la 1784 aflăm lighene cu ibric, sfeșnice de argint, tacîmuri de masă, blide și talgere de cositor, solnițe, scatulce, „tave cu zarfuri argint și felegene”, „stropitoarea argint” și „afumătoarea”, care aparțin aceluiași articol de menaj orientale ². „Felegenele de tumbac” (alamă), „galbene cu zarfuri”, se găsesc în Moldova, la 1784, pe toate mesele ³, lingă lingurile de tumbac și cositor. Cuțitele sînt însă tot de cele „cu mănunchele negre și de os” ⁴. „Țintele galbene” și „țintele de fier meșin” aparțin aceluiași paragraf ⁵.

Îndată însă Apusul, prin bilciul de la Lipsca mai ales, năvălește cu alte produse metalurgice. Aflăm „tablă lipțcă-niască” ⁶. Blidele și talgerele de cositor au altă înfățișare decît aceia, foarte veche, pe care li-o dădea Răsăritul în forma ultimă, turcească ⁷. Se pomenește „o tavă de cele de Beciu cu 8 păhare”, lingă „grătarul de her”, „sufertașul”, ibricile orientale, „hiarele de ciorapi” și rusescul ceainic de inovație ⁸. „Tablalele de Lipțca” sînt mai tîrzii ⁹. „Blehul” (Blech) vine din aceleași părți germane și avem o „tablă de bleh văpsită frumos pentru cinstit” ¹⁰. „Fulculița proastă de os” ¹¹ e înlocuită cu „furcuța” de carne”, cum se întrebuița 'n Ardeal la 1803 ¹². De la Lipsca,

¹ Sfeșnice de alamă catre 1818, în Țara-Romanească, *ibid.*, p. 18, no. 12.

² *Ibid.*, p. 232, no. 102.

³ *Ibid.*, p. 234.

⁴ *Ibid.*

⁵ *Doc. economice și financiare*, p. 45 (an. 1764).

⁶ *Ibid.*, p. 129 (an. 1822). Tipsii și blide, taiere de cositoriu în Ardeal la 1803; *ibid.*, XII, p. 146, no. 297.

⁷ Tocuri de blide și talgere, *ibid.*, VII, p. 223, no. 64 (Moldova, 1765); *Buletinul Comisiei Istorice*, IV, p. 69 (an. 1734).

⁸ V. V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, IV, pp. 404-5 (Muntenia, 1790).

⁹ *Revista Istorică*, VII, p. 148.

¹⁰ *Studii și doc.*, XII, p. 174, no. 376.

¹¹ *Ibid.*, VII, p. 262, no. 197 (an. 1821).

¹² *Ibid.*, XII, p. 146, no. 297.

Liptica, se aduc, pe lângă furculițele nouă, cuțitele,—cele de Danzig ¹ ajungînd în discredit—, linguri de ciorbă, de argint ², și de sigur ciorbalicuri, linguri mari de supă, polonicele noastre ³. Se cer și din Sibiiu cuțite, linguri, solnițe ⁴. După vechea „scatulcă mare cu șăpuri creștal de Zdansca” ⁵, vine „scatulca cu cește poliite și alte lucruri într’ânsa” ⁶, pe care o trimete Occidentul. „Tipsioare de dulcețuri” par a fi de aceeași proveniență ⁷. Cazanele se comandă în Ardeal, la Sibiiu, la Brașov ⁸. Episcopul de Argeș Iosif cere în Ardeal sfeșnice de „cele de acioaie”, „să nu fie tocmai din cele mari” ⁹. Prin doctorul român Molnar, scriitorul, Ardealul trimete până la Căldărușani sfeșnice, și anume din „alamă turciască, iar nu bătută, și date în strung, cu lustru frumos” ¹⁰. Un „policandru neghiob” e prefăcut, după dorința Vlădicăi, la Sibiiu în sfeșnice ¹¹. De import prin Ardeal sînt, pe lângă „călămărilor de criștal cu soăueș roș, cu clopoșel” și „călămarul de criștal cu scăunaș verde”, foarfecile, și cele de hîrtie ¹². Se introduc „meșanele” (mașinile) de cafea ¹³, „măngălăul di călcat straie” ¹⁴, sau „man-

¹ Revista *Ion Neculce*, II. Pentru cuțitele de „Liptica” și *Studii și doc.*, VII, p. 356 an. 1812.

² *Studii și doc.*, XXIII, p. 315 Moldova, 1811.

³ *Doc economice și financiare*, p. 129 (an. 1822).

⁴ *Studii și doc.*, VIII, p. 34, no. 173 (an. 1796).

⁵ *Ibid.*, VII, p. 192.

⁶ *Ibid.*, XVI, p. 92, no. 19. Și totuși, la începutul veacului al XIX-lea în Moldova, garnitura de masă turcească apare „2 tăblali di cafè și cu dulceți, șășă linguri, șășă furculiță di tumbac și tri cuțăti di os”; *ibid.*, VII, p. 262.

⁷ *Ibid.*, VIII, p. 23, no. 108 (Oltenia, 1792).

⁸ *Ibid.*, XII, p. 168, no. 260 an. 1811. „Cazane pentru prefăcut rachiu”; *ibid.*, p. 153, no. 293 (Ardeal, 1804).

⁹ *An. Ac. Rom.*, XXIX, p. 10 (1785).

¹⁰ *Ibid.*, lit., XXVIII, pp. 232-3.

¹¹ *Ibid.*, p. 225. Un „sfeșnicar” în Moldova după 1821; *Studii și doc.*, XXI, p. 415.

¹² *Ibid.*, VII, p. 262, no. 198; p. 263, același nr. (Moldova, 1827).

¹³ Pe lângă „ibrițele pentru cafè, de lut”; *ibid.*, p. 263, no. 198.

¹⁴ *Ibid.*, XXI, p. 415 (c. 1821).

ghinul mari de călcat strai”¹. „Spunculițe”, „undrele”, se menționează atunci întâiu². Împrumutul merge până la „broaște de ușa nemțești”³, la „soba de fier turnată”⁴, la „soba de modă”⁵, la tulumbe cerute în Ardeal⁶, la comenzi de sîrmă-„drod” (drot)⁷, la „condeie de plumb și niște cărămi (sic) nemțești”⁸. Cunoaștem întîmplător și prețurile care se cereau pentru asemenea articole importate la 1815, în Moldova: „1 toc cu șasă părechi cuțăți, cu furculițele și lingurile lor, și un scăueș mic argint, a cărora prețul este șasă sute lei”⁹.

La începutul secolului trecut se făceau comenzile la anume meșteri din Ardeal: un Oltean lasă astfel la Sibiu lui „meșter Gheorghe Valtiter, în ulița Cîsnădii”, material din care să-i facă „tipsii în cornuri”, „castroane de bucate” și „custronașe de hrean”¹⁰. Treizeci de ani mai târziu, egumenul de Hurezi scrie: „Este ca să viie din năuntru acolo la vamă un Neamțu, fabricant, cu cinci cazane ale mele”¹¹. Încă din 1795 la Craiova ciurma ucidea la un han și niște meșteri de fier nemți¹². Tot acolo lucra la 1825 fierarul I. Baumann¹³.

Clopotarii continuă a fi străini, sau măcar ardeleni. În Ardeal la Inidoara este în 1805 o jupăneasă Dima Eva clo-

¹ *Ibid.*, p. 429, no. 7 an. 1828).

² V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, IV, p. 407 Muntenia, 1790).

³ *Ibid.*, p. 406. Balamale la Porumbac, *Studii și doc.*, XIII, p. 41, no. 236 an. 1805).

⁴ *An. Ac. Rom.*, XXIX, p. 15 an. 1814.

⁵ *Doc. Callimachi*, II, p. 143 an. 1813-4 : „mai proastă” și „de fier noi”.

⁶ *An. Ac. Rom., lit.*, XXIX, p. 10, nota 1. V. și „cîntări mari de tulumbe”; *Studii și doc.*, XXI, p. 427 an. 1828.

⁷ *An. Ac. Rom.*, XXIX, pp. 16-7 (an. 1799).

⁸ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, IV, p. 406.

⁹ *Studii și doc.*, XXI, p. 191.

¹⁰ *Ibid.*, XII, pp. 143-4, no. 294 (an. 1802).

¹¹ *Ibid.*, XIV, p. 177.

¹² *An. Ac. Rom., lit.*, XXVIII, p. 203.

¹³ *Corespondența lui Aman*, p. 81, no. 206.

potărița ¹. Iosif de Argeș cere la Sibiiu un clopoț „cu glas bun” ². Gheorghe Wolf din acest oraș, care dăduse atîta lucru de metal lui Brîncoveanu : Evanghelii, tipsii, inele, lucra pentru Argeș din cositor de Olanda; dar el are un frate la București ³. Acest „Wolf clopotariul din ulița Cisnădii” face și policandre ⁴. Brașovul furnisează partea lui până la lucrul din 1878 al unui Andrakowski ⁵. Un Bota, care face clopotul pentru Topolnița lui Caragheorghe, clopot rămas în Craiova, trebuie să fie și el Ardelean, dar, firește, Român ⁶.

La Iași se toarnă după 1828 și clopote din tunuri turcești ⁷, cum, după anexarea Bucovinei de Austrieci, se topiu tunuri la Pătrăuți ⁸. Se ceruse la Iași, de presidentul Divanurilor românești, Chiselev, „o limbă de clopot pentru București” și ea se face la „fabrica din Bocovina” cu prețul de 870 sorocoveți, 2 pușori, cuprinzînd și vama ⁹.

Armurieri de țară nu apar încă, dar se aduc de afară, și din Veneția (pentru Moldova în 1763-4), pistoale și flinte ¹⁰.

Teslarii moldoveni se mențin după datină ¹¹, ca și ro-

¹ *Studii și doc.*, XIII, p. 120, no. 371.

² *An. Ac. Rom., lit.*, XXVIII, p. 225.

³ *Ibid.*, XXIX, pp. 17-8.

⁴ *Studii și doc.*, XII, p. 144, no. 295.

⁵ *Ibid.*, VII, p. 18, no. 11 c. 1818 ; X, p. 70 și urm., 90 și urm., 105-6; Stoica Teodorescu, *Telega*, p. 280.

⁶ Iorga, *Clopotul lui Caragheorghe*, în *An. Ac. Rom.* Cf. *Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale*, VIII, p. 58.

⁷ Erbiceanu, *Mitr. Moldovei*, pp. 285-6, 462.

⁸ *Revista Istorică*, IX, p. 170.

⁹ Erbiceanu, *Mitr. Moldovei*, p. 473 (c. 1830).

¹⁰ *Documentele Callimachi*, II, p. 114.

¹¹ *Studii și doc.*, XXI, pp. 458 și urm., 461, no. 2 (Botoșanî, 1779).

tarilor de acolo ¹ și țimplarii munteni ², pentru lucruri mărunte: crivate, sanduce, tavale de scinduri ³, sfeșnice care se zugrăvesc ⁴, apoi sipete ⁵, tetrapoade la biserică ⁶, poate bisactele ⁷. Dar la 1792, Hagi Stan Jianu, boier oltean, trimete un dulap la dres în Ardeal, unde i se pare că sînt măsari mai buni ⁸.

Dar mobila nu mai e în mina acestor meșteri. După 1810 apar paturile de modă, „canapelele de culcat, de tisă”, „mesele de tisă”, „scaunele de tisă cu jelturile lor și cu citurile lor”, „scaunele de lemn prost, negri, îmbrăcate cu plisă, de sofragirii”, de la Mosiù Jan, scaunele îmbrăcate cu adamască, cu cit, cu meșănă, canapelele cu șal. Socotelile moldovenești cuprind această mențiune: „dascălului Gal pentru o canapă cu șasi scaune și 4 oglinzi ce s’au luat pentru Curte ⁹”.

Se continuă doar cu „facerea șindilei”¹⁰, întrebuițindu-se la șindilit și cutare, băiat „slut și nu tot în mințile lui care știe să șindrească”¹⁰.

¹ *Ibid.*, VI, p. 186 c. 1780. Invoială de rotari la Botoșani 1837; *ibid.*, VII, p. 149, no. 115.

² *Ibid.*, XV, p. 243, no. 696 Vălenii-de-Munte, 1814). Blane și speteze la sicrie; *ibid.*, XXIII, p. 45 Oltenia, c. 1820).

³ „20 scânduri ce s’au făcut 3 tavale de dus bucate”; *Doc. economice și financiare*, p. 38 (an. 1764). V. și *ibid.*, p. 219 an. 1826 și *Studii și doc.*, XXI, p. 441 (an. 1834).

⁴ „Zugrăvitura sfeșnicelor celor de lemn”; *ibid.*, XIII, p. 256, no. 97.

⁵ „Săpît cu cheli îmbrăcat”; *ibid.*, VII, p. 262, no. 197 Moldova, 1821. V. și X, pp. 327-8, no. 8 Brașov, 1720).

⁶ „Tratapod de 45 flor.”; *ibid.*, XIII, p. 161, no. 552.

⁷ „1 pazactea”; *Correspondența lui Aman*, p. 195, no. 92 (c. 1820); *Studii și doc.*, XV, p. 243, no. 636 Vălenii-de-Munte, 1814). Blane și speteze la sicrie *ibid.*, XXIII, p. 45 (Oltenia, c. 1820).

⁸ *Ibid.*, VIII, p. 23, no. 108,

⁹ *Doc. economice și financiare*, p. 132; *Studii și doc.*, V, p. 166; VII, p. 262, n-le 197-8; XXI, p. 414.

¹⁰ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, VI, p. 70.

Nevoia de a furnisa Turcilor lemnărie pentru corăbii dădu în acest secol un mare avânt industriei țerănești de cherestea. Încă pe vremea lui Brincoveanu se exportau catarge, se fabricau cușaclicuri sau scînduri pentru căptușală, ustuacicuri sau poduri de vase ¹; se notează săniile „ce au dus catarturile la Giurgiu”. Acum se lucrează pentru trimeterea până la Ismail, la Sulina și la Vozia (Oceacov), la Hanul, la Angora, stilpi, babale, lemn criș, mesecriș, chirisie flamură, hatelie, dușumele (**dusemel**), „mesesi”, scînduri tahtasă sau ortù-tahtasă, gugiù-tahsî, top-conndaclari, tarhanë, făcute la Neamț și Bacău ², bastarde, trînceturi, canatlicuri, tecnelicuri, mătrăce, pe lingă vulgarii dulapi ⁴. Vedem la 1882 un boier „stînd în munți trei luni de zile întru tăere catarturilor Sucevei” ⁵. Un „marangoz” supraveghează livrarea ⁶.

Ai noștri, cari știau să lucreze dubase (de unde **dubăsari**, tirgul Dubăsarilor) ⁷, făceau supt Brincoveanu caice pentru Sultan, „cu cherestea, cu meșteri, cu pînzele, cu funiile” ⁸. Conдика de socoteli scrie : „10 tal. s’au dat la un meșter de la Giurgiov ce au venit de s’au tocmît caicele să le facă, dar pentru ȏsteneala lui, căci au venit de s’au tocmît să le facă” ⁹. Acuma, cherestea de la Oltenița va merge și la Ismail, și sătenii se vor preface în **șeicari**, și **ghimigii** ¹⁰. De altfel, „caice duc glastre pe Prut” ¹¹. Și alte

¹ Aricescu, *l. c.*, pp. 79, 92; *Studii și doc.*, V, p. 374.

² *Documentele Callimachi*, II, p. 111 (an. 1763-4; cf. p. 125: „butuci de tisă, scînduri de teiu și de nuc” pentru Galați); *Doc. economice și financiare*, pp. 35, 65, 77, 125 și urm.

³ *Ibid.*, p. 126.

⁴ Galați-dulap stejari, *ibid.*, p. 161.

⁵ *Ibid.*, p. 126.

⁶ *Ibid.*, p. 145. Cherestea Orheiului, *Studii și doc.*, XXIII, p. 133 (c. 1760).

⁷ *V. Arh. ist.*, I, p. 11.

⁸ Aricescu, *l. c.*, p. 541.

⁹ *Ibid.*, p. 314.

¹⁰ V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, VI, pp. 323-4.

¹¹ *Doc. economice și financiare*, p. 142 (an. 1824).

socoteli spun: „Se fac, la Cășcioare, șăici cu fier adus de la Roman la Focșani și mai trebuiește lemne, scinduri și o funiie și 220 fulăi, lopătari din județul Vlăștei și Ilfov”¹.

Un rol important au în această vreme **boiangiii**. Îi vedem văpsind și hamuri: „hamurile”, scrie un Oltean, la 1822, „le-au văpsit boiangiu, însă doo bucăți de un feli și doo într’alt feli, adecă unele deschisă și altele mai închisă”². Boielile le pregătesc ei singuri (și „boiă de spălat”), sau le cumpără de la țeranii cari le fabrică după foarte vechi procedee, asemenea cu acelea întrebuintate de femei pentru admirabilele lor țesături, procedee indicate de un Italian în **Caronni in Dacia**: astfel un țeran, furnisează la 1799 clientului său bucureștean „40 de cîntare boiă de căprițe”⁴. Sînt și femei care exercitează acest meșteșug, ca Maria boiangioaica din 1775⁵. Cutare boiangiu își trimite la 1733 fiul la dascălul Șerban din București ca să învețe carte⁶. Grigore boiangiul din 1822, care merge la Constantinopol, are de soție, pe doica de la Doamna lui Grigore-Vodă Ghica⁷. Găsim pe un boiangiu ieșean destul de bogat ca să facă ușa de la biserica Sf. Constantin⁸. Dar odată apare, semn de alte vremi, deocamdată numai în Ardeal, un „ferbăr nemțesc”⁹.

¹ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, IV, p. 506.

² *Doc. Tudor*, p. 202, no. 244.

³ *Revista Ion Neculce*, II.

⁴ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, VIII, p. 98. Să nu fie un văpsitor Ștefan Gălbănar ot Orheiu, din 1630? *Studii și doc.*, VI, p. 537.

⁵ *Duletinul Comisiei Istorice*, IV, p. 108.

⁶ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, XIII, p. 336.

⁷ Litzica, *Catalogul mss. grecești ale Academiei Romîne*, p. 214, no. 421.

⁸ *Studii și doc.*, XV, p. 200, no. 572.

⁹ *Ibid.*, XII, p. 67, no. 120 (an. 1754 . V. și Bibl. Ac. Rom., ms. 4236, fol. 104; Arh. Statului, Zlătari, 1716, și 20, netrebnice. 10 București, 1739-48); *ibid.*, *Cond. domnească*, 52, fol. 347 v-o., 351 1776-1802), 86, fol. 79 1782 (comunicații ale d-lui Iuliu Tuducescu); Academia Romînă, *Creșterea colecțiilor*, an.

În sfârșit, în ultima fasă a vechiului regim de îmbrăcăminte lucrul de casă e aproape cu totul înăbușit. El nu mai figurează în socoteli de moștenire și în foi de zestre. Numai în lumea țerănească el își păstrează și toată valoarea și toată frumuseța.

Cumpărăturile de materii și piese gata făcute după moda Occidentului n'au împiedecat moda răsăriteană de a se continua mai ales în anume cercuri de burghesie. Până târziu în secolul al XIX-lea avem „bohcele de buhur de Țarigrad”¹, „cămeși de helalie”, de hasă, de melez², benişuri enghiușali, ceacășiri de plisă perviia, catifele, caftane de pambriu³, „giasuri de Țarigrad cu flori la căpătăie, iar pîn prejur cu chenaruri”⁴, rochii de dibet și ghermesut, salope de atlas⁵, ori altele, „fața pambriu cu catife prin prejur, blănite, cu blana innăuntru, salvie, și gulerul cu samuri”⁷, „degremele de tulpă alb, de legat”⁸, „tămbare de șahmarand cu pacă de sobol, cu șireturi de fir”, „sucne de cavnavață cu flori de fir, cu petile cusute cu sîrmă, cu sponce de argint”⁹, „fermenele de bucumea”¹⁰, benişuri de atlas¹¹,

1910, p. 49 (la București, „în boiangi”; an. 1788); Bibl. Ac. Rom., 64, I, 203-4, CLXXIX Iași, 1800-4); Arh. Statului, *Cond. domnească*, 46, fol. 62 (Bucureștii, 1803, 90, fol. 282 (București, 1815) (comunicație a aceluiasi).

¹ *Studii și doc.*, XXIII, p. 48 Oltenia, c. 1820).

² *Ibid.*, p. 317, no. 6 (Moldova, c. 1811); XXI, p. 202 (Moldova, 1824).

³ *Doc. economice și financiare*, p. 131 (an. 1822).

⁴ *Studii și doc.*, XXIII, p. 49.

⁵ *Revista Istorică*, VII, p. 148 (an. 1840).

⁶ *Ibid.*

⁷ *Studii și doc.*, XXI, p. 201 (Moldova, 1824).

⁸ *Ibid.*, p. 202.

⁹ *Ibid.*, VI, p. 250, no. 955; VII, p. 55, no. 28 (1818). V. și „39 coți maltin ghirghiliu”, *ibid.*, XXI, p. 199 (Moldova, 1824). „Biniș de poală îmblănit cu cacom, tătarcă de atlas, vârgată cu fir, cu șireturi, rochie atlas vârgată cu fir, cu antereu ei, fustă de maldeh, rochie ghermesut sadea”, *ibid.*, VII, p. 18, no. 12 (Muntenia, 1818).

¹⁰ *Revista Istorică*, VI, p. 206 (București, 1818).

¹¹ *Studii și doc.*, VII, p. 15, no. 9 (c. 1816).

rochii de hasă și de tulpă¹, de șamalagiu, de chismeriu, de agabanu, fuste de malton ghinghiurluc², checele de Țarigrad³, malotele de ghermesut⁴, „filii de hatai”, „veznele”, „străfilile de păioare”, „buianale”⁵.

Pe la începutul veacului al XIX-lea, unii boieri începuseră să poarte șaluri ca turbane: portrete din acest timp îi înfățișează astfel „turcește” și a trebuit o formală opreliște din partea Domniei la 1813⁶. Mai ales la țară datina orientală se păstrează: pe vremea lui Tudor Vladimirescu se purtau poturi cu copci de argint, ilice, giubele de postav blănite cu nafeă; femeile cereau cepchene cu hargiurile de fir, tuzluci cu găitane de mătăasă cauce și taclituri⁷. Ori „chiurturi înblănite cu nefeă cu vârgi spinare vulpe”⁸, șalvari postav găitan mătăasă”, epingele, igialicuri⁹, mintene cu ceaprazuri de argint¹⁰. Se găsesc cămăși de mătăasă turcească de Țarigrad¹¹, „izmene de pafă”¹².

În orînduirea camerei de culcare se întîlnesc, pe lingă „cearșafuri cusute cu șapte rînduri, grele, cu fir, perinele, cu fir, șervetele, „cusute” și „vărgate”¹³, „așternuturi cu un

¹ *Ibid.*, XXI, p. 190 (Moldova, 1815).

² *Studii și doc.*, XII, p. 123, no. 258 (Ardeal, 1798); *Doc. Văii Teleajenului*, p. 23 (an. 1807).

³ *Studii și doc.*, XI, p. 103, no. 24 an. 1779).

⁴ *Ibid.*, XIX, p. 58 București, 1803).

⁵ V. A. Urechă, *Ist. Rom.*, IV, p. 403 Muntenia, 1790). V. și *Studii și doc.*, VIII, p. 18, no. 84 Oltenia, 1790).

⁶ Hurmuzaki, XXI, p. 648.

⁷ Cf. *Documentele Tudor*, p. 81 și Aricescu, *Istoria revoluției de la 1821*, II, p. 81.

⁸ „Straie cu coade samuri”, „cu pîntece samuri” și „cu cacomi” la 1806 în Moldova; *Studii și doc.*, XXI, p. 186. „Conțăș samur de Mosc”, 1805-6, tot acolo; *Doc. economice și financiare*, p. 78.

⁹ *Studii și doc.*, VII, p. 15, no. 9 Muntenia, c. 1816).

¹⁰ *Ibid.* La 1807, Homoriciu Prahova, haine de dimie blănite cu nură; *Doc. Văii Teleajenului*, p. 22, no. 16.

¹¹ *Studii și doc.*, XII, p. 226 (Ardeal, 1817).

¹² Și de bumbac de casă; *ibid.*, VII, p. 45. no. 57.

¹³ *Ibid.*, p. 18, no. 12 (Muntenia, c. 1818).

rând de agabanii”¹ și de tulpăni², cultuce de cit, ca și „perdele de ghermesăt cu pui de fir”³.

Dar pinza de Brașov pătrunde⁴. Se fac din ea „fultuce” (cultuce), alături de „pernele de carton, căptușite cu bogasiu”⁵. Din Sibiu își are Dumitrana Știrbei „materia de giubea” la 1780⁶, și de acolo vine chembrica englesă⁷ și „mese leșești” la 1796⁸. „Pohcelele de Țara Nemțească” apar⁹. Avem, în Ardeal, e drept, „cămăși faine de Linz” împreună cu „izmene de Hausleinand”¹⁰; Casa Pop din Sibiu furnizează însă pînă de Linz și clienților de dincoace de munți¹¹. „Citaria de Lipțca” se întrebuița curent de Olteni pe la 1826¹²; avem și „taclitul de Lipțca”¹³. Cămășile de Olanda sînt pomenite în Moldova pe la 1811, împreună cu cele de batistă¹⁴. „Stamba” italiană¹⁵, „pînza americană”¹⁶, „chimbricul”, chembrica englesă¹⁷ pătrund mai târziu.

Dar ce răspate tot mai mult e fabricația francesă¹⁸, care

¹ *Ibid.*, XXI, p. 130 (Moldova, 1815).

² *Ibid.*, XXII, p. 325, no. 12 (Moldova, 1827).

³ *Ibid.*, VII, pp. 259-60, no. 185 (Moldova, 1802).

⁴ *Ibid.*, p. 355, no. 6 (an. 1812).

⁵ *Ibid.*, p. 44, no. 57 (an. 1815). V. și *ibid.*, XII, p. 157, no. 221 (Ardeal, 1804).

⁶ *Ibid.*, VIII, p. 4, no. 11.

⁷ *Ibid.*, VII, p. 44, no. 57: „cămăși de chimbric, meletu, pînă supțire”.

⁸ *Ibid.*, p. 33, no. 163.

⁹ *Ibid.*, VIII, p. 355, no. 6 (an. 1812).

¹⁰ *Ibid.*, XII, p. 145, no. 297 (Ardeal, 1803).

¹¹ *An. Ac. Rom.*, XXVIII, p. 220 (an. 1800).

¹² *Studii și doc.*, XXIII, p. 45.

¹³ *Ibid.*, pp. 47-9 (c. 1820).

¹⁴ *Ibid.*, XXII, p. 317. Batista pentru camași; *Revista Istorică*, VI, p. 205 (București, 1818).

¹⁵ *Ibid.*, VI, p. 137, no. 34.

¹⁶ *Ibid.*, XIV, p. 180 (Oltenia, 1838); Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, p. 216.

¹⁷ *Ibid.*, VII, p. 44, no. 57: „Cămăși de chimbric, ineletu, pînă supțire”.

¹⁸ Postavuri belgiene, c. 1850, *Rev. Ist.*, V, p. 351.

va cere, pentru „capoduri de iarnă”¹ și rochii, și altfel de meșteri dintre croitori. Iată la 1804 **camelotul** care, lucrat din păr de cămilă, nu mai vine din Orient². Apoi rochiile de bază³, capoatele de percal⁴, poate „testopanurile fămeiești”⁵, rochiile de croazea” (croisé)⁶, anteriele de dumaticaton (demi-coton)⁷, „semințele”, „simizeturile” (cu „orbote” și cu „zăbranic” sau și „sadè”)⁸ (chemisettes) „de horbotă”⁹, vapelele sau vapelurile¹⁰ — aceleași se pare, că „văzduhurile”¹¹ — (vapeurs), dradidanul (drap des dames), din care se fac fermenele, giubele, ciacășiri¹², linoul (linot) pentru cămăși și izmene¹³, catrilatul (cadrillé), cadriletul, cadrilinel¹⁴, plisa¹⁵, pichetul¹⁶, pica¹⁷ nanchinul sau nanchinetul, anghinetul¹⁸,

¹ An. Ac. Rom., XXXVII, p. 23 (an. 1814).

² Il cere epiiscopul de Argeș, Iosif la 1804, *ibid.*, XXVIII, p. 225.

³ București, 1818; *Revista Istorică*, VI, p. 205.

⁴ *Studii și doc.*, XXIII, p. 49 (Craiova, c. 1820).

⁵ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, IV, p. 403 Muntenia, 1790).

⁶ *Studii și doc.*, VII, p. 355, no. 6 an. 1812).

⁷ *Ibid.*, XIV, p. 180 Oltenia, 1838; *Rev. Ist.*, VI, p. 205 („mintean de dimicoton”; București).

⁸ *Studii și doc.*, VII, p. 45, no. 57 an. 1815); XXI, p. 202 (Moldova, 1820 : „o sămințetă blondă, doi sămințeturi cu valpeluri”).

⁹ An. Ac. Rom., XXXVI, p. 935 Moldova, 1825).

¹⁰ *Ibid.*, p. 935 (*idem*); *Studii și doc.*, XXI, p. 201 (Moldova, 1824).

¹¹ Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 261 (an. 1813).

¹² *Studii și doc.*, XIV, p. 180 Oltenia, 1838); XXIII, p. 49 (Oltenia, c. 1820; *Doc. Văii Teleajenului*, p. 67 (an. 1842).

¹³ *Studii și doc.*, XXI, p. 202 Moldova, 1824); XXII, p. 49 (Craiova, c. 1820).

¹⁴ *Ibid.*, VII, p. 18, no. 14; p. 44, no. 57 an. 1815).

¹⁵ *Ibid.*, p. 15, no. 9 (Muntenia, c. 1816). Alături de „ar-bechir”, pînză de Diarbegr.

¹⁶ *Ibid.*, XII, p. 174, no. 376. (Ardeal, 1817).

¹⁷ *Ibid.*, VII, p. 263, no. 198 (an. 1827). Și „izmeni olandă”.

¹⁸ „Nădragi de anghinet”; *ibid.*, XII, p. 174, no. 376 (*idem*). Se fac în Ardeal haine de „anghin, pentru vară”; An. Ac. Rom., XXIX, p. 45 (an. 1823).

flanelul sau flanela¹, cașmirul², „foranțul”³, „creditorul”⁴, „gaza”, „petinetul”⁵, musilinul (mousseline)⁶, chiar „șalul franțuzesc”⁷. Pe lângă vechile „spițuri” și „galoane”⁸, panglicile, cordelele, care se cer⁹, podoaba e făcută din blonde sau „blionduri”, din „gherlanturi de flori”¹⁰, din bibiluri și dantele¹¹, din bucheturi¹², din „pai” (paille)¹³.

Noii vinzători de asemenea „materii” străine, sînt în Moldova „Jădoavce” sau Evrei masculini ca Leiba Groșul și lăncu Chiorul din 1824¹⁴. Se croiesc ori se cumpără gata pantaloni alături de arhaicii ceacășiri¹⁵.

Ardealul purta „manșete vineți” încă de pe la 1817⁶. „Călfunii” de odinioară, „colfunii” rămași în Moldova¹⁷, sînt

¹ „Nădragi de flanel pentru iarnă”; *Studii și doc.*, XII, p. 174, no. 376 (Ardeal, 1817).

² *An. Ac. Rom.*, XXXVII, p. 30, no. 3 an. 1815).

³ *Ibid.*, XXI, p. 201 Moldova, 1824 ; *Doc. familiei Mano*, p. 459 an. 1814).

⁴ *Studii și doc.*, VIII, p. 51, no. 706 (an. 1811); XII, p. 146, no. 298 (Ardeal, 1803): „creditor lilafarb, cîrpă de burdunariu”.

⁵ *Ibid.*, XXI, pp. 198-9 Moldova, 1824).

⁶ *Ibid.*, XII, pp. 144-5 (Ardeal, 1802). Interesantă listă de îmbrăcăminte ardeleană.

⁷ V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, VII, p. 260, nota. Șalgii în Moldova, Melhisedec, *Cron. Romanului*, II, p. 156 c. 1800).

⁸ *Studii și doc.*, XII, pp. 145-6, no. 297 (Ardeal, 1803).

⁹ *Ibid.*, XXI, p. 190 Moldova, 1815. Cu alte stoffe, purtînd nume curioase, ca „nemeteturi”.

¹⁰ *Ibid.*, VII, pp. 44-5, no. 57; VIII, p. 51, no. 306 (Muntenia, an. 1815).

¹¹ *Doc. Mano*, p. 459.

¹² Rochie de șal alb cu bucheturi, rochie cu „petială de petinel”; *Studii și doc.*, XXI, p. 201 (Moldova, 1824). „Șal cu bucheturi”; *ibid.*

¹³ „2 rochii : una cu petială și una cu pai”; *ibid.*, p. 199, (Moldova, 1824).

¹⁴ *Ibid.*, pp. 199-200.

¹⁵ *Ibid.*, p. 373 (Moldova, 1829); *Revista Istorică*, VI, p. 206 (București, 1818).

¹⁶ *Studii și doc.*, XII, p. 174, no. 376.

¹⁷ *Ibid.*, XVI, p. 92, no. 19, an. 1811.

noii „ștrimfi dă mătasă, dă tiriplic, fini”, cari intră în „pantohii dă mătăsărie” ori „dă piele” ¹.

Se poartă „batiste cu fir și peteală” ori „basmale purulan” ², („basmale dă nas” ³), „batiste zugrăviti prin pregiur”, „batiste cu margini pe di lături” ⁴, „basmale dă Lipțca, dă cele mari sau dă cele negre” ⁵. Umbrelele de pînză se importă ⁶, „stocparisoalele”, „corturile cele de ploaie” (și de mușamă verde), ca și „apărătoarele”, nemțești, evantaliile ⁷.

Tot din Apus vin șervetele: se face socoteala la Craiova, prin 1820, a „unui tufun șervete cu mesele lor, dă Lipțca” ⁸.

Vechii plăpumari ⁹ nu mai lucrează cu basmă și „canefas”, cu „cît de Tocat”, cu cutnie, cu „cît de cel bun”, cu mătăsă, cu ghermesut ¹⁰.

Brașovul dă pături Moldovei ¹¹; Craiova are saltele „dă ștofiță fir dă fir” ¹², „plapome de pambriu sadea, iar prin prejur cu chenaruri dă cele dă Viena” ¹³; prostiri de olandă, de „batistă cu horbotă”, se fac în Moldova ¹⁴ și macaturile

¹ *Studii și doc.*, XXI, p. 49 (c. 1820. Cf. *ibid.*, XXI, p. 198 an. 1824). „Ciorapi bumbac suptiri”; *ibid.*, XIV, p. 180 (Oltenia, 1838. „Șuh pantofi” de la Sibiiu, *ibid.*, VIII, p. 33, no. 163).

² *Ibid.*, p. 44, no. 57 (an. 1815); VIII, p. 85, no. 30 (an. 1796).

³ *Ibid.*, VII, p. 45, no. 57 Muntenia, 1815).

⁴ *Ibid.*, XXI, p. 202.

⁵ *Ibid.*, XXIII, p. 46 c. 1820. Cf. „măramă de batistă de s'au legat la gît”; *ibid.*, XII, p. 207, no. 49 Făgăraș, 1817).

⁶ *Ibid.*, VIII, p. 85, no. 30 an. 1796).

⁷ *Ibid.*, XII, p. 146, no. 298 (Ardeal, 1803 ; V. A. Urechii, *Ist. Rom.*, IV, p. 405 Muntenia, 1790).

⁸ *Studii și doc.*, XXIII, p. 49.

⁹ Cei din București, 1823, *Inscripții*, I, p. 336, no. 61.

¹⁰ *Studii și doc.*, V, p. 156, no. 104; VII, p. 15, no. 9; p. 18, no. 12; p. 44, no. 57; XII, p. 70, no. 367; p. 123, no. 258; *Doc. Văii Teleajenului*, p. 23; p. 50, no. 45; *Doc. Mano*, p. 459.

¹¹ *Studii și doc.*, VII, p. 355, no. 6 an. 1812.

¹² *Ibid.*, XXII, p. 49 (c. 1820).

¹³ *Ibid.*, Și fețe de pernă de lînot cu horbote.

¹⁴ *Ibid.*, XVI, p. 92, no. 19 an. 1811 ; XXI; p. 202 (Moldova, 1824).

sînt de „pînză neamțască”¹. Perdelele la ferești se fac de alte stofe².

Cărămidarii se pot urmări până la 1673: astfel socotelile pentru clădirea schitului Fedeleşcioiu cuprind „cărămida de la Jăblea, ce s’au făcut la 80.000, tocmeala câte 1 leu, fără cheltuiala adusului”³. La București ei ocupau o întreagă mahală⁴. Domnia-i pune să lucreze pentru dînsa⁵. Cei de la „margine” în Moldova dau cîte 10.000 de bucăți pe an către 1740, și Vodă chiamă de la Putna zece cărămîdari și un „miimar”, un clăditor, „meșter de lemn”⁶. Ei făceau și țiglă și „chiunghiuri pentru aducire apii” (în Moldova)⁷.

Tinichigiii, cunoscuți mai de mult în Moldova, prin vecinătatea ei specială, aduceau o industrie de peste Dunăre: la 1840 la Bistrița Oltului, lucrau „maistări izrailiteni tinichigii din orașul Brăila”⁸.

O nouă îndeletnicire era acela a constructorilor de vase. În Moldova, la 1786 erau oameni pentru „meremetul cai-cului gospod ot Jijie” și la 1795 se făceau acolo zece bărci cu tunuri⁹.

Pentru aceasta se recurge și la meșteri de sfoară și od-

¹ *Ibid.*, p. 429, no. 7 (an. 1828). V. și ciudatele numiri vechi din aceeași colecție, XI, p. 24 (an. 1779).

² Pentru cele de șal verzi, de cit, *ibid.*, XXI, p. 441 (an. 1834).

³ *Studii și doc.*, V, p. 485.

⁴ *Inscripții*, I, p. 318, no. 768. V. și Cărămidăria din Bîrlad, 1813, Antonovici, *Doc. Bîrlădene*, II, p. 156.

⁵ Pentru „cărămizile ce să fac pentru Curte vechi”, *Doc. economice și financiare*, p. 73, no. 1792.

⁶ *Studii și doc.*, VI, p. 236, no. 227; p. 244, no. 303.

⁷ *Doc. economice și financiare*, p. 73 (an. 1792); *Studii și doc.*, XII, p. 119, no. 243 (Făgăraș, 1795).

⁸ *Studii și doc.*, XV, p. 84 nota. Cf. *Doc. Aman*, p. 195, no. 1. V. și mai sus.

⁹ *Doc. economice și financiare*, p. 7; *Doc. Callimachi*, II, p. 506, no. 152.

goane¹, cari lucrează și pentru poduri². Găsim la 1822 „odgoanele, funiile făcute la Tutova l Tecuci... spre legare salupurilor” (șalupelor) „cu catartele”³. Dar de mult sfoara se aducea din Brașov, unde erau și cunoscuți „funari”⁴.

Pentru „podirea”, cu birne și scinduri, cu „podele”, care atunci ținea lor de pavagiu, a orașelor noastre și pentru întreținerea acestor „poduri”⁵, al căror nume pe străzi principale din Capitala României abia a dispărut, rămânând calificăția de „podari”, apoi pentru adevăratele poduri peste ape, pentru caldarim ca și pentru pietruire⁶, trebuiau, nu numai săteni, scutiți de bir, ci și oameni cari să se îndeletnicească anume cu acest lucru. Socotelile fanariote arată de pe la 1770 în ce sta această îndoită sarcină. În Țara-Românească un podar se întimpină încă înainte de 1600 la Tîrgoviște⁷; în secolul al XVIII-lea Iașul își avea „podarii gospod”⁸. Astupînd gropile cu nuiele și nisip sau pămînt, întinzînd „po-

¹ Moldova, 1825; *Studii și doc.*, XXI, p. 291.

² An. 1792; *Doc. economice și financiare*.

³ *Ibid.*, p. 26. Pentru păpuși de sfoară”, v. *Doc. Aman*, p. 17, no. 25.

⁴ *Studii și doc.*, X, pp. 62 și urm., 78 și urm.; XII, p. 123, no. 259 (Ardeal, 1798): „jupân Carstiia Funaru”.

⁵ În principatul muntean se propune odată ca această întreținere să se plătească prin monopolisarea cărămidăriei și olăriei în douăsprezece județe (V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, VIII, p. 674. Pentru dresul podurilor bucureștene în 1782, *ibid.*, I, p. 293. „80 de dulgheri ce am hotărît a se da la Casa podurilor, să-i împliniți ori dintre poslușnici boierești sau iamacii, ori birnici”, *ibid.*, X, pp. 823-4 (an. 1813. „Este și un lucru necuviincios în politie să nu poată cineva pe poduri umbla de tină și necurățenie”; *ibid.*, I, p. 505. La Iași, sarcina se dă unui număr de negustori; *Rev. Ist.*, I, p. 218-9.

⁶ „Caldarămii de la poarta cîa mare”; *Doc. Callimachi*, II, p. 131 (an. 1763-4). „La cărăle ce-au cărat gunoii și pădure și mîncare oamenilor de au tocmît drumul de piatră”; *Doc. economice și financiare*, p. 45 (an. 1764). La Iași, în 1792, *ibid.*, p. 63. V. și *ibid.*, p. 85 (an. 1805-6): „facire podului Eșului”, „facire podului de la Movilău”. Caldărîngii la palatul țarigrădean al lui Șerban Cantacuzino; *Studii și doc.*, XXIII, p. 85.

⁷ *Arhiva Istorică*, I, p. 35, no. 33.

⁸ Grigoraș Crudu; revista *Ion Neculce*, I, p. 91.

dinele” și „urșii”, lucrau la București în 1794, pe lângă cite un Bulgar, un Sirb, Dragul din „Ostrov, în Țara Turcească, la Turtucaia”, „podari pușini, zdraveni și vrednici de slujbă” ¹.

O meserie firește mult mai grea, cerînd în adevăr oameni speciali, cari se ispîtesc de aiurea și cari se țin cu privilegiile deosebite, e aceea a alimentării orașelor cu apă, grijă de care nu se puteau lipsi Fanarioșii veniți din orașul mărețelor apăducte romano-bizantine.

Suiulugii — numele e turcesc —, „cișmegiții” de o speță mai savantă, apar deci cu veacul trimeterii normale din Constantinopol a Domnilor noștri. Li precedaseră însă „meșterii de gîrlă” pe cari-i găsim, cu vătafii lor, încă din secolul precedent, la Putna ². Încă din 1622 vedem pe Ștefan-Vodă Tomșa din Moldova scutind la Huși „de toate dabilile și de toate angheriele și de jold și de podvoade și de cai de olac și de alte mîncături mai mărunte, de toate căte simptu pre alți mișei a dumimeale prin trăgovești pre cești doi fântănari, anume Iliăș și Palcău, ce ei simtu de treaba fântănei domnești”; ei sînt scutiți astfel „de toate mărunțișurile”, și „dobitocul lor încă să nu-l tragești printru alți oameni” ³. Li regăsim pe cei doi „fîntinari domnești” de acolo și în 1656 ⁴. În principatul muntean însă, Vodă-Brincoveanu trebuia să scrie la Brașov pentru un „meșter carele ne lucrează la un meșteșug ce va să facă aici, la o fântână..., să încarce sulinarile și alte lucruri ce mai sînt de treaba fântăni aceștiia” ⁵. La Sibiu în 1728 avea „boltă” de negoț un jupîn Hristea, care era „feciorul cișmegiului” ⁶. În deosebire de simplii pușari și fîntinari, de cari se află și pe la sate ⁷, tehnicianii de Țarigrad aduceau arhaice for-

¹ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, VI, p. 786 și urm.

² *Studii și doc.*, VII, p. 364, no. 4 (an. 1639).

³ Melhisedec, *Cronica Hușului*, II, pp. 45-6.

⁴ *Ibid.*, p. 103.

⁵ *Studii și doc.*, X, p. 107 (an. 1709).

⁶ *Ibid.*, p. 417.

⁷ *Ibid.*, XXI, p. 292 (Moldova, 1825).

me perfecționate. Erau la 1757-9 în Iași doi frați, Dimă și Constantin, ca „suiulgi haznalelor orașului”¹. Dincoace de Milcov Dumitru suulgibașa era întrebuințat încă din 1781, rămânând în slujbă până la 1798; urmaș al lui e un Stroe din 1804². Un act privitor la „olacul de apă ce se află în grădina caselor” lui Dinicu Golescu, a „caselor ce le are din susul Bucureștilor”, cu „acareturi i alte înfrumusețări”, ne face să cunoaștem opera îndeplinită prin ajutorul lui Dumitru de neobositul reformator fanariot. El aduce apa de la Crîngași din jos de Giulești pentru două cișmele și se adaugă cea din Crevedia lângă Crețulești³. O cișmea funcționa la boiangii⁴, alta pe atunci, „lângă clubul cel mare pe Podul Mogoșoaii, în dreptul Clucerului Deșliu”⁵. Rușii, în ocupația lor de la 1806 la 1812, „legase prin contract” nouă cișmele „la cișmegii”, fiecare proprietar fiind dator a-și face haznaua⁶.

Meseria lui Petru ceasornicarul și a lui Gaspard Caillé continuă a găsi clienți. În Moldova se întrebuințau ceasornice cialăr și besactă după moda turcească⁷, avînd cutia de metal prețios, dar și de simplu tumbac⁸. Mai târziu Curtea Moldovei, care avea încă de la 1763-4 un „ceasornicar (ce) drege ceasornicele”⁹, face să se însemne în socoteli „un ceasornic de aur cu diiamanturi și mărgăritare, ce s’au cum-părat de la Nicola Dimitriu pentru trebuința Curții” (1805-1806)¹⁰. Se întrebuința și cutare „ciasornicar jidov de la

¹ *Doc. Callimachi*, I, p. 426, no. 22; revista *Ion Neculce*, I, p. 104; p. 63, no. 165. Și Academia Romîna, *Creșterea colecțiilor*, an. 1911, p. 141.

² V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, II, p. 503; V, pp. 398-9; VII, p. 539; XI, p. 466 și urm., 886.

³ *Ibid.*, p. 102, no. 18 (an. 1819).

⁴ *Ibid.*, I, p. 511, nota.

⁵ *Ibid.*, IX, p. 914.

⁶ *Ibid.*, X, p. 913 și urm.

⁷ *Doc. Callimachi*, II, p. 110 (an. 1763-4).

⁸ *Doc. economice și financiare*, p. 78 (an. 1805-6).

⁹ *Doc. Callimachi*, II, p. 124.

¹⁰ *Doc. economice și financiare*, p. 81.

Hanul”¹. De și se comandau ceasornice în Germania, și pentru Turcii din Constantinopol, la 1763-4². Moldova-și avu la Iași citva timp un ceasornicar geneves, de aceeași limba ca vechiul Caillé. Îndeplinind și un modest rol secret de informator, Arlaud se așezase la Iași încă prin 1763 și se însurase probabil cu o Romîncă: în adevăr fata lui, măritată cu agentul diplomatic polon Boskamp purta numele de Bălășica³. Casa din Iași a lui Arlaud, care părăsește atunci țara, e încredințată ceasornicarului grec Grigore Teodoridi⁴.

Între ocupațiile pe care nu era să le schimbe moda e și aceea a legătorilor de cărți. Urmași ai meșterilor călugări cari legau în argint, acești modești industriași, cari nu întrebuințau decît pielea lucrată în Răsărit până la roșul marochin cu grăuntele supțire și înlocuiau lemnul înaintașilor cu cartonul, mucavaua turcească, puind une ori în schimb foi de vechi manuscrite sau tipărituri rare, prinse împreună cu cleiu de pește, ei leagă și „retează”⁵. Une ori sînt preoți, ca popa Iosif „legătorul de cărți” din Oltenia pe la 1730⁶, ori ca Isaia popa de la Poplaca un veac mai târziu⁷, ori ca popa Mihai din Iași, c. 1760⁸.

Legători mireni ieau la lucru o carte de biserică pentru a o „tocmi” pentru un leu și un loc la pomelnic, ca Ion legătorul ieșean la 1713⁹, ori scad plata pentru a fi numiți la liturghie¹⁰. Îi aflăm pretutindeni: la Focșani, la

¹ *Doc. Callimachi*, II, p. 115.

² *Ibid.*, II, p. 125. Și oglinzi.

³ Hurmuzaki X, p. 1; *ibid.*, II, p. 111; Filitti, *Scrisori franceze*, p. 13.

⁴ Hurmuzaki, X, p. 551.

⁵ „Legator de cărți care să o rețeze”; *Studii și doc.*, XII, p. 168, no. 359 (Ardeal, 1811).

⁶ *Ibid.*, XIV, p. 39.

⁷ *Ibid.*, XIII, p. 139, no. 454.

⁸ Bianu, *Căt. mss. rom.*, I, p. 70, no. 19.

⁹ *Ibid.*, XV, p. 133, no. 370. Vasile legătorul de cărți muntean la 1822; V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, XIII, p. 336 nota.

¹⁰ Astfel un legător de sat la Zvorîta, care lasă 30 de parale din 6 taleri; *ibid.*, XV, p. 327, no. 936.

Rîmnicul-Vîlcii ¹, și aiurea în Oltenia ². Avem și prețurile: pe lingă cel de mai sus, casul muntean din 1828 în care se ieau 23 de taleri, sumă foarte mare ³. Ardealul își are „puhpinterii” săi romîni, ca Moise Popovici de la Becicherecul Mare ⁴, dar clienții de dincoace se adresează — urmînd datina unui Vodă-Brîncoveanu — de pe la 1800 la străini, ca Samuil Handrecău, care leagă pentru scriitorul oltean Pleșoianu, la 1829 ⁵. Boierul Vasile Balș lega la Cernăuți ⁶. Încă de la 1798, se ivesc legători evrei, la Muntenii ⁷.

Tipografil, cari la mănăstirea Neamțului vor fi toți călugări, se ridicau adesea din rîndurile necărturarilor. Avem astfel un psalt tipograf ⁸, un tipograf Pavel Clopotarul (Moldova, 1796) ⁹. Așezate și lingă școli, cum voiă să facă, la 1709, pentru Sfîntul Sava din București, învățatul arhidiacon și viitor Patriarh de Ierusalim Hrisant Notara ¹⁰, tipografiile aveau atingere și altfel decît prin mînuirea slovelor cu cultura timpului ¹¹. Odată, la Iași, în 1796, „așazător slovelor” e diaconul Teodor, precum diacon fusese Coresi, și pe vremea aceia protopopul Strilbițchi își purta meșteșugul de tipar bisericesc din loc în loc. Oricum, oameni evla-

¹ Gavriil, legător de cărți ot Focșani, *ibid.*, XV, p. 333, no. 988.

² „Ion legătorul de cărți sîn Cărstea”, *ibid.*, I, p. 458, no. 17.

³ „Meșteri ce leagă cărțile” (1796), *ibid.*, VIII, p. 32, no. 159.

⁴ *Ibid.*, XV, p. 251, no. 724.

⁵ *An. Ac. Rom., lit.*, XXVIII, p. 267. Evanghelia legată la Sibiu în sec. al XVIII-lea, *Studii și doc.*, XIII, p. 202, no. 712.

⁶ *Ibid.*, VII, p. 263, no. 201 (an. 1827).

⁷ V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, VII, p. 211, nota 2. Legători din secolul al XIX-lea, mai ales clerici, C. Bobulescu, *Crucea-de-sus*, București 1926, pp. 17, 74, 77.

⁸ *Studii și doc.*, VII, p. 12. Un dascăl, Barbu, la Mitropolie (mort 1783), *Bibl. Ac. Rom.*, ms. 640, fol. 74.

⁹ *Studii și doc.*, XII, p. 154, no. 5.

¹⁰ Ilurmuzaki, XIV, p. 413.

¹¹ V. *L'ornementation du vieux livre roumain*, în „Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale”, an. 1922 și

vioși meșterii tipografi fac daruri de cărți pe la biserici, ca „tipograful Erdache” la Voila Făgărașului ¹. Așa, în 1808, cu „popa Ioniță, sin popa Costandin tipograf, Bucureșteanul”, care iea cu 9 lei, 9 parale o carte de la „Simion tipografu și de la Ioanu tipograful, Vistiernicul tipografii al sfintei Mitropolii București”, iscăbind pe notițele lui de danie „ierei Ion tipograful” ². Formarea ucenicilor se făcea și cu copii veniți din alte părți în Principate, unde de la începutul veacului al XVII-lea, după importantul capitol precedent, lucrul de cărți nu încetase o clipă. Astfel la 1766 găsim în Ardeal, vânzînd cărți, un Dumitru Lăcătuș din Chioara, care învățase meșteșugul la București ³. O socoteală de la Rîmnicul-Vîlcii ne inițiază în nomenclatura și tehnica tipografică din acest veac al XVIII-lea ⁴.

Erau și turnătorii în țerile noastre. La 1789 se cere din Ardeal, „plumb întărit” pentru turnat. Numai lucrările de litografie se comandau aiurea: la 1796 niște hărți sint cerute din Rîmnicul-Vîlcii la Sibiu ⁵. Eliad aduse din Viena „un teasc de litografie” pe la 1832 ⁶, și tot de acolo va fi venit și al lui Asachi, mai vechiu ceva, în Moldova.

Către sfîrșitul veacului apar tipografii privilegiate. Astfel cea din 1783 a lui Nicolî Lazăr vameșul în București ⁷, și apoi a lui Caracaș, Clinceanu și Topliceanu, tot acolo ⁸.

în *Procès-verbaux et mémoires du Congrès international des bibliophiles*, Paris, 1923 și tiraj a parte și *Studii și doc.*, XIII, p. 154 no. 5.

¹ *Ibid.*, p. 209, no. 747.

² *Ibid.*, XV, p. 192, no. 59. V. și un Stancu tipograful în București, la 1784; V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, I, p. 400.

³ Imbuta în Valachia civitaleque Bukarest arte typographica; *Studii și doc.*, XIII, pp. 257-8, no. 107.

⁴ V. Iorga, *Scrisori și zapise de meșteri*, p. 17 și urm.

⁵ *An. Ac. Rom.*, XXIX, p. 58.

⁶ *Studii și doc.*, VIII, p. 32, no. 16.

⁷ *An. Ac. Rom., lit.*, XXVIII, p. 265.

⁸ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, I, p. 269 nota 1.

⁹ *Ibid.*, X, p. 427 și urm.

CAP. V.

Bresle vechi și bresle noi.

Am pomenit de mai multe ori breslele, care, și pentru alte ocupații decît acelea cu meșteșugul, se întîlnesc din vremea cea mai veche — de și nu lipsesc documentele pentru începuturi—, legînd împreună un număr de oameni de aceeași profesiune în jurul unor îndatoriri religioase și morale, de solidaritate, de apărare a dreptului și de petrecere onestă. E aici momentul să le caracterisăm înainte de a arăta în ce fel le-a înlocuit, pe aceste d'întăiu formațiuni, spontanee, libere, binecuvîntate numai de Biserică și ocrotite de Domnie, bresle de caracter occidental, venite prin Galiția polonă sau prin Ardeal—, noile bresle, de pecete arhaică orientală, sprijinite pe privilegiul, controlul și penalitățile Statului.

Avem, din fericire, ca tip al acestor asociații, mai ales moldovenеști — principatul de Nord fiind mai mult în legătură cu Apusul—, statutul, înoit la 1781, al breslelor din Roman.

Aici nu e vorba de o singură specialitate. În țara unde breasla ciocnilor se alcătuia, la 1730, din toate celelalte: blănari, croitori, ceprăzari, abageri, săhăidăcari, zlătari, cizmari, săpunari, curelari, olari, trăistari, teslari, șelari, lăcătuși, pînzari, pietrari, stoleri, soronari, tălpălari, și făclieri¹,

¹ *Studii și doc.*, VI, p. 430.

asoc'afia romașcană cuprinde aceste îndeletniciri: „blânarii, croitorii, bărbiiarii¹, abagearii, cu cojocarii”, plus „breașla de târgu de Roman”. Membrii se privesc ca „frați”, strînși laolaltă pentru slujba bisericească la Sfinții Voevozi și pentru datorii filantropice: „să ospăteze săracii și mișei și străinii și să-i adape”. Par amintiri simple și bune din creștinismul primitiv al eleimosinelor și agapelor. Din ele va rezulta, pe lângă multă ajutorare, și împodobirea, de multe ori chiar înălțarea din temelie sau repararea temeinică, a atitor biserici.

Afară de aceasta, „frăția” se întemeiază pentru petreceri cinstite și bine orînduite, fiecare aducîndu-și întru aceasta „poclonul”. La praznic se vor veseli „cu voroave înțelepțești și cu cîntări dumnezești, nu cu jocuri și cu haburi, nici c'un fial de cîntece lumești, ci dzăc, nici cu cuvinte deșearate sau cu minciuni sau sfadă”. Orice „nebunie” e oprită supt pedeapsă.

Autoritatea e exercitată, monarhic, de bătrînul, de „starostele” breslei. „Carii ar cuteza a lucra fără știrea starostelui, nedîndu-și bărbînța”— ce vechiu termen, care, pomenit în acte genovese din Caffa în secolul al XV-lea, însemna o măsură de brînză: „berbenița”¹! „după obicei, acela să nu fie volnic a lucra”, supt pedeapsă de blăstăm arhieresc. Starostele are dreptul de a culege pe an cite doi orți—și aceasta o monedă, polonă, din secolul al XV-lea— „de dughiană de blânari, de băibărăcari, de cojocari și de abageari”. Pentru praznic, plata, în mîna lui, e de doi lei și jumătate, „precum au fostu obiceiaiu de vacu, iară ficioarul meșterului carele a fi di[n]tru pârînții de loc, acela să-ș dea 1 leu bărbănța”. Ucenicii se ieau numai cu voia lui, altfel: „câte zile a fi slujit acel ucenic, atîtea orți să dia”. Tovărășiiile atîrnă tot de el: „a să însoți meșter cu meșter la niscareva negoț”. Tot lui îi revine să iea zăloage,

¹ Un *coiffeur* frances la București în 1850, *Documentele Știrbei-Vodă*, p. 120. Pentru Andronachi bărbierul domnesc care-și iea casă, la Iași, „înpotriva chervășăriei ce se zice a lui Macaria”, *Bibl. Ac. Rom.*, 58, V.

gloaba, cum și, de la cei ce petrec cu zgomot și scandal, patru lei, în afară de cele o sută de toiege.

Fiind el „cap breaslii”, „nime să nu aibă voe a întoarce cuvîntul starostelui sau a-l sudui, sau a-i zice cuvînt de scandală; căci cel ce „nu va veghea voe starostelui”, își va primi aceeași sută de toiege— în a căror aplicare se făceau de sigur reduceri, fiind dată obișnuita slăbiciune omenească,— plătind și din pungă cinci lei gloabă.

Știindu-se cu cită energie poate să apere o femeie pe soțul ei contra autorității, un întreg paragraf e consacrat rezistenței femeiești, de bună samă probabil experimentată. „Așijderea femeia a fiecărui meșter, cînd va vrea starostele cu frații să certe pre vre un frate pentru vina lui, femeia acelui frate ce iaste datoru să ia certare să nu vie ia și să-i pîrtinească și să gâlcevească sau să suduiască pre staroste; iară, de va veni să gâlcevească, să ia parte și ea depreună cu bărbatul ei, pentru gâlciava ei.” Cum meșterul e dator să meargă oriunde-l va trimete starostele, putînd fi adus și cu sila, se adaugă, ca necesară măsură de precauție, potrivit cu aceleași obiceiuri de familie: „și femeia lui sau ficiorii lui sau rudele lui să nu aibă voe a sări pe porunca starostelui, să scoată pre acel vinovat”.

Nu e voe să se aducă vre-o „sfadă” înaintea „giudețului mirenescu”. Totul se hotărăște și se împacă la episcopul singur, ceia ce arată și mai bine adevăratul caracter, arhaic, patriacal și bisericesc, lipsit de orice constrîngere din afară, al tovărășiei de „frați”.

E adevărat că într’un timp cu alte obiceiuri, cînd Statul, influențat de monarhia absolută turcească, se amesteca în toate, aceste legături, cu așa de aspre sancțiuni de modă veche, tindeau a se desface. Obrăznicia tinerească, în relație cu alte moravuri, și întărită de oameni din alte părți, cari vin în oraș, caută să se afirme contra acestor constrîngeri. „Dară acum”,—spune episcopul de Roman, Ioanichie, care se referă la o confirmare din veacul al XVII-lea a statutului — „de doi, trei ani necăutându-se aceste bresle, s’au rădicat cățva meșteri tineri, alții de aiurea veniți,

și nu bagă samă pe starostele de breaslă, și s'au stricat și ob'cinuiului praznic „, din pricina nesupunerii meșterilor”. De aceea s'a simțit nevoia de a rosti o nouă întărire a Bisericii pe numele lui Ion sin Iftimi, starostele ¹.

Cu mai puțin element de patriarcalism îndătinat și cu o influență, ușoară de înțeles, a breslelor, „țehiurilor”, împrumutate sau aduse din țerile germane, sînt normele, de sigur și ele destul de vechi, de și n'avem documente decît tot din veacul al XVII-lea, ale breslei cizmarilor sau pielarilor, tabacilor din centrul românesc al Făgărașului, încunjurat de satele „boierilor” de supt munte și ale tovarășilor lor plugari. Și ei sprijină biserica lăsată în sama lor mai mult,— și la început nu erau două biserici față în față, ca după Unire. Și aici e grija „ospățului”. Socotelile lor îi arată contribuind și la „o ridicare de biserică săsască, de milă”, la „un popă de bărați”, adică un Franciscan, la îngroparea unei femei sărace ². Oameni simpli, neștiutori de carte, ei plătesc și „la un cetitor care au poftit să ne cetească cărțile de belit” ³. Și aici este un fond comun, în care intră și „lada feciorilor, adică a meșterleghenilor”. Aceiași impunere de ucenicie: trei ani pentru „inași”. Și se prevede: „feciorii de meșteri care merge la tîrg d'intîiu, ca să dea nănașul 10 potori la acel tîrg”; altfel 5 ducce amendă. Nu se specifică drepturile starostelui, care trebuie să fie ca acelea ale „capului breslei” din Roman, dar aici avem jurămîntul „bătrînilor”, de stil foarte vechiu, care lipsește dincolo: „În numele sfintei Troițe, Tatăl, Fiul, Du-hul Sfînt, jur eu sau jurăm noi precum ne vom țir-nea toate articulușurile cînstitului țehi și poruncile celor mai mari deregători. [Mai nou:] Și la orice judecată voi lua sama și la nime n'oi pîrtini și numai sufletului: așa să-mi ajute Dumnezeu. Și meșteșugul din mîna noastră până vom trăi nu l-om da (șters: și orice pricină vom vedea înpotriva ar-

¹ Melhisedec, *Cronica Romanului*, II, p. 11 și urm. Confirmarea anterioară e din 1624-5. Analog e statutul făclierilor din Botoșani (1794, aici, la *Apendice*.

² *Studii și doc.*, XII, p. 216, no. 9.

³ *Ibid.*

ticulușurilor cu sufletele noastre drept vom arăta și vom da innainte.) Așa să ne ajute Dumnezeu”¹.

Și în principatul muntean trebuie să fi fost bresle după aceste norme, și la ele se gândiau calfele de la patru alcătuiți profesionale, reglementate acum după sistemul de Stat, cînd cereau să li se îngăduie „a face un șetlic, ce-l și numesc trifinție (sic) cu cheltuiala cutii lor”, „adeacă să se adune la un loc să facă chef cu mîncări și băuturi după adetul lor”, fără „nicio netrebnicie în această adunare”².

Asupra acestor datine se întinse, și anume la o dată precisă, în Domnia munteană, după 1774, a lui Alexandru Ipsilanti,—un reformator de vocație, chemat a da o nouă așezare țerii pe basa tratatului ruso-turc de la Chiuciuc-Cainargi—, milenara practică imperială cu privire la meșteșuguri, formula rufeturilor, care, cu tot acest nume turcesc, e absolut bizantină.

Căci aceste măsuri nu sînt decît copia aceloră care, secole întregi, au stăpînit vechea industrie a Bizanțului. „Cartea Prefectului” din vremea împăratului Leon cel Înțelept (secolul al X-lea), atît de fericit descoperită acum cît va timp, împiedecă, în adevăr, pe *βεντιπράται*, vinzătorii veșmintelor de lux, de a ținea și haine de un preț mai mic și de „a da ceva din cele oprite celor de afară”, aceasta supt pedeapsă și de amendă și, în rîndul întăiu, de bătaie; ei au datoria de a presînta prefectului, pentru ca acesta să-și puie pecetea, „marfa care trebuie să se dea barbarilor”. Oricine intră în breaslă se cere să fie presîntat de persoane care să dea mărturie că e un om de treabă: cu acest prilej el plătește șase bani de aur acestei bresle, *τῷ συνθήματι*. Pentru a fi cineva stăpîn în breaslă, cu prăvălia lui, *ὀκλόκυρος*, i se impune a scoate după porunca starostelui, eparhului, zece monede. Nu poate fi cineva și „vestioprāt”, vîn-

¹ *Ibid.*, p. 215, no. 6.

² V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, VIII, p. 99 (an. 1801).

zător de astfel de veșminte scumpe, și „sericoprat”, care desface marfă de mătasă: o alegere neapărată, altfel pedeapsă: amendă ori bătaie. A crește chiria unui tovarăș, fățiș sau pe ascuns, aduce aspră pedeapsă: bătaia și tunderea. Starostele breslelor se numește de prefect; el, acest *πρωτεύων*, poartă numele de exarh al acestuia. Marfa adusă se așează într-o casă anume, de unde se face împărțirea. Smomirea ucenicului se oprește supt aspre sancțiuni. Se pedepsesc luminărilor cari amestecă în ceară materii străine, inferioare. Pitarilor li se fixează nartul după prețul griului cumpărat, meșterilor de clădire li se interzice a-și părăsi clientul pentru un câștig mai mare: altfel îi ajunge bătaia, tunderea, surgunul. Ei au timp de șase până la zece ani răspunderea clădirii pe cari au ridicat-o ¹.

Să cercetăm acum la Romîni această operă, concepută și executată în spirit străin pentru singurul principat muntean, înainte de a-i vedea urmăriile, deosebite de acelea pe care păstrarea sistemului patriarcal le are pentru Moldova.

Începînd și în acest capitol cu industriile alimentării, Fanarioșii au găsit la noi pitari, „chitari” ², brutari (și în Moldova) ³, liberi de orice legătură în relațiile cu calfele ⁴ și cu cumpărătorii. Totuși se pare că o breaslă în sens moldovenesc exista și la București în 1763, căci un Stanciul vâtaf de brutari se presintă ca unul din ctitori la biserica Stejarului ⁵.

La 1775 însă, supt Alexandru Ipsilanti, se stabilește oficial rostul vâtafului. Va primi 1 taler de la cei „cu coptor”, 60 de bani de la „cei ce vînd cu zeciuiala”, iar sarcina lui va fi să fie pînea bună, „nu crudă, ca să tragă la cîntar, sau proastă, ori mai mică” și să îngrijească de pro-

¹ *Le livre du préfet ou l'édit de l'empereur Léon le Sage sur les corporations de Constantinople, ... publié... par Jules Nicole, Geneva, 1893.*

² Bogdan Arman sin Chitariului, Botoșani, 1742; *Studii și doc.*, VII, p. 123, no. 6.

³ *Ibid.*, VI, p. 45, no. 109 (an. 1748-9).

⁴ *Ibid.*

⁵ *Inscripții*, I, p. 337, no. 848.

visie, de „zaherea” pe o lună în cas de îngheață morile ¹. Spitalelor li se dau brutari anume; „frangilagii”, cei ce fac franzele, pine „francă” ², „jemlarii au în Moldova, de la Curte, hacul lor anume ³.

Războiul din 1789 introducînd călcări ale regulamentului, în 1791 e înlăturată darea luată asupra brutarilor din București de zapcii poliției: 70 de parale de cuptorul de pine ⁴. Se fixează tot odată nartul, prețul curent, după norme vechi din Constantinopol, orașul unde e primejdie mare cu mulțimea doritoare, și supt Turci, de **panem et circenses**; „jimbla albă cu drojdii de hămei..., pînea albă de grîu spălat, fiind împreunate trei mîni de grîu, precum obicinuesc brutarii..., simitul alb..., covrigii albi” ⁵..., prescurile i colacii și pînea ce-i zice corn, care se lucrează de mueri, iarăși albă..., covrigii care fac iarăși femeile..., cei mărunți cu drojdii” ⁶.

Cum brutarii cei mai „ehlierzi” (cinstiți), se spune în privilegiul dat cu acest prilej, se plîng că de la începerea hostilităților „mulți iabangii sermainsizi” (venetici fără capital) li fac concurență, neaducînd pînea la tîrg” și, „cînd nu se vede buluc de pine în tîrg”, ceilalți, jăluitorii, răspund, dar totuși acei intruși vin și la obor și strică prețurile, se cere ca brutarilor cari co: în fie care zi să li se dea prioritatea la cumpărat, rămîind numai pe urmă „făinari, sau mai bine să le zicem: matrapazii”, cu lăsarea la o parte a „ficlenilor lăpădați de rufet”. Aceasta se și acordă, dar impunîndu-se beneficiarilor privilegiului anumite îndatoriri; a găti făină pe trei luni, ca nu cumva să flămînzească orașul prin înecarea de apă sau înghețarea morilor ⁷.

¹ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, II, p. 180.

² Al Sfîntei Vineri din București la 1775; V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, II, pp. 269-70.

³ *Ibid.*, IV, p. 347 nota 1.

⁴ *Ibid.*, IV, p. 347, nota 1.

⁵ Un „covrigariu pentru jăble”, 1782; *Studii și doc.*, XII, p. 102, no. 196.

⁶ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, IV, pp. 302 3, nota.

⁷ *Ibid.*, pp. 304-5, nota.

Reglementarea oficială urmează neîntrerupt. La 1792 Vodă află că în Ialomița, „acolo de unde vine grîul”, se dau 80-90 dramuri la pară”, și aceasta nu albă și curată, pe cînd la București 150, și vor fi și 200, fiind ieftin grîul, brutarii ialomițeni sînt luați la socoteală¹. Un nău nart stabilia plata de 11-2 lei chila de „grîu de frunte, spălat”, celalt avînd a se lua cu 8-9 lei; dar pînea de o pară poate să nu aibă mai mult ca 135 de dramuri². Cînd, peste doi ani, ajunge a lipsi grîul, se ieau de guvern 150 de chile de la „cumpaniști”, ocrotiți de agentul austriac, unii capanlii și gelepi (măcelari exportatori), și se împart la brutari³. Pentru această lipsă Domnul se plînge că brutarii, „după multe vicleșuguri și vinovății trecute ale lor, acum unii își închid cuptoarele” sau „furnurile”, „și fug și se ascund, ...cu pricină că n’au zaherea sau că n’au sermaiă” (capital), „să cumpere zaherea”. Ei sînt amenințați cu ocna pe viață dacă nu lucrează, scoțînd zilnic pine din două cuptoare; și simigiii sînt invitați a deschide „fumuri”⁴. Brutarul Cristodor e mînat, pentru lipsă la cîntar, „în tîrg la trei rîspîntii și bătut cu cîte cinzeci toiage la tălpi și apoi din mijlocul tîrgului trimes la ocne”, spre învățatura celorlalți, amenințați cu ștreangul⁵.

Prigonirea brutarilor neascultători urmează. În 1796 unii sînt, de fapt, trimiși la salinele din Telega, fiindcă făceau cumpărătura la obor cînd era grîul mai scump, — peste ceia ce se chiamă „cișniul”, prețul mijlociu, ca să crească și ei prețurile; se pune în vedere și „tîntuitul urechilor prin tîrg”⁶, întocmai ca la Constantinopol. La 1803, fiind iarăși lipsă, li se impune simigiilor să nu mai lucreze covrigi

¹ *Ibid.*, p. 306, nota.

² *Ibid.*, p. 307, nota.

³ *Ibid.*, VI, pp. 768, 770.

⁴ *Ibid.*, pp. 764-5.

⁵ *Ibid.*, pp. 765-6. Cf. *ibid.*, V, p. 338.

⁶ *Ibid.*, p. 238. Cf. prețurile din *Studii și doc.*, VII, p. 222, no. 62.

⁷ V. A. Urechiaș, *Ist. Rom.*, VII, p. 106 și urm. Pentru cișniul, v. Șăineanu, *o. c.*, II, pp. 135-6.

și simiți până în primăvară ¹. Ispravnicii din provincie cari nu poartă grijă de pîne bună și ieftină sînt taxați de „măgari” prin adresă a Domniei ². Brutarii de prin sate erau supuși „dreptății” proprietarului: astfel la Gherghița Mitropolia intervine oprind pe meșterii de acolo, între cari un fiu de măcelar și Armeanul Măgîrdici, Petre Dogarul ³.

Ocupația rusească aduce măsuri aspre din partea comandanților împărătești. Breasla jîmblarilor e reunită silnic cu a simigiilor și a brutarilor, în 1810 ⁴. Nemulțămii de vre-o altă măsură, brutarul din Ploești Marin și Tănase simigiul se alătură la răsculați, între cari și un pescar și un bărbier ⁵.

Întoarcerea Domniei aduce aceleași măsuri=grijă de făină, care, la un îngheț al morilor, se dă din magazine, căutîndu-se și de-a lungul Dimboviței, la toți morarii, obligația de a se face pravilii, impunerea de pîne „bună, albă și curată”, nartul oficial ⁶. La 1817, legare silnică a jîmblarilor de brutari ⁷. Cu un an înainte de oprise vinzarea pînii afară din brutării: „Trebuința este să fie politica îndestulată de pîne și nu face trebuință a o căra pe la băcănii și pe la alte prăvălii, ca să o vînză chiar la brutăriile lor, unde nu dau nicio zăciuală, căci o vinde oamenii lor, ale căroră simbrii sînt intrate în cheltuiala de taleri 15 pe zi, cum și a prăvăliei” ⁸.

În sfîrșit iată și o măsură mai cruțătoare pentru breasla în sama căreia se punea flămînzirea poporului. La 1818 se recunoaște că slujbașii Agiei, supraveghetorii de până atunci, „nu au frica lui Dumnezeu, pentru interes al lor în parte”, așa încît lasă pînea mică, neagră și necoaptă. Așa și va avea venitul său de 2.000 de taleri pe an. Supunîndu-se breasla inspecției a doi-trei boieri din cei mai mari,

¹ V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, VIII, p. 665. Nou nart de pîne, *ibid.*, XI, pp. 327-9. Alte măsuri pentru pîne bună, *ibid.*, pp. 921-2.

² *Ibid.*, VIII, p. 665 (an. 1806).

³ *Ibid.*, XIII, p. 311 nota; p. 313, nota (an. 1822).

⁴ *Ibid.*, IX, p. 622.

⁵ *Buletinul Comisiei Istorice*. IV, p. 122.

⁶ V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, X, p. 877 și urm.

⁷ *Ibid.*, X ², p. 223.

⁸ *Ibid.*, X, pp. 924-5.

i se dă o alcătuire ca a „rufeturilor” țarigrădene: un staroste ales înaintea boierimii de întâia clasă și întărit de Domn (se alege Babic), patru „proești” (proestoși), un Logofăt, un ceaș; va fi vechea loggie genovesă, adausă la Constantinopolul bizantin moștenirii romane, **longea**, pentru judecăți și adunări ¹.

Acești brutari bucureșteni puteau fi printre fruntașii orașului. Manea vâtaful de brutari face în 1814, după o călătorie la Ierusalim, biserica Manea Brutaru ²; fratele lui e popa Ioan ³.

Sistemul breslei turcești, a „rufetului” trece și la Iași, pe la 1803 ⁴, și la Galați, unde „rufetul pitarilor” face o icoană la Sfinta Vineri în 1814 ⁵. Breslașii erau în parte Greci, și se pare că ei au pus la cale peste vre-o treizeci de ani un fel de grevă ⁶.

În restul Moldovei nicio urmă de reglementare domnească. „Calfele și lucrătorii pităriilor” stau alături și supt Regulamentul Organic ⁷. „Chitarii” și „chităriile”, cu „edecurile” lor, se prezintă ca în vremea veche ⁸. Pe lângă franzelarii de lux ⁹, pitărie mai aleasă e a **furmagiilor** sau **formagiilor**, ca la Botoșani, la Telinești (Iacob și Necola, la 1798) ¹⁰. Am pomenit acel inventariu de formagii care cuprinde: „covata, cîmpina de trei mîni, gripca de pîne, sitele, doi poslovaci, un capac de gura cuptorului, o masă de plăcinte,

¹ *Ibid.*, X², p. 224.

² *Inscripții*, I, p. 318, no. 769; p. 319, no. 770 (an. 1787), 771-2.

³ „Popa Ioan brat Manea Brutarul”; V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, VII, pp. 382-3 an. 1798. Un brutar la Vălenii-de-Munte, Dinu, în 1814, *Doc. Văii Teleajenului*, pp. 36-7, no. 31.

⁴ *Uricariul*, I, p. 106.

⁵ *Studii și doc.*, XV, p. 343, no. 988.

⁶ Hurmuzaki, *Supl.* I⁶, pp. 346-9 an. 1841).

⁷ Cînd cei din Iași dau o icoană bisericii Rufenilor; *Studii și doc.*, XV, p. 194, no. 543.

⁸ *Ibid.*, VII, p. 220, no. 55 (Bîrlad, 1756-7); Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 82, no. 17 (an. 1798: Ivan), p. 88, no. 22 (c. 1806).

⁹ Cf. *Inscripții*, I, p. 347, no. 885 an 1857).

¹⁰ *Studii și doc.*, XXI, pp. 119, 471.

lăiți, două culmi de pus panacoadi, o sătă di cernut făină”¹.

Brăharil ², brăgarii, fabricanții de bragă, apar cu veacul al XVIII-lea. La 1733 Iașul avea și o „uliță a Brăhăriei” ³. Breasla exista în Muntenia la 1780, când un vâtaf o conducea: „lucrul lor din meu” e din nou permis la această dată, în până la douăzeci de prăvălii, dacă dau Orfanotrofiei 600 de taleri pe an, îndatorindu-se a nu lua materialul, „zahareaua”, în țară; „cei mai de frunte” să fie căsătoriți ⁴. Dar la 1796 rămăsese un singur **bozagiu**, Iani, cu patru copii și două fete de măritat, oprit și el de a lucra din cauza lipsei de grîne; i se îngăduie **bozagilicul**, în măsură de două chile de meu iarna și 6 banițe vara ⁵. Cele douăzeci de brăgarii existau în 1803 ⁶.

Rachierii țerani se întîlnesc și la sfîrșitul secolului al XVII-lea ⁷. Se bea încă mied ⁸, dar Vodă-Brîncoveanu împărția vutcă și „orelcă”, horilca de la pomenile moldovenești de atunci ⁹.

Sașii cei vechi aveau **berăril** la noi. În secolul al XVIII-lea Germanii introduceau din nou băutura. Astfel Alexandru Dos încearcă la Roman, în 1816, alții — seria, începînd la 1740-1, cu Franz și Ioan, „care au venit acum din Țara Ungurească și sînt meșteri bārari”¹⁰—, la Iași, Krebs și Kube

¹ *Ibid.*, VII, pp. 147-8, no. 106 Botoșani, c. 1820-30). Se frige și carne. Tot așa simigiii din București (Prager, *Blăndăria în trecutul Țerilor Românești*, București, 1906, p. 136, no. XLI); p. 141.

² *Studii și doc.*, XXI, p. 453.

³ *Revista Ion Neculce*, pp. 99, 101, 113.

⁴ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, I, pp. 446-7.

⁵ *Ibid.*, VII, p. 112, nota 4. Privilegiu și la 1791; *ibid.*, IV, pp. 287-8, nota.

⁶ *Ibid.*, XI, p. 355.

⁷ *Studii și doc.*, X, p. 184, no. 13; XIII, p. 113, no. 345, *Rev. Ist.*, II, p. 155.

⁸ *Arhiva Istorică*, I p. 64, no. 71: la o îngropare în Moldova, c. 1690.

⁹ *Ibid.*, și Aricescu, o. c., p. 225.

¹⁰ *Studii și doc.*, VI, p. 443, no. 1675; Hurmuzaki, X, p. 597; V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, X², p. 376.

la București în 1826. Dar despre aceste industrii de fabrici mai departe.

Alte îndeletniciri în legătură cu hrana rămân nereglementate. Astfel industria — exercitată în Moldova mai mult de Armeni, în special la Botoșani, — a **pastramagiilor**⁴. Se exporta pastramă și în Turcia², dar Iosif, episcopul de Argeș, cerea din Ardeal o provizie de ghiuden³. Tot așa și **oțetarii**, cari fac o biserică, cercetată și de măcelari, la București.

Bucătarii fură supuși de reforma lui Ipsilanti, după însăși a lor cerere, puindu-li-se vâtaf un anume Panait, „pămîntean”, bucătarul domnesc sau acci-bașa, purtînd titlul aceluia al Sultanului. Il aflăm și la 1791⁵ pe „Panait Ahci-bașa al cuhniei gospod”. În 1792 ei înșiși, bucătarii din București, cer din nou a li se admite breasla, cu acesta drept staroste, iar cercul de activitate să fie „numai și numai pentru trebuința nuntelor și a praznicelor obștii”⁶. Aceasta se și acordă, ahci-bașa păstrîndu-și titlul de la Curte, căci, se spune în 1797, ar fi „cu necinste a se numi din acci-bașa domnesc vâtaf de bucătari”. Breasla avea „paraclisul ce este din dreapta la biserica domnească ot Curtea Veche”, cu „tejghea cu luminări de ceară”⁷.

Mai târziu, în 1793, bucătarul domnesc fiind un Petre, breasla nu-i primește pretențiile, stăruind a se păstra „Panait Grecul, bucătar, carele s’au însurat aici și se află pămîntean”, ca unul care „a fost îndemnător și silitor dintru întăiu a se face această orînduială între dinșii”⁸.

Venind la îmbrăcăminte, **abagerii** își aveau isnaful la Craiova pe la 1800, cînd dădeau o icoană la biserica Oota⁹.

⁴ *An. Ac. Rom.*, XXVII, p. 147 (București, 1836).

² La 1803, V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, XI, pp. 255-6.

³ *An. Ac. Rom.*, *liit.*, XXVIII, p. 212.

⁴ *Inscripții*, I, p. 285 și urm., V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, I, pp. 374-5, nota.

⁵ *Ibid.*, IV, p. 218.

⁶ *Ibid.*, p. 287, nota.

⁷ *Ibid.*, VII, p. 121, nota.

⁸ *Ibid.*, V, pp. 286-7, nota.

⁹ *Studii și doc.*, XV, p. 70, no. 195. La Botoșani, Petru Naghi cofetar, Gorovei, *Monografia orașului Botoșani*, p. 85 (an. 1820).

Legătura dintre cei de la București și pinzari, pe baza constantinopolitană, o cunoaștem printr'un act de la 1781. Au staroste și ceaș, epitropi, cu plată ca și starostele, care face „adeverințe de zapis” și „răsplătește” în „adunare” pentru „necinstirea” bătrînilor, înaintîndu-se și raport al „starostiei” la Vornicul politiei; ceașul ține catastih pentru capitația Visteriei. Meșterii au hram comun, al Sfîntului Petru și Pavel, se îndatoresc a închide la înviere și la cele douăsprezece praznice împărătești; „precum și din pinzari să nu fie volnici să dea la Jidovi cămăși sau pînză în numitele zile”. Pentru cutie se ieau de abageri de la client 20 de parale la 30 de bucăți, iar pentru cele de Maraș 20 la 20; clienții obișnuți, „cumpărătorii”, plătesc după „mîna” din care fac parte, cîte 20, 15 și 10 lei pe an la cutie, plus două parale Simbăta. „Nimenea din brasla să nu aibă voie a deschide prăvălie unde nu-l va îngădui brasla”; amendă se va lua și de la „meșterii carii îi vor face tovaroși din calfe în prăvălia sa” și de la aceia cari artorisesc chiria prăvăliei altuia, și de la aceia cari zavistuiesc calfele ori le ieau pe ascuns. Cei cu cinci lucrători și alți cinci la mahalale nu mai au voie să ia la „odaia prăvăliei” nici „tuzlucari”. Străinii trebuie să ceară voie de a deschide prăvălie, dînd și ei la cutia breslei, căreia calfele-i depun 50 de parale pe an. Pe aceste baze Hagi Dinu sin Radu Chișu se așează ca „starostea corporației abagiilor și pinzari”¹, Nimic din toate acestea în Moldova, unde aflăm pinzari liberi pînă și prin sate².

În ce privește confecția, zăbunarii își căpătau privilegiile lor încă din 1780, apoi din 1784, 1785 și 1793, și ele erau confirmate la 1797³, apoi la 1813 și 1819⁴.

¹ *Ibid.*, II, pp. 195-8; *Studii și doc.*, VII, pp. 36-7, no. 28.

² Ivan Pinzarul, în Ținutul Vasluiului, 1816; *Studii și doc.*, VI, p. 177, no. 147.

³ Prager, o. c., pp. 144-61, n le XLV-VI; V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, V, pp. 285-6, nota; VII, p. 113, nota 2. Zăbunari, *Studii și doc.*, V, p. 28, no. 16 Muntenia, 1679, VII, p. 9 no. 1 (an. 1713; Ghibănescu, *Surete și izvoade*, V, p. 339.

⁴ Prager, o. c., pp. 147-51.

Ei singuri au voie „să îndeplinească cu bumbac și cu lână”, vânzând „marfa de zăbunărie” în București și aiurea, „antiree voinicești și zăbune femeiești și copilărești și altfel de zăbune mari”; dar sînt dator să aibă lucrul gata „spre vinzare și îndestularea țaranilor ce vin de pe afară, cari nu se pot zăbovi cu așteptarea până se face haină”; „nici Armean, nici Giurgiuven, nici croitor” n’are voie a-i concura. Și aceștia își au cutia și starostele, amenzile pentru cine strică lucrul sau „calcă legătura breslei a lucra la prăvălieși”; și pentru nevoile Curții tot prin staroste pot fi chemați². La 1801, numindu-se șeful lor, iorgangibașa, se întărește privilegiul³.

În 1775 Alexandru Ipsilanti avea acum o breaslă organizată a croitorilor, supt terzi-bașa, cu numele constantinopolitan, ajutat de bătrîni, și el dădea acestei căpetenii dreptul de a judeca și pentru „stricarea hainelor de lucru”⁴. Într’un act din 1776, de întărire a vechilor datini negustorești, călcate de acei străini cari, fără a voi să se așeze și fără a înștiința starostia, vindeau cu mărunțișul, se ocupa și de neajunsurile pe care noile abuzuri din timpul războiului le aduceau croitorilor, negustorii avînd obiceiul de a cumula vinzarea stofelor cu croirea lor: „Așijderea negușitorii cei cu prăvălii ce vînd marfă și n’au avut obicei, ca, vânzîndu-și marfa, să o și croiască ei, să o facă și haine, ci mușteriu, după ce își tîrguia marfa, o da la croitor osebit de i-o croia și, făcea haine, iar, de la o vreme încoace, obișnuindu-se unii din negușitori cu prăvălii, de metaherisesc și

¹ V. în privilegiul de la 1780 pentru cei șapte zabunari: „meșteșugul zăbunăriei, care este ori cite se umple cu bumbac și cu lina”; V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, I, pp. 437-8.

² Zăbune de ibrișin; *Studii și doc.*, XIV, p. 257 Oltenia, c. 1700. Zăbune de malasa, *ibid.*, p. 191 Oltenia, an. 1753.

³ Urechia, *Ist. Rom.*, VIII, p. 100, nota, nouă confirmare în 1813, *ibid.*, X², pp. 220-1. Apoi în 1819, *ibid.*, XII, p. 371 și urm., nota. Staroste de iorgangii, 1814, *ibid.*, X², p. 224. Cf. și *ibid.*, VII, p. 113, nota. Pentru Moldova, fără breaslă, v. *Buletinul Comisiei Istorice*, I, pp. 234-5 an. 1743).

⁴ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, II, p. 177.

meșteșugul croitoriei, cari, după ce își vînd marfa, o și croiesc și lucrează haine ei singuri și la alți neguțitori iarăși sînt de nimic alishveriș, rămînîndu-li mărfurile nevîndute¹.

„La Craiova se și face o învoială între croitori și cei cu prăvăliile, înaintea a „neguțători și meșteri bătrîni ai breslei”, în acel sens că „neguțătorii prăvăliași” „să aibă voie după vechiul obicei a croi și a lucra haine de vînzare numai de cele mici, iar alte haine mai de credință, cu cheltuieli mai grele, să nu fie slobozi a lucra ei, ci să le dea la croitori să le facă”, așezîndu-se și prețul pentru acestea².

Hrisovul dat în 1781 de Alexandru Ipsilanti definește rosturile îngăduite fiecăreia din categoriile meșterilor de îmbrăcăminte. Negustorii și oricari alții „să nu fie volnici a lucra meșteșugul croitoriei, adecă să croiască sau să coasă materii cu fir i alte cumășuri, ori... cu mătase, i de bogasier i alăgele i de postav bun”. Dar șalvaragiii au drept să lucreze din „postav de țară” pentru țerani, cosînd haine gata; abagiii se țin la marfa lor de abă; zăbunarii la „haine de bumbac”. Dar pentru folosul satelor venite la tîrg li se impune croitorilor „ca, pe lingă cele „gata haine vechi ce țin telalii³”, „să facă primirea de tot felul de haine trebuincioase țeranilor și călătorilor”, cari nu-și pot pierde vremea așteptînd. Tot odată se confirmă organizarea de breaslă după normele arătate mai sus, precum și la analisarea învoielii, contemporane, dintre abageri și pînzari. Starostele, terzi-bașa, are patru epitropi, un ceauș care aduce la judecată pe cei cu vre-o vină. Se fixează ce trebuie să dea la cutie oricine intră în breaslă, cu aceiași scutire pentru fiul de meșter urmînd tatălui său, și cît stagi

¹ Urechică, *Ist. Rom.*, I, p. 98.

² *Ibid.*, II, pp. 184-5. Cf. și *ibid.*, I, p. 281, nota 4. Se hotărăște în același timp că de belic se vor da numai doi croitori, la Caimacam.

³ V. în confirmarea de la 1820: „telalii cărora aceasta le este hrana, cu haine gata, date de obște”; *ibid.* XII. p. 385 și urm.

se cere în ucenicie. Se ieau măsuri contra celor ce-și părăsesc stăpînul: „calfele bașcalii ce vor lucra haine cu plată în prăvălii, întru a căror nădejde stăpînii dughenilor croiesc mușteriiilor haine din destul, iar apoi, la vreme de păs, ei se prefac la alții și îi lasă în necaz”¹.

Regimul lui terzi-bașa se dovedi însă cam aspru. Micii croitori fură opriți de a lucra tot o dată și pentru negustori și pentru mușterii². Se vede de acolo că la 1791, cînd se produce conflictul, pe lingă mai marea căpetenie eră și un simplu staroste ca pentru celelalte bresle. Domnul hotărăște să fie „slobozi a lucra lucrul lor și a face aliș-verișul lor”³.

Privilegiul fu înouit în 1793, după isprăvirea unui războiu care atinse și pe acești meseriași unul se sinucide pentru că a omorît pe neferul¹ turc care-i necinstise nevasta⁴. Croitorii bucureșteni aveau biserica Flămînda⁵. Erău o breaslă puternică, în stare să răspingă, cum a fost casul în 1812, cu un prea tînăr Ioniță Craioveanu, șefi „fără ipolipsis” ne-„ipolipsicoși”⁶.

Satele muntene își aveau pe atunci mai peste tot locul modești croitori: ba la Telega în 1810 întilnim trei cu acest meșteșug, avînd proprietăți ca și ceilalți săteni⁷. La mănăstiri călugării își făceau rase cu lina adusă une ori din Ardeal⁸.

¹ *Ibid.*, II, p. 192 și urm.

² *Ibid.*, IV, p. 292, nota. Cf. și *ibid.*, XI, p. 797.

³ *Ibid.*

⁴ *Ibid.*, VI, p. 575.

⁵ *Ibid.*, V, p. 282 și urm. Nart pentru îmbrăcămîntea și încălțămîntea proasta, *ibid.*, IV, p. 323, nota; p. 329. Numire de terzi-bașa în 1803, *ibid.*, XI, p. 278.

⁶ *Ibid.*, pp. 796-7. Confirmarea privilegiului în 1813, *ibid.*, X², p. 221. Carte de staroste în 1820, *ibid.*, XII, p. 384, nota. Privilegiul din 1820 fixeaza ca plata pentru deschiderea de prăvălie patru galbeni stamboli și doi pentru terzi-bașa; *ibid.*, p. 385 și urm., nota. Cf. și *Inscripții*, I, p. 355. Tarife în București, *Revista Istorică*, VI, pp. 205-6 an. 1828).

⁷ *Studii și doc.*, XIV, pp. 98-9, 103, no. 106 an. 1780); Stoica Teodorescu, *Telega*, pp. 188-90, 192-3.

⁸ *An. Ac. Rom., lit.*, XXIX, p. 14.

Și, iarăși, în Moldova, starostii funcționează liberi ca odinioară, fără nicio impunere din partea Domnului, de sigur cu vechea binecuvintare arhierască ¹.

Alexandru Ipsilanti reface și „vechiul” rufet al **șalvara-giilor**, care, „din prefaceri vremilor, căzuse din obiceiul lor”. Ei sînt osebiți de croitori, avînd ca specialitate recunoscută, nu numai șalvarii, ci și „dulămi, mintene, giubele, iamurluce”, pe care să le facă „cu bune cusături și curat”, adăugîndu-se că „să nu le înșire numai, fără niciun te-meii, de a se descoase în puține zile”. Breasla e constituită în condițiile obișnuite, cu staroste și cinci „proești”, cu ceaș și cutie ². Și ei aveau legături cu bisericile, unde-i vedem dăruind icoane ³.

Ibrișingiii, cari lucrează cu ibrișin, fiind prea puțini, sînt reuniți, la 1820, cu croitorii, după însăși a lor cerere ⁴.

Încă de la 1780 găsim la Munteni tariful **blănarilor**, însemnîndu-se conteșul de samur, coburul de cacom, giubelele femeiești, blana de nură și nafea, tătarcă, binișul și giubeaua de singeap, tivilichia de cacom, de singeap și alături, „prefacerea, mutînd blana pe altă față” ⁵. Cu un an înainte, cum se socotia că „blănarii din București au început a face feluri de înșelăciuni norodului la vînzarea mărfii lor, că misăzile le face mici, de nu poate ajunge a se face o blană”, iar „prețul îl cer scump foarte, pe cît nu fac”, se numesc doi boieri epitropi cari cu șeful breslei, numit, ca la Constantinopol, chiurci-bașa — dintr’un chiurci-bașă se coboară și Ipsilantiștii, sau Psiolii—, și cu

¹ *Studii și doc.*, VII, p. 126, no. 24; p. 129, n-le 34-5, 37; p. 130; XXI, p. 459 starostele Tanase la Botoșani, 1777-81. V. croitori la Birlad în 1812, Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 259. „Negul croitoriu” lucrînd o vie în Moldova la 1802; *Studii și doc.*, VII, p. 139, no. 65.

² V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, IV, pp. 289-90, nota.

³ *Studii și doc.*, XI, p. 102, no. 18 București, 1819); XXV, p. 147 București, 1863; *Inscriptii*, I, p. 333, no. 833; p. 336, no. 61; p. 353, no. 906.

⁴ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, XII, pp. 390-1, nota.

⁵ *Ibid.*, II, p. 191.

„alți trei-patru bătrini ai breslii lor”, să fixeze numărul tanelor de fiecare blană și prețul de vânzare¹.

La 1794, breasla, formată tot de Ipsilanti, la 1780, în-
tărită la 1786 de Vodă Mavrogheni, căpăta un nou privilegiu,
care înșiră și el „sîngepii de Nicsi”, „blana întreagă de
zardavoleși”² (zardavă samur), „blana întreagă de șan-
drace”, „blana întreagă pîntece de sîngep negru”, „blana
de riși”, „blana de crocu”, „blănille ce le fac mici pentru
panighiruri” (bilciuri), inoindu-se și tariful de mai sus³. În
1795 se făcea osebite formală între acești „cojocari supțiri”,
de o parte, și, de alta, ișlicarii și „cojocarii groși”. Nouă
întărire la 1795 și 1799⁴. Constantin Ipsilanti dă un hri-
sov aparte la douăzeci și trei blănari străini cu nouă călfi,
așezați încă de pe vremea tatălui său, scutindu-i de cotărit,
iar de fumărit numai dacă stau la han fără a-și face acolo
lucrul, avînd a se judeca numai la Marele Vameș⁵. În 1806
se ivește discuție asupra numărului de tanlele impus, și blă-
narii observă că „măsura blănilor nu este cu puțință a o
face precum să arată în hrisoave, căci s’au schimbat felu-
rimea hainelor ce să purta mai nainte și sînt siliți a face
blănille după cea de acum modă a hainelor”. Revenind acest
proces, Domnul pămîntean Grigore Ghica întărește vechiul
privilegiu, în care blănarii sînt apărați de concurența „ca-
zaciilor” cari „aduc marfă din Țeara Căzăcească” și a ce-
lor ce aduc „marfă Rumele”⁶, de Rumelia, de a bogasie-
rilor cari vînd haine blănite gata, de a celor ce desfac „vul-
pile, jderii, pisicile și alte măruntăi de cojocărie”, bogasieri,
abagii, Brașoveni, mătăsari, croitori, Armeni, Ovrei, „brăs-
lași”, slujitori, slugi de ale străinilor „de prin alte părți”.

¹ Prager, o. c., pp. 54-5, no. IX.

² V. zardavo-pacea, pacea de samur; *ibid.*, p. 105. Și „zar-
davobuni”, *ibid.*

³ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, XI, p. 274 și urm., nota.

⁴ *Ibid.*, V, pp. 284-5, nota. „Misăzi de oae pentru înblănitul
giubealii”, *An. Ac. Rom.*, XXVIII, p. 212 an. 1796).

⁵ Prager, o. c., pp. 116-7, no. XXVII. V. și *ibid.*, pp. 19-20,
no. XXVIII. Numirea vâtafului celorlalți (an. 1811), *ibid.*, pp.
120-1, no. XXX, pp. 122-3, no. XXXII an. 1824).

⁶ La spețe se adaugă: „tanlele cu cafaletle lor”, „Sîngepi ne-

La sfârșitul anului se confirma și vechea orînduire interioară a breslei¹, de care rămîn osebiți străinii cei douăzeci și trei însemnați în privilegiul din 1803².

Cu totul altfel în Moldova tradițională. Un timp, și în veacul al XVIII-lea, se urmează cu meșterii lucrînd fiecare de-osebi, fără vre-o legătură³. La Botoșani era un centru important al lucrului de blănărie⁴. Săpunari, șlicari, cojocari participă la fabricație. Iașul își avea și el blănarii, între cari întîlnim și pe unul care e calificat de Ungur⁵. Blănarul Sandul avea, la 1743, o moșie, Colăneștii⁶.

gri", „sîngepi de Sibir", „sîngepi proști", „carsaci cu bogazurile (gurile lor", „pacele de samur cu făscăi", „blană de veveriță", „blană de elangicuri", „blană de croculungul"; Pra-ger, o. c., pp. 98-107.

¹ *Ibid.*, pp. 107-10. Un chiurcibașa la Craiova pe la 1800, ctitor la biserica Oota; *Studii și doc.*, XV, p. 70, no. 194.

² Papiu Ilarian, *Tesaur*, II, pp. 322-3, no. VIII.

³ Și șube; *Studii și doc.*, XIX, p. 18 de urs, de ianod; Basarabia, 1839).

⁴ Neculai, Toader. blănarii ș. a.; *ibid.*, VI, p. 264, no. 436; VII, p. 123, no. 8. V. și Iorga, *Breasla blănariilor din Botoșani*, în *An. Ac. Rom.*, XXXIV, p. 7.

⁵ Vasile blanariul și soția, fata lui Iordachi Cracatiță; *Doc. Callimachi*, II, p. 162, n-le 5, 6. „Costandin sin Savii, staroste de blanari", 1799; *Studii și doc.*, VII, p. 139, no. 62; *An. Ac. Rom.*, XXXIV, no. 11, notă 1. Blana sângiap, de Sibiu, *Doc. Callimachi*, II, p. 110; blană carsac, *ibid.*, p. 118 an. 1763-4). Blănarul ungur, 1766, revista *Ion Neculce*, II, p. 279; III, p. 91 (an. 1771). Supt Ruși în războiul de la 1806 la 1812, revista *Ion Neculce*, III, p. 129 și urm. Blănari din Birlad, Antonovici, *Doc. bîrlădenc*, I, p. 32, no. 24; p. 53; p. 59, no. 44; pp. 69, 71, no. 3; p. 243, no. 2 an. 1798). Pe la 1790 ei fac o biserică; *ibid.*, p. 127. Din Vaslui; *Studii și doc.*, VI, p. 167, no. 100. Din Folticeni, *ibid.*, p. 237, no. 112 an. 1785. Din Suceava 1768: Manole, *ibid.*, VII, p. 224, no. 66. Din Cîmpulungul Bucovinei, Stefanelli, o. c., p. 130 și urm. an. 1782. Varietați de blăni, *Studii și doc.*, VII, p. 225, no. 69 (an 1773. „Mieii ce se taie de blănari", *Uricariul*, VI, p. 471. Din Chișinău, mai mulți, *Studii și doc.*, XXI, p. 116 și urm. 1798, pp. 119-20. Blănar, care se face diacon și preot, ca socrul, pe la 1820, în Ion Ionescu, de la Brad, *Agricultura română de la Bradu*, Roman 1886, pp. 13-4.

⁶ Bianu, *Catalogul mss. rom.*, I, p. 60.

La 1760, din porunca Domnului, dar și din a Mitropolitului, frate cu acesta — e vremea de început a Callimachichilor, un mare număr de meșteri „au cerut ei cu voe lor ca să facă briasla blănărească la Botoșani” și, „adunînd toată briasla la un loc”, „rădică staroste cu voe tuturor”, pe Andrei Șlicarul, puindu-i alături patru epitropi¹. La 1768 apoi Gavriil Mitropolitul „li așează osebită breaslă”, în aceste condiții: hram la Sfîntul Ilie, care e și la Bîrlad patronul breslei², a căruia biserică va fi ocrotită și împodobită de dînșii³; în acea zi „să fie datori a merge la casa starostelui ca să slujască”; formarea unei cutii, hrănită și din gloaba pentru neascultarea de staroste, „după obiceiul vechiu” (6 zloți), pentru lipsă de la înmormintări, pentru smomirea de ucenic (12 zloți, plus 100 de toiege ucenicului), de la „blănarii străini” cari „scot pielceale ce sînt de meșteșugul aceștii bresle”, „după veachea așăzare și obicei” (20 de zloți). Ucenicul dă la primirea lui între calfe, cu voia starostelui și a breslei, 5 zloți „bărbință”, fiul de meșter urmînd tatălui doar jumătate, blănarul străin bărbința toată⁴. Vodă intervine numai cu „cartea cea domniască pentru tăetul meilor”⁵.

Andrei Șlicarul găsi însă că „frații” sînt prea neascultători ca să-i poată conduce: el demisionă deci, „se supără”, la 1772. Îndată breasla, „rămasă ca o turmă fără păstor”, îl rechemă, admițînd ca amendă pentru nesupunere 5 ocă

¹ *Breasla blănarilor din Botoșani*, p. 7.

² Biserica de acolo „zidită și făcută cu toata zestre ei prin ajutorul numitii bresle a blănarilor”; Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 319.

³ Imprejmuirea cimitirului, *Breasla blănarilor din Botoșani*, p. 16. Odăjdii pentru preoți, *ibid.*, p. 17. Dascălul e și ceaș și i se dă, după treisprezece ani, un loc de căsuță. Ajunge și preot; *ibid.*, p. 23. Impărțire la breslași de locuri pentru casă, pp. 25-6. V. și *Studii și doc.*, XXI, p. 457 și urm.

⁴ *Breasla blănarilor din Botoșani*, p. 5.

⁵ *Ibid.*, p. 22.

de ceară breslei, 10 lei gloabă „judecătorului de Botoșani”, plus 50 de „bețe în tălpi”¹. La 1795 îl înlocuia un Manole sin Ioniță, iar fără niciun amestec de sus; e ales cu „bună voia și primire noastră”, zic meșterii, cari cer „boerilor dregători” o simplă „carte” de recunoaștere².

După o plîngere la Domn și un ordin de acolo, la 1797, „Armenii dughengii care țin bogasierii a'ce în Botoșani” se îndatoresc a nu mai „cumpăra de acum și a ținē prin dughenile lor orice fel de gujuli”, „cum și strai gata blănite, adecă maloteli, cațaveici, care le lucrau tot la briasla blănarilor”, având voie a lua de la „negușitorii lăturași ce vor aduce sângiap de vânzare la acest oraș și blani gata” „țanēle” sau blăni pentru a blăni „straiele de vînzare ce vor face”, dar nu pentru a vinde deosebit³.

La rîndul lui, Mitropolitul Veniamin întărește statutele breslei, care cuprindea tineri veniți din Hotin, Suceava, Cernăuți, Folticeni, din satele Pătrăuți, Dănuleni, Stănțești,—fiul preotului,— Vlădeni, Zvancea, un fiu de diaconiță văduvă, un nemeș, un ginere de vameș, un fiu de dascăl, un șlicar⁴, adăugind că, până ridică marfa, materia primă, orice meșter e dator a da și altuia. Havaetul îl vor da și cei cari „lucriză meșteșugul acesta la mahalale, pe la casele lor, și, numai la zioa târgului obicinuesc de scot căte puțină marfă cu rogojina la uliți”. Se prevede că străinii nu pot fi primiți la lucru. „Niciunul din breslași să nu fiia volnic a priimi ucenic la învățatura meșteșugului din limbî streine, adecă din Armeni sau din Jidovi, pentru ca nu după vremi să să întăriască aciaastă briașlă prin minile lor, și ca să nu rămîie aceste bune așezări, ce sânt făcute spre folosul și podoaba bisericii, spre răsăpire. De va veni vre un meșter blănariu armean strein, dintr'alt oraș, aicea și va vrea

¹ *Ibid.*, p. 9 Tudose blănarul din Botoșani cu moșia la Cătmărești în 1785, *Studii și doc.*, VII, pp. 344-5, no. 23.

² *Breasla blănarilor din Botoșani*, p. 10.

³ *Ibid.*, p. 11.

⁴ *Ibid.*, p. 15 și urm.

ca să-l așăze și să lucreze meșteșugul acesta, să nu fiia volnic”¹. Vom vedea ce va ieși de aici.

Starostele și episcopii aveau și voia de a împărți cu bezmăn, cu „embatic” locul liber al bisericii lor².

O singură dată, la 1805, vedem Domnia amestecându-se în rosturile generale ale blănarilor, și aceasta pentru a osebi privilegiul lor de al altora, vecinii lor, de cari va fi vorba îndată: cojocarii. „Cușmele și blanele” se atribuie acestor „cojocari supțiri” cari sint blănarii. Și ‘cu acest prilej relațiile între cele două categorii de meseriași se luminează începînd încă de la 1761, cînd se rupe vechea legătură dintre blănari și cojocari³.

La acea dată, reformatorul, „filosoful” domnesc din Moldova hotărîse ca de la Paști pînă la Ispas blănarii singuri, deosebiți și ei de „blănarii greci ce lucrează la blăni supțiri”, să cumpere pielcele de miel și să taie miei pentru pielcele, cojocarii neavînd voie chiar după acest termen să ieie piei de blăni, ci numai de cojoace. După aproape o jumătate de veac, probabil în fața concurenței străine, cele două bresle se cer a fi reunite, și li se acordă. Dar îndată blănari și cojocari își aduc aminte că „intr’aceste două bresle dintru început au fost vrajbă și gilcevi”, ceia ce aduce noua osebie⁴.

Despărțiți de cojocarii bașcalii⁵ și de işlicari, blănarii își au privilegiul întărit la 1799 și precizat la 1826, cînd con-

¹ *Ibid.*, pp. 13-4. Un Chiriac Blănariul la 1801; *Studii și doc.*, VI, p. 139, no. 64. Ajunge staroste la 1812. Văduva lui în 1822. Un nepot de olar, calfă cu dughiană, *ibid.*, p. 22 Cf cu *ibid.*, VII, p. 141, no. 77. Ghimeș blănarul, c. 1830; *ibid.*, XXI, p. 471.

² *Ibid.*, pp. 25-6 și în *Scrisori de meșteri*). Actul, din 1825, e dat de starostele Ioniță Popa, de protopop și de „îpitropii” Dabija, Schipor și Necșoiu.

³ Prager, o. c., pp. 45-6. Scutirea ei de camănă la 1741.

⁴ Codrescu, *Uricariul*, III, p. 140 din ediția 1-a.

⁵ Pentru cei doisprezece cojocari bașcalii din București, cu prăvălii la Sf. Gheorghe, în 1819, Academia Romînă, *Creșterea colecțiilor*, an. 1910, p. 298.

curența bogasierilor e strict oprită ca să nu se piardă cu totul breasla. Grigore-Vodă Ghica hotărîse împotriva anaforalei boierilor, favorabilă celor din urmă ¹.

Vechii **cojocari** munteni arată să fi fost legați permanent cu croitorii, stînd ca și aceștia supt privegherea lui terzi-bașa, care era astfel și cuiungi-bașa, căpetenia meșterilor de cojoace, avînd a oșebi, la îndeplinirea funcțiilor sale de judecată, pe unii de alții: „să judece pe cei de supt breaslă lui, adică croitoru cu croitoru, cojocar cu cojocar, care vor fi avînd pricini între dîșii pentru ale meșteșugului, i pentru ucenici și călfi, cum și cei ce va cădea în vină de stricarea hainelor la lucru”. De această asociație se ocupă și creatorul breslelor „turcești”, Alexandru Ipsilanti, la 1775 ². Dar, la 1776 încă, același Domn apăra pe „pămîntenii neguțători cojocari” de noua concurență legală a „cojocarilor streini, creștini” și a Armenilor ³. La 1778 cojocarii singuri își aleg staroste pe Daniil Ciupaș ⁴. Cojocarii făceau însă individual asociații cu ișlicarii ⁵, de cari ne vom ocupa și în deosebi.

La 1779 Alexandru Ipsilanti, întemeiat pe „hrisovul ce au, vechiu”, prețuiește acest „meșteșug ales”, și, constatînd că „isnaful n'are niciun nizam”. și că nu sînt „cunoscuți” cojocarii, li dă ca epitropi pe Marele Cămăraș și doi boieri de frunte, cari să cerceteze starea de lucruri pentru ca, împreună cu chiurci-bașa și cinci-zece fruntași ai meșeriei, să înlătore pe cei cari, „neștiind meșteșugul cum se cade, fiind puțintel deprinși a cîrpi și împunge cu acul, să numesc cojocari”. Comisia va redacta „nizamul”, care lipsește, statutul ⁶

¹ Prager, o. c., pp. 93-8 Confirmare de privilegiu în același an, *ibid.*, pp. 98-106. Adaus în Decembre, *ibid.*, pp. 107-10.

² *Ibid.*, p. 47.

³ *Ibid.*, pp. 52-3, no. VII.

⁴ *Ibid.*, p. 48.

⁵ Proces în 1784, *ibid.*, p. 51.

⁶ *Ibid.*, pp. 64-6.

Ca o breaslă separată cojocarii capătă tot la 1779 în-tărirea dreptului lor de protimisii la cumpărarea, în primă-vară, de la Mocanii cu oile, a „hîrșiilor de stîrpituri și de gemeni spre a le lucra pentru bilșugul orașului București și pentru chivernisala lor”¹. În schimb li se impune o anumită lungime a misăzilor și un anumit tarif². Cei din Gorj sînt apărați de amestecul „mătăsărilor și mămularilor”, de cari se plîseseră că din cauza lor „sînt numai cu numele cojocari, iar alișveriușul lor nu pot să și-l facă cu a-cestă amestecătură”.

La 1780, se încearcă de Domnie o singură breaslă unită pentru „blănari, cojocari, ișlicari și matrapazi”, considerați ca negustori, chiurci-bașa avînd a servi ca element de legătură, cu autonomie interioară pentru fiecare specialitate⁴. La 1784, Vodă făcea însă breaslă organizată pentru cojocarii singuri, cu obișnuitele organe, de la staroste la ceaș, trecînd prin „epitropi” și „purătorii de griji”⁵.

Dar la 1785 e rîndul ișlicarilor, cari ceruseră o cercetare cu carte de blăstăm în prăvăliile concurenților lor⁶, să fie apărați de „amestecătura” cojocarilor bașcalii. Acestora li se interzice să cumpere „pei de cele stîrpituri sau pei albastre, cari sînt de trebuință meșteșugului ișlicăriei”, pentru a face din pielcelele mieilor avortați „căciuli cazacliești sau bozniecești”, iar din hîrșii altfel de căciuli. Scusa că se vinde material amestecat la „tîrgurile de prin alte țeri” ca și de către Mocani e răspinsă. Fiecare, e porunca Domnului, să se ție de lucrul său⁶. Așa se vorbea și la Bizanț.

În schimb, pe același principiu, breasla e ocrotită contra bogasierilor și altora, cari „nu numai aduc marfă de cojocă-

¹ *Ibid.*, pp. 53-4.

² *Ibid.*, pp. 54-5, no. IX.

³ *Ibid.*, pp. 55-6, no. X.

⁴ *Ibid.*, pp. 66-74; V. A. Urechiiă, *Ist. Rom.*, II, pp. 187-92.

⁵ *Ibid.*, I, p. 439 și urm., nota.

⁶ O dughiană de șlicar în Chișinău, 1798; *Studii și doc.*; XXI, p. 118.

⁷ Și Prager, o. c., pp. 58-61, no. 18.

rie de la panighirurile Țerii Turcești,' dar ieau din țară pentru prăvăliile lor și „lucrează cu minile lor” sau cu ale simbriașilor, „îmblănind și tot felul de haine țărănești”, fără a vinde fabricația lor la isnaful blănarilor. Astfel acești usurpatori trimet pe la târguri „tot feliul de haine blănite cu feliuri de blane”, pe cînd cojocarii nu pot vinde nimic și n'au cu ce-și ținea calfele, care li sînt și smomite. Ordin se dă ca blănile aflătoare la aceia să se vîndă singurei bresle care e îndrituită a practica meșteșugul ¹. La 1786, prin noul privilegiu al cojocarilor, „groși” și „supțiri” (aceștia au patru din șase „proești”), cărora li se fixează taxele pentru cutie, se prevede din nou că bogasierii n'au voie să facă marfă „cojocărească” nici să blănească „gordii sau livilichii, sau jubele”. Din nou se impune Cazacliilor a deschide marfa la sosire — ca și cei ce vin din Rumelia, Brașov și Lipsca, și vor da la cutie 30 de bani la 60 de lei. La marfa mai ușoară ce sosește: „sîngeap, cacom, lafcă, dihor, pisică”, împărțirea, și cu blănarii, se va face după anumite norme. Se ieau măsuri ca fabricația să fie pe „măsura hotărită” și neputredă, precum și ca să nu se mizduiască vama ².

Trec cîțiva ani însă, în această fluctuație a raporturilor dintre meșteșugari, și iarăși ișlicarii sînt alături cu cojocarii bașcalii, despărțindu-i numai de breasla blănarilor și de „chiurci-bașa” al cojocarilor”, adică al celor „supțiri” ³ (1794). La 1796 însă ișlicarii smulg cojocarilor îndatorirea e vorba de un „așezămînt prin sînge, cu voia și primi-

¹ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, I, pp. 447-9, nota; Prager, *o. c.*, pp. 61-3. Pentru cojocarii din București la această dată de 1785 și V. A. Urechia, *l. c.*, p. 375 nota. Cf., pentru Oltenia, *Studii și doc.*, XIV, p. 283, no. 66.

² V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, III, pp. 56-60; Prager, *o. c.*, pp. 74-80. Întărire la 1788, V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, III, pp. 53-4.

³ *Ibid.*, V, p. 270 și urm., nota; Prager, *o. c.*, pp. 81-6. Privilegiul pentru cei supțiri, uniți cu blănarii, *ibid.*, pp. 86-92 (an. 1795).

rea tuturor”— de a nu furnisa ei pe preț mai mic materialul de ișlice ¹.

O breaslă era și la Craiova, pe baza vechii companii, „cum-pănii” austriece, breaslă care se judeca la 1804 cu vameșii pentru hîrșiile, „pieile de miel albe sau negre”, de la „fătăciunea oilor”, „dupeste cîmp” ², și ea încearcă la 1818 să oprească pe „neguțătorășii” din Caracăl ³ de a-și face vinzare și în această ramură, ceea ce se admise de Caimacam, dar cu un hotărît refuz din partea lui Vodă-Caragea ⁴. La începutul veacului funcționau bresle și la Tîrgoviște ⁵, la Slatina ⁶, la Ploești ⁷, la Rimnicul-Vâlci ⁸. Prin sate-i găsim amestecați cu țeranii, al căror fel de viață-l împărtășesc, avînd ogoarele și viile lor ⁹,— aceștia, bine înțe-

¹ *Ibid.*, pp. 110-1 confirmarea oficială la 1799). Casele lui Vasile cojocarul, *ibid.*, VII, p. 98 an. 1797). Cf. și *ibid.*, p. 212, nota „Cojocarii subciri” la 1836, *Inscriptii*, I, p. 352, no. 903.

² *Ibid.*, pp. 130-2. La biserica Sf. Arhangheli e ctitor Ioachim cojocarul; *Studii și doc.*, XVI, p. 67, no. 181. Nume de cojocari, linga un sticlar, un boiangiu, un cizmar, un cibucciu, *Revista Istorică*, VII, p. 175 (an. 1792).

³ Un Stăvărache, un Ivanciu, ctitori la biserică; *Studii și doc.*, XV, p. 60, no. 160. V. și p. 59, no. 158, (c. 1800); *An. Ac. Rom.*, XXXVI, p. 719 (an. 1838).

⁴ Prager, o. c., p. 113, și urm. V. și p. 120, no. XXIX, p. 124 și urm.

⁵ *Ibid.*, pp. 132-4 Uniți cu tabacii, V. A. Urechia, *Ist. Rom.* X², p. 223. V. și *Studii și doc.*, XV, p. 92 no. 252 c. 1830). La Oota, Sandu Cojocar, cu rufetul; *ibid.*, XV, p. 70, no. 194 (c. 1800). V. și *Doc. Tudor*, p. 112, no. 141.

⁶ Prager, o. c., pp. 134-6. Și ei se ceartă cu vameșii ca să nu dea o a doua vamă după cea luată de la măcelari. Cei din București se plîng ca la cercetarea în pravălie, li se face „zmăcinarie” în marfa, care „se framîntă”, *ibid.*, p. 137. V. și *ibid.*, pp. 139 și urm., no. XLIII.

⁷ *Ibid.*, pp. 138-9, no. XLII Cf., pentru anul 1775, *Buletinul Comisiei Istorică*, IV, p. 107.

⁸ Ctitor pe la 1835; *Studii și doc.*, XV, p. 313.

⁹ *Studii și doc.*, XII, p. 129, no. 265 (c. 1800 ; Ghibănescu, *Surete și izvoade*, VI, p. 235 an. 1795 ; Stoica Teodorescu, *Telega*, pp. 188-8 și un închiaș Mateiu ; *Correspondența lui Aman*, p. 56 an. 1820 ; p. 97, no. 232; pp. 102-3, no. 248. Unul strînge lînă, *ibid.*, p. 156, no. 337, (an. 1836).

les, fără nicio legătură cu breslele orășenești, principiul fiind acela că o breaslă se osebește numai atunci când se ivește concurența între cei ce exercită aceeași ocupație. La Drăgășani cojocarii Pătru, Dincă sint ctitorii bisericii Sf. Ilie, în 1834¹.

Cojocarii umblă tirgurile: pe cei din Craiova-i aflăm la bilciul din Rîureni, în 1819². Prin Ardeal nu odată găsim cojocari romîni, ca, la Apoldul-de-jos, unul care face un tetrapod la biserică³. Cutare cojocar din București la 1824 e „proîn vameș”⁴. Ba la Ocna Sibiului popa Ion Cojocariul arată profesia sa ori a părintelui⁵. În Timișoara, cartierul Fabric, „mahalaua ruminească”, adăpostia în 1833 un „rufet al cojocarilor”⁶.

Cu totul altceva e în Moldova, unde, afară de osebirea din 1805, făcută mai sus, cojocarii nu par să fi avut o breaslă în fața celei a blănarilor.

Încă la 1775 apare la Iași și starostele de cojocari alături de alți șapte șefi de bresle⁷. În cîteva alte orașe, meșterii apar răzleți. Astfel la Bîrlad, unde, în 1812, Arsenie cojocarul, vînzîndu-și casele, spune că „le-a avut descălecătură veche ca și alți Birlădeni”⁸, la Galați⁹, la Odo-bești¹⁰.

Șlicarii, asociați un timp cu cojocarii bașcalii, aveau la 1773, în București, o căpetenie, pe calpacci-bașa al Dom-

¹ *Studii și doc.*, XV, p. 302, no. 870.

² *Ibid.*, VIII, p. 89, no. 66.

³ *Ibid.*, XIII, p. 38, no. 36. Un cojoc, un „chieptariu”, la Făgăraș, pe la 1820; *ibid.*, XII, p. 208, no. 53.

⁴ Arh. Statului, Condica velișilor boieri, 17, fol. 328 comunicație a d-lui Iuliu Tuducescu.

⁵ *Studii și doc.*, XIII, p. 139, no. 456 an. 1806).

⁶ *Ibid.*, p. 197, no. 692.

⁷ *Ibid.*, XXIII, p. 23. Un cojocar în 1755, revista *Ion Neulce*, II, p. 296.

⁸ Antonovici, *Doc. birlădene*, II, pp. 123-5, no. 100. Un Ioniță a Cojocării în 1792; *ibid.*, I, p. 82.

⁹ *Studii și doc.*, XII, p. 204, no. 43 (an 1813).

¹⁰ *Ibid.*, VII, p. 70, no. 84 (an. 1819).

nului, lane. Dar întâiul privilegiu al breslei constituite nu e decît din 1784, de la Alexandru Ipsilanti; condițiile sînt cele obișnuite ¹. El e întărit la 1787 ². Prin sate se fac în voie căciuli (și „căciuli femeiești“ ³), de **căciulari** ⁴.

Alătura de islice se întrebuințau la Munteni, fesuri („fesuri albe” în 1793) ⁵. Șăpcile, introduse de Ruși, se primesc odată cu veacul cel nou și mai ales cu ocupația de la 1806 la 1812 ⁶. Cele d'întăiu pălării s'au adus de sigur din Ardeal ⁷. Pălării de Lipsca se vindeau la Craiova în epoca lui Tudor ⁸. Dar încă din 1815 Ploeștii aveau un pălărier, pe Ioachim ⁹.

Șlicarii din Moldova, pomeniți între cele opt bresle, n'au lăsat documente despre rosturile lor. Nici ei n'au avut un „isnaf” sau „rufet” de datină turcească, cu „nizamul” lui.

Tabacii din București numiau o uliță în 1752¹⁰. Domnia li acorda încă din 1766 scutire pentru scumpia de care aveau nevoie pentru lucrul lor ¹¹. La 1785, cînd se plîng că vameșii de la oborul Tîrgului-de-afară li ieau vamă de la „scumpia și alte ierburi ce aduc de peste cîmp”— li se obiectează că le și vind—, tabacii nu formau o breaslă,

¹ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, I, pp. 443-4, nota. Un işlicar la București în 1785, *ibid.*, p. 509, nota.

² *Ibid.*, III, pp. 54-6, „Un işlic bărbătesc, un calip de işlic”, 1790, *ibid.*, IV, pp. 404-5. Un Păun işlicarul avea la 1799 o simigerie, care-i e oprită, fiind „cu adevărat pricinuitoare de primejdii și de multă supărare la atîtea prăvălii vecine” (*ibid.*, VIII, pp. 105-6).

³ *An. Ac. Rom.*, XXXVII, p. 145.

⁴ *Correspondența lui Aman*, p. 146 (an. 1833).

⁵ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, VI, p. 436.

⁶ *Studii și doc.*, XXI, p. 374 an. 1829 ; *Revista Istorică*, VI, p. 206 (an. 1818).

⁷ Sofiica Salmon, „palarîța”, la Sibîiu, 1793; Leoniar (Leonard) Șuster, același an; *ibid.*, XII, p. 116, no. 230.

⁸ *Ibid.*, XXIII, p. 49 c. 1820).

⁹ *Doc. Văii Teleajenului*, pp. 23, 95, no. 14

¹⁰ *Studii și doc.*, V, p. 498, no. 72.

¹¹ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, VII, p. 112, nota 3.

ci li se spune numai: „toți ciți să hrănesc cu meșteșugul tăbăcăriei de săftiene aici, în București”¹. Ei își vor conținuă această sfadă și pentru „rinsa și sovîrfu, cum și frunza de măr”². Grămădiți în mahalaua Tabacilor, ei provoacă din partea vecinilor plingeri că „tabacii ce sînt puși cu tabac-hanelele pe marginea girliței ot Radu-Vodă..., cu gunoiul ce-l aruncă, au îngustat matca și au început apa a face mîncătură”. Meseria lor era așa de supărătoare prin „samanul și rînza ce aruncă în mijlocul drumului”, încît „s’au făcut movilă, de nu mai pot trece carele... și un batac în care s’au înomolit doi cai a trecătorilor și, neputînd să se scoață, acolo s’au prăpădit”³. Aveau un vâtaf, și acestuia i se cerea să arăte la carvasară ce marfă aduc⁴. Refusau să dea vama pentru „frunzele” și „buruienile” necesare⁵.

Tabacii lucrează în libertate de orice constrîngere în breaslă la Tîrgoviște⁶, la Pitești, unde ei sînt la 1748 printre fruntașii orașului—contracte ale lor îi îndatoresc a da „marfă, bună, albă, curată, nepătată”⁷—, la Argeș⁸, la Craiova⁹, ca și prin sate¹⁰. Aceștia din urmă au de lu-

¹ *Ibid.*, I, pp. 453-4, nota.

² *Ibid.*, XI, p. 273.

³ *Ibid.*, XIII, pp. 288-90, nota. Se vorbește și de „iazul Bucureșteanca”.

⁴ *Ibid.*, IV, p. 254 an. 1792). Pentru mahală v. *Inscripții*, I, p. 345, no. 879. „Mahalagiii ot biserica Sirbilor din București, tabaci”, V. A. Urechiă, *Istoria Rom.*, XIII, p. 340 și urm., nota. Un tabac la 1856, *Inscripții*, I, p. 370, no. 940.

⁵ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, X², p. 223 an. 1913. Pentru scutirea „scumpiei, rînsei, cum și celorlalte frunze” și a pieilor din afară, *ibid.*, XII, pp. 395-7, nota.

⁶ Lazăr Tabacul reface Biserica Roșie (*Studii și doc.*, XV, p. 354, no. 1007 an. 1828).

⁷ *Ibid.*, XIV, pp. 211-3, n-le 4-5 ieau 21 de taleri pentru lucrul a 300 de piei).

⁸ *Ibid.*, pp. 188-9, no. 4 (același an; același tarif: „tăbăciala pieilor, de sută câte tl. 7”).

⁹ *Correspondența lui Aman*, p. 165, no. 3 an. 1802.

¹⁰ *Studii și doc.*, XIV, pp. 77-8, n-le 77-8 c. 1750 ; p. 310 c. 1770); *Doc. Tudor*, p. 19 (an. 1811).

cru cu linarii, negustorii de lână: „eu foarte mult sînt supărat cu tabacii”, se scrie către un fruntaș dintre aceștia, tatăl pictorului Aman, în 1820 ¹. Ori, în altă scrisoare: „Și, pentru lână neagră, de n’or vrea tabaci să-mi vînză lăna cea albă, fără neagră, caută să iau și neagră, și să o primești cu doao parale sau trei mai jos” ².

Se lucrau și piei de capră verzi ³, piei de bivol ⁴. Făcînd „felurime de saftian și mesini și tălpi”, ei le vindeau la cavafi pentru încălțăminte „la norodu de obște” ⁵. Se face „de douazeci și opt de negustori din Brașov, Șapte Sate, ce sînt în ținutul Brașovului, sudiți chesaricești, ca negustori cu piei de capră”, și un export în Ardealul lor, de „meșine de oaie și sahtiene” ⁶.

E interesant și înduioșător cazul acelor săteni din Preajba olteană, proprietate a lui Hagi Stan Jianu, cari fac o școală, căpătînd de la Cîrmuire voia de a înlocui birul prin darul de zece parale la suta de piei (1783, 1792 ⁷).

În Ardeal se menține până pe la 1840 țehiul timarilor din Făgăraș, cari au „contractușe de uric”, pentru bolțile lor și trăiesc după vechile datini supt goșmănia „cinstitului meșter bătrîn” țehmeșterul, latameșterul mare și mic și notarișul, precum și alți bătrîni, îngrijind de zugrăveala bisericiilor, îngropîndu-și morții ⁸, plătindu-și școala cu învă-

¹ Tabacii smulg „piei de oi moarte de la linari”; *Studii și doc.*, VIII, p. 13, no. 58 an. 1787).

² *Correspondența lui Aman*, pp. 4-5. V. p. 167, no. 9: „Eu rămăsei de minciună cu lăună, dar, frate, nu este greșală de la mine, ce este a tabacilor, bată-i Dumnezeu pe ei, că au ișit preț pe lăună mai mult”.

³ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, XI, pp. 253-4 an. 1803).

⁴ *Studii și doc.*, XXI, p. 439 an. 1834).

⁵ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, XI, p. 276.

⁶ *Ibid.*, XI, p. 252 an. 1803. Pentru pieile de vacă și capră exportate „affabricatae et confectae rursus”, care „haud in exigua quantitate revehuntur in Valachiam”, v. *Studii și doc.*, XII, p. 177, no. 332 (an. 1820).

⁷ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, I, p. 269; IV, pp. 123-4.

⁸ „Uneltele țehului cele de săpatura morților”; *Studii și doc.*, XII, p. 216, no. 9.

țătorul ca „Ioan Fogarașii, dascălul normalicesc Făgărașului și reghiușului țehiului”, din 1799¹. La Almăj, la Poșorta, la Tîrgul Murășului², se întîlnesc întîmplător tineri romîni, la deosebitele date din veacul al XVIII-lea, fără a se pomeni însă țehiul, breasla. În acel centru săcuiesc, cu sate de-ale noastre prin prejur, vedem la 1824 pe un Ștefan Pantea, care pleacă la Făgăraș, să-și facă ucenicia la „jupăneasa Creștina tăbăcărița”³. Pe acel timp Timișoara avea „mult cinstitul țeh al tabacilor” în „mahalaua rumînească”⁴.

Socotelile țehiului făgărășean cuprind mențiunea „chel-tuieli Beclerenilor” (oamenii din Beclean) „care au avut pricină cu ciorogari pentru căce le-au luat peile din mână”⁵. Iașul își avea și el ciorogarii, al căror nume s’a întins asupra dealului Șorogarilor de lingă oraș⁶.

Tăbăcarii din Moldova sînt foarte rari. O cislă-i pome-nește la 1748-9⁷, iar viitorul oraș Focșani începe de la satul Stoești, devenit mahalaua Tăbăcarilor⁸.

Încă de la 1775 Alexandru Ipsilanti dă un privilegiu fundațional breslei reunite a „cavafilor și cismarilor, papugiilor creștini pămînteni din București”, pentru „cisme, papuci, meși și tot lucrul căvăfesc i papugesc”, apărîndu-i prin acest solemn monopol de „Turci papugii și cavafi”, contra căroră se plînseseră la 1767 încă, supt alt

¹ *Ibid.*, p. 4. V. și *ibid.*, p. 214, no. 1, 3; pp. 215 6, no. 9; p. 216, no. 10; XIII, p. 95, no. 263; p. 97, n-le 271-2.

² *Ibid.*, VIII, p. 87, no. 52 Chirilă Pinteia de la Moroș-Vașarheiu; XIII, p. 150, no. 513 c. 1771; *Correspondența lui Aman*, p. 181, no. 49 (c. 1818).

³ *Studii și doc.*, XII, pp. 210-1, no. 63.

⁴ *Ibid.*, XIII, p. 197, no. 692.

⁵ *Studii și doc.*, XII, p. 216, no. 9.

⁶ Revista *Ion Neculce*, I, p. 119 an. 1797). Pentru staros-tele de soronari din Bîrlad la 1743, Antonovici, *Doc. bîrlădene*, II, p. 24. Solonari ce curața grasimea vitelor, Gorovei, o. c., p. 312.

⁷ *Studii și doc.*, VI, p. 45, no. 109.

⁸ *Ibid.*, VII, p. 323, nota 5.

Domn. Aduși să dea ei înși un hoget formal, Turcii nu vor mai putea vinde decît marfa adusă de ei, nici cumpăra ceva de la indigeni, săftienele venite din Turcia trebuind să treacă și ele la breaslă. Armenii papugii, din țară și străini, sînt supuși la aceleași restricții ¹. Știm din alt act, datat tot 1755, că papugii sau cavafii aveau un staroste ales, dar că trebuiau să plătească, toți cizmarii, ciobotăritul dregătorului care se îngrija de încălțămîntea lui Vodă, ici-ciohodarul ².

Un nart al încălțămîntii se stabilește numai la 1792, și el conține enumerația acestor categorii: „papuci femeiești galbeni cu călciiu și fără de țopi, asemenea papuci liochii, conduri cu terlici și cu țopi liochiiu de copil, de la cinci, șase ani pînă la nouă și zece..., papuci cu terlici femeiești liochii cu țopi și postav roșu înlăuntru pantofi de copii liochii cu țopi de la trei ani pînă la șase ani și opt ani, pantofi galbeni cu țopi, de copii..., perechea de postali pestriți de copii mici, cizme liochii de copii de la șapte pînă la zece și doisprezece ani, cizme galbene, conduri cu țopi galbeni și cu meși lungi femeiești..., conduri cu terlici și cu țopi liochii, cizme galbene muieriești bune fără de căptușală, papuci galbeni femeiești și fără de țopi” ³. „Cizme voinicești”, „cizme roșii turcești de om mare cu două cusături, căptușite, cu carimb lung”, „surăturile căptușite”, „iminei bărbătești” și roșii și negri de săftian, „cizmele, papucii cu meși bărbătești, cu postav sau fără de postav” se întîmpină în același nart ⁴.

„Breasla cizmărească” e pomenită la București, în 1813,

¹ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, II, p. 178-9.

² *Ibid.*, p. 178. La 1785, carte pentru „starostele de papugii din București” ca să-i judece pe meșteri, pe 4 ucenici și calfe după vechea datină; *ibid.*, I, p. 445, nota. Altă carte de staroste de papugii, la 1791, *ibid.*, IV, p. 292, nota.

³ *Ibid.*, IV, pp. 312-3, nota.— Conduragii la București, în 1794, *ibid.*, VI, p. 286.

⁴ *Ibid.*, pp. 312-3, nota. Nart pentru cavafi „iminei negri pîrpirii” la 1805, *ibid.*, VIII, p. 664, nota.

cu nouă membri, deosebit de papugii ¹. Mutați, după focul de la 1804, în dosul Sfântului Gheorghe Nou și lângă biserică lui Răzvan, cavafii cer la 1817 „a-și face samare la prăvăliile lor, zicînd că aceste samare nu supără pe nimeni în strada unde stau ascunse”. La 1820 cizmarii, pantofarii, papugii și iminigiile sînt în ceartă cu cavafii ².

Pe lângă cizmari lucrînd individual, ca la Caracăl ³, ori la Pitești ⁴, sau la sate ⁵, unele orașe au breslele lor. La Craiova privilegiul e din 1806 și-l apără meșterii contra abagiilor ce vin cu marfă de Tîrnova, „cizme, iminii și papuci”, afară de „seraclic, adecă șeale, frîne și altele”. Cu acest prilej se statornicesc condițiile de funcționare ale breslei, care cuprindea șase prăvălii de cavafi (la deschiderea de prăvălie se dau 44 de taleri, iar starostelui „o pereche papuci de Țarigrad”) ⁷. Știm de aiurea că la Craiova fiecare prăvălie de cizmar datorîa polcovnicului trei taleri ⁸. La Pitești cavafii și cizmarii fac breaslă cu croitorii ⁹.

În Moldova, care dădea saftiene și „piei verzi” și pentru Ardeal ¹⁰, între cei opt staroști pomeniți în cea de-a

¹ *Inscripții*, I, p. 330, no. 816; V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, X², p. 223. Pantohi la 1815, *Studii și doc.*, VII, p. 45, no. 57.

² V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, X², p. 223. Cizme cu călțunii lor, 1817, *Studii și doc.*, VII, p. 15, no. 9. „Ciahșiri dă șal” și papuci, *ibid.*, XXIII, p. 45 (c. 1820).

³ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, XII, pp. 390-1, nota.

⁴ Unde Toma Cizmariul, către 1800, face o biserică; *ibid.*, XV, p. 59, no. 158.

⁵ Cizmari, papugii; *ibid.*, XII, p. 370 nota (an. 1819).

⁶ *Studii și doc.*, XV, p. 241, no. 693; p. 243, no. 696 (Vălenii-de-Munte; XXIII, p. 148 Oltenia; *Correspondența lui Aman*, p. 73, no. 166; *Doc. Tudor*, p. 19; Stoica Teodorescu, *Telega*, p. 208; *Doc. Văii Teleajenului*, p. 71, no. 90 (Mizil, an. 1846).

⁷ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, XII, p. 380 și urm. (nota).

⁸ *Ibid.*, p. 390, nota.

⁹ *Ibid.*, X², p. 222 (an. 1815). Papugii în mahalalele Craiovei, la 1830, *Correspondența lui Aman*, p. 126. Un pantofar la 1842, *Inscripții*, I, p. 354, no. 905. În Ardeal, cizmași „străini”, *Studii și doc.*, XII, p. 116, no. 230.

¹⁰ Un Sava tăbăcar cumpără la 1784 pe Prul pentru negustorul ardelean Hagi Constantin Pop. (*ibid.*, VIII, p. 82, no. 7).

doua jumătate a secolului se află „cibotari ce lucrează săftiene” și „starostele de ciobotari ce lucrează teletin”¹. Dar aici nu e vorba de vre-o impunere administrativă. Ci, la 1767, vechea breslă a ciobotarilor, despărțindu-se de tălpălari cu cari erau într’un „catastiv”, merge la Mitropolitul Gavriil și-i cere întărirea statutului de pe vremuri. Prescripțiile sunt aceleași ca pentru blănarii moldoveni. Breasla e apărută de orice amestec. Să punem întâiu al cizmarilor: „Cizmarii să-și păzească cizmăria, cum și ciobotarii ciobotăria, să nu aibă voie a lucra teletin sau iminii sau opinci, nici să vîndă, după cum au fost din veac; iar ciobotarii să fie volnici a cumpăra piei, păzind a sa rînduială”. Armenii și Evreii pot cumpăra oricîte ciubote, dar n’au voie să le vîndă alături cu ciobotarii, ci numai „la alte tîrguri”. „Năimitul Moldovean, de se va băga la Armean, să aibă a da herăia: un ort ciobotarilor.” Meșterii nu pot vinde marfă de-a Armenilor și Evreilor. Ciobotarii pot lucra tălpălăria. Supt pedeapsă de confiscare nu se poate vinde marfă de aceasta venită „de aiurea” fără voia starostelui și plata unei taxe. Tovărășia cu un negustor e interzisă. Căvașii (pluralul de la căvaf) se pot face din ciobotari, dînd o oacă de ceară la praznic, dar pentru a putea vinde ei au a răspunde această ofrandă bisericii². Mitropolitul Veniamin va întări mai târziu breasla, al cărui monopol e înouit de Domnie la 1827³.

Breslași se mai găsesc apoi, la Iași, unul din ei fiind și circiumar de profesie⁴. La 1823 șeful cavafilor, cavacibașa, era un Armean, căpitanul Sava⁵. Ceva mai târziu însă, la 1832, se pune la Biserica Albă piatra de mormînt a Ruxandei, fiica starostelui Vasile Cizmariu⁶. Tot un Armean, Măgîrdici, se așează în Botoșani, pe un loc al mănăstirii de la Păpăuți, „în mahalaoa Sf. Neculai cel Sărac”,

¹ *Ibid.*, XXIII, p. 23 an. 1775).

² V. A. Urechia, în *Convorbiri literare*, XXII, pp. 800-2

³ *Ibid.*, p. 799.

⁴ *Studii și doc.*, VII, p. 86, no. 44.

⁵ *Ibid.*, pp. 86-7, no. 44.

⁶ *Ibid.*, XV, p. 192, no. 530,

dînd ca arendă „o părechi papuci negri cu mestii pe tot anul, înse papuci negri buni, după cum ni-a plăcè” (e-gumenului) ¹. Un conduragiu, Mihalcea, lucra la Odobești puțin după începutul acestui veac al XIX-lea ².

Trăistarii erau prea puțini și prea săraci ca să încerce o breaslă ori ca să li se impuie ceva ³. Dar Domnia înțelegea să li supravegheze munca și prețurile. Astfel cetim în 1792 următoarea mustrare a Domnului muntean: „Domnia Mea am zis cum că o traistă se cumpără acolea cîte 20 parale și opincile un zlot și altele asemenea, foarte peste măsură; de care ne-au prins mirare: cum de o îngăduiți aceasta în vreme ce acestea sînt lucruri ale locului de acolea ?” ⁴. De obicei, se află prin sate ⁵. În Moldova trăistarii figurează la cisle în 1748-9 ⁶. Traiste se poartă și în Ardeal, lucrate prin case ⁷.

Olari erau mulți la București, și cu biserica lor ⁸. Și pe aceștia Cîrmuirea-i are în vedere numai supt raportul fiscal. Supt Alexandru Ipsilanti se taxează astfel Ploeștenii, vechi olari: „Birul ce au să dea olarii din Ploești, cîte 200 bani

¹ *Ibid.*, VII, pp. 143-4, no. 84. Cizmari la Birlad, Antonovici, *Doc. birlădene*, I, Cf și Gorovei, o. c., p. 314 („ciubote moldovenești” ; *Studii și doc.*, XXI, p. 289. La 1829, în Moldova, „2 părechi tureci, una de vax și una de săfteian”; *ibid.*, p. 373.

² *Ibid.*, VI, p. 69, no. 77.

³ La Ploești, în 1775, *Buletinul Comisiei Istorice*, IV, p. 107.

⁴ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, IV, p. 324, nota. V. și *ibid.*, VII, p. 124, nota an. 1797); *An. Ac. Rom.*, XXVII, p. 147 (București, 1836).

⁵ Doi trăistari frați fac lui Aman saci pentru douăzeci de taleri, în 1808, *Correspondența lui Aman*, p. 170, no. 21. V. și *ibid.*, p. 197, no. 98 (an. 1825).

⁶ *Studii și doc.*, VI, p. 45, no. 109. „Traiste pentru cai”, *ibid.*, XXIII, p. 336 (c. 1830). V. satul Trăisteni, în *Arch. soc. șt. și lit. din Iași*, I, p. 112.

⁷ Și o „mosărcă mare”; *Studii și doc.*, XII, p. 86, no. 160 an. 1771).

⁸ *Ibid.*, V, p. 498, no. 72; *Inscripții*, I.

de cuptorul de oale pe dreptul de vânzare de la gura cup-torului, iar, scoțind la țîrg cu carul, va plăti cîte 25 bani de carul cu oale și 2 vase”¹. Olarii moldoveni, cari fă-ceau și sobe², stau alături cu străchinarii în cîsla din 1748-9 ”.

Statutul șelarilor e din Domnia lui Alexandru Ipsilanti, la 1787, fără a se pomeni, nici în acest cas, vre-un privilegiu anterior. El cuprindea punctele obișnuite, copiate după cele bizantino-otomane. Între cei trei-patru epitropi, „mai bă-trîni și mai de cînsté”, pot fi și străini⁴. Dar mai târziu Caragea oprește pe străin de a-și avea prăvălii în Bucu-rești⁵. La 1819, statutul lor e întărit de dînsul⁶. Pentru celelalte provincii românești, materialul lipsește.

Săpunarii munteni dădeau Vornicului de harem, care îngrijia de odăile Doamnei, deci și de „toaletă”, ca săpu-nărit un ban de ocă, din ce lucrează cu „cherhanalele” lor⁷, asemenea cu ale lumînărarilor, și ei meseriași cu fa-brică, dar mai legați de aceasta, de care va fi vorba în ca-pitolul următor. La 1815 se și face o „simfonie” între a-ceste două bresle. Se prevede un monopol pentru „isnaful breslei săpunarilor de aici din București, cari fac și lucrează săpun de aici de țară și iarăși ei îl vînd cu tărăbi și pră-

¹ V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, I, p. 112 (an. 1770-80). Olari la Craiova, *Studii și doc.*, I, p. 259 (an. 1781).

² *Buletinul Comisiei Istorice*, I, p. 275 (an. 1743).

³ *Studii și doc.*, VI, p. 45, no. 109. Un blănar, ginere de olar, 1756, *ibid.*, V, p. 250, no. 126 (an. 1756). La Botoșani, *ibid.*, VII, p. 9, no. 111 (an. 1833). V. și *ibid.* V, p. 239, no. 98 (Vasile olariul la Iași ; an. 1742. Un Constantin ola-riul, șoltuz de Suceava, 1735, *ibid.*, XI, p. 57. V. și *ibid.*, XIV, p. 99 (an. 1780).

⁴ V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, III, p. 64. Șelari în București la 1791, *ibid.*, IV, pp. 165-6.

⁵ *Ibid.*, X², p. 221 (an. 1813).

⁶ Bianu, *Catalogul manuscriselor românești*, I, p. 127.

⁷ V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, XI, p. 163.

vălii de obște”, făcându-se cu această ocazie și osebite între „săpunul cel bun, care este ca cel de Tirgoviște” și „săpunul cel prost care se cheamă cialcamă”¹. Aflăm săpunari răzleți la Caracal² și prin deosebite sate³. Erau, prin orașe, meșteri bine văzuți și cu oarecare aplecări spre învățătură. Căci descoperim în 1778 pe un Tudor Săpunarul care învățase „în zilele Nemților” la „Ștefan dascălul” și putea „ieși la osfeștanie cu episcopul Inochentie” (de Rîmnic)⁴. Și la 1794 vedem un copil de săpunar dat la școală⁵. În Moldova „soponarii” nu arată să fi fost prinși în breaslă⁶ :

Zlătarii, cărora li se zice acum **cuiungii**, „breaslă cuiungerească”, au încă de la 1775 legătura lor de tip nou, și pentru a se pedepsi „cei ce vor căde în vină pentru schimbatul aurului, argintului și a altor giuvaeruri”⁸. Cuiungi-bașa e acela care-i supraveghează (pentru giuvaierie e, deo-

¹ *Ibid.*, X², p. 222. V. și Bianu, *Catalogul mss. românești*, I, pp. 127, 274.

² Cîitori de biserică, *Studii și doc.*, XV, p. 60, no. 160 (c. 1800).

³ Litza, o. c., p. 30 sat în Ialomița); *Doc. Văii Teleajenului*, pp. 15-89; *Studii și doc.*, XXIII, p. 151 an. 1818).

⁴ *Ibid.*, p. 161, no. 111.

⁵ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, VI, p. 266.

⁶ „Fîntina soponarilor” la Bîrlad, Antonovici, *Doc. bîrlădene*, II, p. 115. „Săpon prost pentru căruși”; *Doc. economice și financiare*, p. 64 (an. 1792).

⁷ Un deal al zlătarilor în Oltenia, la 1790, *Studii și doc.*, XIV, p. 128. Argintari bucureșteni la 1791, V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, IV, pp. 164-5, nota.

⁸ Urechiă, *Ist. Rom.*, I, p. 281; II, p. 177. Lucru de burhardare, „burdare” de argint, *Studii și doc.*, XI, p. 267 an. 1772); solnițe de argint, *ibid.*, V, p. 323, no. 103 an. 1745). Cingătoare de argint, V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, II, p. 481 (Iași, 1792. „Undrea dă argint”, *Studii și doc.*, VIII, p. 356 (an. 1812). Hamailii de argint, Aricescu, *Rev. din 1821*, II, p. 81. Numire de cuiungi-bașa, V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, III, p. 65 an. 1788). Un Filip argintar, 1793, *ibid.*, VI, p. 431.

sebit, giuvaergi-bașa)¹. El vinde sâricica și șoricioaica necesare pentru lucrul meșterilor². Odată un zlătar falsifică monedă și complicele lui e un profesor de chimie, Nicolae Castrișanul (1815)³. Sînt și zlătari prin orașe mai mari (Craiova)⁴, sau și pe la tîrguri și sate⁵.

Cel puțin tot așa de bogată în argintării, Moldova, care înșiră în catastifuri și foi de zestre, în socoteli străchinuți de dulceți, lingurițe, solnițe, zarfuri, sadea și cu flori⁶, bumbi, harșale cu raht, bastoane de dregători⁷. Își are la 1775 starostele de „cuiungii”⁸.

Meșteri se mai află la Huși, la Botoșani, la Bîrlad, la Chișinău, și aiurea.

Dar, încă de la 1799, vedem că se reiea obiceiul comenzilor în Ardeal, de unde episcopul de Argeș aduce racla Sfinților Sergiu și Bah¹⁰. De mai nainte încă începuse, cum se va vedea în alt capitol, concurența străinilor în interior.

¹ *Ibid.*, pp. 700-1. La această dată de 1793 e Elizar, probabil un Evreu. Filii de diamant, *Studii și doc.*, XXIII, p. 48 (c. 1820).

² Și Toma argintarul *ibid.*, XII, p. 395, nota an. 1819). Argintarii mai târziu, Bianu, *Doc. românești*, pp. 123-4, no. 140. Țigani zlătari, V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, VIII, p. 105 (an. 1799).

³ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, X, p. 426.

⁴ În 1821, Matei, *Correspondența lui Aman*, p. 66, no. 160.

⁵ *Doc. Tudor*, p. 19 (an. 1811: Ocnele Mici); *Studii și doc.*, XV, p. 243, no. 696 (Vălenii-de-Munte, 1814).

⁶ Dar și „1 tavă de tinichie de felegeani”; *ibid.*, VII, p. 233, no. 103 an. 1784. V. și *ibid.*, XXI, p. 186 (an. 1803); VII, p. 256, no. 170 (an. 1795 ; *Doc. Callimachi*, II, p. 124 an. 1763-4); *Doc. economice și financiare*, p. 167 (an. 1777).

⁷ *Doc. economice și financiare*, p. 134 an. 1812): „tocmitul bastoanelor și pe 52 dramuri de argint ce au pus la 7 bastoane de iznoavă”. „Plata bastonului Vornicului de harem pe 123 dramuri argint și, sacăzul și lemnul. plata argintarilor ce au făcut trii piluri și lucrul... și cumpărătoare ștofi”.

⁸ *Studii și doc.*, XXIII, pp. 24, 225, no. 69 (an. 1773). Țigani *ibid.*, XVI, p. 337, no. 113 nume muntene; 1777).

⁹ Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, pp. 216 d. 1821), 410-1 (1825); *Studii și doc.*, XXI, p. 117 Chișinău, 1798); Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 329 (an. 1846).

¹⁰ *An. Ac. Rom., lit.*, XXVIII, p. 219.

Față de fierari „Țigani și Sîrbi”, se Țea numai, în 1794, măsura de a se împărți materialul după o anume normă; erau și „hierari teșghetari”¹. Neașteptată această ivire a fierarilor sîrbi, adevă din Bulgaria, balcanici, asemenea cu acei căldărari romîni de peste Dunăre, din cari a ieșit nesfîrșita vervă populară, așa de adaptată sufletului de aici, a lui Anton Pann, „fiul Pezelei”. Intr’un tîrziu găsim la București „opștea corporații covacilor”².

Ca butari erau socotiți, în principatul muntean, nu fabricanții de buți, ci acei „ce încarcă și descarcă buțile”. Ei erau „orînduiți”, la aceasta; deci, iarăși, Statul fanariot se amesteca în rosturile lor³. Fabricanții erau dogari, al căror isnaf era legat la începutul veacului al XIX-lea de biserica bucureșteană a Oborului Vechiu⁴. În Moldova, butnari liberi⁵.

Iată acum și situația pe care o creiază în Țara-Românească meșterilor de clădire noul sistem turcesc de organizare.

În ce privește industria zidirii, cărămidarii munteni lucrau cu „calîp de la Domnie” în 1792⁶. În Moldova, cu „cămășluiala” lor de „hamuri”, ei sînt de la un timp în legătură cu ce-i învață Nemții din Bucovina⁷.

¹ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, V, p. 307.

² *Inscripții*, I, p. 342, no. 865 an. 1851.

³ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, I, pp. 281, 415, nota 1782-3.

⁴ *Inscripții*, I, p. 330, no. 818. Pentru „dogăria” munteană, *ibid.*, IV, p. 328, nota.

⁵ *Studii și doc.*, V, p. 557, no. 4 (Roman, 1801); VII, p. 94, no. 22 Cernăuți, c. 1760.

⁶ „Cărămidă cu adusul sau de pe loc), însă să se deae calîp de la Domnie, mia 2,60”, V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, IV, p. 332, nota, an. 1792.

⁷ „Cărămidarii ce au cămeșluit două hamuri de cărămidă ce au rămas de la Neamțu din Bucovina” li se dă rachiu). Brînză „tot la cărămidari pentru cămeșluială”; Erbiceanu, *Mitr. Moldovei*, p. 56 (an. 1839).

Cu **dulgherii** din București, breaslă numeroasă și neastimpărată, reglementația fanariotă avu neconținut de lucru¹. La 1793 lemnarii, uniți cu zidarii, se plîng de arhitectul domnesc, „maimar-bașa”, care-i înjură, îi ia de beilic, etc. Cum se arată că n’au „longie” în care să se alegea conducătorii, înțelegem că dorința de a păstra breasla după sistemul nou îi stăpîniă². De fapt, încă din 1784 se scutește „Toader [măimar-bașa de lemnari, i de zidari i strungari și timplari]”, care lucrează și pentru Curte. Are dreptul să ia de la zidarii pămînteni 11 parale pe an, iar de la cei ce vin pentru lucru și pleacă pe urmă, 22, plus havaetul de la prețuri, pe care-l împarte cu „bătrînii” breslei. Lucrează, în administrația sa, cu „un ciauș de lemnari” și „un ciauș de zidari”³. Domnia fixase la 1792 și tariful acestor meșteri uniți supt marele supraveghetor al clădirilor: „zidarul de lucru pe zi, bani 60, iară ucenicii de dulgheri sau de zidari de lucru pe zi, 36; timplarul pentru lucru pe zi, 105”⁴. Cutia milosteniei de obște” a breslei funcționa în 1795⁵.

Un fost maimar-bașa e trecut peste Dunăre doi ani după plîngerile menționate⁶. În acest an 1795 se ieau apoi măsuri de orînduire nouă.

„Isnaful lemnarilor i al zidarilor, cărămidarii și nisiparii” din București arătaseră că lucrul li e cu „cheder” (pagubă) și „zătienire”, „cu luarea teșcherelelor de la staroste”, cînd tocmai e de lucru departe, așa că „li se strică ghiindelicul”. Cer să fie liberi în schimb pentru 1.500 de taleri ce vor da la cutie și la stărostie. Li se îngăduie a se adresa starostelui dacă-i silește cineva. Starostele va fi un

¹ Dulgheri cari, lucrînd la biserica Mihai-Vodă, ar fi găsit o comoară; V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, VI, pp. 589-90 (an. 1793).

² V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, VI, pp. 694-5.

³ *Ibid.*, I, pp. 444-5, nota. O carte de maimarbașă, 1791, *ibid.*, IV, p. 293, nota.

⁴ *Ibid.*, pp. 331, nota, 332, nota.

⁵ *Ibid.*, VI, pp. 657-8.

⁶ *Ibid.*, p. 560.

om de treabă; dintre străini, șaisprezece să fie calfe cu câte un vâtaf de fiecare ocupație (și nisiparii), avînd dreptul de a fixa prețurile, de a da pînă la o sută de toiege, de a trimete la „gros”, de a inspecta mahalalele. Dar, în schimb, li se impune o amănunțită reglementare, ori dacă e vorba de lucrul obișnuit, ori de acela „cu ghiotura”. A nu se întinde pe podu cu binăua ce vor lucra pe la unii alții sau a face case din căpătîiul podului înainte, pe lîngă drumu lui ca să lungească podurile și în afară de București”. (mărgenirea cuminte a razei orașului). „Namestiile și alte acareturi” să nu strîmteze strada, cum s’a făcut, „încît pe alocurea nu pot trece două care alătura.” Starostele va fi gata, cu șaisprezece calfe, la cas de foc. Se precisează tot ce dătoresc meșterii: vor face zidirea „cu tencuială, cu sobele, cu tavanurile și cu pardoseala”, cu ușile, cu ferestrele, cu paturile, fie dacă e cu rupta, fie că starostele alege meșterii, împărțiți pe două clase sau „mini”. Dulgherilor li se va plăti 2 $\frac{1}{2}$ taleri mia de șindrilă, iar „pentru catul de sus cite parale 2 și jumătate uluca”¹.

În 1796 vedem pe „starostele de binale” alegînd patru meșteri², dar în același an se constată că breslele reunite nu-și dau cuvenita taxă la cutia de ajutor³. Privilegiul e înoit la 1797 pentru zidari, lemnari, tîmplari și strungari (fără nisipari), confirmînd organizația supt un maimarbașa cu bătrînii lui și cinci proești, plus ceașul. Se prevede a nu se lua arvună de la mai mulți clienți, a nu se „năpusti” strada cu cărămizi și nisip⁴. După un act ceva mai tîrziu se vede că maimarbașa avea „ofichiu” cu caftan, ca boierii, iar ai lui puteau fi și „iamaci după la ogiacuri” (soldați), „călărași de pe la lipcani” și „oameni domnești”⁵. Mai-

¹ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, IV, pp. 289-91; VI, p. 695 și urm.,

² *Ibid.*, p. 700.

³ *Ibid.*, p. 660. Reparații la mănăstirea Dealu, *ibid.*, VII, p. 19, nota. La Argeș, *An. Ac. Rom., lit.*, XXVIII, p. 221; XXIX, p. 16.

⁴ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, VII, p. 114, nota. Carte de maimarbașa la 1802, *ibid.*, XI, p. 269-70.

⁵ *Ibid.*

marbașa Lazăr, fost „epistat de maimarbașa” era la 1802 „proîn (fost) polcovnic”, deci iarăși un militar ¹.

El nu era însă ascultat și de aceia demisionă, „și mai virtos pentru troposul cu care i se arată acei ce își metahirisia în treaba aceasta”. Dar, după „cutremurul ce s’a întâmplat de la Dumnezeu”, fiind atîta de lucru, boierii nu vreau să-l lase ². El va rămînea încă multă vreme ³.

În 1819 Alexandru-Vodă Suflu are să judece o neînțelegere între breslele asociate ale lemnului, tîmplarii și dulgherii. Se constată cele cu urmează: „Nici mai nainte, nici de cînd s’au făcut această hotărîre, dulgherii n’au fost opriți a nu lucra împreună cu binaua și uși și ferestre, și tîmplarii metahirisesc de fac scaune, mese și dulapuri; iar cine voiește se tocmește și cu tîmplar de face și uși și ferestre de tîmplari”. Domnul pune chestia din punctul de vedere al clienților cari au nevoie de lucrul mai ieftin al dulgherilor; dacă s’ar da hotărîrea pentru tîmplari, aceștia ar putea să ridice încă mai mult prețurile. „O fereastră ce se face de dulgheri”, zice el, „cu taleri 6, tîmplarul mai jos de 7 taleri 15 nu o face i o ușă ce se face de dulgher cu taleri 12, tîmplarul o face cu taleri 30 și mai mult... Cînd vor fi opriți dulgherii, urmează ca tîmplarii să mai scumpească lucrul lor ⁴.”

¹ *Ibid.*, p. 273 și urm.

² *Ibid.* O anchetă la maimarbașa, *ibid.*, p. 929 (an. 1808). Un contract de zidari în 1809, *Studii și doc.*, VII, p. 44, no. 55. Altă carte de maimarbașă, V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, XI, p. 793 (an. 1811).

³ Și în 1813, *ibid.*, X², p. 219. Urmaș în 1819 prin alegere, *ibid.*, XII, p. 375 nota. Un Minea Dulgherul la București, Litizica, o. c., p. 27, no. 40. Tarif de dulgheri în 1818, *Rev. Ist.*, VI, p. 205. V. pentru împătrita breaslă și V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, IX, p. 131.

⁴ *Ibid.*, XII, p. 376 nota. Dulgheri în Buzău, *ibid.*, VI, p. 738. V. și *Corespondența lui Aman*, p. 57, no. 138 (c. 1820. 30); „pentru dulgheri ce au făcut ușile; la fereste... ce au dat la dulgheri ce au făcut esli grajdului” Cf. și *Inscripții*, I, pp. 329-30, no. 813 an. 1832. Dulgheri lucrînd la biserica Troița din Craiova, la coperiș. Mănîncă la cîrciumă, *Corespondența lui*

În același an, Suțu face o nouă grupare a meșterilor de clădire, legînd într'o singură „companie” pe zidari, dulgheri și tîmplari, „care sînt uniți la ale lor meșteșuguri, nepuținîd săvîrși unul fără de altul întregimea unei binale”. Îi „alcătuieste în cruci, și crucea unită din două nume, oricarele va fi din acele meșteșuguri, adevă zidar, lemnar și tîmplar”, dar „să nu unească crucele cu nepotrivirea meșteșugului, ci zidar cu zidar, lemnar cu lemnar și tîmplar cu tîmplar, ca să nu fie amestecare la unire”. Starostele va fi ajutat de epitropi, cîte trei de fiecare ramură (unul dintre ei poartă ciudatul nume de „Mocio Ipodromus”; celelalte nume sînt românești). Din venitul lui maimarbașa se ieau 750 de taleri pentru străzi, pentru „cutia podului”, restul mergînd la cutia „cumpăniei”. Membrii, toți „hălăduitori”, „șăzători în București”, sînt scutiți de dijmărit și vinăriciu, dacă dau 24 de taleri de cruce fa fiecare patru luni, cinstindu-se după plac între sine; li se atribuie și nouă scutelnici¹.

Cum se vede, măsura privește numai Capitala; prin orașele de provincie, prin tîrguri și sate zidarii, pietrarii, lucrează fără nicio constrîngere².

În Moldova, afară de rechiziții pentru Curte și autorități — la 1775-6 se aduc pentru palatul domnesc 81 lespezi și 37 cară de ipsos de la Gîrcina³ —, atît dulgherii, cari aveau la Botoșani în 1815 un staroste, Dragu (supt el: Gheorghe Mustață, Ion Muraru, Ion Tătaru și Gligore cel Miti-

Aman, pp. 142-3, no. 311; p. 156, no. 339 (an. 1832). Datorie pe vin, *ibid.*, p. 156, no. 339. Dulgheri din Telega bat la 1795 niște zapcii spalarești, V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, VI, p. 560.

¹ *Ibid.*, XII, p. 377 și urm., nota. La 1859 era numai „corpul pietrarilor”, în București; *Inscripții*, I, p. 347, no. 887.

² *Studii și doc.*, XIV, p. 102 c. 1780); *Doc. Tudor*, p. 21, no. 24; *Doc. Văii Teleajenului*, p. 40, no. 35 an. 1819).

³ *Doc. economice și financiare*, p. 55. La 1825-6: „pentru 680 lespezi ce s'au facut la mănăstire Slatina”; *ibid.*, p. 149. „Pentru facire unii siminê” cheminêe „în Curtea gospod”, *ibid.*, p. 148 (aceiași data. V. și „chioschiul de ceia parte de heleșteulu de la Frumoasa, supț Cetațue”; Antonovici, *Doc. Bîrlădene*, III, p. 295.

tel), cit și pietrarii, „chetrarii”, cu „calfele” lor care ridică la 1837 pentru breasla blănarilor biserica Sf. Ilie, lucrează pe sama lor, după vechiul obicei¹.

Zugravii nu fură constituiți în breaslă. Niciodată însă ei nu fură mai larg răspândiți asupra țerii, unde, mai ales în Țara-Românească și cel din urmă sat ține să-și aibă, cu plata gospodarilor de acolo, o biserică frumos zugrăvită, după străvechea datină². Se lucrează la Bistrița olteană, la Argeș, supt supravegherea harnicului episcop Iosif, care pune să-i facă și icoane pe mușamă după model din Mitropolie, ca în Rusia³. Meșterii sînt sau laici, une ori lu-crînd în tovărășii întimplătoare, cum e cazul cu „cel mai mic între zogravi Gavriil Andronescul zograf, avînd ajutoriu pre fratele de monahi Costandin și pre Andronic”, în 1811⁵, alte ori călugări⁶; ba găsim odată și un polcovnic (1823)⁷.

Tîrgoviștea⁸, Rîmnicul-Vîlcii⁹, Ploeștii, unde lucrează Hagi

¹ *Studii și doc.*, VII, p. 144, no. 87 Botoșani: Dragu ; XVI, pp. 214-5, no. 96 an. 1779, Iași: Gheorghe Șcirtul și Simion „chetrarii”; *Breasla Blănarilor din Botoșani*, pp. 28-9. Mihail Popoiu, „maestru de chetrarii” la Bîrlad în 1861, Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 170 și urm. Cf. socotelile pentru zidirea bisericii Sf. Spiridon din Iași, în revista *Ion Neculce*, II, pp. 296-7.

² O listă în Iorga și Balș, *L'art roumain ancien*.

³ *An. Ac. Rom.*, XXVIII, pp. 215, 219-20; XXIX, p. 26.

⁴ *Studii și doc.*, XIII, p. 210, no. 753. V. în *Literatură și artă romînă*, IV, pp. 690-1 an. 1816-9), contractul lui Ioan zugravul și tovarășul Gheorghe zugravul pentru mănăstirea Bălăcești. Cf. și *Scrisorile de meșteri, Corespondența lui Aman*, p. 94 („răspetii”, crucifixe) și V. A. Urechia. *Ist. Rom.*, X, p. 421, nota 3. Teohari și Chiriță în 1835, *Inscripții*, I, p. 371, no. 942. Un Dragomir, *poleitor*, *ibid.*, p. 341, no. 761 (an. 1857).

⁵ *Studii și doc.*, XIII, p. 210, no. 754.

⁶ *Revista Istorică*, V, pp. 199-200 (an. 1826).

⁷ *Inscripții*, I, p. 341, no. 867. Și *ibid.*, p. 330, no. 817.

⁸ *Studii și doc.*, XV, p. 359, no. 1028 an. 1854).

⁹ *Ibid.*, p. XV, p. 314 (an. 1831).

Tănase Anghel (1851, 1861)¹, își au pictorii. La Craiova e o întreagă școală, cu zugravii Gheorghe, Ilie, Fotache, Barbu Coșovici, până la 1850².

Pictorii de portret apar: une ori dintre boieri.

Astfel cei ce lucrează pentru bogatul negustor Aman, cel ce face portretul lui Iancu Văcărescu³. Negulici zugrăvește pe Eliad, și bursierii lui Vodă-Știrbei vor deschide școala de pictură modernă la noi, cu P. Alexandrescu, cu Lapatu și mai ales cu Teodor Aman⁴.

O școală ardeleană, pornită și influențată de tradiția Principatelor, se formează, dar numai ca individualități negate între ele. Astfel, la Brașov, unde e de lucru la Sf. Nicolae din Șchei, Constantin de la 1796⁵, Ioan Pop și tovarășul său Iancu zugravul din 1805-28⁶, la Făgăraș, Ioan Fogarași din 1818⁷, la Abrud un om de un mare talent, Simion Silaghi, de la 1795 până pe la 1810⁸, la cari se poate adăugi Arădanul sîrb Ștefan Torețchi, căruia i se datorește îngrijita catapeteasmă a catedralei din Blaj⁹.

În Moldova găsim zugravi la Iași, la Galați, la Bacău, și până la Cîmpulungul Bucovinei¹⁰. La 1847 o icoană de

¹ *Ibid.*, p. 248, no. 711; Stoica Teodorescu, *Telega*, pp. 279-80.

² *Studii și doc.*, XV, p. 85, no. 231 an 1832 ; p. 67, no. 183 (an. 1848 ; *Doc. Tudor*, p. 112, no. 141 c. 1820); *Rev. Istorică*, X, p. 65 an. 1837.

³ *Correspondența lui Aman*, p. 155, no. 343 an. 1853); *An. Ac. Rom., lit.*, XXVIII, p. 365.

⁴ *Ibid.*, XXVII, p. 99; *lit.*, XXIX, p. 190. Mai ales frumoasa biografie a lui Teodor Aman de regretatul pictor Horațiu Dimitriu, în revista *Clipa* pe 1926.

⁵ *Studii și doc.*, XIII, p. 80, no. 198.

⁶ *Ibid.*, XII, p. 213, no. 71; XIII, p. 65, no. 141. Cf. *Revista Istorică*, VI, p. 288.

⁷ *Studii și doc.*, XIII, p. 181, no. 620.

⁸ *Ibid.*, p. 130, n-le 425-6; XIII, p. 202, no. 716.

⁹ *Ibid.*, p. 58, no. 115 V. și *ibid.*, VIII, p. 169, no. 20.

¹⁰ *Revista Istorică*, II, p. 98 an. 1803 ; *Studii și doc.*, XV, p. 27, no. 59 an. 1840 ; p. 343, no. 987 an. 1828 ; Stefanelli, *Doc. cîmpulungene*, pp. 318-9 an. 1804).

la Patruzeci de Sfinți din Iași pomenește pe iconarul Ioan Vasiliu și pe „soția sa Zamfira prezvitera”¹.

Din Ardeal Hagi Constantin Pop cerea corespondentului său episcopul Iosif de Argeș un zugrav pentru biserica lui „din groapă” la Sibiu. Vlădica-i scrie că n’ar vrea un „cîrpaci”, că la București este un Grec, dar, „din pricina cutremurului fiind stricate besearicile și dregîndu-se, să întrec care să-l apuce mai întîiu”². În curînd însă invazia străinilor se va produce și în acest domeniu, și vechea tradiție va trebui să se piardă.

¹ *Studii și doc.*, XV, pp. 118-9, no. 313.

² *An. Ac. Rom.*, XXVIII, p. 225.

CAP. VI.

Meșteri și fabrice.

Cea mai veche fabrică la noi poate să fie aceia de sticlă pe care a întemeiat-o Matei Basarab, sau mai curînd un înaintaș, căci la 1621 sînt sticlari în Tîrgoviște ¹. Drago-mir Vornicul spune Brașovenilor că stăpînul său are „aciastă sticlărie, carea iaste de treaba Măriei Sale”, cerînd, în urma unui răvaș al aceluiași, „pentru pămîntul ce să află în olatul cetății” supt ascultarea „județului” brașovean ². Supt Brîncoveanu, Del Chiaro vorbește de sticla albăstrie care ieșea din fabrică ³. Pe la 1791 Sava și Coman lucrau sticle la Tîrgoviște, urmați de un „cuiungiu” Minea ⁴. Mai în-tîlnim în acest principat sticlari, la Craiova ⁵ și prin sate, unii calificați de Nemți, sau Unguri ⁶. Pe la sfîrșitul secolului următor însă, Iosif episcopul de Argeș lua sticlă de la o „glăzărie” ardeleană, cerîndu-și-o fără zgrăbunță și fără strămbături ⁷; se aduceau și „ochiuri de sticle pentru ferestri” ⁸, în Moldova.

¹ Incă din 1622 un Pavel Sticlaru la Tîrgoviște și Stan Sticlaru, ca marturi la contractul pentru facerea schitului Vălcani; Hasdeu, *Arch. Ist.*, I, p. 22, no. 32.

² *Studii și doc.*, X, p. 108.

³ *Rivoluzioni della Valachia*, ed. Iorga, 1914, tabla.

⁴ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, IV, p. 469; Cf. *ibid.*, X ², p. 225.

⁵ *Revista Istorică*, VIII, p. 175 (an. 1792).

⁶ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, X², p. 225 Ștefan sticlarul, Neamț, 1818; *Studii și doc.*, VI, p. 319, p. 765; p. 443, no. 1672 a-ceștia în Moldova, pe la jumătatea veacului al XVIII-lea).

⁷ *An. Ac. Rom.*, XXVIII, p. 213.

⁸ *Ibid.*, p. 219.

În Moldova nu fusese nicio fabrică înainte de 1700. Se aduceau de peste graniță „geamurile mari și mici”, apoi, de la o vreme, „solnițele de sticlă”, „sticlele de apă”, „carafile”, „păharele de cristal”, uneori „poleite cu aur”, ca și „ceștile de cafea cu farfuriori”, „zaharnițele”¹.

Cei „doisprezece Ungureni sticlari de la Bacău”, cari dau pe an Domniei „500 de table de sticlă, de ferestre, și câte 100 sticle de băut apă”, către 1740, par a fi fost niște fabricanți².

La 1786 un Evreu întemeiază la Hirleu cea dintâi fabrică vrednică de acest nume, și ea trece de la dînsul la un „Petre Mazi, Neamțu”, care și el o vinde lui „Sabèr”, adică Francesului Chabert³. Tot un Evreu, Moise Ovreiul, avea la 1794 o fabrică de sticlă în Dimbovița. De fapt o întemeiaseră „6 sticlari domnești vechi, ce dau sticla de trebuință Curții”; ei asociaseră numai pe Moise. Cînd pleacă, și un Mina Ciungul are și el dreptul de a lucra sticlă, Evreul oferă sticlă și „table curate” Domnului, care ordonă o cercetare⁴.

Un Ceh, Simon Kohani, încearcă, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, o nouă fabrică de sticlă și cristal.

O mențiune într'un document arată că Matei-Vodă avea și o „moară de hîrtie” după modelul celor din Ardeal⁵. O nouă fabrică fu întemeiată încă pe vremea lui Alexandru Scarlat-Vodă Ghica la 1768, de tipograful grec, din Ianina, Nicolae Lazaru, și de fratele său Iani⁶, lângă frumoasa biserică a lui

¹ *Studii și doc.*, VII, p. 234 a. 1784 ; p. 262, no. 197 a. 1802 : *Doc. Callimachi*, II, p. 110 a. 1763-4 ; *Doc. economice și financiare*, p. 43 an. 1764).

² *Studii și doc.*, VI, p. 319, no. 765

³ *Ibid.*, XI, p. 84, no. 165 ; V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, I, p. 230.

⁴ *Ibid.*, V, p. 303 și urm.

⁵ V. *Grafica romînă*, an. 1925 ; *Archivele Olteniei*, același an. Pentru iluzia unei fabrici în secolul al XVI-lea din cauza capului de bour din hîrtia întrebuințată în Moldova, v. *Negoțul și meșteșugurile*, pp. 180-1 și în *Istoria Romînilor în chipuri și icoane*, ed. Craiova.

⁶ V., pentru datoriile lui, V. A. Urechia, *Ist. Romînilor*, I, pp. 474-5. Cf. și *An. Ac. Rom., lit.*, XXVIII, p. 216.

Mihai Căpitanul Cantacuzino, la Fundenii Doamnei, pe apa Colintinei, moșie racovițească prin căsătorie. După războiul, o alta fu creată nu departe de Snagovul tipăriturilor lui Antim Ivireanul, pe moșia schitului Turbați, la Batiștea, Alexandru Ipsilanti nu lipsi să li acorde protecția sa prin actul din august 1776, care constată patruzeci de lucrători trăini, datori numai cu 4 lei bir pe an; în schimb pentru douăzeci de topuri de hîrtie date Cămării Domnești se îngăduia culegerea de „cîrpituri”, aducerea lor de peste Dunăre, exportul într’acolo cu vamă de numai două la sută. Lucrul urmă, fără cîștig, până la 1784¹.

O nouă fabrică fu făcută de Alexandru-Vodă Moruzi pe Sabar, la „Cașichi”, în locul pe care poporul îl numește încă așa, „Moara de hîrtie”; ea era menită să aprovizioneze toate cancelariile țerii. Și acesteia i se acorda dreptul de a strînge „pînzeturi” și de a exporta cu vamă scăzută, timp de cinci ani deocamdată. Patruzeci de săteni cu totul scutiți și patru sălașe de Țigani fierari erau lucrători. Vodă o trecu apoi Mitropoliei, în schimb pentru valoarea moșiei și pentru jumătate numai din cheltuielile făcute cu așezarea „harturghiei”².

Pentru Fanarioți era o îndoită datorie de cîrmuitori: să introducă ordinea turcească, prin înregimentarea oricărei acțiuni individuale, dar, în același timp, să se puie la nivelul Apusului, urmînd direcția indicată de filosofi, reclăditori, după principii, ai lumii întregi. Iar aceștia, aruncînd în circulație și nouă teorii economice, glorificînd munca, recomandau — și-i urmă un Frederic-cel-Mare al Prusiei, o Maria Teresa, un Iosif al II-lea în Statele austriece — întemeierea de „manufacturi”, adică de fabrici.

Era și un scop fiscal: oprindu-se importul, se ținea aurul în țară, care era socotită ca bogată și, în curentul general

¹ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, I, p. 95, nota 2.

² V. *Negoțul și meșteșugurile*, pp. 190-3. Cf. Urechiă, *Domnia lui Moruzi* (în *An. Ac. Rom.*), p. 688 și urm., *Rev. Istorică*, X, p. 152.

contra luxului, se încuraja și se făcea posibil felul de viață simplu, corespunzând moralei antice, predicată în școli.

Contemporanul în Moldova al lui Alexandru Ipsilanti, Grigore Alexandru-Vodă Ghica, se simți și el îndatorit cu o astfel de creațiune. Găsise în țara peste care ajunsese a domni o risipă de bani cu scumpe postavuri orientale: postav saita, postav roșu, pentru malotele, postav milir¹. Aproape de hotarul Moldovei era însă la Zaleszczyk, pe moșia contelui Poniatowski, o fabrică de postav, cu meșteri aduși din Germania. Protestanți, ei nu se putură bucura însă de nicio concesie religioasă, în Polonia așe de intolerant catolică. Căutară deci să-și facă biserica, școala pe pământul moldovenesc, și bunul Domn Ioan Teodor Callimachi li dădu la 1759, urmînd și datinele țerii, fără nicio greutate această învoire, pe care o confirmă și fiul lui, Grigore-Vodă, în 1762. Așa se întemeie colonia, *slobozia*, de la Filipeni.

La 1764, Ghica, aflînd că păstorul, Ioan Iacob Scheidemantel, om învățat, corespondent de Academie, e în ceartă cu epitropii, dă ideia unei noi fabrice de postav, învîndu-se Scheidemantel, satul Chiperești pe Jijia, al urmașilor lui Piper, se prefăcu, prin act domnesc de scutire, în Filipenii Noi. Fabrica se înălță îndată lingă noile clădiri de cult și învățămînt, Ioan Daniel Christiani fiind numit căpitan al coloniei.

Fabrica sau, cu terminul turcesc obișnuit atunci, *cherhanaua* a durat doi ani. Domnul izbuti să impue postavul său ieften luxoasei boierimi moldovene. „Împăratul” din Constantinopol primi el însuși în dar o „bală” din Chiperești, trimeasă pentru a arăta destoinicia vasalului său. Dar din toată întreprinderea n’a rămas, după izbucnirea noului războiu dintre Ruși și Turci, decît „o pomenire pămîntenilor, căci nu mai fusese altă dată în țară”².

¹ *Doc. Callimachi*, II, pp. 112-4 (an. 1763-4).

² Ienachi Kogălniceanu, în *Letopisețe*, III, pp. 252-3; Wickenhauser, *Die deutschen Siedelungen in der Bukovina*, II, Cernăuți, 1888; Iorga, *Acte și fragmente*, I, pp. 375-7, 380-4. O expunere, și pe baza altor izvoare, în Hurmuzaki, X, pp. XXXVI-VII. Pen-

Dar la 1-iu Ianuar 1766 vedem pe acest îngrijit gospodar după obiceiul Apusului ocupându-se de „fabrica de scos postajă” „pentru că mai multă efortivitate a lăcuitorilor țerii aceștia”. Cu cinile sau ergaliile, adică mașinile ei, cu „oameni streini dintr’alte părți de locuri”, el o închiriere spitalului Sfintului Spiridon din Iași ¹.

În noua sa Domnie de la 1774 înainte, Ghica luă măsuri contra **casabașlicului**, lui casap-bașa împărătesc, care lua oile din Moldova, une ori și cu sila și, potrivit cu prescripțiile tratatului de la Chiuciuc-Cainargi, trece acest negoț unui Sandu Panaite. Aceasta putea folosi și unei eventuale refaceri a „postăvăriei”.

În Domnia munteană a lui Alexandru-Vodă Ghica, boierul Radu Slătineanu deschisese o altă „postăvărie” la Pociovaliște, nu departe de București. Privilegiul, întărit de toți Domnii următori, capătă o nouă și deplină confirmare la 1784. Colonia de postăvari, cu doi preoți și un cîntăreț pentru nevoile ei sufletești, cuprinde cînzeci de „lude străini”, ale căror rosturi speciale se înșiră: „pieptănători de lînă”, țesători, vâpsitori, tunzători”, pe lângă lemnarii, covacii sîrbi, „făcătorii de pive” necesari; „spre trebuința de tors” sînt, deosebi, alți o sută de străini. Se aduc de peste graniță nu mai puțin de 2.000 de oi, care trebuie încrucișate, pentru calitatea lînii, cu soiul de țară. Fabrica e scutită de orice arendă a moșiei alta decît 250 de taleri pe an, de toate drepturile boierești, de orice dajde afară de 2 la sută la vînzarea cu ridicata, a se plăti de cumpărător, și de paraua de cot închinată orfanilor. Pociovaliștea are tîrg. Cumpărătura de lînă o pot face postăvarii de aici înaintea celor de țară ².

Ceva mai târziu se fixează prețul postavului produs, de trei „felurimi”, și întinderea bucăților, lățimea trebuind să fie de un cot, cinci rupi și un gref ³.

tru legea sumptuară a lui Grigore Ghica, v. actul publicat în Furnică și analizat în *Istoria comerțului*, II.

¹ *Studii și doc.*, V, p. 63, no. 284.

² Urechidă, *Ist. Rom.*, I, p. 454 și urm., nota.

³ *Ibid.*, pp. 456-7, nota (an. 1785).

Un Chiot, Hagi Chiriac Arbut, fu așezat ca director, „epistat” al fabricii refăcută de Slătineanu după războiu, și la 1795 se căpătă și o întărire din partea Împărăției turcești¹. De la Domnie se asigura plata pentru „ergalii, unelte și alte avandălicuri”; se promitea „tort” de la postăvarii bucureșteni, „lina supțire” din cinci județe și 10.000 de ocă de „văpsea pașachină”². Se căutau și copii pentru a-i învăța meșteșugul, zece copii săraci de la doisprezece ani în sus³.

Să fie o altă fabrică cea pomenită în 1794, la Băltenii din Ilfov, cu frumoasa biserică a lui Hrizea, încunjurată de un peristil oprit în absidele străinilor⁴?

Austriacul Gaudy, care introduce „meșteșugul de torsul bumbacului după al Englesilor tertip”⁵, se adaugă îndată, ca și Grecul Ioan Papa Polizoi, și alt Grec⁶, Teodor Arcuda, la conducătorul de până atunci al postăvăriei, și el aduce din Ungaria oi spaniole în țară⁷. Arbut rămîne însă „epistatul”, și contra lui se produce mișcarea din 1799 a țăranilor, cari preferau să fie lăsați la muncile lor agricole în loc de a înlocui ca scutelnici pe străinii plecați. Procesul se desbăte înaintea lui Vodă. Confractul lor prevedea ca întâia mină să dea 40 de ocă de lînă, a doua 36, a treia 22; iar ei, spune Arbut, nu dau decît 20, 18 și 11, ceia ce li se admitea totuși cu condiție „să toarcă supțire”. Aveau și o săptămînă liberă. Dar, în loc să vie înșii, își trimeteau

¹ *Ibid.*, V, pp. 291-3, 294 și urm., nota, 295.

² *Ibid.*, și p. 296, nota.

³ *Ibid.*, VI, pp. 692-3, p. 773. Cf., *ibid.*, V, p. 297 și urm., 300 și urm. La 1797 se dau la Pociovaliște două sălașe de Țigani fierari și o pivă; *ibid.*, VII, pp. 111-2. V. și *Ist. comerțului*, II, p. 109.

⁴ *Ibid.*, pp. 692-3. Un sat Postăvari, în Dimbovița, *ibid.*, VI, p. 776 (an. 1793).

⁵ *Ibid.*, XI, pp. 214 și urm. 301.

⁶ Un German din Aachen pleacă îndată; Hurmuzaki, XIX, p. 650, no. DXLVI; p. 698, no. DXCV; p. 704, no. DCII; pp. 785 6, no. DCCXIV; p. 801.

⁷ *Ibid.*, VIII, p. 631; XI, p. 296 și urm.

copiii, scăzându-se producția la abia patrusprezece ocale de postav pe an¹. Cereau acum o săptămână de deplină libertate după cea de muncă. Hotărîrea domnească e favorabilă meritosului „epistat” străin, Săptămîna ținea de Luni dimineața până Simbătă seara; lucrul va fi „supțire, după forma fabricii”; se vor acorda concedii de boală. Plata e numai pentru săptămîna lucrătoare, dar pentru cealaltă, dacă vin la fabrică, li se asigură 60 de parale pe ocă. Lipsa va fi amendată cu cinci taleri. O săptămîna nelucrată, pentru care sătenii oferiau doar un leu, va fi plătită doi zloți².

Cu aceasta sătenii nu se odihniră însă. La 1803 ei acusau la județul domnesc pe Arbut că li iea 40-50 de taleri, că „apururea îi bate”. „Epistatul” declară că nu primește lucrul acasă, care e „gros și prost”, dar oferă o ocă de mălaiu pe zi³.

La Pociovaliște-Afumați se produse încă o bucată vreme un postav albastru și cenușiu asămănător cu cel ce se făcea odinioară în Moldova vecină⁴.

La 1813 o Companie austriacă voise să întemeieze pe lingă o moară de hîrtie și o fabrică de postav⁵.

Să adăugim indeletnicirea, de fabrică, **găitămarilor** din Dealul Spirei⁶. La Brașov lucrul lor îl făceau trocarii din Schei cu „troacele” lor.

¹ V. și *Negoțul și meșteșugurile*, pp. 187-90.

² *Ibid.*, VIII, pp. 87-92.

³ *Ibid.*, XI, pp. 274-5, 293 și urm. Postăvari de sale, *ibid.*, VI, p. 622 an. 1749 ; *Studii și doc.*, XV, pp. 197-8, no. 659 an. 1794 . Postavari de la Sibiiu, *ibid.*, XII, p. 116, no. 230 (Sibiiu, 1793).

⁴ *Voyage en Krimée, suiv' de la relation de l'ambassade envoyée de Pétersbourg à Constantinople en 1793, publié par un jeune Russe attaché à cette ambassade*, Paris, 1802; resumat în *Arh. soc. șt. și lit.*, III, p. 217. Cf. *Ist. comerțului*, II, p. 48-9. Citațiile de la p. 49, nota 1, privesc însă alt volum din Hurmuzaki.

⁵ *Doc. Callimachi*, I, p. 182, no. CXXVII.

⁶ Urechia, *Ist. Rom.*, XI, pp. 442-3 an. 1806 ; *An. Ac. Rom.*, XXVII, p. 147 (an. 1836).

Boiangiile din București se formează ca breaslă în 1781, cu întărire în 1788: „s’au unit cu toți cei ce au întrat la rufetul acesta și s’au așezat ca să fie numai o cherhaneă de lucru meșteșugului acestuia în București..., fără de a nu ținea aiurea prăvălii de boiangerii”. Cherhaneaua lor e la biserica Zoodochos Pighi, biserica lui Mavrogheni-Vodă „la poarta de jos a Curții Vechi”, ctitorul breslei. N’au să răspundă decît 300 de taleri și 20 de făclii albe în post¹. Ei cereau monopolul profesiei lor². La 1803 erau în războiu cu fabrica de postav, care voia să li oprească „mengheneaua”, mașina de egalizat suprafața stofelor vâpsite și de a li da „moire”. Expunerea lor către Domn arată că „mengheneao lor este mică, care să metaherisește numai la vechituri, după ce le vopsesc le dă lustru, care nu se amestecă în lucru ce este a fabricii”. Dacă ei sînt opriți, să nu se permită boiangiului de dincolo a vâpsi lucruri vechi și a ținea „altă menghenè mică de vechituri”. Mai fusese o „menghenea” liberă în oraș, a unui **basmagiū** care a murit anul trecut; a lor a fost adusă anul trecut cu cheltuială de peste 600 de taleri. Sentința domnească interzise amînduror părților de a trece dincolo de căderea lor specială⁴.

Un alt proces e cu „epistații **fabricei nouă de șaliuri, ghermesituri**, amestecîndu-se fabrica și la meșteșugul lor”, și iarăși li se învinuște mengheneaua, „care este drept numai fabricei d’a o avea”, și Domnul recunoaște că numai ei i s’a dat dreptul de „șaldangelic” cu zisa menghenea. Prăvălia cu boiangiu a fabricei nu lucrează, de altfel, pentru public. Boiangiile își pot însă „mengheni” acolo lucrurile lor vechi sau nouă⁵. În schimb, boiangiile erau apărați de orice imixtiune din partea basmagiilor, abagiilor, ceaprazarilor,

¹ V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, III, pp. 61-2.

² *Ibid.*, VIII, p. 661; Cf., *ibid.*, p. 658.

³ Corporația postăvarilor avea hram la Delea Nouă; *Inscripții*, I, p. 335, no. 842 (an. 1859).

⁴ *Ibid.*, XI, p. 291 și urm.

⁵ Se spune că boiangiile „dau lustru cu hier”; *ibid.*, p. 281 și urm.

ibrișingiilor și mătăsărașilor armeni”¹. La 1814 încă li se confirma breasla².

Și prin orașele celelalte ale Țării-Românești boiangiile își aveau—astfel la Craiova— „ergaliile meșteșugului boiangerii”: o socoteală le prețuiaște 2 000 de taleri³.

La 1803 se pomeniște fabrica de **testemeluri** înființată de Grigore Ghica, viitorul Domn, definind-o astfel: „Fabrică de saldangalic, în care să se lucreze ghermesituri, șaliuri și alte cumășuri ce se lucrează de mătase i fir i mintene, cum și prefacerea mătăsurilor Țarigradului, care se aducea de neguțători cu mare cheltuială”. În schimb pentru un venit de 400 de taleri pe an mănăstirii Mărcuța i se dau acestei fabrici cu menghenea dreptul de a-și avea la București prăvălia de boiangerie, 100 de scutelnici la lucru, 50 alții pentru cărat lemne, ș. a., 2 sacagii, 3 dulgheri, 3 zidari⁴.

La 1808 un anume Stănuță, fiul lui Teodorache Țarigrădeanul, își avea fabrica de **basmale turcești**, adică de testemeluri, „tulpanuri”, „boccele, macaturi, perine, plapome, brîne”, „și orice alt lucru se face cu mijlocul calăpurilor acestui meșteșug”, cu monopol pe cincisprezece ani, prelungit mai târziu pe încă doi și jumătate. Il concureau „Sirbi băjenari de peste Dunăre, de la Șistov, uniți cu Cincu, Hristea, Bogoiu, Lăbul, fugari de la Stănuță; un Anghel și Constantin, cari se oferiseră și ei a face o nouă fabrică la Herestrău și la Colintina Florescului și fuseseră refușați⁵. Fabrica urmează și mai departe la Mărcuța⁶. La 1819 era și aceia a lui Anghel de mai sus, unit cu Zguri și cu Manole Culoglu, dar în neînțelegere, „voind a înșela unul pre

¹ *Ibid.*, p. 283. Cf. și *ibid.*, X², p. 377 (an. 1813).

² *Ibid.*, p. 221.

³ *Correspondența lui Aman*, pp. 174-5, no. 37 (an. 1814); *Revista Istorică*, VIII, p. 175 (Craiova, 1792); *Studii și doc.*, XV, p. 59, no. 158 (Caracăl, 1800).

⁴ Urechia, *Ist. Rom.*, VIII, pp. 87, 659-601; IX, p. 561.

⁵ *Ibid.*, XI, p. 801 și urm.

⁶ *Ibid.*, X², p. 225.

altul și a desrădăcina și a isgoni pe ceilalți din tovărășie”. Domnul e silit a o trece boierului Manole Băleanu; pentru 1.000 de taleri la spitalul Filantropiei, se pot ținea treizeci de scutelnici și face prăvălie în București ¹. Fabrica, oprită în 1828, când în Mărcuța prădată se așezară ciumații, va dura până la 1849 măcar ². Ghermesuturi se lucrau în București și la Hanul lui Marincă, în 1822, iar testemele și în căsuța de pe Podul-de-Pământ, unde era numai „o văduvă cu trei fete” ³.

Încă de pe vremea lui Duca-Vodă, care era pe vremea lui cel mai mare creator economic în părțile acestea ale Sud-Estului european, se extrăgea din cenușa bătrînilor copaci ai Moldovei, **potașul**, care se vindea în Polonia cu un câștig ce îmbogăția pe Domn și cițiva negustori din Liov. La 1798 numărul acestor „cherhanele” crescuseră foarte mult, în dauna țăranilor cari nu mai puteau culege lemne în păduri. Trebui ca Domnia, supt Alexandru Callimachi, să intervie, oprind cu sila o industrie care aducea pagube unei clase așa de importante a populației ⁴. Și acum ca și cu o sută de ani înainte potașul moldovenesc se trimetea, dar prin mijlocirea Evreilor din Suceava și Cernăuți, până la „Danțca” noastră, Danzigul (pol. Gdansk) ⁵. Se aștepta și un firman turcesc pentru oprirea definitivă a acestor fabrici, răsărite așa de răpede, ca din pământ ⁶.

Tot unui îndemn venit din Polonia se datorește—numele însuși o arată întemeierea, din produsele cîmpului, din ceia

¹ *Ibid.*, XII, p. 399 și urm., nota. V. și Hurmuzaki, X, p. 299.

² *An. Ac. Rom.*, XXVII, p. 105. V. și *Doc. Văii Teleajenului*, p. 50, no. 45 an. 1827. Testemeliuri în Moldova, 1780-1812, Melhisedec, *Cron. Rom.*, II, p. 129; *Doc. economice și financiare*, p. 110. Cf. și *Ist. comerțului*, II, p. 112.

³ *Negoțul și meșteșugurile*, p. 195.

⁴ *Doc. Callimachi*, I, pp. 122-4, nle LXXIV-V; pp. 125-6, no. LXXVIII.

⁵ *Ibid.*

⁶ *Ibid.*, p. 126, no. LXXVIII.

ce se numia atunci: „zahareaua”, cerută stăruitor și de Turci, a **velnițelor** de rachiu. Boierii din amîndouă Țerile pretextau că au grîne stricate și cereau voie să întemeieze astfel de fabrici, în Țara-Românească, **poverne**, pentru a „fierbe” rachiu. La 1756, „alătura cu hotarul tîrgului Sorocii, pe din sus de tîrg, pe un părău”, erau „velnițele jidovești”, fabricînd în țară horilca, al cărui import e-a oprit¹. Tot un Evreu era acela care, în 1785, la București căpăta dreptul „să-și lucreze zahareaua, atît acea udă ce a apucat de a intrat în apă, cît și cea neudată care s’a aflat a o avea cumpărată pentru trebuința povernei”². Dar boierii se înfățișează îndată pentru a-și urmări cîștigul, în dauna și a aprovizionării și a sănătății locuitorilor. Astfel la 1792, Banul Dimitrie Ghica, frate și tată de Domn, care descopere că are la Fierbinți „bucate stricate”.

În anul următor, și această industrie stricătoare fu oprită, măcar oficial. Hotărîrea Domniei e netedă: „Povernele de rachiu sînt oprite de a mai lucra” pentru „a nu se cheltui zaharelele de hrană la lucru de băutură”³. Mănăstirea Sădova cerea atunci să i se îngăduie a preface în băutură nu mai puțin de o sută șaizeci de chile de bucate pe care le pretindea ude⁴. La 1820 vedem că, peste momentane opreliște, se permitea povarnagiilor a-și exercita urîta meserie⁵.

Rachierii se deosebiau de acești povarnagii prin aceea că-și scoteau băutura din vin. La 1797 vedem pe trei dintre dinșii cumpărînd materie de fabricație de la locuitorii a trei județe: Focșanii munteni, Buzăul, Secuiei⁶. Îi

¹ Melhisedec, *Cron. Hușului*, I, p. 251. *Velniceri*, Gorovei, o. c., p. 280.

² V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, I, pp. 452-3, nota.

³ *Ibid.*, IV, pp. 350-1, nota.

⁴ *Ibid.*, VI, p. 269.

⁵ *Ibid.*, p. 693. Scutire pentru povarna unui Grec în același an, *ibid.*, p. 694.

⁶ *Ibid.*, XII, pp. 408-9, nota. Povarnagiu de sat în Prahova, *Rev. Ist.*, II, p. 187.

⁷ *Ibid.*, VII, p. 122, nota.

aflăm la Tîrgoviște ¹, la Craiova, unde sînt ctitori la Sf. Gheorghe Vechiu, și aiurea. După reglementațiile erei constituționale de la 1834 înainte îi vedem uniți în „corporație” cu circiumarii și chiar cu cofetarii ², despre ale căror orînduiri de breaslă nu știm nimic.

Rachieri avea și Moldova, pe lîngă cite un vutcar, de modă rusească, rămasă după ocupațiile militare, ca acel Armean Cerchez, pe care-l găsim la Chișinău în 1798 în tovărășia unui rachier și unui căldărar, Romîni ³. Ciștigul de la spirtoase— aici e vorba de otrăvitoarea horilcă a Evreilor poloni — ispitește și aici, peste orice altă grijă, pe proprietarii de moșii. La 1814 îi vedem imitînd exemplul Muntenilor pentru a cere îngăduință să facă horilcă din pîne stricată, dar și din săcară și hrișcă, pentru că aceste produse nu se cer la Constantinopol; spre a ciștiga fiscul, ei oferă a da 60 de parale taxă pe vadră. Domnia ad-mite, dar cu „cărți de slobozenie”, cu permisuri, și supt anume condiții: să fie anul bun și să nu se întrebuițeze griu sau orz, pe care le cere capanul împărătesc ⁴.

Berăria moldovenească e mai veche decît cea de la Munteni. La Roman exista una la 1798 ⁵, iar, în 1814, fabrică bere Constantin Petradi, un Grec, căruia prin act domnesc i se cerea numai să dea marfă bună și cu „prețul cuviincios”. I se acorda monopolul în schimb pentru o sută de lei dați anual la cutia milelor: „În cîtă vreme va lucra berăria mai sus numitului, altul nimine, de orice stare ar fi, să nu fie volnic a dișchide al doile bărărie în târgul Romanului, cum nici a aduce de aiure beri spre vînzare” ⁶. Doi ani mai tîrziu, episcopul Gherasim întemeiază berăria

¹ *Studii și doc.*, XV, p. 94. Cf. *ibid.*, p. 69, no. 188.

² *Inscripții*, I, p. 328, no. 809 (an. 1853).

³ *Studii și doc.*, XXI, p. 120.

⁴ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, X², pp. 377-8.

⁵ *Doc. Callimachi*, I, p. 484, no. 176: „Orînda vinului, a rachiiului, a medului, a berii numai a stăpînului moșii să fie”.

⁶ *Doc. Callimachi*, I, p. 516, no. 210.

bisericii, și pentru bolnavii de la spitalul Precistei, sau supt pretextul lor. Domnul apără berăria episcopală de ajutorință și de orice alte contribuții și acordă situația, ocrotită, de scutelnici „oamenilor străini trebuincioși pentru lucrul berii, ce-i va aduce Sfinta Episcopie de piste hotar”; ca singură condiție e să se dea la spital berea „cu o păra mai gios, fiind pentru trebuința bolnavilor”¹. Petradi nu se înțelesese cu Vlădica și acestuia însuși, spune Iordachi Drăghici Banul către Gherasim, nu i se admite monopolul, **apalto**, care „nici pentru un tîrg din țară, nu o primește” Vodă, dar se dă asigurarea că în orice alt privilegiu se va prevedea înțelegerea cu Scaunul episcopal². Nu trecu vreme și, în același an chiar, Alexandru Dos, „Austriac”, căpătă voie de a ridica, în înțelegere cu Cutia Milelor, de care atîrnau toate berăriile, încă o fabrică³. Instalația costă, „cu edecul, marfa și altile ci-au trebuit”, până la 2.000 de lei. Dar episcopul nu lasă pe concurentul său să lucreze. Convins că n’avea dreptate cînd, la început, credea asigurării „că Prea Sfinție Sa episcopul nu iaste bărar”, omul era gata acum să plece dacă ar fi despăgubit. Dar amenința cu Agenția și Cîrmuirea Moldovei. Amintia lui Gherasim că nu și-a plătit renta cuvenită față de Cutia Milelor⁴.

La Iași, unde Potemchin, favoritul Ecaterinei a II-a, făcuse pe boieri să bea „bere englesă”, în 1793 medicul danes de la Sf. Spiridon, Herlitz, soțul Berlinesei Margareta Bötticher, avea berăria lui⁵. Un Müller o cumpără la moartea, în același an, a doctorului⁶. Apoi Ienachi Nicolau Altăn și fratele Iordachi cumpără în același an 1817 un loc în Muntenimea-de-sus „ca să dișchidă bărării”, cea ce

¹ *Ibid.*, p. 524, no. 231.

² *Ibid.*, no. 232.

³ *Ibid.*, p. 531, no. 247.

⁴ *Doc. Callimachi*, I, pp. 537-8, n-le 254-5.

⁵ Hurmuzaki, X, p. 39, no. XXXIX.

⁶ *Ibid.*, Supl. I³, p. 297, no. CDVII.

i se admisesse de Domn încă din 1816. Se îndatorește a împărți ciștigul cu proprietarul terenului ¹.

În Țara-Românească, monopolul era asigurat, după o adevărată licitație, la 1809, lui Ioan Tîmpel, zis Neamțul, din Gotha, care-și asociase pe vărul său, Prusianul Andreas Kube. O încercare de concurență din partea unui Austriac, la 1815, fu oprită; niciun localnic nu se presintase în concurență. Tîmpel își stabili fabrica afară din oraș, pe gîrlă, mărgeți o cantitate de material și dădu 300 de lei pe an la Cutia Milelor. Berăria lor arse în 1821. Refăcută la 1824 de fiul „Neamțului”, Frederic, care muri în curînd, și de Kube, acesta adăugîndu-și o moară de cai, se înădi ca ajutor un Krebs, din Mannheim. Dar după puțin timp acesta întemeiază o fabrică de rachiu și oțet, apoi și de rom, privilegiul domnesc îndatorîndu-l a nu întrebuința decît fructe. Începînd a face bere, e oprit, confiscîndu-i-se de consulatul prusian instrumentele și materialele, dar, după un drum acasă, el revine ca supus frances și deschide fătîș cîrciuma lui ².

O industrie întinsă și puternică a fost în decursul celor două din urmă veacuri aceia a **săuarilor, luminărilor, și făclierilor**.

Săuarii se întilnesc, alături de făclieri ³, numai în Moldova și încă din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, numele unui Hristodor și al fratelui, Canilò, arătînd în de ajuns originea lor grecească ⁴. Unul din ei, Franguli, ajunse chiar Vameș Mare ⁵.

¹ *Doc. Callimachi*, I, p. 544, no. 264. Cf. *ibid.*, p. 295. La 1843 un Evreu are berărie la Iași, pe Podul Lung; *Academia Romînă, Creșterea colecțiilor*, an. 1906, p. 113.

² Hurmuzaki, X, pp. 382-5, no. CCCCLXIX; pp. 389-90, no. CCCCLXXVI. La 1828, se acorda un privilegiu văduvei hirurgului Krebs de la Pantelimon, probabil același cu berarul de mai sus; *Arch. Statului, Condica domnească*, 103, fol. 644 comunicație a d-lui Iuliu Tuducescu.

³ Unul are moșie la 1674 *Academia Romînă, Creșterea colecțiilor*, an. 1908, I, p. 73.

⁴ *Studii și doc.*, VII, p. 184; XI, p. 93, no. 208.

⁵ *Ibid.*, V; p. 133.

În Țara-Românească se admit, la 1784, supt Ipsilanti, ca lumînărari, datori să aprovizioneze Capitala, oricine „își dea dașdea de la Visterie și sinet de la Cămară”. Toamna, la strînsul săului, se fixează nartul, pe care pristavul îl anunță obștii. Avem a face la această dată cu o breaslă deplin constituită, în condițiile cunoscute ¹. I se fixă și nartul după cererea lor, de ureare, „ca să nu ne stingem cu totul, fiind oameni săraci și cu case grele și cu dajdie”: 12 parale oca din său de capră ². Lumînărarii de făclii, lucrate din ceară („lumînăria de ceară”), erau deosebiți ³.

Pe acea vreme, în 1783, Dănuț lumînărarul li făcea concurență. Un „Alexandri străinul” nu se putuse ținea de făgăduiala de a vinde cu un taler mai jos ca făcliile de Veneția, ci luase chiar trei parale mai mult. Făcîndu-se la 1785 noua „cherhaneă”, i se impunea lui Dănuț a desface făcliile de ceară fără său cu un leu și cinci parale mai ieften. Lumînările lui sînt oprite însă ⁴, cînd, în 1784, se încredințează fabricarea făcliilor unor „oameni cari să o caute în credință, cu poruncă și hotărîre ca niciun fel de amestecătură într’insele să nu fie”, luîndu-se tot său și lumînările de său din deposit. Vel Aga căpătă sarcina de a supraveghia fabrica .

La 1792 „lumînăria domnească”, pentru lumînări de său, se scotea la mezat ⁵. Lumînărarii puteau cere oficialității materialele necesare, și astfel îi vedem, în același an, preținzînd Postelnicului să li se asigure 80.000 de oca „său curat de capră, în schimbèle”, pe lîngă cel vechiu ⁷.

¹ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, I, pp. 459-60, nota.

² *Ibid.*, I, p. 482, nota. All nart la 1793, *ibid.*, VI, pp. 269, 670. La 1795, *ibid.*, V, pp. 247-8, nota. La 1796, *ibid.*, VI, p. 673. Pentru lumînari albe, roșii, *ibid.*, pp. 674, 677-8. Nart în 1803, *ibid.*, XI, p. 348 și urm. Pe 1811, *ibid.*, p. 911. Pe 1812, *ibid.*, p. 831 și urm.

³ *Ibid.*, I, pp. 415-6, nota.

⁴ *Ibid.*, p. 459 și urm., nota.

⁵ *Ibid.*, p. 461, nota.

⁶ *Ibid.*, IV, p. 265, nota 1.

⁷ *Ibid.*, p. 324, nota. Se lucra și cu său de vaca și oaie, luat de la măcelari, *ibid.*, p. 326, nota.

Peste doi ani, ocupându-se din nou de preț, fixat acum prin „ceșniu”, se decide strămutarea cherhanelei afară, de parte, „pentru ca să lipsească primejdia și putoarea din oraș”. Din acel său să aibă voie a lucra și săpun de țară, ca mai nainte¹.

„Neguțătorii cherhanagii” rămân a se judeca apoi cu „vechii luminărari”, pentru suma de 14.000 de taleri, „plata cherhanelei”, redusă apoi la 7.500, de dat la termene². „Mumgiu” erau cercetați din timp în timp ca să se vadă de pot sau ba îndestula orașul³. Li se interzice să întrebuințeze pe lingă său „felurimi de murdalicuri cari pricunesc nesuferită putoare”⁴.

În schimb li se asigura „contraciilor”, la 1816, 230.000 de ocă de său de capre și vite mari pe an⁵. Săpunarii se împotriviseră la încălcare⁶, până ce se luură, la acea dată, măsuri, iar cele definitive în 1819⁷, unindu-se breslele supt un singur staroste; două părți din său date la luminări⁸.

Atunci, la 1819, se căuta o îmbunătățire a calității luminărilor de său, încredinșind grija lor unuia „carele știind meșteșugul lucrării luminărilor de său cu multă osebită curățenie la făptura lor decît luminările ce le fac luminărarii Bucureștilor și cu atîta lumină frumoasă arderea lor încît și vremea o depărtează cu mai multe ceasuri, pe lingă a-sămănarea formei luminărilor din țîrg”⁹.

Pentru luminările de ceară, grija de a nu se pune în ele

¹ *Ibid.*, V, p. 278 și urm., nota. Cf. și *ibid.*, pp. 245-6, nota; Bianu, *Catalogul mss. românești*, I, p. 274.

² V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, VII, p. 110, nota 5.

³ *Ibid.*, p. 539. Termenul de mumgiu și în Moldova, la Bîrlad; Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 90, no. 25; p. 245, no. 4. Luminărari în 1805, V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, XI, p. 351.

⁴ *Ibid.*, p. 923 an. 1811.

⁵ *Ibid.*, X, p. 925 și urm.

⁶ *Ibid.*, VIII, pp. 92-3 an. 1799.

⁷ Săpun de Țîrgoviște și „cealcamă”; *ibid.*, XII, p. 403, nota. V. și mai sus.

⁸ *Ibid.*, p. 404, nota.

⁹ *Ibid.*, XII, p. 405, nota.

său era așa de aspră încît la 1797 cumpărătorul fu bătut şi marfa confiscată. Pentru a fi numai ceară „safi”, curată, se iea vinzarea de la cochii vechi şi se dă unui om domnesc. Monopolul celor galbene fusese desfiinţat în 1809, dar, în 1812, era vorba a-l introduce¹; celelalte lumînări, avînd „scăzămînt la nălbit”, pot fi vîndute cu un taler mai scump: se dă un privilegiu domnesc la 1819 lui Riza Zisul, om „cu ştiinţă de acest meşteşug al nălbitului cerii şi al făcutului lumînărilor”². Anume biserici aveau fabricile lor, ca Patruzezi de Sfinţi din Bucureşti (1793)³, ori episcopia de Rîmnic (cherhaneaua lumînăriei de ceară albă” la 1764, la 1796-7)⁴.

În Moldova găsim un staroste de făclieri în 1779 la Iaşi⁵, fără a şti ceva asupra breslei⁶. Dar făclierii, mumgiu lucrează separat, fie la lumînările de său, pentru care cutare „neguţitoriu Andreiu făclierul” merge să cumpere săul de capră la Armenii din Botoşani⁷, fie la cele de ceară, chiar zugrăvite⁸. S’a păstrat privilegiul, din 1794, al făclierilor din Botoşani, supuşi Mitropoliei şi protopopului; orînduiala e cea îndătinată. Îl dăm la documentele acestei lucrări.

Venim la unele încărcări ambiţioase, dar trecătoare.

La 1797 se permite unui arendaş să întemeieze la Bucureşti „o moară de păsă” sau o „chiuă de păsă”⁹. Două

¹ *Ibid.*, VII, p. 110; IX, p. 597; XI, pp. 346-81.

² *Ibid.*, XII, p. 405 şi urm., nota.

³ *Ibid.*, VII, p. 119.

⁴ *Ibid.*, p. 18, nota. Cf. şi *ibid.*, IV, p. 350. Un Hristea lumînărar la Piteşti, *An. Ac. Rom., lit.*, XXIX, p. 24.

⁵ Revista *Ion Neculce*, III, p. 80. Dar un Ioniţă făclierul e, la 1781, staroste de ciocli la Botoşani, *Studii şi doc.*, VII, p. 129, no. 35.

⁶ V. „lumînile de său ce ardu la finarurile cele mari de la uliţe” în 1763-4; *Doc. economice şi financiare*, p. 130.

⁷ Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, p. 426 an. 1826).

⁸ *Doc. economice şi financiare*, p. 71 an. 1792. „Hărtii zugrăvite ce au pus la sfeşnici”; *Doc. Callimachi*, II, p. 140 (an. 1813-4).

⁹ *An. Ac. Rom.*, XXXV, p. 64.

mori, la Agești, (în Ilfov) și la Cornești (în Dimbovița), serviau, în 1792, lui Scarlat Greceanu, Logofătul ca să fabrice **arpăcaș**, menit și la export în Turcia și în Moldova; se făcuse și un magazin la București¹. La 1778 Dumitrachi Turnavitul (din Tyrnavu sau din Tîrnova bulgărească) vindea lui Costachi Hatmanul, care o trecea apoi Domniței Ruxanda Hangeri, „o fabrică de fidea, cu ergalii de aramă și de lemnu”².

În Moldova Francesul Lincourt face **moară** și **morișcă** de **oloiu** (uleiu) la Iași, în 1814³. Târziu de tot, supt Știrbei-Vodă, Italianul Barabino va riscă o **fabrică de macaroane** la București⁴. În sfîrșit întemeietorul învățămîntului mai înalt în principatul muntean, Petrachi Poenaru, voia să meargă la Arras pentru a introduce **fabricarea zahărului de sfeclă**⁵.

La 1803 în dorința de a spori numărul „meșteșegurilor de mină”, adică al „manufacturilor” utile, Gaudy, de la Agenția austriacă, și Grecul Ioan Popa Polizoi (probabil traducătorul Polizoi Kontu) plănuiesc „**acel nou meșteșug după a Englezilor tertip, adică meșteșug de torsul bumbacului**, cu care meșteșug se face o mare înlesnire, că poate un om scoate bumbac tors într’o zi cît ar putea să scoată cu alte meșteșuguri în trei, patru săptămîni”. Li se dă monopol de cherhană, pe douăzeci de ani, cu cincisprezece scutelnici, acordîndu-se în schimb Cămării, pe an, „**cîte douăzeci și cinci suluri de tors supfire și bun, de cel mai de frunte**”⁶.

¹ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, IV, p. 349, nota 1.

² *Studii și doc.*, V, p. 163, no. 117; *Scrisori de meșteri*, Apendice'e de documente.

³ Hurmuzaki, pp. 559-60, no. 15. Îl aflăm cu Dubert, Chabert („Șiaidar”, Genilie și „Ruja” în revista *Ion Neculce*, III, p. 10. O moară cu aburi la Țigănești în 1856 a lui Célestin Peytavin pentru Caimacamul Vogoridi; Academia Romînă, *Creșterea colecțiilor*, an. 1906, p. 113.

⁴ *An. Ac. Rom.*, XXVII, p. 105.

⁵ *Ibid.*, lit., XXVIII, p. 249.

⁶ V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, VIII, p. 661; XI, pp. 298-9. Cf. mai sus, p. 169.

De sigur că se lucra într'un fel de fabrică **chihlimbarul**, care se găsea și în țară¹. La 1812 în Moldova apar „Petre Lavercu și Piler” ca „fabricanți de **tabac**”². Cea mai interesantă încercare e însă, la 1827, a lui Dumitru Carastat, venit din Basarabia („ci să află din a stânga Prutului”), care vrea să facă în Moldova o „fabrică de tabac”, și, anume, „fără a amesteca acele materii vătămătoare ce li obicinuesc cei mai mulți pentru neștiință, precum cenușă, chiper roșu, var, cuișoare, spirturi mirositoare și altele asămene, care, după dovezile nestrămutate a acelor mai ispițiți doftori, sânt cele mai întâiu pricină a durerii de cap, a slăbăciunii vederii, a gutunarului și a altor patimi”. Se cere monopolul pe doisprezece ani, și el se și acordă, „oprindu-să Jidovii și alții care, pentru nebăgare de samă, cu volnicie de la sine, fac tabacuri vătămătoare”,—pentru a nu ieși moneda din țară cu „tabacuri streine”, fabricantul putînd și exportă: „slobod să fie a scoate și peste hotar”. Dar timp de doi ani se vor da 500 de lei la școală, 1000 în curs de alți zece, fabrica rămîind după această dată a așezămîntului de învățatură, căruia-i revin și amenzile de la contravenienți³. La 1821 era lângă Cîmpulungul muntean o fabrică de tutun⁴. Numai în 1855 funcționa fabrica de cărămidă cu mașini a Serdarului Filipescu. Pe atunci un Vásáry propune să facă la București fabrică pentru poleit cu aur și argint pe cale electro-chimică⁵.

Porțelanul, farfuria pătrunsese de mult la noi, ajungînd tot mai rare blidele de metal. Găsim, pe lîngă obișnuitele

¹ „O părechi di matănuță de chehrimbar”; *ibid.*, XXIII, p. 319, no. 9 Moldova, c. 1818).

² *Doc. economice și financiare*, p. 109. Odată Molnar scrie lui Hagî Constantin Pop; „vigurile ceale ce prin mahine în Sad s'au tors și prin țehiul de aici s'au hotărît de prea bune”; *An. Ac. Rom., lit.*, XXVIII, p. 231-2 (an. 1814). Arhimandritul de Argeș cere la 1797 un ciur de ales grîu „cum am văzut la Porumbac”; *ibid.*, XXIX, p. 14.

³ V. Apendicele. Acolo e vorba și de un „făietor de tutun”, la 1815.

⁴ *Negoțul și meșteșugurile*, p. 106.

⁵ *An. Ac. Rom.*, XXVII, p. 106.

tăiere: „chesele de ciorbă”, „zăharnițe de marmură”, „castroane de răsol”, „taiere de părțalan pentru confeturi, friptură sau ciorbă” (acestea în Ardeal), „scatulce de porțulan” pentru piper și sare, pentru zahăr și dulceată¹ Odată boierul Barbu Știrbei comandă din Ardeal, de unde vin și altă dată, „porțolane felurite”, o ladă de farfurii pentru douăzeci și patru de persoane².

Între 1774 și 1778 un ofițer frances Ledoulx de Sainte-Croix, adus din Brașov, de Lucacchi della Rocca, cumnatul lui Grigore Alexandru-Vodă Ghica, încercă pe o moșie a acestuia, la Prut, luată în arendă, o fabrică de porțelane, dar, neînțelegându-se cu proprietarul, fu silit să plece³. La 1806 boierul Constantin Filipescu se gîndi la o fabricație în țară: „un nou meșteșug, adecă făcători de farfurii”, cu privilegiu pe zece ani și atribuire de douăzeci de scutelnici⁴.

Adăugim pe acel Teodor Mamelegioglu care, în 1826, „a adus nou meșteșug de a face postavurile vechi ca noi spălindu-se și curățindu-se de pete”⁵.

¹ *Studii și doc.*, VII, p. 256, no. 170 Moldova, 1795 ; p. 262; (*ibid.*, 1802 ; XII, p. 174, no. 376 (*ibid.*, 1817); p. 179, no. 340 Ardeal, 1822).

² *Ibid.*, VIII, p. 6, no. 24 (an. 1781, *An. Ac. Rom., lit.*, XXVIII, p. 228 (an. 1811).

³ Cf. *Negoțul și meșteșugurile*, p. 196; Cf. Sulzer, *Gesch. des transalpinischen Daziens*, III, p. 9.

⁴ V. A. Urechia. *Ist. Rom.*, VIII, p. 661; XI, pp. 299-301.

⁵ V. Apendicele.

CAP. VII.

C r i s a.

Asupra acestei societăți economice, care era completă, cuprinzînd în același timp dezvoltarea tradiției locale, adopțarea, măcar într'unul din principate, a normelor arhaice bizantine, transmise prin Turci, și reproducerea în mic a „manufacturilor” recomandate de „filosofia” apuseană, se abătura, pe lîngă năvala, cu neputință de oprit, a fabricatelor apusene, două porniri distrugătoare, puind capăt unui regim armonizat în elementele lui compunătoare: **concurența străinilor neasimilabili și noua doctrină de Stat abstractă, anti-tradiționalistă.**

Unii din imigrați sînt răsăriteni, dar puțini: nu va fi din partea aceasta primejdia. La 1793, în București un Ienachi e chiurci-bașă, stînd în două odăi cu chirie, dar soția, copiii i-au rămas la Constantinopol¹. Doi ani mai târziu, un Istrati cojocarul, Dirstorean, se cere acasă la dînsul, la Silistra². Oamenii cari nu înțeleg să rămîie în țara unde ei, Slavi sau Greți, de și întîlnesc aceiași religie și pot învăța ușor o limbă plăcută, n'au prins rădăcini. Sînt cei cari vin, cîștigă, economisesc și pleacă. Speța va exista tot mai mult de acum înainte.

Apusenii acaparează izvoarele de venit, ca unii cari reprezintă noua modă neînvîțată în curînd stăpîină pe o în-

¹ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, VI, pp. 738-9.

² *Ibid.*, p. 832.

treagă societate boierească și chiar burgheasă, dar ei se întorc la familiile lor lăsate în urmă și une ori se și pierd, chiar supt raportul credinții, în mediul românesc. Bărbierii orientali¹ vor fi înlocuiți prin coaferi din Occident. Croitori de modă nouă au fost pomeniți mai sus. Zinca Deleanca scrie în Ardeal lui Hagi Constantin Pop, marele negustor sibiian, adese ori menționat: „Prin dumnealui dohtar Molnar am trimis patru rochi ale mele că să le dea la croitor, să le driagă: doo de malteh, și una de stambă și alta de batistă”². În hirtile lui Dimitrie Aman se face pomenirea „prăvăliei unde șade un Antonie Neamțu, cizmaru”³.

De la un timp, când Alexandru Ipsilanti întrebuințează pentru clădiri, pentru facere de vase Ragusani și Greci din Italia⁴, un „Maurer Polier Johann Ratner”, căruia i se zicea la noi „Ioan Ratner Neamțul”, iea asupra-și o sumă de clădiri. Astfel la Băneasa lui Ienachi Văcăreșcu, unde e ajutat de doisprezece meșteri nemți, cum, de altfel, străinul Teodor János îi face rame de ferești la casa de țară⁵. Lui Vodă el însuși, care-l chemase prin episcopul de Buzău, meșterul sas Rathner îi promisese a-i face o biserică⁶. Cu

¹ Hurmuzaki, XV, p. 502. Și Ștefan-cel-Mare, avuse „bărbier” apusean, *genoves*, dar acela e medicul lui Vodă; Iorga, *Acte și fragmente*, III, p. 43; „maestro Zoane, barbero del dicto Vaivoda”, la 1498. — O Ilinca spițăreasa, † 1791; Academia Română, *Condica domnească*, 27, caiet VII, fol. 6 Vo. (comunicație a d-lui Iuliu Tuduceșcu).

² *An. Ac. Rom.*, XXVIII, p. 49, nota 1.

³ *Correspondența lui Aman*, p. 65 an. 1821).

⁴ V. și *Ist. lit. române în sec. al XVIII-lea*, II, pp. 17-8.

⁵ *Studii și doc.*, III, p. 79, no. 7 an. 1784). Se plătește 1000 de cărămizi din roșu 2 taleri și jumătate.

⁶ Și tariful, *ibid.*, p. 79, no. 8 (an. 1785).

⁷ În 1782. V. *Literatură și artă română*, VI, p. 688 proces de injurii cu un Iosif Rovelli, la 1795).— Episcopul va aduce, la 1792, de peste hotar doi zidari și doi lemnari, Academia Română, *Creșterea colecțiilor*, an. 1910, p. 167. Un Iosif Baiardi, inginer și arhitect, *ibid.*, an. 1907, I, p. 50. Timplarul Königsberger la Iași, în 1834, *ibid.*, an. 1935, p. 113. V. și *Scrisori de meșteri*, p. 42 și urm.

chizășia unui lipsean, el se îndatorește la 1785 a face mănăstirea Poiana pe deal, lângă Cimpina, boierului Pană Filipescu¹. În Moldova contemporană socotelile domnești înseamnă la 1792 cei 600 de lei dați unui inginer străin, cei 100 lui „Matei i Leopold, frați, arhitecitori”, aceeași sumă „calfei Andoni”, al lor². O biserică în Roman, ale cărei cheltuieli s'au păstrat în aceleași registre, e făcută de „meșteri nemți”, cărora, după „tocmeală” prin „zapis”, li se dau 1.500 de lei. La Mitropolia din Iași lucrează în 1839 „Solț și Franco Fatiriu, mecanici”, cu „ciopliitori de piatră”, cari „prefac” după „planul nou”, cu meșteri de rînd, dintre cari un „Rus” și un Român, ceilalți fiind cu toții Nemți, ceea ce se simte și din terminologia socotelilor, cu „șuhugi în cvadrat” și alți termeni ca aceștia³. În același an 1840 Dimitrie Aman se adresează unui Andrei Kraus, pe care-l numește și „zidar” și „arhitect” pentru a-i face „tipare” și „ciubuce”⁴, și la Birlad o biserică e încredințată „arhitecturului” Ioan Sirbeschi⁵. Arhitecții Kubelca, la Frumosa, „Herr Leopold” la Banu din Iași sînt chemați în Moldova în timp ce la Munteni aflăm pe Hartler, Giulini, Tabaj⁶. Prefacerile de biserici și mănăstiri fură încredințate de frații Domni Bibescu și Știrbei unor Vienesi, un German a făcut Teatrul Național din București, iar pava-giul Capitalei muntene e datorit lui Freywald (care e și ar-

¹ *Literatură și artă română*, VI, pp. 688-9. V. și *Scrisori de meșteri*, I. c.

² *Doc. economice și financiare*, p. 70.

³ Erbiceanu, *Mitr. Mold.*, pp. 55-7.

⁴ *Correspondența lui Aman*, p. 152, no. 342.

⁵ Antongovici, *Doc. birlădene*, I, pp. 268-9: „lui Iacov tes, lașul, Heru sibir dungi supfiri..., chilivar..., cui di șindilă..., chioani pentru leături, sușali, pardosăli..., tălpoae di pardosăli i corzi..., nueli, pari, coveți, lopați, căușă, ciubere, funii..., dulacchi pentru pardosali, scînduri mărunte la cafas. Tabli her albu, patru beșici i pe coama bisericii” Hrană pentru meșteri zidgri olteni la 1842, *Doc. Tudor*, pp. 346-7.

⁶ *Revista Ion Neșulce*, III, pp. 134-5; V. A. Urechia, *Ist. Rom.* X, p. 421; *An. Ac. Rom.*, XXVII, p. 119 (1851).

hitectonul" Mitropoliei ieșene), supt cel d'întăiu Domn pămîntean ¹.

Și pictura bisericească e invadată. Italianul din Veneția Giorgio Venier ajunge supt Alexandru Ipsilanti, în 1787, „arhizugrav” muntean, deosebit de șeful tagmei zugravilor de țară, lucrător și la Curtea domnească, Ioniță ceaș-bașa de zugravi ². Clerul muntean face la 1798 icoane pe „table de aramă” ³. Lui Iosif episcopul de Argeș îi plac „iconițe făcute de la Vienna” ⁴. Aman dă „lucrurile de ipsos” și „zugrăveala odăilor” unui „Iosif zugraf” care nu arată să fie de la noi ⁵. Cunoscutul chip — „cadra” — al Mitropolitului Iacob Stamati e de un pictor străin ⁶. Și cu harnicul, exactul, modestul Chladec Cehul, care va fi învățătorul în ale artei al lui Nicolae Grigorescu, școala de pictură apuseană se instalează la noi ⁷.

O luptă aprigă se duse împotriva unor concurenți mai numeroși, cari se adaptau cu cea mai mare ușurință la orice mediu și biruiau prin iuțeala lucrului adesea superficial și prin modestele pretenții ale unei vieți căreia totuși nu-i lipsia nimic din condițiile de sănătate și de bună hrănire, Evreii ⁸.

¹ V. locurile indicate în Hurmuzaki, X, p. 666.

² V. A. Urechiă, *Istoria Școalelor*, I, pp. 76-8.

³ *An. Ac. Rom., lit.*, XXIX, p. 15 an. 1798).

⁴ *Ibid.*, XXVIII, p. 227.

⁵ *Doc. Aman*, p. 152, no. 342.

⁶ *An. Ac. Rom.*, XXXIV, p. 472 an 1797.

⁷ V. articolul d-lui G. Oprescu, din *Omagiul Iorga*.

⁸ Zialic Jidovul în Moldova la 1710; Academia Romînă, *Creșterea colecțiilor*, an. 1909, p. 127, „Școala jidovească” la Iași, 1736, *ibid.*, an. 1908, p. 80. 1744, negustor evreu de horilcă; *ibid.*, an. 1909, p. 200. 1805, la București, procesul lui Leibul, Iosif, Isac și Lazăr; Arh. Statului, *Condica domnească*, 51, fol. 247 (comunicație a d-lui Iuliu Tuducescu, Mendela Jidanca cu dughiană la Podul Vechiu, Academia Romînă, *l. c.*, an. 1907, p. 226. Hangiu evreu la Tîrgu-Frumos, 1818, *ibid.*, an. 1909, I, p. 46; v. și p. 17, 1820, Ursul Potcovarul, Jidov din Iași, sudit; *ibid.*, an. 1908, IV, p. 280, Leibo, sin Herșcu, rachierul Jidovul.

La 1773 era în București o „casă a Slăvuței Ovreica” în care se bea „vutcă”¹. Un Evreu polon se judeca la 1791 tot în București cu vătaful de brutari și ceata lui, cari i-au stricat la datul în pivniță șase buți cu rachiu². Supt Alexandru Moruzi se produce un „rebelion al Ovreilor” cu Samoil Ovreiul în cap³. Cînd, pe acest timp, un croitor romin cearcă să boteze cu sila un copil de Evreu, e „cer-tat” cu o sută de toiege la tălpi și exilat în Moldova⁴. Evreii aveau voie să facă negoț cu „felurimi de piei de miel i de jigăni...”, făcînd alișveriși neoprit⁵.“

Crisa care se desemnează e semnalată limpede de croitorii bucureșteni la 1804, cînd ei protestă că se îmbulzesc Evreii și sudiții, cari n’au de dat angarale și beilicuri și pot smomi calfele, făcîndu-se „chedir” pămîntenilor. Și Domnul decide așa: „Dumnealui Vel Agă. Domniia Mea, croitorii ce lucrează aici în politie nu cunoaștem de sudiți: cum îndrăznesc dar unii ca aceia a se împotrivi la rînduilele breslei croitorilor și a nu fi supuși la cele care sînt acestui isnaș? Ci dar poruncim să cercetezi jalba aceasta și, fiind arătarea lor adevărată, vercine va fi acela care nu se supune la rînduiala isnașului, să-i pecetluiești dumneata prăvălia”⁶.

Am arătat aiurea⁷ cum aceleași scutiri au permis Evreilor din Galiția, lipsiți și de orice îndatoriri de breaslă — ei avînd numai breaslă fiscală pentru cisluirea „ruptei” lor către Cămara domnească—, să atace și să distrugă breasla Moldovei, cu caracter frățesc și religios, fără stricta solidaritate impusă din Muntenia. Pe la 1770 se pare că un Evreu a putut fi anexat cumva la breasla blănarilor din Botoșani: acel „Zăl-

la Iași, în 1823; *ibid.*, an. 1909, I, p. 46. Iancu Jidovul, Simon și Leiba în Botoșani. V. și pentru Laba Faibiș, și alții de acolo, *ibid.*, an. 1910, p. 259.

¹ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, V, p. 215, nota.

² *Ibid.*, IV, pp. 172-3, nota.

³ *Ibid.*, XI, p. 497 și urm.

⁴ *Ibid.*, V, p. 477 și nota 2.

⁵ Prager, o. c., p. 116 (an. 1818).

⁶ V. A. Urechia, *Ist. Rom.*, VIII, p. 657.

⁷ *Istoria Evreilor în Principate*, în „An. Ac. Rom.”

măn sin Ecul șlecar”, pomenit în catastif ¹. „Pe acel timp Evreii botoșăneni aveau un „staroste de Ovrei”, pe Iosif ². „Sămnele boeriilor”, toiegele dregătorilor erau luate la Iași, în 1792, de „Jidovul Dănilă” ³, argintăria evreiască impunându-se tot mai mult. La 1816 Leiba dulgherul, teslarul, face șase dugheni cu pivniță de piatră, și actul pomenește tot odată pe Simăn croitorul și Moscu Șifter „chetrarul” ⁴. Cam pe atunci, tot acolo, „Aron croitorul Jidov” ⁵. Avram croitorul face căptușeli de salop, haine de pielea-dracului, găitane de rochi, capoturi ⁶. La Bîrlad o stradă e a Jidovimli ⁷, și până și olari evrei, de sigur însă numai negustori, răsar la Tîrgul-Frumos ⁸.

Blănarii romîni încep să decadă, la Botoșani, în fața unei concurențe de o admirabilă solidaritate și de o tactică dibace. La 1822 văduva lui Chiriac Blănarul, Zoîța, vinde pentru datorii prăvălia ei la mezat: se presintă un Virnav, cinci Armăni și cinci Evrei, suma de 4.000 de lei o dă „Rîfca Jidoavca” ⁹. E un cas din atitea. La 1830 Haim Iuftăriul sin Herșcu și Iancu Cușmarul pot lua locuri cu bezmăn — cum fac alți conaționali la Iași în jurul Mitropoliei în vremea unui Veniamin Costachi — ca și oricare din „frații” creștini ai breslei ¹⁰. Iar peste douăzeci de ani, în 1851, în agonie, blănarii botoșăneni arată că „nația evreiască cu sumeție să amestică fără indrituire în toate... Creștinii patrioți au rămas cu desăvîrșire inpilați întru o simfioare obijduire”. Bieții oameni cer — în zădar — măsuri ca

¹ *Breasla blănarilor din Botoșani*, p. 9.

² V. A. Urechiă, *Ist. Rom.*, II, p. 423 și urm. an. 1784).

³ *Doc. economice și financiare*, p. 72.

⁴ *Studii și doc.*, VII, p. 145, no. 92.

⁵ *Ibid.*, XXI, p. 479 an. 1816).

⁶ *Ibid.*, p. 200.— V. și „Dragomir Șalvaragiul ce-i zice-Ovreiul, 1805, Arh. Statului, *Condica domnească*, 51, fol., 247 (comunicație a d-lui Iuliu Tuducescu).

⁷ Antonovici, *Doc. birlădene*, I, p. 32, no. 24.

⁸ *Doc. Callimachi*, I, p. 602, nota 1 an. 1835).

⁹ *Studii și doc.*, VII, p. 146, no. 99.

¹⁰ *Breasla blănarilor din Botoșani*, p. 27.

acelea de la Iași contra Armenilor bogasieri și a Evreilor cușmari și croitori ¹. În zădar o cerere către Domnul însuși arăta cum „obștia breslii, aceia ci au purtat toate greutatețile în folosul Ocărmuirii, într'atăta au înbrăncat, întru cât acii scapatați și agiuși în stăria ninorocirilor au cantandisăt a fi cerșitori, din sângură pricina Evreilor, a că-
rora răutate și aerului este nesuferită”, cerind „periorisirea lor di aciaastă spiculație, de la care sânt îngrădiți și departați cu vechi priveleghiuri” ². Fatalitatea era hotărâtă.

Nu măsurile formelor abstracte erau să aducă o îndreptare, o înviorare. Supt Domnul pămîntean din București Grigore Ghica, breasla măcelarilor iese din formele seculare. Altele nu se mai simt ocrotite cu aceleași forme corporative. Pe baza unei libertăți teoretice și păstrînd din trecut doar forme tot mai deșerte de sens, Regulamentul Organic începe prin a crea după plac bresle de o alcătuire mixtă, tot așa de curioasă ca a sovietelor de meseriași din Rusia de astăzi. Sufletul breslei, biserica, joacă un rol tot mai mic. Perdeaua se trăgea, și iute, asupra unui întreg trecut, și ea nu s'a ridicat nici azi asupra unei realități mai bune. De și vedem pe meșterii din Roman manifestînd pentru Unirea Principatelor în 1857 ³, ei nu mai represintau un organism viu.

Nu se poate breaslă fără biserică, fără ajutor mutual „fră-
țesc”, fără hram și ospăț. O suflare de altruism cald bate în față cînd li se cercetează puținele acte care au supraviețuit. Cînd Toader Hăulică dulgherul din Bîrlad mîntuie, la 1825, o biserică a Sfîntului Spiridon, el iea „din banii călfiei”, „din hacul lui”, 205 lei și plătește pe „meșterii tocmiți”, cari „i-au lucrat agiutor” ⁴. Până și lăutarii țigani din Botoșani, cînd li se iea stărostia, se plîng că de atunci „au

¹ *Ibid.*, p. 31 și urm.

² *Ibid.*, pp. 33-4; și în *Scrisori de meșteri*.

³ Bianu, *Catalogul mss. românești*, I, p. 13, Nu s'au publicat. — Pentru Botoșani o statistică plină de învățămintе în Gorovei, o. c., 1832, p. 80. Mai sînt cușmari, furmagii, pălărieri, solonari, străchinari, etc., de ai noștri.

⁴ Antonovici, *Doc. birladene*, I, pp. 277-8; și în *Scrisori de meșteri*.

lipsit unirea noastră și alișverişul dintre noi, cît și a cuitiei bisericii unde sîntem închinați”. Acuma, „umblă besmetici ca albinele fără matcă”¹. Aceasta e o familie, și una onestă. Cînd popa lor stă într’o chilie „foarte învechită și stricată”, i se permite a o reface spre locuința lui².

Vechile bresle n’aveau a face cu Statul, care trăia după normele lui, respectînd viața locală, folosindu-se de așezămintele ei, dar fără a li cere concursul în legiuire, în guvernare sau în control. Noul Stat însă s’a sprijinit de principii de represintare națională, mai restrînsă sau mai largă. Întru aceasta însă breslele n’au avut niciun rol.

Prin breslele organizate, avînd rădăcini în viața satelor, se filtrau spre tirguri și orașe elemente țerănești destoinice, care, trecînd în marea familie nouă, binecuvîntată de Biserică, nu părăsiau nimic din învățămintele religioase și morale ale locului de origine. Satul rămînea și mai departe în legătură cu acela pe care nu-l mai avea în mini, dar îl știa îngrijit, priveghiat și îndreptat în același sens. Ce frumos sună, în Ardealul de acum o sută de ani, aceste felicitări, întovărășite de sfaturi, pe care le dădeau, din tirgul de la Vașarheiu, Pantea Toader și Pantea Vasile fratelui lor Ștefan, așezat la meșteșug în Făgăraș: „Căsătorindu-te, cinstește și pre aceia care ți-o da-o Dumnezeu soț și pre toate niamurile avute după sine, că ești strein în locurile acele. Cinsteaște-i ca pre părinții tăi cei țrupești, și poartă năravuri bune, și cu oameni slabi să nu te însoțești în soțietate slabă. Ferește-te de rău și de urgie, ca din unile ca acele să nu ți să întămble ceva rău, că apoi ție să-ți împuți,— ca să auzim și noi veste bună, să ne bucurăm de tine”. Rude de protopop, cei doi frați se bucură că viitoarea soție, „cocoana”, copila, e rudă de protopop și ea³. Așa se legau pe atunci, prin ascensiuni normale,

¹ 15 Septembrie 1836. *Scrisori de meșteri*, la această dată.

² *Breasla blănarilor din Botoșani*, pp. 27-9, 30-1. Și în *Scrisori de meșteri*.

³ *Studii și doc.*, VII, pp. 210-11, no. LXII. Și în *Scrisori de meșteri*.

fără întrerupere clasele, pe care nu le despărția invidia și ura, ale societății!

Breslele, formate în Moldova prin voia lor, se dezvoltau după propriile lor nevoi. Corporațiile de azi există prin voia Statului, și se dezvoltă potrivit cu interesele acestuia. Cele vechi se ajutau cu un mindru sentiment de frăție; azi, pe baza cotisațiilor stoarse polițienește și admin.s.rate birocratic, ele primesc un ajutor care samănă mai mult a filantropie oficială. Odată ele rugau pe cineva să li fie șef, îl rețineau din toate puțurile, cînd „se supăra” să plece; azi ele suportă adesea cu greu omul, fără tragere de inimă și putere de lucru, pe care li-l impun, supt scutul Statului, interesele politice.

Calitățile de atunci veniau din principiul dublu al **asociației sufletești** și al **libertății de inițiativă**. Defectele, fatale, de azi vin tocmai din lipsa acestor însușiri. Și, alături, fără apărarea unui spirit de vitează rezistență, venind din lăuntrul organizațiilor de meșteri, libertatea nețermurită a oricărei concurențe de aventuri, folosită mai ales de străini, tirăște în apele ei tulburi ultimele fire de nisip din zidurile de piatră ale simplei, dar nebiruitei cetăți de odinioară.

DOCUMENTE INEDITE.

Documente inedite

I.

1722, Iunii 15 zi[le], izvod de unelte ce am lăsat în mănăstire în Sinta Vineri, la egumenul Neofit și la Ionichia, cum arată izvodul anume în gios și care cât preț s'au pus, împreună cu Lupul ficiorul lui Năstasiia în Iași, la Sfânta Vineri, și l-am dat dumisale pentru o datorie.

Un săcrieș cu urice și cu zapise de moșii, de vii și de Țigani carii sint neînpărțiți între noi frații.

- 2 teftice noi, 20 lei.
- 1 covor hagimăscu, 12 lei.
- 1 oghial de hagem, 8 lei.
- 6 cergi cu lațe mici, 24 lei.
- 2 lăvicere, 8 lei.
- 1 velință roșia, 3 lei.
- 2 mindiruri de crișinini, 4 lei.
- 1 pilotă cu puh, 2 lei.
- 4 perini mari de săftiian galbăn cu marginile roșii, 4 lei.
- 13 tingiri cu căpacea noo de Țarigrad, 48 lei.
- 2 bărcace de aramă noo, iar de Țarigrad, 1 leu pol.
- 8 felegene de șerbet, farfuriia, 3 lei.
- 1 leturghie tălcovanna, 2 lei.
- 1 carte Sfada Lumii cu Înțeleptul, 2 lei¹.
- 1 Psaltire de a lui Dosoftei, 1 leu.
- 1 polustav mic de Chiev, 1 leu.
- 1 potir de argint de biserică, 15 lei.

¹ De Dimitrie Cantemir. Liturghia e a lui Dosoftei, ca și Psaltirea,

- 1 tigae mare cu picioare, 2 lei.
- 1 păreche călămări de masă cu sădefuri, 4 lei.
- 1 căldare mare de aramă, 5 lei.
- 12 blide de aramă noo de Țarigrad, 12 lei.
- 8 săhănele aramă, 4 lei.
- 12 talgere de cositor, 8 lei.
- 4 părechi cacre (sic) aramă tot într'un loc, 4 lei.
- 3 lighinuri cu ibricea, 2 cu căfas, unul slobod, 20 lei.
- 2 tavale aramă, una mare și alta mică, 5 lei.
- 2 tavale aramă, una mare și alta mică, 5 lei.
- 1 piuliță de spijă cu pilug, 1 leu.
- 8 linguri de argintu, 12 lei.
- 4 părechi dărlogi poleiți, 10 lei.
- 1 șcatulcă cu 8 șipuri 1 leu.
- 1 tigae de prăjit, 1 leu.
- 2 solnițe, una de castor, alta de marmurea, 1 leu.
- 1 caftan de celea ce înbracă boerii, 6 lei.
- 2 tocuri cuțite de cele mari, 10 lei.
- 10 părechi cuțite slobode, 3 lei.
- 9 cărți de biserică, 30• lei.
- 1 lighizeu.
- 1 chieptine de os albu.
- 1 tocu de linguri de os, de Țarigradu.
- 1 tocu de linguri de cimșir.

Aceste toate s'au pus într'un săpăt și în 2 lăzi și în 2 mahle care s'au dat pe mână lui Neofit egumenul și pe mână lui Ion cel gros călugărul și s'au lăsat în biserică în Sfânta Vineri.

Un săpeșel mic cu niște năfrâmi de Țarigrad s'au fost uitat să scrie la rând.

Fac peste tot 297 lei.

Afar de un lighizeu și de chieptine și un toc de linguri de os albu și altu toc de linguri de cimșir, aceste toate li-am dat pentru căci nu s'au agiunsu banii.

Ghiorgii biv Vel Spăt

II.

Izvod de ceale ce s'au aflat în duughiana lui Misăilă ne-
gușitorul de la Sveti Sava, lt. 7249, Săp. 3.

1 contăș de post. vânăț cu spinare de vulpe de țară.

1 pieptar de dimie de bumbac.

1 păreche bernevici de postav supțiri roșii cu mestii.

10 coți de pândză de țară.

1 gheordie de bogasiu sandraci singiap.

2 scoarță vechi.

1 mindir cu bumbac cu cit.

2 oghialuri purtate.

3 perini de cit cu bumbac, cu una mică.

1 biniș de postav vânăț vechi cu dihor.

1 biniș de bogasiu singipiu cu singiap.

1 băibărac tărciniu (sic), vechi.

1 covor vechi.

1 ipăngia drăgăniască roșie.

2 coți pol cit.

9 coți astar.

2 șeali, o păreche poclădzi și 1 cergă care s'au dat la
Iani brat Misăilă.

2 poloage de lână.

1 șea munteniască, numai cu curăle.

1 pândză leșască de mindir.

1 păreche ciobote galbeni.

1 părechi pistoale cu tocure și cu cămeși lipscănești.

1 pușcă arbănășască.

1 sabie meschiu ferecată cu fier și cu 1 bici cu coadă
de trestie de maria.

1 lăduncă proastă.

1 căpăstru de cură.

1 piperniță de Lipsca.

2 frăe, 2 piedeci.

1 ocă aramă însă:

1 căldare cu toartă.

1 ținire cu căpaci.

- 5 sahanuri.
- 1 saplaică.
- 1 tias.
- 1 lengher.
- 3 oacă pol 1 talger costor.
- 4 oacă aramă un lighin cu ibric.
- 2 părechi pirostii.
- 3 oacă pol niște fărături de fier.
- 1 cuțitoaie, 1 săcere, 1 satăr, 1 cuțit de bucătărie.
- 4 oacă cuie de șindilă vechi.
- 1 băltag, 1 bărdiță.
- 1 clește butnărescu.
- 1 pirus (sic) de fier alb.
- 3 plosce.
- 1 țol de păr.
- 1 clește, 1 ciocan de potcovit cai.
- 1 daltă, 2 păivani de fier.
- 3 litre schiclos (sic).
- 1 solniță de plumbu.
- 2 șipuri de plumb de cernială.
- 1 păreche de desagi de păr.
- 1 presin de cură vechiu.
- 1 giantă veche.
- 1 lăcată stricată cu 2 cui.
- 1 plută de voloc de plumbu.
- 12 cărți grecești de citit.
- 3 bucățele bogasiu.
- 1 păreche chiostice, 2 șireturi.
- 3 cruceliță.
- 1 scul mic de mătăasă vânăță.
- 1 păreche foarfece de hârtie.

Ce s'au aflat într'un sicrieș a lui Mihălachi băcalul.

- 1 cumpănă de galbeni.
- 1 piatră mehenci (sic).
- 1 păreche cuțite cu plasă de aramă.
- 1 hârtie cu caraghiunlum (sic).

- 5 pile zlătărești.
27 păpuși de șfară de cele mici.
20 măsuri de fier alb de triaba băcălii.
7 ocă arămi, însă:
4 căldări mici, 1 tava cu căpac și 1 brădică.
2 ocă văpsală galbănă.
1 chichiță de fier alb de ciai.
1 chichiță străcată cu dramurile lor fără cumpene.
2 table de numărat bani.
35 pacele vulpe cu 15 necusute.
1 chichiță, 1 peștiman cu furdale vulpe pacèle.
8 dramuri bumbac de cusut la blană.
3 măță negre și 1 vânăță.
2 caișuri.
1 cumpănă de galbeni.
1 cutie cu o cruce de lemn în sicriul cel mare.
8 năfrâmi cu fir cu 2 turcești și 1 meneșterguri turciască,
tij în sicriul cel mare.
1 cot, 2 rupi sandal i pol cot dimie roșie.
2 rupi post. albastru.
7 turale ață.
1 brău chimerbent.
11 dramuri cuișoare.
2 pungi de fotă turcești.
3 tichiuri șofran.
1 piatră mihenci.
18 nasturi de aramă nemțești.
4 dramuri argint.
2 linguri vechi, 30 dram. argint.
20 nasturi galbeni alamă.
9 dram 3 tichiuri argint¹.

¹ O listă de juvaier, fol. 80. Cf. și *ibid.*, fol. 90. Cheltuieli de mincare la o nuntă, fol. 148. Boieri pentru datoria lui Misailă către Lupu, fol. 200 Vo.

III.

Rămășișuri de a Ilincai Slăninoe ce s'au găsit în mănăstire Dancul și s'au dat la mâna dum. Ruxandrii Fotioae, 1776, Săpt. 27.

3 căldări mari de velniță cu căpace și țevele lor.

1 sânie mare de aramă.

1 chesă cu blide i 12 talgere costor, 1 blid mare.

1 beșahțè cu hărtii scrisori.

1 săpet deșert.

3 castroane de costor cu toarte.

2 chesele de aramă cu bolduri.

1 păreche pirostii costor de pus pe masă.

1 blid mare costor.

1 blid mare de aramă.

1 tingire.

1 păreche hamuri de cai rotaș.

1 căldari mare cu 2 toarte.

1 căldare ca de o cofă de apă cu o toartă.

1 frigari de fier pentru fripturi.

1 sofră mare de aramă cu flori.

1 bărneț cu suzsaiă (?) fir.

1 prostire cu alesături și înplută cu fir.

1 ghiuriș de aramă.

1 tingire mare.

(*Ibid.*, fol.º 190.)

IV.

26 Octombrie 1778.

Constantin-Vodă Moruzi întărește privilegiile negustorilor blănari din Iași.

Intărire de Mihai Suțu (28 Februar 1795), de Ioan Sandu Sturza (1827).

(Bibl. Ac. Rom., 93/LXIX; 96/LXIX; 101/LXIX; notițe de d. Iuliu Tudescu.)

V.

1779, 9 Octombrie.

Despărțirea Ioanei din Popa-Rusul' de Chiriță sin Andreiu zăbunarul de la Sf. Gheorghe Vechiu: „fiind fată și el june, s'au luat amândoi întru căsătorie”. El capătă „năravuri rele”, stă la pușcărie și fuge. Se află vina lui în „istraprahticaoa judecății”. „Furțișag de o perdea și două zarfuri de argint și o giubea blănită.” „S'au apucat de mișalii și de hoții, până au încăput și în pușcărie și, scăpând, ș'au lăsat soția și au fugit la Brăila de sănt ani cinci și s'au și însurat.” Acest din urmă lucru îl arată „Antonie zăbunaru și Toma zăbunarul și Ștefan postăvarul. Spun că, „într'acest an lt. 1779, mergând la târgul Buzăului, ar fi găsit pe Chiriță în târg și, întrebându-l unde să află și de ce nu vine la nevastă, el ar fi răspuns că șăderea îi iaste la Brăila, slugă la un neguțător, iar, pentru nevastă, deaca i-au pomenit, el cu vrăjmășie ar fi înjurat-o de cruce și au zis că n'are nicio nevastă, să-i trăiască nevasta care au luat-o și, întâmplându-să de i-au văzut și stăpână-său, adecă la cine slujă numitu Chiriță, au venit la dănși, și, în vorba care vorbea ei pentru nevastă, au zis și stăpână-său că cu adevărat l-a însurat și șade la Brăila”. Despărțire pe basa pravilei, la „Leu și Costandin împărați”.

(Bibl. Ac. Rom., 623, fol. 75 Vo-6.)

VI.

Din cinstită porunca dumnealui Costache Gherahe biv Vel Post. caimac. Craiovei, ce ni s'au dat prin pitac, ca, după anaforaia dumnealor veliților boeri ce este întărită și cu luminată pecetea Mării Sale lui Vodă, de judecata ce au avut dumnei Pităreasa Păuna Știrboica cu vechilul dumneiei Cluceresei Foteascăi, ca, după coprinderea anaforalei, în frica lui Dumnezeu să facem prețuire casălor ce le are dumnei numita Pităreasă, date de zestre de la răpt. părintele dumișale Clucerul Costandin Fotescul, după care poruncă a dum-

nealui Caimacamului ne am adunat cu toți aici la aceale case, unde, față fiind atât dumnei Pităreasa Știrboica, cât și dumnei Clucereasa Foteasca, și întâi am cetit anaforao în care la luminată hotărârea Mării Sale lui Vodă să poruncească către dumnealui Caimacamul a orândui doi boeri cu frica lui Dumnezeu ca prin carte de blestem să prețuiască casăle după starea ce vor fi fost atunci când s'au dat dumnei Pităresei, iar preți să să pue pe cât poate face acum, afară din meremetu ce să va fi făcut în urma căsătorii dumnei Pităresi ; la care casă de la trecuta lună lui Fevr. fiind iar noi orânduiți din porunca dumnealui Gheorgache Suțu biv Vel Clucer ce au fost Caimacam le-am fost și prețuit după arătarea meșterilor lemnari i zidari ce din poruncă au fost atunci de față. Dar, fiindcă la acea prețuire pusa-săm prețu cât s'ar fi cheltuit la facerea caselor atunci, iar nu cum umblă acum, am adaos acum, încărcând prețuirea cum s'ar putea face acum, mai adăogând și doi păreți de zid ai pivniței, care fiind ca o ascunzătoare, nu i-am priceput noi atunci, iar acum din arătarea dumnei Pităresi i-am văzut și am făcut după cum să arată mai jos anume.

Coturi.

tl. bani.

49¹/₃ tot zidul casăi împrejur, patru păreți.

15¹/₃ doao ziduri ale pivniței, însă fundul casăi de spre uliță și păretele din dos, de spre grădină, unde la facerea casălor au fost făcut alte doao ziduri temelie casăi, rămăind între păreți pivnița și între zidul temeliei casii ascunzătoare.

65 tot zidul casei de jur împrejur cu aceale doao ziduri ale ascunzătoarei.

9 naltu zidului din temelie din pământ până în podu casei, fiind zidul gros într'o 1 pol că-rămidă, înmulțindu-să 9 cu 49 fac coturi 445¹/₂.

7 naltu la doao ziduri la temelii casăi, de la ascunzătoare din pământ până în podină, nefiind aceste doao ziduri adânc în pământ potrivea cu ale pivniței, înmulțindu-să 7 cu

15 fac 108 ¹ / ₂ , care face toate zidurile coturi 554, însă cotu de trei palme, din care scădem pentru ușa pivniței i a cas*î și 4 ferestiei, coturi 20, și rămân bune coturi 534, socotindu-se la un cot câte 93 de cărămizi, zidul întru 1 pl. cărămidă, cum am zis mai sus, după cum la cea mai denainte prețuire am pus de au zidit cărămidă noao, afar din varu ce am socotit că va intra, și au mersu la un cot 93 de cărămizi, peste tot 49.662 cărămizi, miia po tl. 2, cum umblă, însă tl. 1 pl. prețu cărămizi și tl. pl. plata cără- tului, fac	99,40,
8.000 ocă var la tot zidul, socotind cărămizi una ocă var, fiindcă numai păreți pivniței să văd zidiți cu var după orânduială, iar la păreți casăi să cunoaște a fi prea puțin var, miia po tl. 6, cum umblă acum.	48.—
62 de zile lucru zidarilor, socotind a lucra un zidari pe zi câte 800 cărămizi, plata cu mănecarea lor pe zi, câte bani 56, fac.	28.12.
Nesip, apă, lucru zidului i stămpăratu varului, săpatu la groapa pivniței, nefiind adâncă, cu tahinu.	52,—,
Cherestea, mai încărcând noi acum prețul unde ni s'au părut a fi cu cale peste arătarea meșterilor lemnari ce au fost față la prețuirea de 'ntăi, 20 căpriori cu cotoci (sic) lor, socotindu-i drept căpriori unu po bani 45.	7.60.
4 cosoroabe, una po bani 60.	2.—.
500 lănteți, unu po bani 4 ¹ / ₂	18.900.
5.000 șindilă de stăjări, miia po tl. 4 ¹ / ₂	20.—.
10.000 cue de fier la șindilă, la lăntețu, miia po tl. 3, a. 45.	33.90.
8 ocă piroae de ceale mari, oca po bani 60.	4.—
6 ferestie la casă, la sacnăsău, una po tl. 1, a. 60.	9.—.
11 grinzi la casa cea mare, una câte bani 90.	8.—.
2 grinzi la sacnăsău, po bani 90.	1.60.

3 grinzi, 10 scânduri la pod în casă, grinda po bani 45, scândura po bani 12.	2.15.
9 scânduri, doao grinzi la pat la sacnasău, scân- dura po bani 12, grinda po bani 45.	1.78.
325 podine la casa cea mare, suta po bani 45.	1.24.
100 podine la sacnasău.	—30.
1 grindă mare la pivniță, cu stâlpi ei.	4.60.
8 grinzi la pivniță, una po tl. 1.	8.—.
60 scânduri podine la pivniță, po bani 20.	10.—.
2 grinzi la stâlp, la ușa pivniței, doao scanduri ușa.	2.60.
16 scânduri la becișor sacnasăului po bani 12.	1,72.
3 grinzi la beci, una po bani 15.	1.105.
Plata meșterilor de lemn.	60.—
Măncarea lor, cu vinu.	25.—
	223.54.

O hodaie cu pridvorași, ce au fost lipită dinaintea lângă aciașă casă la căsătoria dumnei Pităresei, care stricănd-o răpt. Clușr. Fotescu la facerea altor case ce au adaos tot într'un zid și într'un învăliși, care hodaie la prețuirea ce am fost făcut noi mai nainte un Stănilav zidariul, ce au arătat că el au zidit la casa cea noao, că ar fi fost în stâlpi de lemn și hodaia de scânduri, i-am fost pus preți numai tl. 15, iar acum, după arătarea dumnei Pităresei Păuni, ce zise că dedesupt au fost becișor de zid și pă beaci hodaie iar de zid și denaintea hodăi acel pridvorași ce intra în casă, care nefiind lucru de față, să să vază, cu tahmin am pus preți. 80.—.

tl. bani 'oată prețuirea.

290,32 prețul zidului.

223,54 cheresteaoa.

80.— odăița ce arăt mai sus.

593, 86 toți banii prețul casălor cum arată mai sus toate anume noi, după cum ni să poruncește de către dumnealui Caimacamul, urmând luminata hotărări a Mării Sale lui

Vodă ce să coprinde la întărirea naforali pentru prețuirea casăi, în frica lui Dumnezeu am prețuit toate cum urmează plata acum, adecă suma tl. cinci sute noaăzăci și trei, bani optzeci și șase.

Chiriac Clucer, Athanase Selcian biv. vt. Vist., Zaharie R. biv. 3-ti Logft.

(Colecția d-lui M. Protopopescu-Pake.)

VII.

1779, Novembre 18. Cererea de despărțire a lui Gheorghie lumînărarul de soția Zamfira.

VIII.

7289 (1780), Sept. 19. Tudor işlicar se împacă cu soția Maria, care se îndatorește a nu mai fugi.

IX.

1779, Nov. 28. Procesul lui Dumitru Croitoriul din mahalaua Mihai-Vodă cu soția Maria. „Om cu fire proastă și blestemată; de când s'au luat amândoi, el dă meșteșug nu să apucă, ci umblă păn cărciume prăpădind al ei din zestre și face și înșălăciuni pă la unii alții cu luare de bani și-i bea pă la cărciume”. Își pusese chezași frații: popa Stanciul și Pătrașco Croitoriul. Nu se îndreaptă, „ce încă și o salbă de galbeni și un șal și nește argint și altele den zestre lea-au luat el fără de știrea ei și lea-au prăpădit prin blestemățiile lui... L-au gonit din casă.” Frații retrag chezășia. El nu vrea să deie alții.

(Bibl. Ac. Rom., 623, fol. 82 Vo, 85-5 Vo, 95 Vo.)

X.

Iacov, cu mila lui Dumnezeu arhiepiscop și Mitropolit Moldaviei.

În zălile prè-innălțatului și de Hs. iubitoriului Domnului nostru Mihai Costandin Suciul Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn Țării Moldaviei, iată, viind înaintea noastră toți breslașii făcliiari din târgul Botoșani cu multă rugă-minte căzînd, au cerșut ca să le facem catastiv și să le întărim și alte obiceiuri a breslii lor, precum sânt și a

făclierilor de aice din Iași, cum și praznecul ce însuș ei au ales a prăznui, adecă la zioa sfântului marelui mucenic Dimitrie. Drept aceia, și noi, văzînd cum că cerirea lor iaste cu cale și spre paza rânduialei breslei lor, iată le-am întărit prin acest catastiv, hotărînd ca pe tot anul să fie datori a prăznui după cuviința creștinească praznecul de mai sus numit, prin știrea și sîrguința starostelui lor. Așjidirea li-am întărit și alte obiceiuri ci-au avut din vac, precum să vor arăta mai gios.

1. Pe starostele să-l aliagă dintre dănșii, care să va socoti a fi om vrednic și, arătându-l la Sfânta Mitropolie, de aicea să să orînduiască.

2. Pentru praznic căți bani să vor strînge, să facă starostele împreună cu briasla o cutie pecetluită, și toți banii aceia în cutia aceia să între, și să să aliagă unul din breslași ca să poarte cutia cu dreptate.

3. Când va fi zioa praznecului, să aibă a merge toți făclierii ca să să afle slujind la trebuința praznecului, și căți bani să vor fi strîns în cutie, să-i facă doo părți, și parte să să dea la bisărică, unde iaste hramul, adecă tămăe și lumănări, iar o parte să-i dea pe la săraci.

4. Orice meșter va smomi și va lua ucenic de la alt meșter să aibă starostele a-l globi cu zăce lei și pe ucenic să-l bată cu 50 toiege.

5. Care va vrea să iasă cu dughiana, să lucrezi făclierii deosăbi, întâi să-ș ia voe de la starostele și de la briaslă, și așa să deșchidă dughiana, iar fără știre starostelui și a breslii nime să nu fie volnec a deșchide dughiană și a lucra făclerie, și osăbit de cei ce să află păn acum la aciaștă briaslă lucrând făclerie, nimene altul să nu fie volnec a să amesteca la aciaștă briaslă. Așjidirea să nu fie volnec nimenea, ori din pămănteni, ori din străini, a face lumănărie și a le vinde, fără știre starostelui și a breslii, ori furiș, ori fățăș, pe la mahalale, iar care vor face un lucru ca acesta să le ia ciară și săul și să-i și globască.

6. Oricarile din breslași va greși în pricinile breslii, să nu aibă a merge pe la alte giudecăți, ce să-l giudece starostele

cu ciialalți breslași și să-l certe după vina lui. Iar, de va ave vină mai mare și nu-l va putea așăza starostele cu ciialalți breslași, să aibă a merge la Sfânta Mitropolie or la proto-popul de Botoșani ca să-i judece, cum au fost din vac, însă numai la pricinile ale breslilor, iar, fiind deosăbite pricini, atunci să aibă a merge la dumnealor dregătorii politicești.

Aceste toate bune așăzări și obiceiuri ce s'au arătat în catastivul acesta le întărim și cu mare blăstăm legăm ca să fie păzite în veci, și niminea să nu străce așăzarea acesta și obiceiurile lor și pomenirea sfântului praznec, ci mai vârtos să întăriască fieștecarile pentru a sa vecinică pomenire, Iar carile va pricinui într'alt chip și va fi împotrivotriu, ispitindu-să ca să străce aciastă bună așăzare, ori din starostii ce vor fi, ori vre unul din făclieri, ori din alții străini, unii ca aceia să fie supt strajnic și înfricoșat blăstăm.

1794, Mart 16.

Iacov, Mitropolitul Moldovei.

(Pecetea cu Sf. Gheorghe.)

† Breslași făclieri din târgul Botoșani.

Apostol Placă.

Haretu Gheorghiu.

Panaiot Ioanu.

Iordache Sava.

Dimitrie Gheorghiu.

Nicola Muruj.

Hagi Costandin staroste.

Lupul Jidov gemeni.

Μετὰ θάνατον τοῦ μακαρίτου Νικωλάου Μουρούζι ἀπέρασαν εἰς σὼ κατάσταιχον καὶ εἰς τὴν πράσλα ὡ κὺρ Ἰωάννης Τριανταφίλου.

Γεώργιος Φώτις στάροστης τῶν μουμτζίδων, 1812.

Βασιλῆς τοῦ διακόνου, φεβρουαρίου 20, 812¹.

¹ După moartea răposatului Nicolae Moruzi a trecut la catastih și la breaslă chir Ioan Triandafil.—Gheorghe Fote, staroste al mumgiilor, 1812.— Vasile al diaconului, Fevruar 20, 812.

(Bibl. Ac. Rom., no. 215, fol. 2-3.)

XI.

Io Costandin Gheorghe Hangeri Vvd. i gospodaru zem. vlahiscoie.

Întărim Domniia Mea anaforaoa aciasta ca să stăpânească dumnealui cinst. și credincios boerul Domnii Mele Vel Hatman Costache aciastă fabrică cu bună pace, ca un bun cumpărător de la mezat, plătind și ajutorul cutii după orânduială.

1798, Iuli 9.

(Pecetea gospod.) Vel Logft.

Prea înălțate Doamne,

Dintre acareturile răposatului Dumitrache Turnavitu care din luminată poruncă Innălțimei Tale s'au dat la mezat spre vânzare pentru împlinirea datoriilor ce să află dator pe la unii, alții, s'au scos la mezat și o fabrică de fideă cu ergalii de aramă și de lemn și cu puținică vie pe loc mănăstirii Radul-Vodă, cu otaștină de la una sută vedre cinci, care strigându-să aciastă fabrică întru auzul obștii mai bine de doaoă luni și artărdisind din mușterii după obicei, la prețul cel drin urmă au rămas asupra dumnealui Vel Hatman Costache cu tl. 274, peste care preț ne mai eșind alt mușteriu ca să mai înnalțe și fiindcă au trecut și peste sorocul mezatului, s'au și haracladisit mezatul aceștii fabricice pe seama dumnealui numitului, drept aciastă sumă, tl. doaoă sute șaptezeci și patru. Care bani i-au și numărat pe deplin la starostie, din care scoțându-să telalăc după obicei, la leu pe bani șase, ceilalți să vor da unde vom avea luminată poruncă. Ci, fiindcă dumnealui mai sus numitu cumpărător au cumpărat de la mezat, să roagă Înălțimei Tale a i să da și luminată întărire pentru mai buna stăpânire.

1798, Iulie 8.

Al Mării Tale,
prea plecată slugă,

Panait Țigară, starostea.

Adeverez cu acest zăpis al meu la casa luminatei Doamne Roxandra Hangeri ca să fie Luminății Sale de bună încredințare că, cumpărând eu de la mezatul domnescu ce s'au făcut lucrurilor lui Dumitrache Turnavitul, pentru împlinirea datoriilor lui, o fabrică de fideă cu ergalii de aramă și dă iemnu și cu puțină vie în deal lângă Văcărești, a numitului Turnavit, aciaștă fabrică cu toate ale ei am vândut-o și eu din bună voința mea Luminății Sale Doamnei Ruxandrei în tl. dooă sute optzeci; care bani i-am și priimit toți dăplin, și rămâne casa Luminății Sale stăpână desăvârșit pe aciaștă fabrică și vie dinpreună și cu locul ei ce cu schimbu l-au luat luminata Doamnă de la mănăstirea Radul-Vodă. Pentru care am dat Luminății Sale și sinetul mezatului cu întărire domnească dinpreună cu acest zăpis.

1798, Sept. 23.

(Pecetea domnească octogonală cu chinovar, 1797.)

Κοστάκης Χάτμαν. (Costachi Hatmanul.)

(Bibl. Ac. Rom., 260, fol. 110 Vo.)

XII.

15 Novembre 1803.

Marco sin Leiba Jidovul vinde lui Tănasia blănarul, negustor, via lui de la Socola.

(Bibl. Ac. Rom., 236/XXXV; notiță de d. Iuliu Tuducescu.)

XIII.

20 Maiu 1810.

Eu Herșul sin Lupu Jăd[ovul] adeverez cu acestu zăpis al miu la mână giupânului Gavril dascal precum că Mihai, ficiorul lui Nistor blănar, ce au ținut pe Tudora, fata răposatului Andronache Caramalău, rămăind la scăpătăciuni și la datorie, s'au rugat de mine și le-am făcut bine cu 600 de lei, cu vadè de 10 ani, cu zăpis, puindu-mi și amanet o dugheană cu casa din dos ce au avut-o zăstre de la so-

crul lui, Andronache Caramalău, dându-mi-o supt stăpânire pentru dobânda banilor păr' la vadè, după coprindere zăpisălor ce am dat unul la mână altue, care zăpisă împreună cu acesta s'au dat la mână numitului Gavril dascal. Care aciastă împrumutare de bani au fostu înainte arderii focului, și, după ardere, rămăind numai locul făr' bină, și eu apucându-i ca să-mi dei dugheana cu casa iar la stăpânire, după tocmala ce am avut, n'au dat mână niciunue din cei iscăliți în zăpis ca să-mi facă dugheană și casă iar la loc, făr' numai numitului Gavril dascal, la care facere a binalii au cheltuit doa sute cinzeci de lei. Deosăbit, dugheana neavând loc de agiunsu din dos, au mai cumpărat loc de la un protopop Ștefan, care și pe acel loc au dat una sută lei. Care la toate aceste am fostu față, și, la împlinire vadeli de 10 ani, me-au răspunsu numitul Gavril dascal toți banii deplin, acele șase sute de lei, pre care i-am primit în mina mea. Pentru care i-am dat zăpisul de datorie ce au fost la mine împreună cu acestu zăpis. Și, când mi-au dat banii, au fostu și alți neguțitori cinstiți față. Și pentru adeverată credință am iscălit însumi cu mână mea jădovește.

1810, Maiu 20.

(Iscălitură ovreiască.)

Sandu....

Toader Rojniță am scris cu primirea amînduror părților

XIV.

1813, 30 April. Scutire și pentru o circiumă a lui Costea luminărariul, „fiindcă au slujit cu silință la lucrul căselor domnești până în sfârșit”.

„ 13 Maiu. Scutire pentru „Avraam șalvaragiu..., aflându-să la vârsta bătrânețelor”.

„ 8 Maiu. Scutire pentru „Sideri furnaru Țărigra-deanul..., om strein venit aici și fără niciun părlej”.

„ 10 Iul'e. Scutire pentru „Nicolae sin Gheorghie povarnagiu dă aici din București, de casa lui Constantin Filipescu (ține o prăvălie).

- „ 4 Iulie. Scutire pentru „Marin i sin ego, conduragiu din București” (ține o prăvălie).
- 1814, 30 April. Scutire pentru „Ioniță cojocar și Dinul băcan ot Ploești, sud Prahova..
- „ 24 Februar. Scutire pentru „Ivan cojocar și Radul Sărbul ot București”.
- „ 14 Maiu. Scutire pentru „Apostol holteiu, șalvragiu de aici din București”.
- 1816, 21 April. Scutire pentru Ștefan cuiungibașa din politia Bucureștilor.
- 1814, 27 April. Scutire pentru „Gheorghe sin Dima, tăbac din București, carele fiindcă s’au aflat slujind la cafegierie cât și iamac al treilea”.
- „ 28 Iulie. Scutire pentru „Gheorghe croitor Dăiani sin polcv. Ioan Moldoveanul”.
- „ 9 Maiu. Scutire „Dinului croitor ot mahl. Mihai-Vodă dă aici din București”, pentru „greutatea casii și sărăcia întru care să află”.
- 1815, 25 Februar. Scutire „lui Chiriiac Zatărul, tăitor dă tutun, dă aici din București”.
- (Bibl. Ac. Rom., 357, fol. 125, 140 Vo, 179 Vo, 180 Vo, 209, 209 Vo, 212, 215.)

XV.

10 Novembre 1815.

Scarlat-Vodă Callimachi poruncește pircălabului de Galați a da lui Mihail Andonie blănarul tot venitul oprit de la moșia Rădenii, puindu-l și în stăpînirea unei jumătăți din ea.

(Bibl. Ac. Rom., 151/XV ; resumat de d. Iuliu Tuducescu.)

XVI.

1820, Septemvr. No. 2.

Matcă de numele tuturor companiilor țării alcătuită pe județe și orașe, i cu banii datoriei răspunderii lor, pe totre-

meniia¹ următoare ot Septv., Octv., Noemvr. și Dechvr. cum înlăuntru să arată.

(Bibl. Ac. Rom., 245.)

XVII.

Grigore-Vodă Ghica „acestor lude 23 blănari străini i Jude 9 călfle lor iarăși blănari, ale căror nume s'au aşăzat prin osebită foaie supt pecetea Domnii Mele, carei fiind neguțatori blănari, oameni streini dă felul lor și șăzători prin hanuri, veniți fiind de multă vreme aici în pământul țării și avînd acești jocari streini și dajdia lor la Vist'arie, deosebită ruptoare, a da lude 23 din cap în capu po tl. , care fac tl. și lude 9, călfle lor, cite , pe an, care fac tl. și atît bani lor, cît și ai călfilor fac pe an tal.—, care bani să aibă a-i da după cum să va orăndui pe mazili, avînd ei și hrisoave de la trecuți Domni, după cum s'au văzut și de către Domniia Mea hrisovul Domnii Sale ”. Se strînge darea de nume dintre ai lor. „Fără numai dintr'ânși care vor ținea prăvălii la ulițe cu marfă, să plătească pe an un fumărit după vechiul ob'ceiu iar în han de va avea odaia de șăzut, pe aceia să nu să supere de fumărit, iar, neavînd dugheană afară, și va lucra la odaia din han, să plătească fumărit. Și de cotărit încă poruncim Domniia Mea să nu să supere, fiindcă marfa lor nu să vinde cu cotu.” Vel Vameș îi are în samă. Scutiți de amestecul Vel Spătarului, lui Vel Agă, lui Vel Căpitan de dorobanți „și alți boieri și zapcii care după vreme vă veți orăndui pă tărg”.

(Bibl. Ac. Rom., 621, fol. 53 Vo.)

XVIII.

10 Februar 1823.

Ioan Șalvaragiul din București, în judecata lui cu un Petre, arată că, la 1810, fiind șezător la Rusciuc, a avut

¹ Tetraminie, termenul de patru luni.

tovărășie cu un Ganea de acolo și cu un Tonciul la găitănărie. Tonciul trece în Țara-Românească.

(Arhivele Statului, Condica Agiei pe 1824-5, fol. 1; resumat de d. Iuliu Tuducescu.)

XIX.

Decembre 1823.

Mănăstirea Văcărești e în judecată cu chiriașii hanului Constantin-Vodă, cari n'au plătit de la 1821 înainte: între alții: Ștefan cojocarul, Petre cojocarul, Răducan boiangiul, Gheorghe calpacciul, Pascale cojocarul, polcovnicul Hristea cojocarul, Zoița cojocăreasa, Rot spițerul, Matei cojocarul, Dumitru Ceamur, cojocarul, Alecu cojocarul, Diamandi cojocarul, Mihale calpacciul, Mihil spițerul.

(*Ibid.*, fol. 5.)

XX.

1824.

Elena Polcovniceasa are judecată cu Hristea bumbăcarul pentru o prăvălie „în boiangeriile cele vechi”, lângă locul sterp ai lui Stan plăpămarul.

(*Ibid.*, Condica Departamentului de opt, no. 7, fol. 32; resumat de d. Iuliu Tuducescu.)

XXI.

20 Septembrie 1826.

Privilegiu pentru Teodor Mamelegioglu, care a adus nou meșteșug de a face postavurile vechi ca nouă, spălându-le și curățându-le de pete. E de încurajat, făcând parte din „lucrurile de mînă ce s'ar putea izvodi într'o țară”.

(*Ibid.*, Condica domnească 103, fol. 413-7; resumat de d. Iuliu Tuducescu.)

XXII.

Țidula gospod., Cinstiți credincioși dumv. veliți boieri ai Domniei Meli proin și halè. Dămnealui pomeșcicul Dimi-

trii Carastat, ci să află din a stânga Prutului, prin vechiul său, încă din toamna trecută au cerut să i să dea slobozanie a deschide aicea în politie Iașii o fabrică de tabac, făcând-o din temelie prin a sa cheltuială, aducând meșteri cu bune științe, și lucrând cu iscusință feluri de tabacuri de tot prețul, fără a amesteca acele materii vătămătoare ce li obicinuesc cei mai mulți pentru neștiință, precum cenușă, chiper roșu, var, cuișoare, spirturi mirositoare și altele asămene, care după dovezile nestrămutate a acelor mai ispițiți doftori sânt de mai întâiu pricini a durerii de cap, a slăbăciunii vederii, a gutunariului, și a altor patimi, însă pe aceste tocmeli ce să arată mai gios. Adică:

1. În curgirea de doisprezece ani niminea altul să nu fiie volnic a lucra aicea în țară după publicarisirea și începirea lucrării fabricii sale.

2. Oricine va voi a aduce tabac de peste hotar, de orice feliu, să nu fie oprit, însă să să însămnese funturile prin casa vămii cu pecetea fabricii sale fără vre-o altă plată, și oricine va voi a cumpăra de acel tabac volnic să fie.

3. Prețul tabacului si să cumpări pe ușurința analoghii cheltuelilor ca să tragă pre norod a cumpăra pe bună voință și a nu caute tabacuri streine, care scot moneda din țară, și, iarăș, de va face de prisos, încât să nu să poată trece tot aicea, slobod să fie a scoate și piste hotar, ca să alcătuiască un matah (sic), osăbit ce va aduci monedă în pământul acesta, oprindu-să Jidovii și alții care pentru nebăgare de samă cu volnicie de la sine fac tabacuri vătămătoare, amestecate cu materiile pomenite, fără a aduci vre un folos obștii.

4. Pentru că la început are a pune simfitoare cheltuială spre întemiere aceștii fabrici, să îndătorește pe doi ani dintăiu a da la școală domniască de aicea din Eși câte cinci sute lei, iar pe zeci ani următori câte una mie lei pe an. Și după împlinirea vadelii de 12 ani să leagă a lăsa la școala politii fabrica întreagă cu toate istrumenturile, cii mari și cii mici, de lemn sau de her, sau de orice mate-

rii, driaptă afierosire și danie, și școala, luînd venitul, îl va întrebuința spre învățătura și luminarea fiilor Moldovenilor.

5. După publicuirea așezării aceștii fabrici di să va afla cineva îndrăznind a lucra tabac în pământul Moldoviei, să să ia ștrof pe sama și folosul școalii fără a pretendarisi măcar un dram.

Întru aciasta am priimit și anaforă de la preosfințitul Mitropolit al Moldoviei, duhovnicescul nostru părinte, îndemnători să slobozim prin domnescul nostru hrisov cererile dumisale pomeșnicului, fiind de folos în multe chipuri, și noi, giudecând că oriunde un matah iasă, matca prisosăști, prin fabrica întemiată, acolo fireaște iaste și mai eftin, precum videm tabacurile de Ianina, de Franța, așa de alte locuri, că, unde să fac, sânt mai eftine, iar scoțându-să afară, să scumpesc, nu socotim a fi vre o greșală slobozăniiia acestui lucru, ce mai vărtos nemerită, pe aceste temeiori: întâiu că, după ce sângur ceri neoprirea tabacului strein de piste hotar, prin aciasta încredințează că atât cu bunătate, cât și cu eftinătate tabacului său să bizuește a mulțami toată obștea de toate stările a nu mai pofti pe cele streine. Al doile, că, mulțămindu-să și obicinuindu-să obște cu tabacul său, nu s'ar mai scoati și pe acest lucru moneda din țară, ci, mai ales de-l faci, precum făgăduște, cu meșteri iscusiți, va și aduce monedă în acest pământ. Al treilea că lăcuiitorii, folosându-să din vinzarea tutunului, să vor sili a faci mai mult când vor vedea că are căutare. Al patrulea că, pilda domnii sale fiind spre folosul obștesc, poate îndemna și pe alții întru altele spre aseamine urmări. În sfârșit, când patriia nu ari niciun folos de la acei ce lucriză pînă acum tabac fără oprire, Jidovi și streini oameni, necunoscuți și netrebnici în folosul obștescu, atât mai de protimisit pot fi acei ce în multe feluri ar pricinui binele și pîn aciasta a trage din alte părți cu statornică lăcuință acei spre deșteptare alișverişului, care acum să află amorțit pentru slăbăciunile tuturor isnafurilor și a

breslilor politii. De aceia rânduim întru chibzuința dumv., lucrul acesta să-l socotiți cu scumpătate, și, fiind cu cali, să ne arătați prin anaforă ca să să de hrisovul cerșut. Poroncim și dum. Vel Vornic za aprozi să faci cunoscut dum. boierilor țidula aciasta și să să pue în lucrare chipzuirea fără prelungirea.

1827, Mart (șters: April) 26.

2 logt. procit.

(Bibl. Ac. Rom., ms. 350, fol. 13-4.)

XXIII.

10 August 1827.

Milă de 200 de taleri pe lună bătrînul „Fleivalt” (Freywald), inginer și arhitect, care a făcut la București patru poduri domnești cu caldarîm de piatră.

(Condica domnească 105, fol. 644; resumat de d. Iuliu Tuducescu.)

XXIV.

Copie. 29 Iulie 1830.

Cătră cinst. judecătorese Divan,
Plecată apelație.

No. 24.

Fiindcă la pricina de judecată ce am cu Nicolae boiangiu, fiind orînduită la Departamentul de șapte, de unde s'au făcut și anaforă, și mă văz cu totul depărtată de dreptul mieu, de aceia mă rog cinstîtului Divan ca să fiu înfățișată și la cinst. Divan de a-mi află despăgubirea zestrii după cum se va da pliroforie cinst. Divan din deosebit tacrir, căci văz alcătuit în anaforă că mi s'ar fi cerut foaie de zestre, și eu am zis că nu am, cu care arătare sînt cu totul năpăstuită, fiindcă pe mine nu m'au cercetat și vorbea numai cu numitul în limbă grecească, și am întreat ce spune, ca să dau răspunsul, și mi-au zis ca să tac.

A c'inst. Divan prea-plecată,

Ita, soția lui Cusiell Ovreiu.

(Bibl. Ac. Rom., ms. 1.661, fol. 27.)

XXV.

23 April 1838.

Foaie de socoteală a prăvăliei de acum, leat 1837, Apr. 23, și până la leat 1838, Apr. 23, cum mai jos să arată:

Suma ocalilor			Prețul		Suma cât face	
ocă	dramuși		tale.i	par.	taleri	par.
86	100	brîne lînuri zuvelci nă-				
		rînzate mustierești. . .	12	—	963	—
60		brîne portocalii, ipac . .	7	—	423	—
234		brîne lînuri zuvelci cișit .	2	20	585	—
61		dimii lînuri civite	3	20	213	20
2	100	caere roșii de vînzare .	8	—	18	—
						
						
						
60	200	toprac	5	35	352	20
75		băcan roșu turcesc . . .	3	20	262	20
						
						
256		peatră acră turcească .	1	10	319	30
96	300	boiă nemșească	3	35	375	—
						
		Total . .	—	—	29399	31
		Ciștig .	—	—	4392	11

(Bibl. Ac. Rom., ms. 1734, fol. 457-8.)

XXVI.

5 Iulie 1847.

Poliția din Iași se ocupă de plingerea breslei blănarilor din Iași contra celor ce nu se supun așezămintelor.

(Bibl. Ac. Rom., 103/LXIX; notiță de d. Iuliu Tuducescu.)

Tabla ocupațiilor și unor articole¹

A.

Abă, 79.
 * Abageri, 128.
 Alci-bașa (șeful bucătarilor), 128.
 Alamă, 97.
 Anglia (stofe de), 84.
 Anglie (stofă), 84.
 * Arcari, 58.
 Ardeal stofe de, 83.
 * Argintari, 54-5; 88, 211
 * Arhitecți, 216.
 * Armurieri și arme, 100.
 Arpăcaș moară de, 180.
 Așternuturi, 81, 109-10, 195, 197.
 Ață, 199.
 * Aurari, 55.

B.

Băcan (văpsea), 217.
 * Băibărăcari și băibărace, 40, 197.
 * Băltăgari și baltage, 59, 198.
 * Bănari, 55-6.
 Bărcace, 195.
 * Basmagii și basmale, 87, 170.
 Basmale (turcești; fabrică de), 171.
 * Bașcalii, 138.
 * Batiste, 87, 109, 184.

* Berari, 34, 127-8, 174-6.
 Berneviți, 197.
 Bice, 94, 197.
 * Binale (staroste de), 157.
 Birnețe, 200.
 Bisactele, 200.
 * Biserici (meșteri de), 25.
 * Blănari și blăni, 41 u., 133 u., 183, 187, 199, 209, 212.
 * Blidari, 23.
 Blondă stofă, 108
 Pobou (stofă), 36.
 Bogas'e, 79, 198.
 * Bogas'eri, 137.
 * Boiancii, 103, 213, 216. (cherhanaua lor), 170.
 * Borșari, 95.
 * Brăhari, 34, 127.
 Bresle (primele), 32
 Brîie, brîne, 4, 40, 80, 199, 217.
 Briști, 93.
 Broboade, 81.
 * Brutari, 122 u. (la Alexandru-Vodă Lăpușneanu), 32-3 V. și pitari.
 * Bucătari, 95, 128.
 Bumbac, 199.
 Bumbac tors fabrică de, 168, 180.

¹ Ocupațiile sînt indicate printr-o steluță preliminară.

- * Bumbăcari, 213.
- * Buștenari, 26.
- * Butari, 155. V. și butnari.
- Butci, 91-2.
- * Butnari, 21, 59.

C.

- * Căciulari și căciuli, 90-144.
- „Cacre”, 196.
- Cadrilat (stofă , 107.
- Caiere, 217.
- „Caiușuri”, 199.
- * Căldărari, 52-3, 96, 174.
- Calești, 93, 198.
- Călimări, 98, 196.
- * Calpaccii, 213.
- * Călțunari și călțuni, 5, 19, 41.
- „Cămări” (cară , 57.
- Cămăși, 3.
- Camelot, 107.
- Canapele, 197.
- Cară, 56.
- * Căramidari, 26, 62, 110, 155.
- Căramizi fabrică de , 181.
- * Cărățași și carâte, 56, 91 u.
- * Cărbunari, 28.
- Căruțe jidovești , 93.
- Casă țerănească lucrul ei , 16.
- Castroane, 99
- Cașmir, 108
- Cașaveci, 137.
- * Cavafi, 147.
- Cazane, 99.
- Ceaprage, ceaprazuri, 94.
- * Ceasornicari și ceasornice, 74, 113-4.
- Cergi, 195.
- Cerneală, 198.
- Cerșafuri, 7, 81.
- Chembrică, 106.
- Chemisettes, 107.
- „Chichițe”, 199.
- Chihlîmbar, 180.
- Chindee, 7.
- Chisê'e, 200.
- Chiunghiuri (pentru apă), 110.
- * Chiurci bașa (de blănari , 141.
- Cimșir, 196.
- Cinepă, 10-2.
- Cingători, 40.
- Cioareci, 5.
- * Ciocănari, 29.
- * Ciorogari, 147.
- * Cîrjari, 28.
- Cîrpături pen'ru hirtie , 165.
- C'tarie, 106.
- * Cizmari, 47 u., 83 u., 147 u.
- * Clop tîri și clopote, 53-4, 99-100.
- * Cocari, 33.
- * Cocieri și cocii, 57.
- * Cofetari, 34, 95-6, 174.
- * Co'fanari, 59
- * Cojocari, 41 u., 139 u., 211, 213
- Conde'e, 99.
- * Condurașii și conduri, 85, 151, 211
- * Cordari, 58
- * Covaci, 155.
- Covoare, 99. (de Persia , 195.
- Creditor stofă , 108.
- Croazê (*croisé*, stofa , 107.
- * Croitori, 36 u., 130 u., 187 211. pîrv și cîrpaci , 82. străini , 36, evrei , 188. pre-țuri), 86.
- * Cruceri, 28.
- Cuișoare, 199.
- * Cuiungii, 54-5 V. argintari.
- Cumpănă de galbeni, 198.
- Curte (lucrul ții , 25.
- * Cușmari și cușme, 138. (evrei), 188.
- * Cușitari și cușite, 52, 196.

D.

Dalle, 198.
 Dantele, 85, 108.
 Demi-coton, 107.
 Desagi, 6, 198.
 Dimii, 217.
 Dîrlogi, 196.
 Dîrstari, 19.
 Dîrvari, 26.
 Dogari, 59, 155.
 Dohotari, 29.
 Droști, 93.
 Dubăsari, 102.
 Dulgheri, 156 u., 189. (evrei .
 188.

E.

Evantalii, 109.

F.

Fachioale, 5.
 * Făclieri, 59, 179, 205-7.
 * Făinari, 123.
 * Fauri, 51.
 Fesuri, 144.
 Fidea fabrică de , 180, 208-9,
 * Fierari, 49 u., 155.
 Flanelă, 85, 108.
 Florența stofe de , 83, 108.
 * Fluierari, 29.
 Foarfeci, 98, 198
 * Folari, 29.
 Franța (stofe și mode de , 106 u.
 * Franzelari, 126.
 Friie, 94, 197.
 * Funari, 28, 60, 111, 210.
 Furculițe („furcuțe” , 87.
 * Furmagii, 126.

G.

* Găitănari, 169, 212.
 Galoane, 85.

Gază, 108.
 Geantă, 198.
 Germania (stofe din), 80 u.
 Ghermesut, 77.
 Ghermesuturi fabrică de), 172.
 * Ghimigii, 101.
 Ghirlande, 108.
 „Ghiuriș”, 200.
 * Giuvaergii, 153-4.
 Glăjărie, 137.

H.

Haine, 197.
 Hamuri, 94, 200.
 Harabale, 91.
 Hatal (stofă), 79.
 * Herăstrăieri, 27.
 Hier alb, 53.
 Hintee, 57.
 Hîrlie, 169, 198. fabrică de),
 164-5.
 Horilcă, 174.

I.

* Ibrîșingii, 133, 171.
 In, 11.
 Încălțăminte (orientală, varie-
 tăți , 148.
 Ipingele, 197.
 * Ișlicari, 205. V. și șlicari.
 Italia (marfă de), 106.

J.

* Jimblă și jimblari, 33, 123,
 125.
 Juguri, 23.

L.

* Lăcătuși, 51, 96.
 * Lăcrari, 22.
 Lădunci, 197.

Lăvicere, 6, 195.
 Leagăne, 57.
 *Iefticari, 57.
 *Legători de cărți, 114-5.
 Leipzig (marfă de), 97, 106.
 batiste de), 109.
 Lemn lucrul de— cu barda, 27.
 (varietăți, 22.
 *Lemnari, 26, 60 u.
 Lemnărie (pentru Turci, varietăți), 102—
 Lepedee, 7.
 *Lingurari și linguri, 24, 199.
 Linot (stofă, 107.
 Linz (marfă de, 106
 *Litografi, 116.
 *Luminări și luminări, 59,
 177 u., 205, 210.

M.

Macaroane fabrică de, 180.
 Macaturi, 109-10.
 *Măcelari, 189.
 *Maghiri, 95. V. bucatari.
 *Măglași, 29.
 Măhrămi, 8.
 Malotele, 137.
 Măngălău, 98-9.
 *Mănușari, 88.
 Masalale, 24.
 *Măsari, 61.
 Mătasă sculuri de), 198.
 *Mătasaragii, 171.
 *Mătăsari, 88.
 *Meimar și meimarbașa, 110,
 157-8. V. și arhitecți.
 Meneșterguri, 157-8, 199.
 Menghențele, 170.
 Merinose, 168.
 „Mese” (fețe de masă, 81.
 *Meșteri (de orașe, primii, 30.
 Metal (obiecte de, felurite, 195-
 200.
 *Mindirigii, 91.

Mintene, 171.
 Moară cu aburi, 180 n. 3.
 *Morari, 18.
 *Mrejeri, 28.
 Musulină, 108.

N.

Nădragi, 4.
 Năframă, 8, 81, 199.
 Nanchinel (stofă), 107.
 Nasturi, 199.
 *Năvodari, 28, 60.
 Neapole (stofe de), 83.

O

,Odgoane, 110-1.
 Olandă (marfa), 84, 106.
 *Olari, 20, 151-2. (evrei, 188.
 Oloi (moară de, 180.
 *Opincari, 19.
 *Oșetari, 128.

P.

*Pălării și pălărieri, 43, 144.
 *Papugii, 147.
 Păretare, 6.
 Păsat (moară de, 179.
 *Pastramagii, 128.
 Pațachină (văpșea, 168.
 Pături, 8.
 Paveze, 58-9.
 Percal, 107.
 Perdele, 81.
 Perne, 8.
 Peșchire, 81.
 Pete fabrică de șters —le, 213.
 Petinet (stofă, 108.
 Piatră-acră, 217.
 Pichet (stofă), 107.
 *Pictori, 186. V. zugravi.
 *Pielari, 44.

* Pieptănari și piepteni, 34, 196.
 * Pietrari, 159. V. și zidari.
 Pile (zlătărești), 199.
 Pînză, 11, 197. (lucrul de), 124.
 * Pinzari, 35, 129.
 Pipernițe, 197.
 * Pislari, 35.
 Pistoale, 197.
 * Pitari, 32 u. calastif de), 33-4.
 V. și brutari.
 * Fiuari, 19. V. și dirstari.
 * Plăcintari, 34.
 * Plapome și plăpomari, 8, 49,
 109, 213.
 Plisă (stofă), 107.
 Pluguri, 23.
 Poclăzi, 197.
 * Podari, 111-2.
 Poduri (nomenclatură), 111-2.
 Poleit (mașină de), 182.
 Poloage, 197.
 Polonia (stofe de), 84.
 Porțelan fabrici de), 182-3.
 Postav de Ardeal, 83. (fabrica
 de), 166 u.
 * Postăvari, 35, 202.
 Potaș, 172.
 * Potcovari, 52, 96.
 * Povarnagii și poverne, 173.
 * Prăvari, 59.
 Prostiri, 7, 200.
 * Puntași, 59.
 Puști, 197.

R.

* Rachieri, 34, 127, 173-4.
 Rachi, u. oțet, rom (fabrică de,
 176.
 Rădvane, 91.
 Rinza pentru vapsele, 145.
 * Rogojinari, 25.
 * Rotari, 24.

S.

* Săbieri și săbii, 58, 197.
 * Săhăidăcari, 46 u., 195.
 * Sălitari, 59.
 Săni, 93.
 * Săpători, 67.
 * Săpunari, 73 u., 152.
 Sarici, 5.
 Sațire, 198.
 * Scăfari, 23.
 Scarpi, 5.
 Scauieșe de cuțite, 99.
 Scaune, 101.
 Scoarțe, 6, 90, 197.
 Sfeșnice, 96.
 * Sfoară și sforari, 110, 199.
 Sipete, 200.
 Sirmă, 99.
 Sitari, 24.
 Sobe, 90.
 Sofale, 200.
 Solnițe, 198.
 Sovîr (pentru văpsele), 145.
 * Spoitori, 96.
 Stambă, 184.
 Steaguri, 36.
 Sticlărie, 163.
 Stofe. V. ștofe.
 * Străchinari, 152.
 * Străițari și străițe, 6, 19.
 * Strungari, 23, 156 u.
 Sucmane, 5.
 * Suiulgii, 112.
 Sulițe, 58.

Ș.

Șaluri, 83, 108, 205. fabrică
 de —), 170.
 * Șalvaragii, 40, 133, 210-1.
 Șăpci, 144.
 * Șeicari, 102-3.
 * Șelari și șele, 46 u., 152, 197.
 Șemizeluri, 107.

Șervete, 81, 109.

*Șindilari și șindilă, 26. 62, 201.

*Șlicari, 43 u., 90-1, 136, 138, 143-4. V. și ișlicari.

Șofran („tichiuri” de , 199.

Ștofe, 83. noi turcești , 177 u.

Ștrimfi, 5.

T.

Tabac fabrici de , 181, 214-6.

V. și tutun.

Tabacheri, 83.

*Tabaci, 44, 144 u., 211.

Table de numărat bani, 199.

*Tăciunari, 28.

*Tălpălari, 46, 150.

Teftice, 195.

*Terzibașa, 131.

*Teslari, 61, 100-1.

Testemele fabrica de . 171.

*Timari, 120, 146-7, 190.

*Timplari, 61, 100-1, 156 u.

*Tinichigii, 53.

*Tipografi, 115-6.

Tîrlici, 89.

Toprac, 217.

Torturi, 11, 168.

*Trăistari, 151.

*Trocari, 169.

Tulumbe, 99.

*Turnători, 116.

*Tutun (tăietori de), 211.

T.

Teliuri, 120.

Țoluri, 6.

U.

Umbrele, 109.

V.

Vapehuri, 107.

Văpseli, 199, 217.

*Vărari, 26.

Vase (construcție de , 110.

Velințe, 6, 195.

*Velniceri și velnițe, 173 și nota 1.

Veneția (stofe de), 83.

Veșminte preoțești categorii , 6.

Viena (marfă de), 85, 97.

Z.

Zăblaie, 36.

Zăbranice, 5.

*Zăbunari, 40, 129-30, 201.

Zahăr (plan de fabrică), 186.

Zale, 59.

Zarfuri, 201.

Zăvelci, 217.

*Zidari, 184-5, 202 u. sași, supt Petru Rareș și Alexandru I.ăpușeanu), 62 u.

*Zlătari, 54-5, 153-4.

*Zugravi, 67 u., 160 u. V. și pictori.

Câteva cuvinte rare

Avandalic	avantagiu , 168.	Ergalii (instrumente , 167.
Casabaşlic	oile lui casapbaşa), 167.	Heriie (amendă , 150.
Ceşniu	(preţ , 178.	Istraprahtică extra-practica , 201.
Chedir	(pagubă , 187.	Matah (fabrică , 214.
Cherhanà	fabrică , 170.	Rebelion (rebeliune , 187.
Cinii	instrumente , 167.	Şaldangelic (fabrică de şaluri , 170-1.

E R A T A

P. 80, r. 14 de sus, cetește: brîie în loc de: brice. P. 87, r. 1 de jos: „sumptuare”. P. 112, r. 10 de sus: suulgili.